Ioan I. Dumitru

Cultivarea limbii române

VOCABULAR • FONETICĂ • ORTOGRAFIE • PUNCTUAȚIE

Gramatică

STILISTICĂ • TESTE COMPLEXE

Lucky

Referent:
prof. Marin Iancu, membru în COMISIA NAȚIONALĂ DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

Tehnoredactare computerizată: *3T S.R.L.*

ISBN: 973-96730-3-1

Scanned with OKEN Scanner

Ioan I. Dumitru

Cultivarea limbii române

editura lucky

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Motto: *A vorbi despre limba în care gândeşti, a gândi - gândire nu se poate face decât numai într-o limbă - în cazul nostru a vorbi despre limba română este ca o duminică.*

Nichita Stănescu

Scanned with OKEN Scanner

Limbă, limbaj, stil

Am înțeles deja că **limba** *este cel mai important mijloc de comunicare între oament.* Ea se realizează în plan rațional, conștientizat și se supune – în funcționare – unor principii și norme.

De fapt, procesul comunicării prin limbă se realizează între un **emițător** și un **receptor**, primul transmițându-i celuilalt un **mesaj**. **Conexiunea inversă** se impune atunci când receptorul înțelege respectivul mesaj și răspunde în consecință, făcând posibilă continuarea comunicării.

✎ Prin urmare:

- *Vii cu noi?*
- *Da!*
- *Și...*

Din necesitatea înțelegerii între oameni a luat naștere **graiul = limba naturală**, care a devenit instrument de materializare a gândirii.

Limba naturală folosită de un popor = sistem complex de semne (asocieri de sunete cu semnificații) și relații între aceste semne, sistem ivit în istoria conviețuirii sociale a oamenilor, al cărui principal rol îl formează asigurarea comunicării între membrii unei comunități.

Limba noastră naturală este – prin urmare – **limba română**, care a luat ființă pe baza comuniunii dintre latina populară și graiul daco-geților.

Limba română este o limbă romanică (alături de italiană, franceză, spaniolă, portugheză etc.) pentru că elementele sale de bază (alfabet, lexic, gramatică) provin din limba latină (cu multiple tendințe simplificatoare). Din graiul daco-geților am păstrat cca. 180-220 de cuvinte, iar – pe parcursul evoluției istorice – am preluat elemente de vocabular din mai multe limbi (pe diverse căi: culturale sau sub semnul invaziei – slavone, maghiare, tătare, turcești, franceze, germane, italiene etc.).

Dar astăzi limba română se prezintă neapărat ca o limbă romanică (în care toate influențele ulterioare formării ei nu au putut modifica esența inițială).

Principalele funcții ale limbii sunt cele de comunicare și de autocomunicare, cât timp mesajul poate fi transmis ca atare sau se poate „îmbrăca" în posibilitățile afectiv-emoționale (cele ale autoprezentării).

În cadrul funcționalității sale, limba își impune **stilurile** = ansambluri de trăsături lingvistice, determinate de anumite domenii ale utilizării limbii.

De la nivel general, limba română evoluează între aspectul său **popular** și **cel literar**. **Limba populară** reprezintă aspectul spontan, neelaborat, care se manifestă cu deosebire în plan oral.

⚠ Atenție! În interiorul limbii populare se disting:

- un **limbaj uzual** (cel al conversației curente);
- un **limbaj solemn** (cel folosit în capodoperele populare – Miorița, Monastirea Argeșului, orații de nuntă, Plugușorul etc.).

Limba literară este aspectul cel mai îngrijit al limbii oricărui popor (deci al limbii naturale/naționale).

Scanned with OKEN Scanner

În privința limbii române, acest aspect (normat, îngrijit, controlat de anumite principii și norme lingvistice) a fost impus începând cu diaconul Coresi, pentru ca apoi creatorii de scrieri religioase și cronicarii din sec. XVI-XVII-XVIII să-l aprofundeze; mai departe oamenii de cultură l-au aprofundat și perfecționat.

Pe parcursul evoluției limbii noastre, s-au impus mai multe **limbaje** = variante ale limbii naturale: limbajul literaturii artistice, cel tehnico-științific, limbajul administrativ, cel publicistic etc. + subdiviziunile lor.

Prin urmare, limba este întregul care susține comunicarea în cadrul unei comunități (limba română = limba care asigură comunicarea între români), în timp ce limbajele sunt aspectele ei.

Limba română și-a impus de mult timp personalitatea, definindu-se clar prin limbajele tehnico-științific, literar-artistic, administrativ, publicistic.

Din perspectiva **stilului**, orice limbă se poate impune în mod direct sau indirect.

În acest sens, să comparăm textele:

- *Viața este o luptă.*
- *O luptă-i viața, deci te luptă*

Cu dragoste, cu dor de ea (Coșbuc)

De la un text la altul, se reține treceri ale limbajului direct către cel al expresivității lingvistice – obținute din perspectiva **stilisticii funcționale** = ramură a studierii limbii care vizează trecerea dinspre tranzitivitate către reflexivitate în ceea ce privește exprimarea.

✍ Aplicație: Comentați textele de mai jos, reținând relația dintre tranzitivitatea și reflexivitatea comunicării:

- – *Am un băiat bun.*
- – *Am un băiat fain! Ce băiat!* (Pe parcurs, prezentați modul în care s-a făcut trecerea de la o expresie la alta).

✍ Prin urmare, limba națională are stiluri, aspecte variate.

Dar orice limbă se manifestă ca un **sistem**, în cadrul căruia se impun niște **straturi**:

- fonetic/fonologic;
- lexical/semantic;
- morfologic;
- sintactic;
- stilistic (în funcție de sensurile figurate exprimate).

În cadrul exprimării, se interpun neapărat regulile ortografice/ortoepice și de punctuație.

✍ Aplicații:

① Comentați textele de mai jos, demonstrând relația dintre tranzitivitate și reflexivitate în exprimare:

- *Trăiesc într-o toamnă frumoasă.*
- *Ești atât de frumoasă, toamnă!* (N. Stănescu).

Scanned with OKEN Scanner

② Modificați textele de mai jos, în scopul sporirii expresivității:

- *Mă uit pe cer.*
- *Văd oamenii care trec.*
- *Viața e o luptă continuă.*

Concluzie: Limba este un sistem în care toate nivelurile își impun sensurile – între cele proprii și cele figurate.

Așa cum se va vedea mai departe, sunetele/literele, cuvintele, sintagmele, propozițiile, frazele și contextele ample pot avea valențe imediate sau mediate (între sensurile lor proprii și figurate). Limba română își impune sistemul prin limbaje, acceptând o stilistică prin care funcționalitatea sa se amplifică și se aprofundează.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

FONÉTICA

❶ Se ştie că pentru exprimarea ideilor se folosesc cuvinte. Să luăm cuvântul *„masă"*. Care sunt componentele lui cele mai mici? (Rez.: *m-a-s-ă*, deci 4 asemenea componente)

. Cum pot fi definite aceste componente? (Rez.: În pronunţare, se denumesc **sunete**; în scriere, ele devin **litere**).

✎ Prin urmare, ce sunt **sunetele**? (Rez.: Cele mai mici unităţi sonore ale cuvintelor), ce sunt **literele**? (Rez.: Semnele grafice prin care se realizează transcrierea sunetelor).

⊷ Ce este, deci, **fonetica**? (Rez.: Ştiinţa care studiază sunetele vorbirii; *phono = sunet*)

✍ Exerciţiu: Analizaţi corespondenţa dintre sunete şi litere în cazul cuvintelor: *mamă, capră, stol, lup, chenar, ceapă, chiciură, exemplu, kilogram, ghindă, explicaţie*. Ce concluzie reţineţi? (Rez.: În majoritatea cuvintelor date, numărul sunetelor e echivalent cu cel al literelor; dar sunt şi cazuri în care:

a) numărul sunetelor e mai mic: *chenar, chiciură, ceapă, ghindă*;
b) numărul sunetelor e mai mare: *exemplu, explicaţie*)

❷ Să reţinem! În general, în limba română se aplică principiul fonetic (se scrie cum se pronunţă, deci sunetele se suprapun cu literele). Totuşi, de la acest principiu apar excepţii ca şi în situaţiile de mai sus.

✍ Aplicaţie: Verificaţi aplicabilitatea acestei precizări asupra cuvintelor: *fix, chip, stol, literar, sonor, sugerează, chicinetă, congruenţă, ciripesc, accelerat, examen, consolare* etc.

❸ Totalitatea literelor dintr-o limba formează **alfabetul** limbii respective.

Câte litere are, alfabetul limbii române şi cum pot fi ele grupate în funcţie de provenienţă? (Rez.: Din totalul de 31 de litere, cele mai multe au provenienţă latină, în timp ce câteva au apărut ca împrumuturi: w, q, y).

❹ Să urmărim diferenţa esenţială dintre sunetele *a* şi *b*, în funcţie de pronunţie: *a* se rosteşte fără ajutorul altui sunet, pe când *b* solicită alte sunete (*i* sau *e*).

Ce alte sunete se comportă în rostire ca şi *a*? (Rez.: e, i, o, u, ă, î). Aceste sunete se numesc **vocale**. (Ele sunt sunete continue, asigurându-şi independenţa în rostire).

✍ Aplicaţie:

– Raportaţi cele 7 vocale – sunete la literele corespunzătoare. Ce observaţi? (Rez.: Sunetul *i* se poate transcrie în două modalităţi: *i* şi *â*; deci celor 7 vocale-sunete le corespund 8 semne grafice).

– Ce alte sunete se comportă în vorbire ca şi *b*? Rez.: Toate celelalte sunete ale limbii, mai puţin vocalele – cărora le corespund literele alfabetului. Acestea se numesc **consoane** (sunete care nu se pot pronunţa fără ajutorul altor sunete).

– Să demonstrăm diferenţa dintre vocale şi consoane în cuvinte cum ar fi: *abac, soldat, dădacă, manta*.

– Să raportăm asemenea aspecte (foarte clare asupra respectivei diferenţe) la situaţiile cuvintelor: *ceas, lapă, volos, floare* etc. şi vom vedea

Scanned with OKEN Scanner

că unele vocale din aceste cuvinte – e, i, o – şi-au pierdut independenţa şi plenitudinea. Prin urmare, există vocale întregi sau **plenisone** şi **semivocale**. Numai *a, ă, î (â)* sunt întotdeauna vocale plenisone; situaţiile lui *e, i, o, u* diferă după poziţia din cuvânt. Iată grupe de cuvinte din care se pot desprinde asemenea situaţii:

a) *olar - ţală* (Primul *o* este vocală propriu-zisă, iar al doilea este semivocală, pronunţându-se alături de o vocală plină – *a*)
b) *ţapa – ţinel* (*i* din *ţapa* = semivocală; *i* din *ţinel* = vocală plină).
c) *sec - seacă* (între *e* şi *ę*)
d) *stilou - dud* (ų – u).

Atenţie! Semivocala se comportă, într-un fel, precum consoana, ea alăturându-se unor vocale pline sau chiar unor consoane, dar fără a avea independenţă; deosebirea ei de vocala plină se face cu ajutorul semnului diacritic [,]. Deci *cęaj, soţi, ceręa.*

Aplicaţie: Marcaţi în mod corespunzător semivocalele din cuvintele: *pomi, oaie, ploioasă, vicleană, iepuri, copiii, eroi, vietăţi.*

Concluzie – Sunetele limbii sunt de trei categorii: **vocale, semivocale** şi **consoane.**

Să descoperim secvenţele unor cuvinte în funcţie de modul cum se pronunţă: *olar (o-lar), zidire (zi-di-re), lăptar (lăp-tar), pentru (pen-tru).*

Ce metodă a fost aplicată şi la ce anume s-a ajuns? (S-a obţinut **silaba** = sunetul sau grupul de sunete care se pronunţă într-o singură deschidere a gurii; în orice silabă trebuie să existe neapărat o vocală plină).

Aplicaţie: Despărţiţi în silabe cuvintele grupate mai jos şi expuneţi regulile aplicate:

a) *fonetică(fo-ne-ti-că), sunet (su-net), poziţie (po-zi-ţi-e).*
b) *soldat (sol-dat), tendinţă (ten-din-ţă), concepte (con-cep-te), fracţie (frac-ţi-e).*
b') *acru (a-cru), afluent (a-flu-ent), disciplină (dis-ci-pli-nă), ortografie (or-to-gra-fi-e).*
c) *contragere (con-tra-ge-re), angrosist (an-gro-sist), electricitate (e-lec-tri-ci-ta-te), distracţie (dis-trac-ţi-e)*
c') *funcţionare (func-ţio-na-re), punctualitate (punc-tu-a-li-ta-te), disfuncţie (dis-func-ţi-e), conjunctivită (con-junc-ti-vi-tă).*

S-au reţinut următoarele norme:

a. Consoana aflată între două vocale trece în silaba următoare.
b. Grupul de două consoane aflat între vocale se desparte, fiecare consoană trecând în silabe diferite;
b'. Excepţie fac grupurile în care a 2-a consoană este *l* sau *r*; în aceste situaţii grupul consonantic trece integral în silaba următoare.
c. Grupul de 3 consoane aflat între vocale se desparte, prima consoană trecând în silaba anterioară, iar celelalte două intrând în silaba următoare.
c'. Excepţie fac grupurile *nct, ncţ*, pentru care primele 2 consoane trec în silaba anterioară iar ultima intră în cea următoare.

Aplicaţii:

a. Ce reguli şi excepţii de la reguli se aplică în despărţirea cuvintelor:

Scanned with OKEN Scanner

încrengătură, disproporționalitate, clorovătală, simultaneitate, conjunctură, disfuncționalități, atemporal, precumpănitor, dezaprobare, vreodată?

b. Dar pentru construcțiile: *de-a dreptul, de-a v-ați ascuns, închinar-aș și n-am cui, de-aș avea, dusu-m-am și m-am tot dus?*

Prin urmare, silaba este unitatea sonoră dependentă de pronunția printr-o singură deschidere a gurii.

Atenție! Componentele elementelor derivate și compuse se păstrează în cadrul despărțirii în silabe. (*sub-es-ti-ma, rău-fă-că-tor; in-a-dap-ta-bil: con-lucra: pa-șop-tist: in-o-fen-siv: lu-poai-ca*).

❻ Să descoperim în cadrul unor silabe anumite grupări fonetice care se cer definite aparte:

a. *oa-ie, pia-tră, ie-pu-re, iu-te, scai, fe-răs-trău, iea-că, chi-ciu-ră;*
b. *tră-iau, lo-cu-iat; leoar-că, le-oai-că, iau, a-ri-ploa-ră, cre-ioa-ne, cioa-tă,* (eu) *pus-ti-ii.*

Se rețin situațiile:

a. – cu grupuri formate din câte o semivocală și o vocală pronunțate în câte o silabă = **diftongi** (S + V, sau V + S)
b. – cu grupuri formate din câte 2 semivocale și o vocală pronunțate în câte o silabă = **triftongi** (S + S + V sau S + V + S).

Aplicație: Rețineți diftongii și triftongii din cuvintele de mai jos, marcând în mod corespunzător semivocalele componente: *creion, de-a dreptul, două, vreau, cotrobăiau, privighetoare, lupoaică, sclipeau, definitorii, ce-au făcut nu-i bine, n-au a-i cere ceva, clorovătală.*

❼ În cadrul cuvintelor *oaie (oa-ie), știință (știn-ță), hieroglifă (hi-e-ro-gli-fă), cais (ca-is), aer (a-er)* apar situații de alăturare a 2 vocale care nu fac parte din aceeași silabă. O asemenea alăturare se numește **hiat.**

Aplicații:

a. Descoperiți situații similare în cuvintele: *geologie, respectuos, tumultuos, cooperativă, zoologie, duioșie, social, ziar, coafor.*
b. Rețineți diferența dintre dubletele sintactice posibile: *pe aici/pe-aici; de aceea/de-aceea; până atunci/pân-atunci; îi arăt/i-arăt; până acasă/pân-acasă, de atunci/de-atunci* (Pentru unele apar diftongi, pentru altele – situații de hiat).

❽ Să analizăm grupurile de cuvinte: *mare-mări; față-fețe; soră-surori; cred-crezi; frate-frați; breaz-brejl; castravete-castraveți-castravecior; laș-lași,* urmărind modificările produse în rădăcina sau în tema acestor cuvinte prin flexiune. (Rez.: Apar **alternanțele fonetice**: *a-ă; a-e; ă-e; o-u; t-ț; z-j; t-ci; s-ș*).

Aplicație: Ce asemenea alternanțe fonetice rețineți din fluctuațiile: *pot-poate-poți; om-oameni; sac-saci-săculeți; muscă-muște; fug-fugi; evoc-evoci; față-fețe; aud-auzi?* (Rez.: Apar 2 categorii de alternanțe fonetice:

a. Vocalice: *o-oa; a-ă; oa-o;*
b. Consonantice: *t-ț, c-ci-zi; sc-șt; g-gi; d-z.*

Prin urmare **alternanțele fonetice** (vocalice sau consonantice) sunt schimbări regulate ale unor sunete din rădăcina sau tema cuvintelor în alte

Scanned with OKEN Scanner

sunete sau în grupuri de sunete. Ele se produc în procesul flexiunii sau al derivării şi se întâlnesc la substantive, adjective şi verbe.

✍ Aplicaţie: În cadrul grupurilor de cuvinte date mai jos, descoperiţi alternanţele fonetice şi explicaţi demersul realizării lor: *copil-copii; cal-cai; căluţ-căişori; fraged-fragezi; casă-căsuţă-căscioară; dor-doare-(a)durut; treabă-treburi-trebuşoară; firesc-fireşti; monstru-monştri; debil-debili; urc-urci; curat-curaţi-curăţel.*

⓪ Să despărţim în silabe cuvintele de mai jos şi să încercăm a descoperi pentru fiecare cuvânt în parte silabele pronunţate mai intens: *lupta (lúp-ta), terasă (te-rá-să), soldat (sol-dát), frigider (frí-gi-dér), privighetoare (prí-vi-ghe-tóa-re), stăruinţă (stă-ru-in-ţă), prepeliţă (pré-pe-li-ţă).*

✎ Am reţinut că:

a. Pronunţarea mai intensă a unei silabe dintr-un cuvânt se numeşte **accent.**
b. În limba română accentul nu are loc fix (ca-n limba franceză sau maghiară) ci este liber, el putând fi **oxiton** (pe ultima silabă), **paroxiton** (pe penultima silabă), **proparoxiton** (pe antepenultima silabă).
c. Mai întâlnite sunt situaţiile paroxiton şi oxiton.

Din exemplele de mai sus am reţinut doar sensurile de tonalitate ale accentului. Să urmărim – mai departe – câteva grupuri lexicale, spre a descoperi alte valenţe ale lui:

– *cântă* – indicativ prezent (*cán-tă*);
perfect simplu (*cân-tă*);
– *companie* de soldaţi (*com-pá-ni-e*);
tovărăşie (*com-pa-ní-e*);
– *dudule* – substantiv (*du-dú-le*);
verb (*dú-du-le*);
– *deşi* – adjectiv (*déşi*);
conjuncţie (*de-şí*);
– *copii* – substantiv, plural pentru *copil* (*co-pí i*);
copie (*có-pii*).

În asemenea cazuri, accentul preia şi valenţe distinctive şi diferenţiatoare, iar cuvintele care formează respectivele grupuri se numesc **omografe.**

✍ Aplicaţii:

a. Stabiliţi accentele pentru cuvintele şi construcţiile: *profesor, eminamente, dintr-o dată, purtaserăm, vedea-vom, închinar-aş, de-a dreptul, cumsecădenie, duminica, caracter.*
b. Descoperiţi dublete omografe pentru cuvintele: *trafic, adună, veselă, acele, umblă, masă,, haină, luptă, colonie, fiinţă.*

Scanned with OKEN Scanner

Susţineţi cu explicaţiile cuvenite sensurile distinctive ale accentelor pentru fiecare caz în parte.

Atenţie!

– Multe cuvinte şi forme gramaticale cunosc o dublă accentuare, încălcându-se, însă corectitudinea exprimării. De obicei, acestea se grupează în:

a) Pentru elemente vechi ale limbii: *vérigă-verígă, bolnáv-bólnav, dușmán-dúșman, jiláv-jílav, mirí ști-mírîști* (în care prima formă a fiecărei perechi este corectă).

b) Pentru neologisme: *ántic-antíc, carácter-caractér, edítor- editór, penúrie-penurie, regizor-regizór, simbol-simból, tranzistor-tranzistór* (în care formele corecte sunt cele aflate pe locul al doilea în fiecare pereche).

– Dar există şi dublete accentuate acceptate din perspectiva limbii literare (reţinându-se faptul că unele cuvinte – cu deosebire neologisme – refuză adaptarea absolută la normele limbii):

íntim-ìntím, translátor-translatór, protéctor-protectór, néutru-neùtru, coréctor-corectór, cráter-cratér etc.

(Se vor impune treptat normele limbii române, cu accentuare înspre finalul cuvintelor).

Aplicaţii:

① Analizaţi toate situaţiile fonetice din textele de mai jos (Pe parcurs, comentaţi şi implicaţiile stilistice ale acestor situaţii):

• *De cei ce vând parfum când eşti atins,*
Tu-n haine prinzi microbul lor distins (Coşbuc).
•... *ş-apoi huştiuliuc! şi eu în ştioalnă (Creangă).*

② Raportaţi situaţiile solicitate de accentul de la nivelul fiecărui cuvânt la ritmul versurilor:

E mai vie născocirea
Când iubirea ó îmbie (Blaga).

(La ce concluzii se poate ajunge?).

③ Despărţiţi în silabe textul de mai jos; comentaţi – în continuare – modul în care dispunerea respectivelor silabe conlucrează în ceea ce priveşte elucidarea ideilor şi sentimentelor propuse de poet:

Ne-nţeles rămâne gândul
Ce-ţi străbate cânturile
Zboară veşnic, îngânându-l
Valurile, vânturile (Eminescu).

④ Prezentaţi cuvinte (câte trei) în care:

– diftongii să fie în poziţie mediană;
– hiatul să se realizeze pe mijloc;
– semivocalele să fie finale;
– accentele să se afle pe prima silabă.

Scanned with OKEN Scanner

ORTOGRAFIA

Scanned with OKEN Scanner

➡ ❶ Definiţie – Cuvântul **ortografie** provine din termenii greceşti **„orthos"** = drept, corect şi **„graphos"** = scriere; deci **„ortografia"** = scriere corectă.

Forma de exprimare reprodusă prin ortografie se numeşte **limba literară**, care este varianta cultivată , îngrijită a limbii naţionale.

❷ Ortografia românească actuală se bazează pe **litere, semne diacritice** şi **semne ortografice. Semnele diactitice** se adaugă unor litere spre a le da mai multe valori fonetice (*î, â, ă, ţ, ţ, ş* etc.). Cele mai întâlnite semne ortografice sunt **cratima** şi **apostroful**.

✍ Aplicaţie:

a. Explicaţi necesitatea folosirii cratimei pentru următoarele situaţii lingvistice:

ne-am dus (pentru *ne:am* – cratima desparte un pronume de un verb auxiliar – pronunţate într-o silabă; acest grup nu se confundă cu substantivul *neam*);

nu-şi amintesc (pentru *nu-şi* – cratima desparte negaţia de pronumele reflexiv – pronunţate-ntr-o silabă);

v-oi da (*v-oi* nu se confundă cu pronume *voi*, cratima despărţind un pronume de un auxiliar – pronunţate-ntr-o silabă; se subînţelege *vă voi da vouă*);

d-ar veni (pentru *d-ar* s-a folosit cratima spre a despărţi conjuncţia de verbul auxiliar, pronunţate-ntr-o silabă; *d-ar* nu se confundă cu substantivul *dar*);

ce-ai făcut? (*ce-ai* nu se confundă cu substantivul *ceai*, cratima despărţind pronumele interogativ de verbul auxiliar – pronunţate-ntr-o silabă).

b. Ce sensuri are folosirea apostrofului în situaţii cum ar fi:

– *Da' tu ce vrei? (În conjuncţia dar* a fost eliminată consoana *r*, pentru rapiditatea **exprimării**);

– *Ce-ţi, dom'le?!* (Pentru *dom'le*, apostroful marchează lipsa silabei *„nu"* din acelaşi motiv).

❸ Prin urmare, **cratima** şi **apostroful** sunt semne ortografice prin care se marchează prescurtări ale exprimării, evitându-se totodată confuzii lexico-gramaticale. Să reţinem, într-un atare sens, situaţii paralele cum ar fi:

– *D-ar veni...*
– *Da' tu ce faci?*
– *L-or luat...*
– *Ei s-au dus la casa lor.*
– *Mi-e dor...*
– *Datu-mi-te-a...*
– *Lor le place...*

– *Vii sau pleci? Ei s-au dus.*

✍ Aplicații:

a. Rescrieți textul de mai jos, explicând corecturile realizate „*V-a fii omul care va dat ceați cerut și ei lor lăuda cum nor putea mai bine*".

b. Exemplificați situații în care cratima să despartă: un verb de un pronume, o conjuncție de un verb și un verb de un auxiliar verbal, un substantiv de un pronume, o prepoziție de un articol nehotărât.

c. Susțineți folosirea apostrofului în cel puțin trei exemple personale.

❹ În limba română actuală sunt aplicate câteva **principii ortografice**:

a. Așa cum s-a mai afirmat, primordial este **principiul fonetic** (se scrie cum se pronunță). Pentru excepții se aplică și alte principii:

b. **Principiul tradițional-istoric** implică respectarea originii și a istoriei cuvintelor. Astfel că pronunțăm *iel, ieu, ieste* dar scriem *el, eu, este*. De asemenea, scrierea cu *x* se poate transpune în pronunțare prin *cs* sau *gz* (fix, examen); unele cuvinte terminate în *x* trec la plural în cs (ficși, ortodocși). În fine, sunt cuvinte care nu-l acceptă în nici un mod pe *x* ci grupul *cs* (micsandră, a ticsi, vacs etc.)

c. **Principiul morfologic** implică realizarea simetriei sau a regularității formale în cursul flexiunii și al derivării. Iată câteva exemple și reguli:
– După *gh* sau *ch* se scrie *ea* și nu *ia* când sunt forme alternante în *e*: *gheață – ghețe, cheamă – chem, gheară – gheruță* etc.).
Se scrie și se pronunță *ia* când există forme alternante în *ie* sau tot cu *ia* (*biată-biet, piatră-pietre, chiabur-chiaburi, fiara-fiare* etc.).
– După *ș, j* sufixele *-eala* și *-ean* se impun ca atare (*greșeala, gorjean, mureșean* etc.). În schimb după, *ș, j* terminația este *-ă* și nu *-e* (*ușă, grijă; măluță, perjă*) pentru că substantivele feminine au terminația în *-ă* și nu în *-e*.
– Diferențierea dintre formele persoanei a 3-a singular și plural de la indicativul prezent de cele ale conjunctivului prezent (pentru aceeași persoană) se realizează prin fluctuația disinenței – între *-ă* și *-e*. (*El se îngraşă*, dar *El să îngrăşe*); de fapt, astfel se respectă modelul mai general cu „*El cânta*", „*El să cânte*").
– Scrierea verbelor „, *a crea*", „*a agrea*" trebuie să respecte norma generală potrivit căreia rădăcinii i se adaugă disinențele; deci *cre-ez, cre-ează* (Ca și pentru *lucrez, lucrează*).
– Pentru genitiv-dativul unor substantive feminine la singular cu situații confuze – li se aplică norma articulării formelor de plural: *casa mâței, dau fetei, locurile babei, scriu miresei* etc.
– Cuvintele compuse flexionează și se scriu în funcție de gradul de uniformizare: Cele formate din componente despărțite prin

Scanned with OKEN Scanner

cratimă asigură acestora individualitatea (Deci la G-D: *floril-de-colţ; bunel-credinţe*): Cele alipite complet se comportă ca unităţi morfologice şi semantice (Pentru G-D: *subsolului, Câmpulungului*).

d. **Principiul sintactic** impune scrierea diferită a unor îmbinări libere de cuvinte în funcţie de valenţele combinaţiilor sau ale componentelor lor. Spre exemplu, pronunţăm *odată*, care poate susţine un adverb (*vine odată*) sau un numeral adverbial (*vine doar o dată*). De la un asemenea nivel, pot fi urmărite diferenţele dintre dubletele: *decât/de cât; întruna/într-una; numai/nu mai* etc.

Concluzie: Ortografia limbii române este extrem de dificilă şi solicită respectarea unor principii şi norme în funcţie de logica limbii, de istoria şi evoluţia acesteia.

Aplicaţie:

a. Cum e corect: *Nu ştiu de fel/defel lecţia; Ea este acelaşi/aceeaşi; Urc în birje/birjă; E un om supţire/subţire; Casele bătrânit/bătrânet?*

b. Retranscrieţi textele, explicând corecturile făcute:

Sa dus săşi ea o parte ce nu ierea a ei.
Vorbeşte într-una deşi iar fi tot una cu ceia ce s-ar întâmpla.
Am agreiat ce miai spus, de şi nu te-am înţeles de loc.

Notă – Se mai aplică şi **principiul simbolic** în funcţie de situaţii ca:

1. Denumirile compuse ale instituţiilor includ toate componentele (mai puţin elementele de relaţie) scrise cu iniţiale majuscule. Deci *Sunt în şcoală*, pe când *Sunt în Şcoala Generală nr. 999.*
2. Numele punctelor cardinale devin proprii când au sensul de toponimice: *Apusul vine spre noi, Centrul şi Estul Europei îşi recăştigă drepturile.*
3. Scrierea unor mari evenimente implică iniţiale majuscule (*Renaşterea, Unirea Principatelor, Comuna din Paris, 1 Decembrie 1918*).
4. Denumirile de aştri se comportă ca nume proprii în situaţii de individualizare absolută: *A coborât pe Pământ. Soarele este un astru tutelar* (Spre deosebire de *Şi-a preluat pământul dorit* sau *Luminile soarelui nu-l supără*).
5. Situaţii în care substantive comune devin proprii între-un sens general şi altul binedefinit (Chiar figurat): *Capitala* (= Bucureşti), *Catedra (Suntem la Catedra de matematică), Semiluna* (= Imperiul Otoman).

Atenţie! Acest principiu ortografic are un vădit grad de subiectivism şi solicită cu deosebire raportarea la contextul exprimării. Deci cum e corect:

Am văzut luna/Luna de pe pământ/Pământ.
Pe 10 lunie/lunie am ştiut tot.
Judecăm reforma/Reforma din ţară în planul catedrei/Catedrei de sociologie?

Scanned with OKEN Scanner

Să recapitulăm şi să completăm:
Semnele ortografice sunt: **cratima** (sau liniuţa de unire) şi **apostroful.**

Aplicaţie:

Exemplificaţi implicarea acestora în textele:

- *Iată-l Ahl Cine-ar credel* (V. Alecsandri).
Vine făr' de carte şi de-alăgdat'.

Se poate spune că prin cratimă se despart:

1) Cuvinte rostite împreună (*a-ţi cere, să-l dai, n-o putea, înainte-i* etc.).
2) Componentele unor substantive comune compuse (*câine-lup, viţă-de-vie, prim-ministru* etc.)

În plus, cratima se foloseşte la despărţirea cuvintelor în silabe: *a-gri-cul-tor, ne-o-me-nesc, sub-ven-ţi-e* etc.

La rândul său, apostroful poate marca în plan grafic:

❶ Căderea accidentală în rostire a unor sunete ale cuvintelor:
- *Eu, dom' notar, săru' mâna!...*

❷ Absenţa unor cifre ale notaţiei unui an: *'88* în loc de *1988.*

Să mai reţinem şi alte semne ortografice:

a) **Bara** – folosită (ca semn ortografic şi nu de punctuaţie) pentru abrevieri între doi termeni ai unei formule de tipul *km/s.*
şi pentru prefixul *contra-*: *c/val.* (= *contravaloarea*).

b) **Linia de pauză** – intervine în scrierea unor cuvinte compuse:
Vântul bate din Sud-Sud-Est.
Este un film anglo-hispano-italian.

c) **Punctul** – marchează abrevieri ca:
str. (strada), *e.n.* (era noastră), *dir.* (director), *p.m., a.c.* etc.

Aplicaţii:

① Comentaţi folosirea semnelor de ortografie în textele:
a) – *Ah! Bubico, – zic eu în sine-mi mângâindu-l frumos, – de capu-ţi... vedea-te-aş mănuşi!.*
b) – *Te-aş ruga să-mi dai...*
– *Da' tot eu, dom'le?!*

② Construiţi texte scurte în care să fie posibile: *ţie, ţi- e, sar, s-ar, v-ar, var, c-ai, cai, a-i, ai, ce-i, cei, n-ai, nai, mie, mi-e, n-or, nor.*

③ Corectaţi textele de mai jos (Explicaţi normele aplicate în corectare):

Scanned with OKEN Scanner

Şa închipuit cal plecat săi vezi.
Mia cerut caetul ce-l mai superior.
Copiiişi ceruse-ră drepturile la ceaice se vedea pândeparte.

④ Cum e corect:

vin geamgit/ġeamgiii; lumea Bucureştiului/Bucureştilòr; în apropierea urechei/urechii; urc pe Vârful/vârful Penteleu; Tineretul Liber/liber; Amintiri din copilărie/Copilărie?

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Probleme de punctuație în limba română

Să comparăm textele:

- *Te-am rugat să-faci ceva.*
- *Te rog: -Fă ceva!*

De la un text la altul, se reţin diferenţe ale expresivităţii lingvistice.

Al doilea text îşi impune semnificaţiile stilistice şi graţie semnelor de punctuaţie.

Prin urmare, **semnele de punctuaţie** nu sunt simple semne, ci au multiple valenţe în demersul contextual.

Aplicaţii: Încercaţi să judecaţi acelaşi text în funcţie de punctuaţia aplicată, după modelele:

- *Ceri ce poţi.*
- *- Ceri ce poţi? (- Dai...)*
- *Ceri: - Ce poţi?* etc.

Rez.:

– În prima situaţie, textul dat se finalizează cu punct – marcându-se o frază.
– Mai departe, intervenţia dialogată se finalizează în mod interogativ (Spre a i se replica de la nivel exclamativ).
– În fine, un verb declarativ implică o întrebare.

Putem clasifica semnele de punctuaţie astfel:

❶ Cele care marchează pauze sunt: **virgula, punctul şi virgula, punctul, suspensia.**

❷ Cele de tonalitate: **semnul exclamării** şi **semnul întrebării.**

❸ Semne ale declaraţiei şi dialogului: **două puncte** şi **linia de dialog.**

❹ Semnele delimitării: **ghilimelele, linia de pauză, cratima, parantezele.**

Să comentăm situaţiile pe rând şi în cadrul evoluţiilor contextuale.

Se ştie că **virgula** marchează pauze scurte făcute în cursul comunicărilor.

Atenţie la textele:

① *Văd case, străzi şi oameni.*
② *Văd că poţi, că ştii şi că vrei...*
③ *Stai, frate, nu pleca...* (Călinescu).
④ *Luca Moşneagu, megieşul nostru, vă duce cu căruţa...* (Creangă).
⑤ *Când s-a prins de veste, ardeau toate* (Rebreanu).

După cum se înţelege uşor, în respectivele texte **virgula** s-a pus între:

❶ părţi de propoziţie de acelaşi fel (când între ele nu apare conjuncţia şi);
❷ propoziţii de acelaşi fel (idem);
❸ vocativ şi restul textului;
❹ apoziţie şi restul textului;
❺ o subordonată şi regenta ei.

(Pentru amănunte, se impune parcurgerea tuturor capitolelor acestei lucrări!).

Scanned with OKEN Scanner

Prin urmare:

a. Când este obligatorie virgula?

Rez.:

- În cadrul enumerărilor (lipsite de prezența conjuncției și).
- După subsemnatul (*Subsemnatul, Radu Ion:..*).
- Pentru construcțiile incidente (*Am găsit, spre norocul meu, ceva interesant*).
- În situația intercalărilor (*Râul cel mare, în șesul care se vedea, curgea sub perdele de arbori* – Sadoveanu)
- După vocative și interjecții (Dacă nu se folosesc semnele exclamării).
  - *Cumătră, mă pârlesc...* (Creangă).
  - *Ei, spune-mi care-ți place?* (Z. Stancu).

b. Când **nu** se pune virgulă?

Rez.:

- Între subiect și predicat.
- Între părți de propoziții sau propoziții legate prin conjuncția *și*.
- Între nume și prenume.
- Între substantiv și adjectiv calificativ imediat determinant.
- Între subiectivă sau predicativă și regentă etc.

Punctul marchează o pauză care se face în vorbire între propoziții sau între fraze independente ca înțeles, intonate enunțiativ:

Copacii erau deși.
Copacii nu erau groși, dar erau deși (Al. Macedonski).

Se pune și în cazul fragmentării unei fraze sau a unei propoziții enunțiative:

Merg cu el mereu. Căci el este un om deosebit (Atenție la intonația folosită!).

Punctul și virgula marchează o pauză mai mare decât cea redată prin virgulă și mai mică decât cea redată de punct:

Vorba bună puțin răsună; vorba rea o duce vestea (Folclor).

Uneori, acest semn de punctuație se substituie virgulei; în frazele lungi este chiar indicat acest lucru.

Se poate spune că în limba noastră pauza are trei trepte. Să le comentăm în textul:

Da, câștigul fără muncă, iată singura pornire;
Virtutea? e-o nerozie; Geniul? o nefericire. (Eminescu).

Rez.: Începutul se află sub semnul unor pauze mici (marcând sacadări în exprimare), continuarea implică pauze medii (cu accentuarea respectivelor sacadări), pentru ca punctul să susțină o finalitate contextuală.

Dar o pauză poate fi prelungită și atunci apare **suspensia:**

Dormi, draga mea fată,
Cum dormeai odată
Dulce legănată... (Coșbuc).

Scanned with OKEN Scanner

De fapt, suspensia sau punctele de suspensie marchează o întrerupere a şirului vorbirii, implicând – prin urmare – o anume tensionare stilistică:

Ard codrii!... sub săbii cad fete şi copii... (Alecsandri).
Apar negurile... Codrul fremătă... Unde va apărea acel ceva?...

✍ Aplicaţie: Comentaţi textul de mai jos, susţinând cu deosebire implicaţiile suspensiilor:

Atunci iată ce zic eu (...), adică vreau să zic, da ca să fie moderaţi... adică nu exageraţiuni!... Într-o chestiune politică... (Caragiale).

Să urmărim acum posibilităţile punctuaţiei de tonalitate, comentând texte:

- *Iată-l! Ah! cine-ar crede!* (Alecsandri).
- *A fi sau a nu fi? aceasta-i întrebarea.*

Din textele date, se reţine relaţia dintre exclamaţii şi interogaţii. De fapt, cele două posibilităţi expresive se pot combina în texte cum ar fi:

– *N-o vreau! Şi dac-aş vrea-o?*
– *Să merg? Şi dacă n-oi merge ce-o fi?... Mai bine sau mai rău!...*

✍ S-a reţinut, credem, faptul că, prin interogaţii şi exclamaţii, fluxul contextual preia multiple valenţe expresive. Într-un atare sens, să urmărim şi treptele expresivităţii propuse de textele:

– *Aş cere ceva!...*
– *Ai cere ceva? (– Ba bine că nu!)*
– *Nu-i aşa că ai cere ceva?*
Mă întreabă ce-aş cere.

📋 Să recapitulăm:

❶ Semnul întrebării este folosit pentru a marca intonaţia propoziţiilor sau a frazelor interogative.
❷ Semnul exclamării marchează grafic intonaţia propoziţiilor şi a frazelor exclamative sau imperative.

⚠ Atenţie! Interogaţia sau exclamaţia vizează deseori cuvinte sau grupuri de cuvinte cu funcţii interogative sau exclamative:

Ieri, s-au tras loturile noastre!
– *Ei?*
– *Am câştigat!*
– *Nu mă-nnebuni! Cât?* (Caragiale).

✍ Aplicaţii: Precizaţi efectele stilistice obţinute prin interogaţie şi exclamaţie în textele:

– *Altă dată, dacă-ţi mai permiţi de aiste, îţi rup urechile!*
– *Dar...*
– *Urechile! M-ai înţeles?* (Caragiale).

Semnele declaraţiei şi cele ale dialogului pot apărea în texte ca:

Scanned with OKEN Scanner

Unul zise: - Voi reuşi!
Altul răspunse: - Vom vedea!

În asemenea texte, apar cele două puncte care anunţă vorbirea directă ca şi linia de dialog care marchează începutul vorbirii unui interlocutor.

Dar cele două puncte pot introduce şi o enumerare, o explicaţie sau o concluzie:

- *Caut: o lume, o viaţă, o idee.*
- *Acum capetele începuseră a se înfierbânta: vinul îşi făcea lucrarea* (C. Negruzzi).

Atenţie! Semnele de punctuaţie ale declaraţiei şi dialogului implică multiple valenţe ale expresivităţii.

Într-un atare sens, să urmărim şi textele:

- *Dan zice: - De pe munte venit-am să te iau...* (Alecsandri).
  - Te pomeneşti că se găseşte! zice omul meu (Caragiale).

În fine, semnele de punctuaţie ale delimitării pot fi implicate în textele:

① *Am auzit deviza: „Dacă lupţi, poţi să învingi!"*
- Asta e - spuse el.

② *Cerul era albastru, norii - cenuşii.*

③ *Se desfăcuse încet-încet de lume şi intrase oarecum în sine* (Sadoveanu).

④ *- Araşi alea patru pogoane de pământ...*
- Le arai, zise celălalt (şi răspunsul nu veni imediat).

Din respectivele texte rezultă că:

❶ **Semnele citării (ghilimelele)** se întrebuinţează atunci când se reproduc spusele cuiva sau denumirile unor lucrări.

Atenţie! La fel de bine asemenea semne pot apărea în cazul exprimării ironiei faţă de cel care foloseşte cuvântul reprodus:

N-ai fost decât un oarecare „domn".

❷ **Linia de pauză** se utilizează în interiorul textului pentru a delimita cuvintele, construcţiile incidente, apoziţiile explicative sau pentru a marca lipsa predicatului sau a verbului predicativ.

❸ **Cratima** se foloseşte (ca semn de punctuaţie) printr-o pauză mică urmată de o ridicare uşoară a tonului.

Ea apare şi între cuvintele care arată limitele unei distanţe sau ale unui interval în timp:

- *Mergem pe ruta Bacău-Suceava.*
- *Am luat pauză în perioada 1-10 mai.*

❹ **Parantezele** sunt de trei categorii:

a) **rotunde** (care cuprind un adaos, o explicaţie, un amănunt faţă de conţinutul textului):

Mă gândeam la el (l-o fi bine sau nu!) şi căutam să-l ajut.

b) **drepte** (care includ un adaos făcut de noi într-un text):

El [omul nostru] venea mereu.

c) **oblice** (prin care se susţine transcrierea fonetică):

echer - e/k'/er.

Scanned with OKEN Scanner

Aplicaţii asupra semnelor de punctuaţie:

① Comentaţi textele de mai jos, susţinând implicarea semnelor de punctuaţie:

- *– Te pomeneşti că se găseşte! – zice omúl meu* (Caragiale)
- *... doctorul sosi mai voios şi strigă din prag:*
- *– Aide jos din pat!* (Rebreanu)
- *– Te vreau om (chiar Omul)!*
- *– În ce sens?*
- *– Asta depinde de tine...*

② Aplicaţi semnele de punctuaţie solicitate de textele de mai jos (Pe parcurs, motivaţi respectivele semne de punctuaţie):

Ai văzut totul
N-am înţeles ce trebuia să văd
Cum doar totul era foarte clar
Rămâne să mai gândesc
Şi
Vom mai vedea.

③ Înlocuiţi semnele de punctuaţie din textele următoare cu altele pe care le socotiţi mai potrivite:

- *Lucrase mult; dar obţinuse puţin, devenise ceea ce nu se aştepta.*
- *A căutat mult – pierzând totul dar va continua s-o facă.*

④ Scrieţi corect textul dat mai jos, punând semnele de ortografie şi de punctuaţie corespunzătoare:

Omul ceru. Să stai cu mine. Dar eu nu vreau iam răspuns. Şi ce daçăi aşa mi sa replicat.

⑤ Construiţi texte în care vocativele şi imperativele să raporteze folosirea dialogurilor la exclamaţii şi interogaţii.

⑥ Susţineţi definiţia cratimei prin exemple contextuale.

⑦ Precizaţi situaţii în care cratima, punctul, linia de pauză pot fi – fiecare – când semne de punctuaţie, când semne ortografice.

Scanned with OKEN Scanner

VOCABULARUL

Scanned with OKEN Scanner

Vocabularul se mai numeşte şi **lexic** şi include totalitatea cuvintelor unei limbi.

Să reţinem, însă, că disciplina care studiază componenţa lexicală a limbii este **lexicologia** – cu cele două componente ale sale: **lexicologia sincronică** (descriptivă) se ocupă de vocabularul unei limbi la un anumit moment (de obicei cel al studiului), iar **lexicologia diacronică** (istorică) studiază vocabularul în dezvoltarea sa de-a lungul istoriei. La rândul său, lexicologia colaborează cu **lexicografia** – care stabileşte principiile şi metodele de întocmire a dicţionarelor (explicative, etimologice, enciclopedice, ortografice, bilingve etc.), cu **etimologia** (interesată de originea şi evoluţia cuvintelor) şi cu **semantica** (care are în vedere sensurile cuvintelor).

Luat ca atare, **cuvântul** trebuie considerat drept unitate de bază a lexicului: prin el se realizează unitatea între o formă (sonoră sau vizual-materială) şi un conţinut semantic. Altfel spus, cuvântul propune cel puţin un **sens** (un înţeles) printr-un înveliş (sunet/literă sau grupuri de sunete/litere), devenind punctul de plecare în exprimare.

Aplicaţie:

Să descoperim împreună sensurile cuvintelor: *om* (fiinţă superioară, raţională); *tare* (rezistent la diverse forţe); *a fugi* (a parcurge un traseu în viteză); *sus* (deasupra unei situaţii date).

Revenind la problematica generală a vocabularului, să reţinem că structura acestuia trebuie considerată din perspectivă etimologică şi în planul configuraţiei sale sincronice şi actuale. Cercetările au demonstrat că 60% din cuvintele vocabularului de bază al limbii române sunt de provenienţă latină şi numai 40% sunt de diverse alte origini (slave, turceşti, maghiare, neogreceşti, germane etc.).

Perspectiva structural-sincronică are în vedere în general două componente mari ale vocabularului:

1. **Vocabularul de bază** (fundamental, esenţial, reprezentativ) sau **fondul principal lexical** (de cuvinte) formează nucleul – incluzând cuvintele care stau la baza exprimării dintr-o anumită etapă.
2. **Masa vocabularului** cuprinde cuvinte mai rar utilizate sau chiar necunoscute unor categorii de vorbitori.

Atenţie! Între cele două componente ale vocabularului nu pot exista graniţe de netrecut, întrucât cuvintele circulă, unele perfecţionându-se în cadrul nucleului general al limbii, altele trecând din bază în fond şi altele uzându-şi sensurile până la a coborî în periferia (masa) limbii.

Să susţinem o atare afirmaţie cu câteva exemple:

Om, plată, a face, a lua, mână şi altele se impun ca permanenţe ale limbii noastre (Tocmai de aceea asemenea cuvinte s-au impus în diverse forme lexicale şi construcţii: *neom, a oment, a desface, a o lua la fugă, a mânui, mână de fier* etc.);

Scanned with OKEN Scanner

– Graţie cerinţelor exprimării, cuvintele preluate din alte limbi – *buldozer, bleu, circumstanţă, calc* şi altele au pătruns de mult în fondul de bază al limbii române;
– În schimb, *vodă, ban* (ca funcţie administrativă), *hatman, mişel* (sărman, nenorocit), *limbă* (popor), *păcurar* (cioban) şi altele au părăsit fondul principal lexical, asemenea cuvinte fiind folosite numai în evocări istorice sau în literatură.

✍ Aplicaţie: Să încercăm a grupa cuvintele de mai jos în funcţie de gradul folosirii lor în limba română actuală:

A.
① *maşină, casă, masă, a citi, a lucra, a face, a vrea.*
② *porc, capră, găină, câine, lup.*
③ *copil, mamă, tată, bunic, nepot.*
④ *carne, lapte, pâine, apă, legume* etc.
⑤ *gură, gât, cap, inimă, muşchi* etc.
⑥ *pom, copac, nucă, portocală* etc.
⑦ *de, la, că, să, ca să, cum, unde, care, cine, ce* etc.

B. *cartograf, garderob, a developa, pueril, solitudine.*
C. *vătaf, arhiereu, a mazili* etc.
D. *păpuşoi, perjă, barabulă, curechi, a îmbla, ai* etc.
E. *brainstorming, antinomie, vocabulă, asterisc* etc.
F. *bonjur, ciao, demoazelă, madam* etc.
G. *pânză, fidea, mişto, peşte, pipiţă, şeicar* etc.

✍ Rezolvare: În grupajul A, apar categoriile lexicale prezentate în fondul principal de cuvinte; nume de obiecte şi acţiuni foarte importante ①, denumiri de păsări şi animale ②, numele membrilor de familie şi ale unor grade de rudenie ③, definiri ale băuturilor şi alimentelor de mare importanţă ④, identificarea unor părţi ale corpului omenesc ⑤, nume de arbori şi fructe ⑥, elemente de relaţie absolut necesare exprimării ⑦ etc.

Cuvintele integrate între B şi G formează componente ale masei vocabularului – respectiv:

B – **neologisme** (cuvinte nou-introduse în limbă); unele dintre ele se adaptează normelor limbii noastre, dar altele rămân în forme neschimbate: *crem, bleu, vernil* etc.
C – **arhaisme** (cuvinte vechi, ieşite din uz); după cum neologismele asigură noutatea exprimării, arhaismele îi conferă acesteia o „culoare" istorică – mai ales în literatura de evocare.
D – **regionalisme** (cuvinte specifice unei zone geografice); ele dau culoare locală în literatura lui Creangă, spre exemplu.
E – cuvintele **tehnice** sunt specifice unui anumit domeniu, rămânând însă mai mult sau mai puţin străine altor domenii (a se vedea şi situaţia cuvântului *sinecdocă* între literatură şi electronică!).
F- elemente de **jargon** (cuvinte şi expresii preluate din alte limbi fără ca ele să fie necesare). Asemenea categorii sunt folosite cu succes de Caragiale în satirizarea parvenitismului unor categorii sociale.
G – **argourile** (cuvinte şi expresii specifice unei anumite categorii umane restrânse sau de periferie). Ca şi elementele de jargon, ele strică limba. Eugen Barbu le introduce în romanul „Groapa" spre a construi viziunea mahalalei.

Scanned with OKEN Scanner

Prin urmare, vocabularul limbii române se prezintă ca un tot în care nucleul său imprimă gravitaţie elementelor de bază, în funcţie de cerinţele exprimării, acestea din urmă putând sau nu să i se includă spre a asigura astfel primenirea şi perfecţionarea limbii. Neologismele şi termenii de specialitate pot deveni elemente uzuale, arhaismele pot reintra în vocabularul de bază, după cum şi anumite cuvinte uzuale pot cădea în masa vocabularului şi chiar dincolo de aceasta.

Aplicaţii:

① Prezentaţi cuvinte aparţinând fondului principal lexical care să denumească ocupaţii, fenomene ale naturii, stări sufleteşti.

② Daţi şi alte exemple de neologisme, arhaisme şi argouri.

S-a reţinut, credem, să orice cuvânt are un sens şi un înveliş formal. Să ne referim în continuare la modul în care se poate construi un cuvânt, pornind de la câteva exemple: *desfrunziţi, coturi, mergând.*

Temă: Cum poate fi judecată forma acestui cuvânt?

Rezolvare: Orice cuvânt are o **temă** = forma sa, precizată ca atare (în cazul de faţă – *desfrunziţi, coturi, mergând*). Dar în tema respectivă se integrează un element de bază = **rădăcina** şi **elemente complementare.**

Rădăcina este elementul comun tuturor cuvintelor care fac parte dintr-o familie de cuvinte.

La rândul ei **familia de cuvinte** grupează toate cuvintele care se bazează pe aceeaşi rădăcină (ca formă şi sens).

Prin urmare, **tema cuvântului** *desfrunzit* are la bază rădăcina *frunz-*, familia pe care o poate forma aceasta fiind *frunză, a înfrunzi, a desfrunzi, frunziş, frunzar, frunzărie* etc.

Aplicaţie: Stabiliţi familiile de cuvinte şi pentru celelalte elemente în discuţie (*coturi, mergând*).

Rez:

– *coturi*: *cot* = rădăcină; familie de cuvinte – *a coti, cotitură, cotire* etc.
– *mergând*: *merg* = rădăcină; familie de cuvinte – *mergător, a premerge, a demerge* etc.

Am făcut precizarea că rădăcina preia elemente complementare spre a se forma tema cuvântului.

Aplicaţie: Ce anume asemenea elemente au fost folosite în situaţiile cuvintelor date mai sus?

Rez.: – În situaţiile cuvântului *desfrunzit* s-au folosit prefixul *des-* şi sufixul *-it.*
– Tema cuvântului *coturi* include, pe lângă rădăcină, terminaţia *-uri.*
– Verbului a merge pentru *mergând* i s-a adăugat desinenţa *ând.*

Scanned with OKEN Scanner

Atenţie!

- Numai sufixele şi prefixele impun formarea cuvintelor noi:
  - *flux - reflux;*
  - *mare - măreţ.*
- Terminaţiile susţin diferenţele de gen şi număr pentru aceleaşi categorii lexicale:
  - *fată/ - fete;*
  - *măreţ/ - măreaţă.*
- Desinenţele marchează flexiunea verbală după mod, timp, persoană şi număr:
  - *citesc - citeam - citiserăţi.*
  - *gândeam - gândind - gândiserăţi.*

Aplicaţii:

- Analizaţi structura cuvintelor de mai jos, comentând - pe rând - elementele componente ale fiecăruia:
  - *supradimensionară;*
  - *înfăţişări;*
  - *dezrobit;*
  - *mărinimie;*
  - atemporal
  - *dezmierdând.*
- Precizaţi familiile de cuvinte pentru *muncă, bun, cuget, a cere, margine, interes.*
- Comentaţi diferenţele dintre cuvintele *care* şi *mare* (şi derivatele lor), aşa cum apar în textele:

  Care merge cu mine în portul marin va descoperi un peisaj măreţ.
  Căruţa mărunţă a lui Costel se întrece cu marea maşinărie a marinarilor.

Referindu-ne la cuvântul luat ca atare, am reţinut cu certitudine că acesta are cel puţin un sens.

Temă: Încercaţi să descoperiţi sensurile cuvintelor *disciplină, cuvânt, a rămâne, a încerca, polisemie.*

Rez.:

- *disciplină* = comportare impecabilă; ramură a unei cercetări etc.
- *cuvânt* = vorbă; element lexical; în *n-ai cuvânt* sau *ţi-ai dat cuvântul* = fig.
- *a rămâne* = a sta pe loc; a fi cumva; în *rămâne pironit locului* sau *a rămas ca la fotograf* = fig.
- *a încerca* = a proba; a căuta ceva; în *mi-am încercat puterile, am încercat marea cu degetul* = fig.
- *polisemie* = posibilitatea cuvântului de a avea mai multe sensuri.

Din asemenea exemple rezultă clar că de cele mai multe ori cuvintele limbii noastre pun probleme din perspectiva sensurilor. Nu în zadar se spune că limba română este dificilă (dar şi frumoasă!) tocmai pentru că semantica sa este extrem de bogată.

Să încercăm a analiza cuvânt cu cuvânt contextul următor:

Scanned with OKEN Scanner

Şi-a dat arama pe faţă tocmai când îmi luasem lumea în cap.

Realitatea este că un asemenea context nu se poate analiza la cuvânt întrucât tot se bazează pe două construcţii în care elementele constitutive şi-au pierdut sensurile primare, devenind inanalizabile:

- *şi-a dat arama pe faţă* – şi-a arătat faţa adevărată (deci *a da arama* renunţă la sensurile iniţiale, spre a se integra unei locuţiuni verbale);
- *îmi luasem lumea în cap* este altă locuţiune verbală, în care *lumea* şi *cap* îşi „deturnează" sensurile primare, spre a susţine sensul global de *a o lua razna*.

Principalele categorii semasiologice (referitoare – prin urmare – la sensurile cuvintelor) sunt: **polisemia, omonimia, sinonimia, antonimia** şi **paronimia**. Lor li se pot adăuga **construcţiile pleonastice**, care – din păcate – fac tot mai multe „victime" în privinţa folosirii limbii române.

În cele ce urmează, vom discuta pe rând fiecare categorie de acest tip – între teorie şi practică.

Să definim **polisemia**, pornind de la textele:

a. *Avea pe masă tot ce-i trebuia unui om.*
b. *El nu agrea masa de seară.*
c. *Părea că voinicul stă la masa soarelui.*

În primul text, cuvintele *masă* şi *om* sunt folosite cu sensurile lor de bază:

masă = platou cu picioare;
om = fiinţă superioară, raţională.

Sensul fundamental (de bază) al cuvântului *masă* se raportează la un sens secundar în al doilea text: în b) *masă de seară* = cina.

În schimb, textul c) include un sens figurat al aceluiaşi cuvânt:

– *masa soarelui* – universul luminos al soarelui.

Se observă că trecerea de la sensul fundamental către cele secundare şi figurate se bazează pe nucleul semantic iniţial:

masă (platou cu picioare) – *masa de seară* (ceea ce se serveşte la masă, concomitent cu momentul respectivei serviri) – *masa soarelui* (un platou luminos şi atrăgător – proiectat de ficţiune).

De notat că distanţarea este mai mare între sensul propriu şi cel figurat, decât între sensul fundamental şi cel secundar. De fapt, o asemenea precizare poate fi susţinută şi de distincţia dintre alte construcţii în care apare cuvântul *masă*:

Nu face masă (pentru electrician).
Casa-i casă, masa-i masă.
A venit pe nepusă masă etc.

Să reţinem, prin urmare, că sensurile cuvintelor pot fi:

1. fundamentale (de bază) = cele iniţiale şi determinante pentru fiecare cuvânt în parte;
2. secundare sau derivate = cele provenite din sensurile fundamentale;
3. proprii = specifice respectivelor cuvinte;
4. figurate = cele izvorâte din ficţiunea artistică şi bazate pe relaţia dintre ceea ce denumeşte cuvântul şi proiecţia sa artistică.

Scanned with OKEN Scanner

Şi-a dat arama pe faţă tocmai când îmi luasem lumea în cap.

Realitatea este că un asemenea context nu se poate analiza la cuvânt întrucât totul se bazează pe două construcţii în care elementele constitutive şi-au pierdut sensurile primare, devenind inanalizabile:

- *şi-a dat arama pe faţă* – şi-a arătat faţa adevărată (deci *a da arama* renunţă la sensurile iniţiale, spre a se integra unei locuţiuni verbale);
- *îmi luasem lumea în cap* este altă locuţiune verbală, în care *lumea* şi *cap* îşi „deturnează" sensurile primare, spre a susţine sensul global de *a o lua razna.*

Principalele categorii semasiologice (referitoare – prin urmare – la sensurile cuvintelor) sunt: **polisemia, omonimia, sinonimia, antonimia** şi **paronimia.** Lor li se pot adăuga **construcţiile pleonastice,** care – din păcate – fac tot mai multe „victime" în privinţa folosirii limbii române.

În cele ce urmează, vom discuta pe rând fiecare categorie de acest tip – între teorie şi practică.

Să definim **polisemia,** pornind de la textele:

a. *Avea pe masă tot ce-i trebuia unui om.*
b. *El nu agrea masa de seară.*
c. *Părea că voinicul stă la masa soarelui.*

În primul text, cuvintele *masă* şi *om* sunt folosite cu sensurile lor de bază:

masă = platou cu picioare;
om = fiinţă superioară, raţională.

Sensul fundamental (de bază) al cuvântului *masă* se raportează la un sens secundar în al doilea text: în b) *masă de seară* = cina.

În schimb, textul c) include un sens figurat al aceluiaşi cuvânt:

– *masa soarelui* – universul luminos al soarelui.

Se observă că trecerea de la sensul fundamental către cele secundare şi figurate se bazează pe nucleul semantic iniţial:

masă (platou cu picioare) – *masa de seară* (ceea ce se serveşte la masă, concomitent cu momentul respectivei serviri) – *masa soarelui* (un platou luminos şi atrăgător – proiectat de ficţiune).

De notat că distanţarea este mai mare între sensul propriu şi cel figurat, decât între sensul fundamental şi cel secundar. De fapt, o asemenea precizare poate fi susţinută şi de distincţia dintre alte construcţii în care apare cuvântul *masă:*

Nu face masă (pentru electrician).
Casa-i casă, masa-i masă.
A venit pe nepusă masă etc.

Să reţinem, prin urmare, că sensurile cuvintelor pot fi:

1. fundamentale (de bază) = cele iniţiale şi determinante pentru fiecare cuvânt în parte;
2. secundare sau derivate = cele provenite din sensurile fundamentale;
3. proprii = specifice respectivelor cuvinte;
4. figurate = cele izvorâte din ficţiunea artistică şi bazate pe relaţia dintre ceea ce denumeşte cuvântul şi proiecţia sa artistică.

Scanned with OKEN Scanner

Atenţie!:

– Limbajul poate fi dominant **tranzitiv** (urmărind să comunice cunoştinţe, idei etc.) şi-n acest caz cuvintele folosite au sensuri fundamentale şi secundare.
– El poate fi **reflexiv** (urmărind autocominicarea, adică stimularea participării afectiv-emoţionale) şi – în consecinţă – cuvintele trec în postură figurativ-stilistică.

Iată exemple de la acest nivel:

Luna este astrul nopţii.
Lună tu, regina nopţii... (Eminescu).
Să cercetăm misterul lumii!
Eu nu strivesc corola de minuni a lumii! (Blaga).

Prin urmare, **polisemia** este posibilitatea unui cuvânt de a avea două sau mai multe sensuri.

Aplicaţii:

① Precizarea tuturor sensurilor lexicale posibile pentru *a face, cărbune, braţ, floare, a ieşi* (Cu încadrarea respectivelor situaţii în texte).
② Comentarea situaţiilor în care se află cuvintele din textele:

Marea- şi umflă valurile, udând malurile, care-i salută simfonia.
A da flori cuiva înseamnă a-ţi înflori sufletul şi a-ţi transforma mâna în floarea vieţii.

③ Construirea unor texte în care *limbă, vatră, cursă, tuci, a roti, cuibar* să aibă sensuri proprii şi sensuri figurate

Obs.:

– În general, cuvintele limbii române au mai multe sensuri (sunt – prin urmare – polisemantice).
– Există, însă, şi cuvinte monosemantice: *litiu* (element chimic), *celenterate, a coagula* etc. (De reţinut că orice cuvânt îşi caută sensuri polisemantice, contribuind la extinderea seriilor expresivităţii lingvistice).

În strânsă legătură cu polisemia (principala categorie semasiologică a oricărei limbi), se realizează **omonimia** prin care se înţelege diferenţa clară dintre conţinut şi formă: Formele cuvintelor omonimice sunt identice, în timp ce sensurile lor diferă.

Iată un text edificator într-un atare sens:

Maică-ta de-i vie
Spune-i ca să vie
Pân'la noi la vie!

Se observă că *vie* este – pe rând: adjectiv (susţinând o însuşire = în viaţă), verb (interogându-se conjunctivului popular) şi substantiv (denumind o plantă = viţa-de-vie).

Să încercăm împreună a descoperi categoriile omonimelor, bazându-ne pe următoarele exemple:

Scanned with OKEN Scanner

a. *bancă* = scaun lung sau întreprindere financiară;
b. *somn* = specie de peşte sau stare fiziologică de repaos, la fiinţe;
c. *vin* = verb (la indicativ prezent, pers. I, sing. sau a III-a plural) sau substantiv (băutură);
d. *repede* = adverb sau adjectiv: *Apa repede curge repede...*

În grupa a) se implică **omonimia propriu-zisă** (totală), care integrează de obicei cuvinte cu etimologii diferite dar cu forme identice. Ei i se mai pot integra *ban, broască, a semăna.*

Grupa b) se referă la **omonime parţiale**, care sunt identice numai la anumite forme din paradigma proprie. Deci *somni/somnuri.* Alte exemple: *bandă/benzi/bande; in/lini/inuri; corn/cornuri/coarne; colţ/colţi/colţuri* etc.

În grupa c) apar **omonimele morfologice** sau **omoforme** – adică acelea care propun forme identice din paradigma unor părţi de vorbire diferite. Am comentat mai înainte situaţiile lui *vie* – între adjectiv, verb şi substantiv. Să mai adăugăm posibilităţile cuvântului *viu* de a fi verb (la indicativ prezent, forma populară) şi adjectiv.

În fine, grupa d) include **omonimia lexico-gramaticală** reprezentată de cuvinte care trec dintr-o parte de vorbire în alta. La acest nivel se mai includ grupuri cum ar fi *aşa* (adverb)/*aşa* (adjectiv); *tare* (adjectiv) şi *tare* (adverb).

Atenţie! În categoria omonimelor intră şi grupajele lexicale care vizează relaţia dintre pronunţie şi scriere:

- *deşi* (adjectiv)/*deşi* (conjuncţie);
- *duduie* (verb) – *dudue* (substantiv)..

Concluzie: Atât polisemia cât şi omonimia formează surse inepuizabile ale expresivităţii limbii.

Să comentăm – într-un atare sens – versurile eminesciene:

Nu e păcat
Ca să se lepede
Clipa cea repede
Ce ni s-a dat?

ca şi începutul „Testamentului" arghezian:

Nu-ţi voi lăsa drept bunuri, după moarte,
Decât un nume adunat pe-o carte...

În asemenea texte, expresivitatea artistică acordă verbelor *a se lepăda, a (ni) se da, a lăsa, a aduna,* adjectivului *repede* ca şi substantivelor *clipă, bun, nume, carte* valori de excepţie, sugerându-se imagini unice. Prin urmare, jocul sensurilor cuvintelor permite o inepuizabilă derulare a exprimării – între tranzitivitate şi reflexivitate, între a spune ceva şi a stiliza (adică a expune!).

Aplicaţii:

① Indicaţi toate sensurile cuvintelor: *mare, căţel, curte, banc*; explicaţi fiecare situaţie în parte.
② Comentaţi următoarele texte, precizând relaţiile dintre sensurile proprii şi cele figurate ale cuvintelor componente:

Scanned with OKEN Scanner

a. *În cetățuia ta de ape*
Dorm cântecele noastre toate (Goga)

b. *Era pe o spinare de deal, lățăreață, acoperită cu pădure rară* (Rebreanu)

c. *Cu farmecul luminii reci*
Gândirile străbate-mi,
Revarsă liniștea în veci
Pe noaptea mea de patemi (Eminescu)

Sinonimia este calitatea unor cuvinte, diferite ca formă, de a exprima sensuri asemănătoare. Respectivele cuvinte formează serii sinonimice:

zăpadă - nea, omăt - alba;
praf - colb - pulbere - țărână;
a fugi - a alerga - a goni etc.

Să încercăm a descoperi categoriile sinonimice, pornind de la exemplele:

a. *pneumonie - aprindere de plămâni*
timp - vreme
greu - dificil
repede - iute - rapid

b. *drum - cale*
traseu - itinerar
a vorbi - a cuvânta - a relata

c. *vârtej de ape - „cuibar rotind de ape"* (Eminescu)
(limba ca) *modalitate - „limba de toate zilele e o unealtă și o formă a spiritului"* (Blaga)

Rez.: Apar trei tipuri ale sinonimiei lexicale:

a. ***Sinonimia aparent totală*** (Credem noi că sinonimie absolut totală nu există întrucât fiecare cuvânt/expresie care intră într-o serie sinonimică se realizează din punct de vedere semantic cât de cât altfel față de celelalte cuvinte/expresii din respectiva serie sinonimică. Spre exemplu:

- *timp* are în vedere mai ales periodizarea, pe când
- *vreme* se referă cu deosebire la atmosferă.

Spui mai des: - *Cum e vremea?*, dar
- *Cum trece timpul!...*

b. **Sinonimia parțială** constituie o categorie lexicală vastă și se întâlnește mai ales la cuvintele vechi și polisemantice, unele sensuri ale acestora coincizând cu sensurile altor cuvinte sau chiar cu termeni autonomi:

- *scrisoare - carte - răvaș*
- *a uni - a lega - a împreuna*

De fapt, sinonimia parțială permite extinderea definițiilor lexicale (din dicționarele explicative) de la sensurile fundamentale și proprii ale cuvintelor către multitudinea sensurilor lor secundare și figurate. Căci de la *șablon* și *calapod* se va prelungi sensul contextual din *Pe ce calapod ai fost construit?*

c. **Sinonimia aproximativă** este prezentă mai ales în stilul literar- artistic. Prin ea se stabilesc apropieri sau coincidențe de termeni, atribuindu-se valori semantice figurate, metaforice cuvintelor uzuale și dilatându-se astfel sfera semantică a cuvintelor prin conotații către multiple planuri ale expresivității artistice. Se implică aici relația dintre sinonimia **denotației** (a semnificației obiective, logice) și cea a **conotației** (adică a semnificației figurate, metafo-

Scanned with OKEN Scanner

rice). Să urmărim – într- un atare sens – evoluţia semantică a substantivelor din textele:

E plin de iubire.
L-a cuprins arşiţa, gândind la ea.
Pustiu-l pătrunde gândindu-se la faţa pierdută.

În cele trei texte date apar, de fapt, trei trepte ale unei asemenea evoluţii semantice: *iubire - arşiţă - pustiu*; acestea par sinonime, dar – de fapt – marchează creşterea (tensionarea) sentimentului erotic.

✍ Aplicaţii:

① Stabiliţi situaţiile sinonimice din textele de mai jos:; comentaţi – în continuare; importanţa lor, contextuală.

Intră-n codrul de-ntuneric
O icoană de lumină (Eminescu)
Întunericul se opune mereu luminii.
Cadrul epocii actuale raportează întunericul la lumina vieţii.

② Realizaţi serii sinonimice pentru *a trece, fire, stop!, trăsătură, mult*; integraţi fiecare element al seriilor respective în texte corespunzătoare.

Să descoperim acum şi alte categorii de sinonime, având în vedere grupajele:

amănunt - detaliu; — *citeţ - lizibil*
izvor - sursă; — a folosi – a utiliza
încordare - tensiune — a năzui – a aspira
cinstit - onest — a sfătui – a consilia

Rezultă că respectivele serii raportează elemente obişnuite la neologismele *detaliu, sursă, tensiune, onest, lizibil, a utiliza, a aspira, a consilia.* Acestea se vor numi, prin urmare, **sinonime neologice.**

✍ Temă: Descoperiţi sinonime neologice pentru *a nădăjdui, uşor, zgârcit, liniştit, a încolţi, copilăresc, noroc, josnicie.*

❗ Atenţie! Categoria sinonimelor neologice are în vedere numai vechimea cuvintelor; ea nu complică, deci, clasificarea sinonimelor în general.

În fine, şi sinonimia poate viza trecerea de la cuvânt la construcţia lexicală şi la locuţiune. Iată exemple:

a observa - a băga de seamă;
atenţionare - băgare de seamă;
(om) *deosebit* - (om) *de aur* etc.

✍ Aplicaţie: Comentaţi textul de mai jos, susţinând varietatea stilistică a cuvintelor folosite:

Nu-mi trebuie lauri,
Nu voi scriu bogat,
Ci-mi împletiţi un pat
Din tinere ramuri. (Eminescu).

Scanned with OKEN Scanner

Pentru a înțelege **antonimia lexicală**, să pornim de la contextele:

Nu-l bun, dar nici rău.

A făcut și a desfăcut ce s-a putut.

În respectivele texte, *bun* și *rău*, *a face* și *a desface* sunt cuvinte care – pe rând – apar ca posibile perechi, aparținând aceleiași părți de vorbire, dar care se diferențiază absolut prin sensuri.

Prin urmare, **antonimele** sunt perechi de cuvinte, aparținând aceleiași părți de vorbire și ale căror sensuri sunt diametral opuse:

- *bun - rău - nebun;*
- *a face - a desface;*
- *om - neom* etc.

Aplicație: Urmăriți situațiile antonimice din textele de mai jos și stabiliți categoriile acestor antonime în funcție de structura și sensurile lor:

Cine nu-mi e prieten mi-e dușman!
Copacii au înfrunzit și - mai apoi - au fost desfrunziți.
A fi sau a nu fi! - aceasta-i întrebarea (Shakespeare).

Rezolvare: Se reține următoarele situații ale construirii antonimelor:

Unele se bazează pe opoziția altor cuvinte:

- *prieten - dușman*
- *rău - bine;*
- *a căuta - a găsi;*
- *sus - jos* etc.

– Altele folosesc prefixarea în trecerea către antonime:

- *adevărat - neadevărat;*
- *a considera - a desconsidera* etc.

Aici se integrează și situațiile implicării negativității lexicale:

- *a vrea/a nu vrea;*
- *ce-mi dai?/ce nu-mi dai?* etc.

În fine, există și posibilitatea stilistică în a se susține **antonimia:**

Vreme trece, vreme vine,
Toate-s vechi și nouă toate (Eminescu)
A fi domn e o-ntâmplare,
A fi om e lucru mare. (Folclor)
- Cine vine, cine pleacă? - asta-i marea întrebare.

Atenție! Categoria antonimelor lexicale se prelungește – deseori – în ceea ce se numește **antiteză stilistică:**

Bunul vine, răul pleacă
Dincolo muncim oleacă... (Folclor)
A căuta nu înseamnă și a găsi într-o lume bazată pe a cere și a obține deodată.

Aplicație: Comentați situațiile prezentate în asemenea construcții, ca și în contexte de tipul:

Scanned with OKEN Scanner

Muncesc, nu muncesc, obţin ce vreau.
Calificativul este superior noncalificativului.
Vii sau nu vii, tot acolo ajungi!
De voie, de nevoie, omul s-a definit în viaţă.

Să reţinem definiţia **paronimelor**, studiind grupurile de cuvinte:

a) – *complement* (parte de propoziţie);
   – *compliment* (cuvânt de măgulire);
b) – *temporar* (provizoriu, pe timp limitat – *A fost angajat temporar*);
   – *temporal* (privitor la timp – *Construcţie temporală*).

Deci paronimele sunt cuvinte asemănătoare (apropiate) ca formă sonoră, dar deosebite ca înţeles.

Aplicaţie: Care sunt sensurile cuvintelor de mai jos şi în ce contexte pot fi integrate asemenea cuvinte?

– *minier, miner, a tasa, a taxa, oral, orar, literar, literal.*

Rezolvare: Aceste cuvinte formează serii paronimice:

① *miner* (substantiv – *Minerul lucrează*) – *minier* (adj. – *Producţia minieră este mare*);
② *a tasa (Au tasat pământul)* – *a taxa (Deplasarea a fost taxată cu o mie de lei)*;
③ *oral* (opusul lui scris – *Examinarea orală e mai dificilă*) – *orar* (program – *Acesta este orarul clasei pe ziua de astăzi*).

Temă: Susţineţi situaţiile contextuale ale paronimelor, explicând sensul fiecărui cuvânt dat în parte: *a enerva – a inerva, a releva – a revela; eminent – iminent; cazual – cazual; antonimie – antinomie; anual – anuar; lineal – linear; a prescrie – a proscrie; a proveni – a preveni; pronume – prenume; a evalua – a evolua; scală – scară; fisă – fişă.*

Atenţie! Atracţia paronimică din exprimarea populară implică multiple situaţii între corect şi incorect (ca normă lingvistică):

– *renumeraţie – remuneraţie* (al doilea cuvânt este corect);
– *lăcrămaţie* (incorect) – *reclamaţie* (corect);
– *delicvent – delincvent; tramvai – tranvai* etc.

Discutând despre sensurile lexicale, trebuie să reţinem şi faptul că acestea se află deseori sub semnul unor combinaţii.

Să comparăm – spre exemplu – grupurile:

a) *floare-de-colţ, vântură-lume, lup-de mare;*
b) *a băga de seamă, de-a lungul, în faţă, fără prihană, scos din fire;*
c) *e bine, e normal, e posibil, e uşor, e greu;*
d) *câştig de cauză, staţiune balneară, apă minerală, proces-verbal, fata morgana, păr mălăleţ.*

Pe rând, cele patru cetegorii de grupuri propun situaţiile:

a) **Cuvinte compuse.**
b) **Locuţiuni.**
c) **Expresii.**
d) **Construcţii frazeologice.**

Scanned with OKEN Scanner

De remarcat că primele două categorii cuprind grupuri cu valori unitare, neanalizabile (Conform şi demonstraţiilor anterioare).

În schimb, expresiile lingvistice date (c) sunt unitare numai în plan sintactic (ca predicate – de exemplu).

Situaţii aparte au construcţiile frazeologice care îşi caută sensuri unitare şi totuşi sunt analizabile. Să mai adăugăm – de la acest nivel – grupările: *telegrafie fără fir, materie cenuşie, calea lactee, un dar autogen, telegraf fără fir* etc.

Atenţie! Unele dintre construcţiile frazeologice provin din alte limbi.

Să urmărim şi alte exemple:

- *învăţământ primar* (după limba franceză);
- *numărătoare inversă* (după limba engleză);
- *rădăcină pătrată* (după limba franceză);
- *mărinimie sufletească* (după limba franceză).

Temă: Construiţi texte în care cuvintele aflate în seriile sinonimice de mai jos să aibă sensuri individuale sau să facă parte din construcţii frazeologice:

decimal – zecimal
angular – unghiular
extinctor – instinctor
signal – semnal
triunghi – trianglu

(Pe parcurs, se vor avea în vedere posibilele calchieri după alte limbi).

Discutând situaţiile şi construcţiile frazeologice, trebuie să reţinem că multe dintre ele (aparent frazeologice) conduc (din păcate) către **construcţii pleonastice**. Să urmărim, spre exemplu, situaţiile substantivului *aport* din textele:

Aportul meu este substanţial.
Mi-am adus aportul la tot ce s-a întâmplat.

În primul text, *aport* = contribuţia.

În schimb, în cel de al doilea construcţia *Mi-am adus aportul* implică neconcordanţa dintre *a aduce* şi substantivul *aport* care se raportează la verbul francez *apporter* = a aduce. (Deci s-ar înţelege *Mi-am adus aducerea!*). Pleonasmul provine aici din raportarea (supărătoare) a două cuvinte care-şi suprapun sensurile. Construcţia corectă putea fi *Mi-am adus contribuţia...*

Se poate spune că **pleonasmul** constă în folosirea alăturată (contextuală) a unor cuvinte sau construcţii cu acelaşi sens. (În general, cel de al doilea cuvânt este cuprins în înţelesul celui dintâi, conform şi situaţiilor din textele:

Am urcat sus.
– Coboară cât poţi de jos!
– Ieşi, te rog, afară!
Am învăţat învăţătura dată).

Aplicaţie: Să descoperim împreună situaţiile pleonastice din textele:

a. *Alocuţiunea mea scurtă a rezumat pe scurt activitatea noastră rodnică şi fructuoasă.*

Scanned with OKEN Scanner

b. *Am revăzut din nou în ce mod am colaborat împreună şi cum am avansat mereu înainte.*
c. *Şi-a impus munca lui însuşi în a-şi susţine modul în care putea convieţui împreună cu el.*

Rez.: Toate cele trei construcţii date sunt dominant pleonastice pentru că:

a. Alocuţiunea nu poate fi decât scurtă, rezumatul este – prin definiţie – scurt, iar adjectivele *rodnic* şi *fructuos* sunt sinonime (Construcţie corectă *Alocuţiunea mea a prezentat activitatea noastră rodnică*).
b. Verbul *a revedea* respinge locuţiunea adverbială *din nou* (*A revedea* = a vedea din nou); verbul *a colabora* implică de drept pe *împreună; a avansa* susţine o acţiune care nu se poate realiza decât înainte. Construcţie corectă: *Am revăzut în ce mod am colaborat şi cum am avansat mereu.*
c. Se reţine folosirea total pleonastică a pronumelor şi adjectivelor pronominale de întărire, căci pronumele reflexive *şi*, pronumele personal *lui* şi adjectivul pronominal de întărire vizează acelaşi element ca şi într-un alt context cum ar fi:

Îţi dau ţie însuţi ce vrei! (Corect: *Îţi dau ce vrei*).

Acelaşi text dat spre comentariu (c) introduce contradicţia dintre verbul *a convieţui* şi adverbul *împreună* (*a convieţui* nu poate fi decât *împreună*!). Textul corect: *Ţi-a impus munca în a-şi susţine modul în care putea convieţui cu el.*

Aplicaţii:

① Construiţi texte în care cuvintele *cerc, val, a suspina* să aibă – pe rând – sensuri fundamentale şi derivate, proprii şi derivate.
② Precizaţi sensurile cuvintelor *vatră* şi *steag* din textele:
a) *A fost restabilită vatra satului.*
b) *Mihai Viteazul şi-a apărat vatra cu toată forţa.*
c) *Pe vatră două vreascuri ard.* (Coşbuc).
d) *A venit cu steagul în faţă.*
e) *Şi şi-a făcut Dumitraşcu-Vodă vreo cinci, şase steaguri de leşecii* (Neculce).
f) *Mi-am purtat mereu steagul sus!*
③ Găsiţi sinonime pentru *val, veşnicie, volum.*
④ Identificaţi toate sensurile omonimelor *cocoş, lac, mare, port, vară.*
⑤ Corectaţi textele:
Am fost reprimiţi din nou într-un mod firesc şi natural pe o cale mereu mai superioară.
S-au revăzut iarăşi tocmai când s-au aflat vis-à-vis de problemele discutate.
Ţi-au impus propriile lor datorii, spre a avansa mereu înainte.

Să reluăm discuţiile privitoare la structura morfologică a cuvintelor spre a reţine o modalitate posibilă de formare a cuvintelor (şi, deci, de îmbogăţire a vocabularului): *prefăcătorie, a contrafface, binefăcător, prefacere, răufăcător.*

Scanned with OKEN Scanner

Seria lexicală dată propune familia de cuvinte a lui *a face*. Respectivele cuvinte s-au format prin derivare cu **afixe** (prefixe şi sufixe).

Dar vocabularul se poate îmbogăţi şi prin alte modalităţi, în conformitate şi cu exemplele de mai jos:

a. *Un astfel de câine-lup a lătrat de două ori.*
b. *Răul şi binele coexistă uneori.*
c. *L-au consiliat spre a atenua circumstanţele în care se afla succesorul său.*

Rezultă cuvinte formate prin compunere, prin schimbarea valorii gramaticale şi pe calea împrumuturilor din alte limbi. Prin urmare, **căile de îmbogăţire a vocabularului** sunt:

- **interne** (pe baza fondului interior al limbii respective);
- **externe** (prin împrumuturi din alte limbi).

Vom discuta – pe rând – asemenea posibilităţi de „primenire" lexicală (strict necesară oricărei limbi), integrând în căile interne de îmbogăţire a vocabularului: **derivarea, compunerea** şi **schimbarea categoriei gramaticale**, iar în căile externe preluările din alte limbi prin împrumuturi lexicale sau prin **calchieri**.

Din seria lexicală a cuvântului *a face* (discutată anterior) rezultă că **derivarea** este un mijloc de formare a cuvintelor noi – în cadrul respectivei limbi – cu ajutorul afixelor.

✍ Aplicaţie: Să analizăm modul în care s-au format cuvintele: *apoetic, antebelic*, (a) *consfătui, antiinfecţios, inadaptabil, congenital*.

✍ Rezolavare: Asemenea cuvinte s-au format pe baza prefixării. **Prefixele** = sunete (litere) sau grupuri de sunete (litere) ataşate în faţa unor cuvinte vechi spre a forma cuvinte noi. În situaţiile date, prefixele sunt: *a-, ante-, con-, anti-, in-*.

Prefixele limbii române se ordonează – în general – în trei mari grupe:

– foarte vechi (moştenite din limba latină) sunt:
des- (a descoperi, a desprinde), *stră-* (străbun, strămutare);
– vechi (probabil luate din limba slavă) sunt:
ne- (necinste, a nesocoti) + *răs* – (răscoace, răscrol);
– noi (preluate din limbile moderne şi folosite cu deosebire în limbajul tehnico-ştiinţific) sunt:
ante, anti-, con-, com-, extra-, pro-, pre-, supra-, super-, intra-, inter-, hiper-, hipo-.

✍ Temă: Precizaţi situaţii în care prefixele prezentate ca noi formează sau pot forma alte cuvinte.

Să adăugăm alte situaţii ale prefixării în limba română:

– cu *contra* (= împotriva) – *contratimp, contrasemnătură*;
– cu *extra* (= în afară) – *extraşcolar, extraurban*;
– cu *post* (= după) – *postuniversitar, postgeneral* etc.

❗ Atenţie!

❶ Unele prefixe îşi schimbă conformaţia în funcţie de cuvintele cu care se combină, căci *s-* înainte de *b, r* sau *n* devine *z-*, pe când *n-*

Scanned with OKEN Scanner

înainte de *b, p* devine *m*:

a se dezbina, a dezrobi, a deznoda;
a îmbina, a împărți etc.

❷ Sunt situații în care prefixele posibile sunt amendate de construcții preluate ad literam fie prin origine, fie prin influențe ulterioare:

- *ante* – nu se poate aplica în cazul substantivului cameră, căci *anticameră* este traducerea din limba franceză (Deci este corect *anticameră*);
- *antebelic* se folosește concomitent cu *antibelic* (Dar cu sensuri diferite) etc.

✍ Aplicație: Precizați situații în care prefixele *în-, în-, de-, ne-, re-* , *des-* să formeze serii lexicale (Consemnați – pe parcurs – eventualele modificări ale acestor prefixe, justificându-le de fiecare dată).

Sufixele sunt sunete (litere) sau grupuri de sunete (litere) care se adaugă la sfârșitul unor cuvinte vechi spre a forma cuvinte noi.

Iată exemple:

- *copil – copilaș – copilită;*
- *iepure – iepurește – iepuresc.*

În prima serie de cuvinte, de la *copil* se formează *copilaș* și *copilită* cu ajutorul sufixelor *-aș* și *-ită*.

Grupa a doua introduce sufixele *-ește* și *esc.*

⚠ Atenție! Sufixele nu se vor confunda cu terminațiile și desinențele pentru că:

– sufixele susțin formarea unor cuvinte noi;
– terminațiile marchează genul și numărul (*fată – fete; copil – copii*);
– desinențele se folosesc la persoanele, timpurile și modurile verbale (*citesc. lucrase, făcând* etc.).

Să urmărim seriile de cuvinte de mai jos pentru a reține categoriile sufixelor din limba română:

a. *fruntaș, câmpenesc, citibil, oral;*
b. *agricultor, cârciumar, căruțaș, mașinist, camionagiu, croitor;*
c. *tinerime, tufiș, porumbiște, făget, viespărie;*
d. *târâș, pieptiș, vulturește;*
e. *singurătate, frăție, iscusință, cutezanață, pripeală;*
f. *frățior, copilaș, băiețel, căsuță, mescioară, băiețică, măsuță, purceluș;*
g. *băiețoi, copilandru, măturoi, băietan;*
h. *a lucra, a citi, a româniza, a bicliui* etc.

Respectivele serii lexicale propun următoarele categorii ale sufixelor:

a. folosite pentru denumirea însușirii unor obiecte: *-aș, -esc, -bil, - al;*
b. care denumesc agenții: *-or, -ar, aș, -ist, -agiu, -tor;*
c. utilizate pentru indicarea colectivităților: *-ime, -iș, -iște, -et, -ărie;*
d. care susțin unele modalități: *-îș, -iș, -ește;*
e. pentru denumiri abstracte: *-ătate, -ie, -ință, -anță, -eală;*
f. sufixele diminutivale (pentru care se marchează micșorarea obiectelor sau însușirilor): *-ior, -aș, -el, -ică, -uță, -cioară, -uș;*

Scanned with OKEN Scanner

g. sufixele augmentative (grație cărora se obține mărirea obiectelor sau însușirilor): *-oi, -andru, -an*;
h. folosite pentru precizarea unor acțiuni: *-a, -i, -iza, -ui* etc.

De observat că atât sufixele cât și prefixele influențează forma și sensul cuvintelor, conducând către formarea unor cuvinte noi.

O altă clasificare a sufixelor poate fi reținută prin regruparea exemplelor de mai sus de la nivelul părților de vorbire obținute prin sufixare:

- sufixe substantivale - în *agricultor* (-or), *cârciumar* (-ar), *tinerime* (-ime), *făget* (-et), *viespărie* (-ărie), *frățior* (-ior) etc.
- sufixe adjectivale - în *cămpenesc* (-esc), *prăzuliu* (-iu), *pietros* (-os) etc.
- sufixe verbale - în *a lucra* (-a), *a citi* (-i), *a româniza* (-iza), *a biciui* (-ui) etc.
- sufixe adverbiale - în *târâș* (-âș), *pieptiș* (-iș); *vultureşte* (-eşte) etc.

Teme:

- Prezentați cuvinte formate deodată cu ajutorul sufixelor *-iș, - anță, -an, -ie, -or* și al prefixelor *des-, ne-, con-, stră-, intra-, pre-*.
- Stabiliți categoriile gramaticale (morfologice) obținute.
- Formați cuvinte noi de la *a lucra*, folosind diverse sufixe și prefixe ca și toate posibilitățile cuplării lor; explicați situațiile respective.

Prin urmare, afixele (sufixele și prefixele) apar la prima vedere ca simple instrumente lexico-gramaticale, dar de fapt ele schimbă forme și sensuri, deci au roluri esențiale în exprimare. Să demonstrăm acest lucru, raportând situațiile de mai jos:

- *a face / a desface / a preface;*
- *copil / copilăreşte / copilăresc;*
- *a veni / a proveni / provenienţă;*
- *a munci / nemuncă / muncitoreşte / muncitorime.*

Aplicații:

① Subliniați, în textele următoare, cu o linie prefixele și cu două linii sufixele; indicați - pe parcurs - categoriile acestor afixe:

Biruiți de osteneală, demoralizați de atâta nesucces, au intrat încă o dată într-o cafeneluță, unde gazul apune după ce a răsărit soarele (Caragiale).

Moșnegii din Alăuteşti își aminteau de înfățișarea-i sură, de ochii ce iscodeau tălos din stuhul sprâncenelor și de moara lui cu straşna de-un stânjen (Galaction).

② Identificați cuvinte nou-formate prin prefixare și sufixare, cu punct de pornire pe *loc, a fi, prieten, povară, a avansa, scurt, preț, vină*.

③ Descoperiți sinonime neologice pentru cuvintele din seriile de mai jos, respectivele sinonime neologice bazându-se pe procedeul derivării:

- *adâncime, belșug, cinste, graniță;*
- *citeț, nepărtinitor, nesățios, ușor, zadarnic;*
- *a întări, a scoate, a umfla, a sfătui.*

④ Reținând situațiile din textele de mai jos, stabiliți modalitățile prin care se realizează derivarea pentru cuvântul *mare*:

Scanned with OKEN Scanner

– *A fost la mare; ca om mare se pretinde pentru a fi preamărit de cei de-acolo.*
– *... măritrea-i e... legată de aceşti* (Eminescu).
– *Mărinimosul este căutat mereu de marele public.*
– *Mai-marele şi-a dovedit supremaţia de fiecare dată.*
– *Măreţia este o calitate a măreţului; pseudo-măreţia este altceva.*

⑤ Precizaţi prefixe care pot susţine:
superioritatea;
antonimia;
colaborarea;
introducerea într-o problematică;
anularea.

⑥ Numiţi alte sufixe (faţă de cele discutate până acum) care să implice denumirea unor colectivităţi, indicarea unor modalităţi, diminutivarea, denumirea unor agenţi.

Se ştie că prin **compunerea lexicală** se înţelege unirea a două sau mai multe cuvinte în vederea alcătuirii unui cuvânt nou (şi cu sens unitar). Să comentăm, spre exemplificare, textul:

Un aşa-zis atotştiutor de la noi ni s-a adresat ca niciodată cu bunăvoinţă în ceea ce ne priveşte ca să binevoim a fi altfel.

Rezultă următoarele cuvinte compuse: *aşa-zis, atotştiutor, de la, niciodată, bunăvoinţă, ceea ce, ca să, (să) binevoim, altfel.*

✍ Aplicaţie: Urmărind situaţiile cuvintelor compuse de mai jos, stabiliţi posibila ortografiere a acestor grupuri şi categoriile morfologice cărora le aparţin:

a. *gură-spartă, untdelemn, Republica Moldova;*
b. *răuvoitor, social-politic;*
c. *celălalt, ceea ce, ceva, câtva;*
d. *unsprezece, douăzeci şi cinci;*
e. *a binecuvânta, a binevoi;*
f. *împrejur, devreme, după-amiază;*
g. *de la, de prin, de sub, dinspre, de lângă;*
h. *ca să, ci şi, fiindcă, încât*
i. *tic-tac!, hop-hop!* etc.

✍ Din analiza acestor situaţii lexicale rezultă că:
– Toate părţile de vorbire (mai puţin articolul) pot avea şi forme compuse.
– Cuvintele compuse se pot transcrie în trei modalităţi (După gradul de sudură între componente):
– cu elementele sudate (*devreme, subsol, fiindcă, a binevoi* etc.)
– cu elementele componente despărţite prin cratimă (*gură-spartă, câine-lup, floare-de-colţ, tic-tac!* etc.)
– cu componentele despărţite complet (*douăzeci şi cinci, Republica Moldova* etc.).

Să urmărim şi alte situaţii, reluând demonstraţia conform căreia fiecare parte de vorbire (mai puţin articolul) se manifestă şi prin cuvinte compuse (Atenţie şi la scrierea acestora!):
– Substantivele: - *locţiitor, câine-lup, Câmpulung, Drumul Murgului, papă-lapte;*
– Adjective – *preacunoscut, socio-uman;*

Scanned with OKEN Scanner

- Pronume – *oricare, dumnealor, aceleaşi, cestălalt, cel ce.*
- Numerale – *douăsprezece, câte patru, de cinci ori;*
- Verbe – *a binemerita, a contrabalansa;*
- Adverbe – *astfel, defel, împrejur, după-amiază, deodată;*
- Prepoziţii – *de pe, de peste, de către, dintre, dinspre;*
- Conjuncţii – *ca să, cum că, deoarece, aşadar;*
- Interjecţii – *hai-hai!, hopa-hopa!* etc.

Atenţie!

– Cuvintele compuse nu se vor confunda cu locuţiunile şi cu alte construcţii.
– Scrierea cuvintelor compuse depinde de omogenitatea acestora în contexte.

Prin urmare:

- *A binevoi* (cuvânt compus) nu se confundă cu *a băga în seamă* (locuţiune); ambele au sensuri verbale.
– *Altfel* (adv.) nu se va confunda cu *alt fel* (adj. pron. + subst.), conform textelor:
  - *Muncesc altfel.*
  - *Am văzut alt fel de elevi.*

Aplicaţii:

① Comentaţi relaţiile dintre cuvintele din seriile de mai jos, încercând integrarea acestor cuvinte în texte:
  - *odată – o dată*
  - *defel – de fel*
  - *astfel – ast fel*

② Construiţi cuvinte compuse în care *bine, cum, ce* să se realizeze ca o componentă; definiţi părţile de vorbire obţinute.

③ Analizaţi situaţiile lexicale din textele de mai jos, arătând modul în care s-au realizat asemenea construcţii; precizaţi valenţele stilistice (posibile) ale fiecărei situaţii:

L-a binecuvântat pe locţiitorul său ca un comis-voiajor efectiv.
Stilul său era antonpannesc şi înghenunchia alte multe stiluri literare.
Folosesc un flux telegrafic, acceptând o posibilă raportare romantizată a conţinutului la demersul exprimării.

④ Arătaţi din ce elemente sunt compuse cuvintele din textele de mai jos; explicaţi ortografia lor:

Mătasea-broaştei face parte din cele mai simple plante, ca alcătuire (I. Simionescu).
– De la Curtea-de-Argeş o luăm de-a dreptul peste Muscel şi, după şase ceasuri de umblat mai mult prin pădure, sosim la prânzul ăl mare la Câmpulung (Vlahuţă).

⑤ Precizaţi diferenţele dintre cuvintele derivate/compuse şi locuţiunile dispuse în grupajele:

– *a fugi – a o lua la sănătoasa;*

Scanned with OKEN Scanner

- *a țâșni - a face țuști;*
- *a gândi - a preconcepe - a avea de gând;*
- *a ști - a preciza - a avea habar;*
- *a descoperi - a da în vileag.*

La rândul ei, **schimbarea valorii gramaticale** consemnează formarea unor cuvinte noi prin trecerea de la o parte de vorbire la alta sau dintr-o clasă lexico-gramaticală la alta.

Să urmărim textul:

Un așa silitor a lucrat așa încât a obținut trecerea râului către un așa flux.

Descoperim într-un atare text situațiile cuvintelor: *așa, rău, atare, bine:*

- Un așa silitor - cu:

așa = adjectiv (în mod normal, *așa* = adverb = *a lucrat așa*);
răului = substantiv provenit din adjectiv sau adverb (În conf. cu textele posibile *Elevul rău strică totul* sau *A lucrat rău*).
atare = adjectiv provenit din adverb (Este adverb în textul *El se repede ca atare*).

Același text dat implică raportarea cuvântului *trecerea* la verbul *a trece* (*trecerea* = substantiv provenit din forma lungă a infinitivului verbal).

Să consemnăm și alte treceri de la o categorie gramaticală la alta:

❶ Substantivarea unor adjective, numerale, participii, adverbe:

Pretențiosul a dat celor trei totul.
Binele este de partea învățatului.

❷ Numeralul, formele pronominale, participiul se pot adjectiva:

Trei oameni vin cu prietenii mei.
Colegii hotărâți să vină au admirat frunza tremurândă (Se reține din ultimul text chiar o adjectivare a gerunziului).

❸ În anumite contexte, substantivele pot trece în fluxul altor categorii morfologice:

a. În adverbe și locuțiuni adverbiale, ca-n exemplele:

Dimineața totul este plăcut (Aici *dimineața* propune timpul, perioada, pe când în *A venit frumoasa dimineață* același cuvânt este substantiv cu posibilități flexionare: - *Au venit și alte dimineți: Dimineților le dedică poeții versuri* etc.).
Stau în față (cu *în față* = locuțiune adverbială).

b. În numerale - *o dată, a doua oară* etc.

c. Ca elemente componente ale unor locuțiuni prepoziționale:

Stau în fața ta (Atenție la diferențierea dintre locuțiunea adverbială și cea prepozițională, numai prima având sens de sine stătător:
Pierd din cauza ta.
Mă aflu față-n față cu tine etc).

d. Ca elemente componente ale unor locuțiuni conjuncționale:

Am pierdut din pricină că-ai întârziat.
În ciuda faptului că ai învins, tot eu conduc.

e. În structura unor interjecții și construcții interjecționale:

O, doamne!... Dă-mi zile de trai!

Scanned with OKEN Scanner

Pân'ci-oi strivi toți lupii, toți șerpii de pe plaiI... (Alecsandri)
– Liniștel... Vom vorbi despre liniștea noastră cea de toate zilele...

Obs.: Între părțile de vorbire ale limbii române există un autentic joc al trecerilor dintr-o situație în alta.

Atenție!

❶ Descoperirea respectivelor situații trebuie să se bazeze pe reținerea esențelor fiecărei părți de vorbire în parte, după cum urmează:

S-a făcut roșu de mânie(*roșu* = adjectiv).
Roșul privea mânios. (*roșul* = adjectiv substantivat pentru că implică genul, numărul și cazul substantivelor; *mânios* = adjectiv cu sens adverbial).
A venit ziua să ne povestească ce va face într-o anume noapte (cu *ziua* = adverb definind timpul și cu *o noapte* = substantiv care se poate raporta la plural – *niște nopți*).
În dreptul casei ne-a precizat ce-a suportat din cauza noastră (cu *dreptul* și *cauza* = substantive golite de sensuri și aici intrând în componența unor locuțiuni prepoziționale).

❷ Schimbarea valorii gramaticale nu se va confunda cu alte posibilități ale formării cuvintelor noi pentru că derivarea și compunerea se referă la structura lexicală; dar și acestea din urmă se pot raporta la categoriile gramaticale:

Binecunoscutul se apropie de noi (cu *binecunoscutul* = participiu substantivat format prin compunere și derivare din bine + cunoscut + sufixul *-ul*).
Neavenitul nu-și poate impune cauza mereu crescândă (cu *neavenitul* = participiu substantivat format prin derivare – din prefixul *ne-* + *a veni* + sufixul *-it* și cu *crescândă* = gerunziu adjectivat format din rădăcină + desinența *-ând* + terminația *-ă*).

Aplicații:

① Identificați cuvintele care și-au schimbat valorile gramaticale în textele:

Vara ascult frunza tremurândă și iarna urmăresc vântul viscolind.
Cel mai frumos vine cu acel ritm crescând, spre a demonstra că aproapele său este, în sinea sa, mereu cu noi.
Întreitul este mereu superior împătritului și lumea apropiată de noi trebuie să-l înțeleagă ca atare într-un asemenea context.

② Construiți texte scurte în care *față, loc, ciudă, condiție* să aibă cel puțin cinci sensuri și situații diferite.

③ Precizați situațiile în care se află cuvântul *aproape* în textele:

– Vino aproape, să te văd!
Aproapele meu este Costel.
Sunt aproape de tine.
Am fost aproape să te susțin.

④ Numiți situații contextuale în care verbul *a avea* să impună:
– construcția verbală propriu-zisă – la gerunziu;

Scanned with OKEN Scanner

- construcţia gerunzială cu valoare adjectivală;
- construcţia participială - între cea dominant verbală şi cea dominant adjectivală;
- exprimarea supinului.

⑤ Demonstraţi (în texte scurte) că substantivul *data* şi verbul *a data* se raportează în a propune noi cuvinte şi expresii ale limbii române.

⑥ Raportaţi situaţiile date mai jos în serii:

- *corect / corectat;*
- *precis / precizat;*
- *jur* (că vin) / (mă) *jur / împrejur / înconjur / de jur împrejur;*
- *încât / în cât;*
- *fel / de fel / defel* etc.

(Pe parcurs, judecaţi respectivele situaţii în comentarii şi în construcţii posibile).

Un procedeu al îmbogăţirii vocabularului limbii române îl formează cel **al resurselor abrevierii**. Respectivul procedeu se află la interferenţa dintre celelalte posibilităţi discutate până acum, pentru că prescurtarea implică neapărat compunerea, dezvoltarea acesteia se foloseşte de derivare, în timp ce schimbarea valorii gramaticale se raportează şi-n asemenea cazuri ca pretutindeni.

✍ Aplicaţie: Comentaţi textele de mai jos, precizând valenţele construcţiilor lexicale provenite din abrevieri:

Taromul şi cefereul şi-au impus punctele de vedere.
Ozeneurile sunt prezente la televiziune.

✍ Rez.:

De la *TAROM* s-a ajuns la substantivul *taromul*; de la *CFR* a fost obţinut substantivul *cefereul* (Cele două cuvinte nou-obţinute se raportează obligatoriu la categoria nominală).
OZN şi *TV* se prelungesc în substantivele aparent simple – dar, de fapt, compuse la capătul prelungirii abrevierii – *ozeneurile* şi *televiziunea.*

❗ Atenţie! Apar şi situaţii în care respectivele substantive provenite din abrevieri se pot raporta la alte categorii gramaticale, implicând derivarea şi chiar compunerea:

Cercetării ozeniste i se adaugă o viziune ozenist-legendară.
Marca centrocopistă este definitorie pentru un comerţ civilizat etc.

În fine, îmbogăţirea vocabularului se poate realiza nu numai prin căi interne (cele bazate pe resurse interne: derivarea, compunerea, schimbarea valorii gramaticale şi abrevierea) ci şi pe baza unor **căi externe.**
Acestea din urmă vizează, cu deosebire, **împrumuturile din alte limbi.**

✍ Aplicaţie: Precizaţi proveniența cuvintelor, a expresiilor şi construcţiilor:
a) *buldozer, algă, amfibie, diesel, radioficaţie;*
b) *anticameră, unsprezece;*

Scanned with OKEN Scanner

c) *nu-mă-uita, locţilor, triunghi;*
d) *a delăsa, conceţăţean, coraport;*
e) *frăţietate, învăţăcel, stingător;*
f) *consimţământ, deznodământ, întrerupător;*
g) *rădăcină pătrată, lucrător manual, demonstraţie, trustmen* etc.

Rez.: Împrumuturile din alte limbi se referă la:
- preluarea unor cuvinte pentru a defini obiecte nou-venite (a);
- calchierea (traducerea) unor sensuri (integrale) pentru anumite cuvinte sau construcţii lexicale (b);
- calchierea unor elemente constitutive ale cuvintelor nou-formate (c- g) - în cadrul derivării sau al compunerii.

Atenţie!:
- *anticameră* este preluat din francezul *antichambre*;
- *decret-lege* se raportează la franc. *décret-loi;*
- *semifinală* se formează conf. franc. *demi + finale;*
- *învăţăcel* preia sufixul *-el* din perspectivă germanică etc.

Aplicaţii recapitulative (asupra lexicului)

① Identificaţi în textele de mai jos arhaismele şi neologismele; încercaţi să înlocuiţi respectivele cuvinte cu corespondentele lor (arhaisme sau neologisme):

a) *Armiile potrivnice se aflau acuma aproape una de alta* (N. Bălcescu).

b) *Efebul cu ochii palizi, flori mistice de-o clipă,*
Năluca argintie din bruma unui vis,
A fost în scurta-i viaţă o muzică ce-n pripă,
Plângând pe-un flaut magic, se duse în abis (Macedonski).

(Pe parcursul comentariului lexical, precizaţi valenţele stilistice ale respectivelor cuvinte).

② Comentaţi modalităţile stilistice ale folosirii elementelor de argou şi de jargon din textele:

- Ştii să mangleşti cai? (E. Barbu)
I-a spus: - Bonsoar!, dându-i bîştari frumoşi...

③ Precizaţi situaţiile antonimice din textele de mai jos, comentând modul în care au fost construite antonimele:

Cinstea cu ruşinea nu pot sta împreună (Folclor).
Vreme trece, vreme vine,
Toate-s vechi şi nouă toate;
Ce e rău şi ce e bine
Tu le-ntreabă şi socoate (Eminescu).

④ Arătaţi din ce elemente sunt alcătuite cuvintele compuse din textele de mai jos; precizaţi categoriile gramaticale ale acestor cuvinte compuse şi explicaţi ortografierea lor:

De la Curtea-de-Argeş o luăm de-a dreptul peste muscel şi, după şase ceasuri de umblat mai mult prin pădure, sosim la prânzul ăl mare în Câmpulung (Al. Vlahuţă).

Scanned with OKEN Scanner

L-a binecuvântat pe ozenistul purtător de aducerî-aminte, spre a-l reține pe binecunoscutul răuvoitor.

⑤ Comentați modalitățile în care unele cuvinte din textele date mai jos și-au putut schimba valorile gramaticale:.

Un astfel de om lucrează așa.
Bolnavul s-a trezit și cere apă și pre fiul său (C. Negruzzi).
Viața ferice se impune celor în lumea limpede.

⑥ Construiți cuvinte bazate deodată pe sufixare, prefixare și compunere (cu baza posibilă în cuvintele *loc, a face, față, ființă* etc.).

⑦ Comentați efectele stilistice obținute din îmbinările contextuale:

Revarsă liniștea de veci
Pe noaptea mea de patimă (Eminescu).
În delirul frigurilor i se părea că vede toate jertfele cruziei sale (Negruzzi).
După aceea zvârleam pietrele pe rând în știoalna unde mă scăldam (I. Creangă).

Scanned with OKEN Scanner

GRAMATICA

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Gramatica este ştiinţa care studiază structura gramaticală a unei limbi. De fapt, ea apare ca o componentă a lingvisticii (ştiinţa generală a limbii), iar strucura gramaticală este acea parte a limbii care permite unităţilor vocabularului să realizeze comunicarea.

Din necesitatea de sistematizare a faptelor numeroase şi complexe – gramatica este divizată în două discipline: **morfologia** şi **sintaxa**. Cei doi termeni (de origine greacă) arată clar modul de repartizare a faptelor gramaticale:

- morfologia ← *morfé* (formă) + *logos* (învăţătură);
- sintaxă ← *sintaxis* (îmbinare).

Morfologia studiază cuvântul ca unitate gramaticală, atât sub aspectul formei, al modificărilor flexionare, cât şi de la nivelul conţinutului, al valorilor gramaticale exprimate prin diversele forme.

Sintaxa are în vedere cercetarea combinaţilor de cuvinte.

Între cele două componente ale gramaticii este o legătură absolută şi tocmai de aceea analiza gramaticală poate fi morfo-sintactică sau sintactico-morfologică.

Ca unităţi ale gramaticii, cuvintele sunt împărţite în clase. În morfologie asemenea clase sunt **părţile de vorbire**. În sintaxă, unităţile fundamentale sunt **părţile de propoziţie, propoziţiile** şi **frazele.**

Comportamentul gramatical al cuvintelor devenite clase este guvernat de anumite **categorii gramaticale**, cum sunt **genul, numărul, cazul, modul, timpul** etc.

Între gramatică şi celelalte părţi constitutive ale limbii şi ştiinţei sale se impun legături strânse. Sunetele (fonetica) reprezintă învelişul material al cuvintelor, iar vocabularul (lexicografia şi lexicologia) asigură materialul de construcţie şi exprimare pentru gramatică. Semantica este domeniul de studiu al cuvintelor şi al relaţiilor de sens. Ortoepia şi ortografia includ norme ale pronunţării şi ale scrierii corecte. În fine, punctuaţia asigură corectitudinea demersului contextual.

Prin urmare, gramatica se integrează ştiinţei limbii colaborând cu celelalte componente ale acesteia. De fapt, toate nivelurile limbii sunt corelate între ele şi prin aceasta se asigură alcătuirea şi funcţionarea acesteia ca sistem.

Scanned with OKEN Scanner

MORFOLOGIA

MORFOLOGIA – este parte a gramaticii care studiază legile (regulile) modificării formei cuvintelor în vorbire (**morfé** = formă, **logos** = vorbire sau cuvânt).

– are în vedere *părţile de vorbire.*

Spre a intra în studiul acestora, să urmărim textele:

La 20 de paşi de noi balta clocoteşte şi deodată răsare un cap cu moţ subţire (Sadoveanu).

Se-aude a doua oară şi brusc: Poc!...

Lui Ionel îi e frică mare: Vai!

Vom descoperi:

❶ Cuvinte care definesc obiecte = **substantive**: *paşi, balta, cap, moţ, Ionel, frică.*

❷ Elemente care întregesc denumirea acestor obiecte = **articole**: *a* (de la *balta*), *un* (de la *un cap*), *lui* (de la *lui Ionel*).

❸ Cuvinte care califică obiecte = **adjective** (*subţire, mare*).

❹ Înlocuitori ai substantivului = **pronume**: *se, noi, îi.*

❺ Cuvinte care se referă la numărul sau la ordinea obiectelor = **numerale**: *20, a doua.*

❻ Cuvinte care exprimă acţiuni sau stări = **verbe**: *clocoteşte, răsare, se-aude.*

❼ Determinanţi ai verbului = **adverbe**: *deodată, brusc.*

❽ Elemente de legătură: a) *la, de, cu* = **prepoziţii**;
b) *să, şi* = **conjuncţii**.

❾ Manifestări ale sentimentelor şi imitaţii de sunete sau zgomote = **interjecţii**: *poc!, vai!*

Prin urmare, limba română are **10 părţi de vorbire.** Acestea se grupează după 2 criterii esenţiale:

A. În funcţie de flexiune (de schimbarea formei în exprimare):

❶ **Flexibile** – substantivul, articolul, adjectivul, pronumele, numeralul, verbul.

❷ **Neflexibile** – adverbul, prepoziţia, conjuncţia, interjecţia.

B. După gradul de independenţă:

❶ **Nominale** – substantivul; • articolul – determinant mai ales pentru substantiv;
• pronumele – înlocuitor al substantivului;
• adjectivul – determinant al substantivului;
• numeralul – determinant sau înlocuitor al substantivului.

❷ **Verbale** – verbul, de care depinde adverbul.

Observaţie: Prepoziţiile şi conjuncţiile stabilesc relaţii între aceste părţi de vorbire de sine stătătoare.
Interjecţiile au roluri diferite: de la simple mimări la enunţuri verbale.

Exemple: – pentru prepoziţii şi conjuncţii: Casa *de* sus.
Stau *cu* voi.
Vreau *să* ştiu etc.
– pentru interjecţii: *Oh!* Ce rău e!
Vai de noi!

Să reţinem!
Flexiunea (nominală sau verbală) are în vedere **categoriile gramaticale.**

Aplicaţii:

① Identificaţi părţile de vorbire din textele de mai jos şi încercaţi să le grupaţi conform modelului dat:
– *De sus mi se părea că se scutură o ploaie albastră.* (Delavrancea)
– *Bălatul s-a ferit repede-n lături şi o dată: bâltâbâc!* (Creangă)

② Încercaţi să demonstraţi că *pom, el, al treilea, din, a lua, sau, sus, hai!* sunt părţi de vorbire flexibile sau neflexibile (Spre exemplu: *Văd un pom; Dau pomului*; în schimb: *Stau sus* şi *Lucrez de sus în jos*)

③ Susţineţi fiecare parte de vorbire cu cât mai multe exemple posibile.

Scanned with OKEN Scanner

SUBSTANTIVUL

Conform definiţiei date anterior, **substantivul** este partea de vorbire flexibilă care denumeşte obiecte. La prima vedere, s-ar putea crede că prin obiecte trebuie să înţelegem lucruri. Dar morfologia se referă la **obiecte gramaticale.**

Să descoperim asemenea obiecte gramaticale definite de substantive în textele:

Copilul a fugit prin ceaţă, fără teamă.
Învăţătura de la şcoală i-a dat un stimulent deosebit.

Rezolvare: Apar categoriile obiectelor-substantive:
- care denumesc fiinţe: *copil*;
- care denumesc lucruri: *şcoală*;
- care denumesc fenomene ale naturii: *ceaţă*;
- care denumesc stări sufleteşti şi morale: *teamă, stimulent*;
- care denumesc acţiuni: *învăţătura.*

Prin urmare, obiectele substantivale se referă la fiinţe, stări sufleteşti, fenomene naturale, acţiuni.

Atenţie! Nu se vor confunda substantivele cu:

- **adjectivele** (calificări ale obiectelor, în comparaţie cu **substantivele**, care reprezintă obiectele gramaticale):

  Omul trist (**adjectiv**) *este aproape.*
  Tristeţea (**substantiv**) *ne supără.*

- **verbele** (acţiuni sau stări):

  El munceşte (**verb**) *bine.*
  Munca (**substantiv**) *lui este apreciată.*

Într-un atare sens, să reţinem câteva serii de substantive, definind:
- lucruri: *bancă, stradă, câmpie, deal, subsol*;
- fiinţe: *om, moş, cocoş, prepeliţă*;
- fenomene ale naturii: *nor, vânt, ploaie*;
- stări sufleteşti şi manifestări ale voinţei: *blândeţe, bucurie, plăcere, debusolare*;
- acţiuni: *activitate, avânt, defensivă.*

Aplicaţie: Identificaţi substantivele din textele de mai jos (Atenţie la diferenţierea acestora de alte părţi de vorbire!):

Blândul bătat vine pe uliţa din sat.
Venirea lui apărea vecinilor ca o mare surpriză.
O boare plăcută mângâia atmosfera.

Scanned with OKEN Scanner

Să încercăm clasificarea substantivelor, folosind două grupe de texte:

① *Elevul şcolit din oraşul nostru are mereu succese.*

② *Popescu învaţă la Şcoala nr. 20 din Bucureşti.*

③ *Merg de Înviere în Tarcău cu colegii de la „Adevărul"; mereu am cu mine „Baltagul" lui Sadoveanu şi amintirea lui Lupu din acest roman.*

Reţinem că, substantivele pot fi:

a **Comune** (care denumesc obiecte de acelaşi fel, deci întreaga lor clasă): *elev, oraş, succes, marţi, septembrie, coleg, amintire, roman.*

b. **Proprii** (care denumesc anumite obiecte, considerate izolat spre a le distinge de celelalte din clasa lor): *Popescu, Şcoala nr. 20, Bucureşti, Înviere, Tarcău, „Adevărul", „Baltagul", Sadoveanu, Lupu.*

Atenţie! – Sunt substantive comune: denumirile lunilor, zilelor săptămânii (cu excepţia sărbătorilor de mare importanţă), numele de popoare, denumirile punctelor cardinale (mai puţin cele care exprimă direcţia).

– Sunt substantive proprii: numele de persoane sau antroponime (*Vasile, Păstorel, Popescu, Scufiţa Roşie*), nume de animale sau zoonime (*Joiana, Mieunica*), nume de locuri sau toponime (*Romînia, Ozana, Tulcea*), nume de întreprinderi sau instituţii (*Flaros, Premial*), denumiri de corpuri cereşti sau astronime (*Berbecul, Luna, Luceafărul*), titluri de publicaţii, de opere literare sau de documente istorice („*Azi*", „*Cenuşăreasa*", „*Memorandumul*"), denumiri de evenimente istorice şi sărbători (*Paştele, Reforma*), nume sau mărci de produse industriale şi de vehicule (săpun „*Lux*", vaporul „*Săgeata*").

Să reţinem o a doua clasificare a substantivelor – după structură, comparând exemplele grupate astfel:

a.	b.
floare	floare-de-colţ
baie	Baia-de-Aramă
câmp	Câmpulung
stradă	Strada Lungă
„Baltagul"	„Fraţii Jderi"
Universitate	Facultatea de Istorie
Crăciun	Anul Nou
cuviinţă	bună-cuviinţă

Substantivele din grupa a. sunt simple (comune sau proprii), pe când cele din grupa b. sunt compuse (comune sau proprii).

Atenţie! – Substantivele proprii compuse propun trei situaţii de scriere:

❶ prin sudarea elementelor componente (*subsol, untdelemn, Câmpulung*):

Scanned with OKEN Scanner

② prin folosirea cratimei între asemenea componente) *floare-de-colț, Bala-de-Fier*);
③ prin despărțirea completă între componente (*Unirea Principatelor, Anul Nou, Ziua Victoriei*)

Distincția între substantivele comune și cele proprii se realizează cu deosebire prin scrierea cu inițială minusculă sau majusculă. Dar pentru substantivele proprii compuse nu întotdeauna toate componentele se scriu cu inițială majusculă, căci:

– niciodată elementele de relație nu primesc majuscule (*Bala-de-Aramă*);
– denumirile de țară, de instituții, de evenimente, de sărbători se transcriu cu inițială majusculă pentru termenii de bază (*Statele Unite ale Americii, Ziua Victoriei, Anul Nou*), în timp ce titlurile au numai primul termen cu inițială majusculă (*Declarația de independență, „Pădurea spânzuraților"*);
– în cazul toponimelor, trebuie să se facă distincție între situațiile în care un termen generic face sau nu parte din numele propriu: *Lacul Sărat, Râul Doamnei*, dar lacul *Razelm*, vârful *Omul*, strada *Sabinelor*.

✍ Să reținem neapărat că între substantivele proprii și cele comune sunt posibile treceri dintre cele mai diverse:

a. Substantivele proprii devin comune prin elipsă și se scriu cu inițială minusculă: *Este un Iuda/Și-a luat o dacie/Bea un murfatlar.*
(Categoriile speciale au devenit generale).

b. Fac excepție pentru asemenea treceri numele proprii ale unor creatori de vârf folosite ocazional ca substantive comune ce se referă la operele acestora: *Am luat un Grigorescu/Citesc un Eminescu/Am trei Luchianuri.*

c. Substantivele comune devin proprii în:
– denumiri de întreprinderi, instituții, sărbători majore (*Flacăra Roșie, 1 Decembrie 1918*);
– antroponime (*Puiu, Berbec*), toponime (*Slobozia, Grecî*), zoonime (*Fulger*), astronime (*Carul Mare, Fecioara*).

Dincolo de clasificarea după natura denumirii (comune și proprii) și după structură (simple și compuse), substantivele se mai pot grupa după denumirea unor obiecte însuflețite (**animate**) sau neînsuflețite (**inanimate**) ca și după distincția logică între noțiunile **concrete** (*lucru, stradă, masă*) și **abstracte** (*gând, vrajbă, visare*).

✍ Aplicații:

① Construiți texte diferite în care substantivele *masă, popă, țară* să fie comune și proprii.
② Cum e corect: *Dau lui Moldoveanu/Moldoveanului.*
Privesc vârful Moldoveanului/Moldoveanu.

Scanned with OKEN Scanner

Am scris primarului Câmpului Lung/Câmpulungului.
El sunt oamenii Bucureştilor/Bucureştiului.
(Motivaţi opţiunea şi căutaţi alte asemenea situaţii discutabile).

Observaţie: – Substantivele simple pot fi **primare** (*carte, Iaşi*) sau **derivate** (*bunătate, îndoială, Căldăruşani*).
– Substantivele compuse pot fi formate din:
a. două substantive în acelaşi caz (*câine-lup, Târgu-Jiu*); al doilea substantiv poate fi în genitiv (*Calea-Laptelui, rochiţa-rândunicii*) sau în acuzativ (*drum-de-fier, Curtea -de-Argeş*);
b. un substantiv determinat de un adjectiv (sau mai multe): *argint-viu, bună cuviinţă, Satu-Mare*;
c. două substantive şi un adjectiv (*Muzeul Literaturii Române, Statele Unite ale Americii*);
d. un verb şi un substantiv: *papă-lapte, Strâmbă-Lemne.*

Atenţie! Substantivele compuse nu se vor confunda cu **locuţiunile substantivale** (foarte rar întâlnite, de fapt), care sunt grupuri de cuvinte inanalizabile, având sensul unui singur substantiv:
– *aducere-aminte = amintire*;
– *părere de rău = regret*;
– *scăpare din vedere = omitere.*
(Asemenea locuţiuni provin – cu deosebire – din cele verbale).

Trecând la **genul substantivelor**, vom reţine că o atare categorie gramaticală se descoperă după cum un substantiv admite să fie precedat – între singular şi plural – de perechile:
– un/doi, acest/aceşti – pentru masculin;
– o/două, această/aceste – pentru feminin,
– un/două, acest/aceste – pentru neutru.

Aplicaţie: Grupaţi substantivele *stilou, faţă, lume, Carpaţi, ecran, frază, denumire, război, dosar, popor, bărbat, Craiova, mulţime* – pe genuri. Ce observaţii reţineţi?

Rez.: Pentru unele substantive – *Carpaţi, Craiova*, genul se descoperă numai după formă, numărarea fiind imposibilă; pentru altele – *lume, mulţime* – formele de plural conduc către alte nuanţe, genul lor fiind reţinut tot după formă.

Atenţie! – Nu toate substantivele au forme de masculin şi feminin.
– Substantivele care denumesc obiecte animate îşi stabilesc genul în funcţie de sex şi se construiesc în două moduri:
– prin cuvinte diferite de la masculin la feminin (*frate/soră, berbec/oaie, bărbat/femeie*);
– prin cuvinte derivate (*doctor/doctoriţă, leu/leoaică*);

Scanned with OKEN Scanner

Observaţie: mai rar, femininul impune trecerea: *curcă/curcan, broască/broscoi.*

Asemenea substantive (care au forme pentru masculin şi feminin) se numesc **mobile.**

Dar există şi substantive cu forme numai pentru masculin (*elefant, pelican, ministru, custode*) sau numai pentru feminin (*blană, turturică, haimana, cunoştinţă*). Asemenea substantive se numesc **epicene.**

Aplicaţii:

① Grupaţi pe genuri substantivele din textele de mai jos, iar pentru situaţiile obiectelor animate arătaţi în ce mod se exprimă opoziţia de gen:

– Vine el, tata, şi vezi tu, fată-băieţoi ce eşti!...
Gâscanul plutea pe apă cu soaţele sale gâşte.
Femela îşi aproba bărbatul, ţinând cu fetele şi băieţii săi.

② Identificaţi substantivele mobile şi epicene din următoarele exemple. Pentru cele mobile, prezentaţi-le perechile: *Floarea, coadă, copil, fluture, demnitar, lucrător, pupăză, Bistriţa, director, inovator, codobatură, socru, bunic, nepot, urs, prepeliţă.*

În privinţa **numărului substantivului**, este foarte uşor de înţeles faptul că o atare categorie gramaticală se manifestă prin opoziţia între **singular** şi **plural**: *băiat/băieţi, fată/fete, carnet/carnete, colţ/colţuri.*

Reţinând posibilitatea impunerii numărului după terminaţii, să descoperim împreună asemenea terminaţii urmărind evoluţia substantivelor:

a) *pom/pomi, codru/codri, tată/taţi;*
b) *clasă/clase, bancă/bănci, ladă/lăzi, manta/mantale, zi/zile, marfă/mărfuri, verdeaţă/verdeţuri, vreme/vremuri;*
c) *parc/parcuri, oraş/oraşe, lucru/lucruri, cadru/cadre, studiu/studii.*

Rezolvare:

a) pentru substantivele masculine, pluralul este: *-i;*
b) pentru feminine: *-e, -i, -le, -uri;*
c) pentru neutre: *-uri* (dominantă), *-e, -i* (mai rare).

Faţă-n faţă cu asemenea situaţii, să judecăm modalităţile de funcţionare pentru următoarele grupe de substantive:

a) *fasole, sânge, vată, curaj, sare, cinste, lene, bucurie, sete, Maria, Craiova, Dobrogea;*
b) *câlţi, şale, bale, ochelari, Bucureşti, Iaşi;*
c) *coli/coale, vremi/vremuri, colţi/colţuri, coţi/coate/coturi, bande/benzi, date/dăţi, capi/capete;*
d) *mulţime, popor, neam, turmă, tufiş, făget.*

Rezolvare:

– în situaţia a), apar substantive **defective de plural** (formele *sărurile, bucuriile* schimbă total sensurile iniţiale);

Scanned with OKEN Scanner

– pentru b), se impun forme **defective de singular**;
– în seria c), apar forme multiple de plural (unele cu același sens, cum ar fi *coli/coale*, altele cu sensuri diverse – *colți/colțuri, bandă/benzi* etc.)
– la d), se impun **substantivele colective** (a căror formă de singular are sens de plural); ele se formează direct (*hoardă, pâlc*) sau prin derivare (cu sufixele – *iș*, – *ime*, – *et* (*brădet, țărănime, stejăriș*).

✍ Aplicații:

① Integrați pluralele *benzi, bande, colțuri, colți, resoarte, cămînuri* în texte adecvate.

② Cum e corect: *colții/colțurile străzii, bande/benzi magnetice, dăm vremurilor/vremilor prinosul, am lucrat în diverse resorturi/resoarte?*

⚠ Atenție! Există și substantive **cu forme multiple de singular** (mai rar): *basc/bască, compres/compresă, zvon/zvoană, bulgăre/bulgăr.* Acestea se vor folosi cu mare atenție și în funcție de context!

Cazurile substantivelor (valabile și pentru alte părți de vorbire care se integrează flexiunii nominale) sunt formele pe care le iau acestea pentru a exprima relațiile lor cu alte cuvinte din propoziție (prin ele, morfologia se raportează imediat la sintaxă). Să le reținem, analizând substantivele din textele de mai jos – după întrebările pe care le solicită și după funcțiile sintactice pe care le îndeplinesc:

a1) *Copiii învață* (cine învață? – *copiii* = subiect).
a2) *Ei sunt elevi* (ce sunt ei? – *elevi* = nume predicativ).
a3) *Andrei și Florin, elevii, vor veni curând* (care *Andrei și Florin*? – *elevii* – apoziție).
a4) *El a fost ales elev de onoare* (care el și ce a fost ales? – *elev* = element predicativ suplimentar).
b1) *Lucrarea elevului este apreciată* (a cui lucrare? – *a elevului* = atribut).
b2) *Acțiunea lor a fost împotriva elevului* (cum a fost acțiunea? – *împotriva elevului* = nume predicativ).
b3) *Acțiunea împotriva elevului a fost rezolvată* (care acțiune? – *împotriva elevului* = atribut).
b4) *să luptăm împotriva greșelilor!* (împotriva cui să luptăm? – *împotriva greșelilor* = complement indirect).
b5) *Vine în dreptul elevului* (unde vine? – *în dreptul elevului* = complement circumstanțial).
c1) *Am trimis elevului totul* (cui am trimis totul? – *elevului* = complement indirect).
c2) *A reușit datorită elevului* (cu ajutorul cui a reușit? – *datorită elevului* – complement circumstanțial instrumental).
d1) *Am lăudat elevul* (ce am lăudat? – elevul = complement direct).
d2) *Știrea despre elev m-a uimit* (care știre? – *despre elev* = atribut).
d3) *Vorbesc cu elevul despre voi* (cu cine vorbesc despre voi? – *cu elevul* = complement indirect).
d4) *Semnătura lui este de elev* (cum este semnătura lui? – *de elev* = nume predicativ).

Scanned with OKEN Scanner

d5) *El se prezenta ca un elev de vârf* (cum se prezenta el? – *ca un elev* – complement circumstanţial).

e) *Ce faci, elevule?!... (cu „elevule" – care susţine chemarea, adresarea = vocativ).*

Să sintetizăm cele reţinute în legătură cu cazurile substantivelor într-o schiţă în care apar principalele lor întrebări şi funcţii sintactice:

Cazul	Întrebările	Funcţiile sintactice
Nominativ (a)	cine? ce? ce este? cine este? care? ce fel de?	subiect nume predicativ atribut apoziţional
Genitiv (b)	(al, a, ai, ale) cui?	atribut genitival
Dativ (c)	cui?	complement indirect
Acuzativ (d)	pe cine? ce? unde? când? cum? prepoziţie + cine? sau + ce? care? ce fel de?	complement direct complement circumstanţial complement indirect atribut
Vocativ (e)	–	nu are funcţie sintactică; exprimă o strigare, o adresare

Atenţie! – Cunoştinţele despre cazuri vor fi aprofundate la alte părţi de vorbire nominale şi apoi la sintaxă.

– Vocativul nu are funcţie sintactică, dar are o puternică valoare afectivă, el solicitând punctuaţie aparte:

– *Radu! hai cu noi!...*

– *Să vii cu noi, Radule!*

– *Frumoasă eşti, pădurea mea!.*

Aplicaţii:

① Analiza morfologică a substantivelor din textele:

Copilul rămase ţintit locului cu ochii poştiţioşi. (Rebreanu).

Dau copilului cartea de citire mereu necesară lecturii.

– Vasile, fiul meu, să-ţi înveţi lecţia!

Opera lui Creangă este mereu cartea de căpătâi pentru învăţăcei.

② Înlocuirea atributelor substantivale din acuzativ cu atribute genitivale: *apus de soare, lucru de maestru, în prag de fine de an, cules de porumb.*

③ Analiza valorilor cazuale ale substantivelor din construcţiile: *cinstire omului; o lună de vară; un copil pentru şcoală; lupta contra vântului; Dan, fiul ei.*

④ Trecerea substantivelor *faţă, bătat, tablou* prin toate cazurile (cu observaţiile reţinute pe parcurs).

Observaţii: – Pot apărea confuzii între nominativ şi acuzativ (cu întrebarea *ce?*); pentru departajare, se va pune întrebarea de control *cine?* (a nominativului):

Cartea este luată de elev (*cartea* = N)

Scanned with OKEN Scanner

Dau elevului cartea (*cartea* – Ac)

– Vor fi evitate întrebările *pe ce?, de ce?* care pot conduce către mai multe funcţii sintactice.

Substantivul flexionează prin **declinare** = totalitatea formelor cazuale, pe genuri, la singular şi plural. Problematica ei se va dezbate după capitolul **Articol**, întrucât substantivele în flexiune pot fi articulate sau nearticulate.

✍ Aplicaţii recapitulative:

① Analiza completă a substantivelor din textele:

În suflet deodată un gol mi se face... Dă-i, neamţule, drumul, că-mi vine să plâng... (Topârceanu)

Patria ne-a fost pământul
Unde ne-au trăit strămoşii... (Coşbuc)

– Dă-i omului ce-i al omului!...

② Completaţi textul de mai jos cu formele solicitate între paranteze:

– (*om* – Voc sg.) *să-i dai* (*fiu* – D sg.) *tău* (*sfat* – Ac. pl.) *trebuitoare* (*formare* – D sg.) (*bărbat* – G sg.) *de mai târziu.*

Atenţie la punctuaţia folosită şi la justificarea ei!

③ Construiţi texte scurte în care numele predicativ să fie – pe rând – substantiv în N, G, Ac.

④ Puneţi substantivele *frig, bucată, grâu, lapte, sare* la plural. Ce observaţii aveţi de făcut? (Atenţie la sensurile substantivelor în trecerea de la singular la plural!)

⑤ Formaţi coloane separate cu substantive defective de singular şi de plural, cu substantive având forme multiple de singular şi de plural (Alte exemple decât cele date de noi).

⑥ Cum este corect: *itinerar/itinerariu, personaj/personagiu, serviciu/servici, tango/tangou, taxiu/taxi, suporturi/suporţi, vagonete/vagoneţi, ciorchină/ciorchine, ,termeni/termene, fascicul/fasciculă, garderob/garderobă, file/fileu/filet, robinete/robineţi?* (Pentru situaţiile valabile în toate cazurile, se vor prezenta exemple edificatoare).

Scanned with OKEN Scanner

ARTICOLUL

Să luăm textul: *Apoi om şi cal, omul înainte şi calul în urmă, de dârlogi, înaintarăm pe căi neumblate* (Hogaş).

În el apar, mai întâi, substantivele *om* şi *cal* care trimit la categorii generale de obiecte; mai departe, ele devin *omul* şi *calul*, spre a individualiza aceste obiecte.

Ce elemente au produs trecerea de la generalizare la individualizare? (Articolele *-l* postpuse substantivelor).

În ce situaţii se află celelalte substantive din textul dat? (*dârlogi, căi* sunt nearticulate, deci la nivelul generalizării).

Să urmărim şi textul: – *Am văzut în om un om oarecare, dar nu omul adevărat.* Substantivul *om* devine *un om* şi apoi *omul*, deci parcurge 3 grade ale reprezentării:

– *om* = substantiv denumind obiectul absolut singur = informaţie zero cu privire la gradul de cunoaştere, de individualizare;
– *un om* = un grad redus de individualizare (un oarecare, un necunoscut);
– *omul* = gradul individualizării autentice (un cunoscut, un concretizat). Pentru *un om* şi *omul*, evoluţia au impus-o *un* şi *- l* = articole.

Deci putem da o definiţie a articolului care-ar suna cam aşa:

Articolul este partea de vorbire flexibilă care determină un substantiv, individualizând obiectul denumit de acesta în grade diferite.

Reţineţi! Articolul este element ajutător şi – prin urmare – nu poate apărea singur; pe lângă substantiv el are rol de morfem.

După gradul individualizării (determinării) obiectului denumit de substantiv, am descoperit:

❶ **Articolul nehotărât** – **un** *om* (determinare vagă), la plural – **nişte** *oameni*.
❷ **Articolul hotărât** – *omul* (maximă individualizare), la plural – *oamenii*.

Ştiind că *om* este la genul masculin, să încercăm a descoperi articole şi pentru celelalte genuri:

– La feminin	– sg. *fată*	– **o** *fată*	– *fata*
	– pl. *fete*	– **nişte** *fete*	– *fetele*.
– La neutru	– sg. *toc*	– **un** *toc*	– tocul
	– pl. *tocuri*	– **nişte** *tocuri*	– *tocurile*.

Observaţie: Pentru genul neutru, apar forme de masculin (la singular) şi

Scanned with OKEN Scanner

de feminin (la plural).

Oprindu-ne, pentru moment, numai la articolul hotărât, să reţinem şi alte forme atât la nominativ cât şi la celelalte cazuri (deci în fluxul declinării substantivului):

Pentru masculin-singular:

N. *bătatul, popa, fratele* (-l, -a, -le)
G. (al) *bătatului*, (al) *popii*, (al) *fratelui* (-lui, -i)
D. *bătatului, popii, fratelui* (-lui, -i)
Ac. *bătatul, popa, fratele* (-l, -a, -le)
Voc. *bătatule!* (-le)

Atenţie! Articolele hotărâte sunt identice între N şi Ac, G şi D.

La Voc., numai anumite substantive prelau articole hotărâte (căci *popă!, frate!* sunt nearticulate)

Prin urmare, pentru celelalte situaţii, formele articolelor hotărâte se află uşor:

Masculin-plural:

N-Ac – *băieţii, popii, fraţii* (-i)
G.D. – *băieţilor, popilor, fraţilor* (-lor).
Voc. – *băieţilor!, popilor!, fraţilor!* (-lor).

Feminin– singular:

N.Ac. – *fata* (-a)
G.D. – *fetei* (-i)
Voc. – *fato!* (care, însă, nu este articulat).

Feminin-plural:

N.Ac. – *fetele* (-le)
G.D. – *fetelor* (-lor)
Voc. – *Fetelor!* (-lor)

Pentru neutru, formele sunt între cele de masculin (la singular) şi feminin (la plural). Care sunt aceste forme? (*tocul, foarfecele, tocului, tocurile, foarfecele, tocurilor, foarfecelor*).

De reţinut că articolul hotărât se alipeşte la sfârşitul substantivului (De aceea se mai numeşte şi **enclitic**), alcătuind o grupare morfemică unitară, cu componentele: radical + desinenţă + articol (*val-e-a*).

Atenţie la situaţii de tipul:

Bătrânu-i spune totul. – Ce faci, bătatu'?! Liftu-i defect.

Substantivele *bătrân, lift, bătatu'* sunt sau nu articulate? (Rez.: Da! Ele sunt articulate, dar – în asemenea situaţii – funcţiile articolelor -l sunt preluate de vocala desinenţială, sub semnul economiei exprimării. Situaţie problematizantă: Se integrează, oare, substantivele proprii în suita articulării progresive? (Rez.: Pentru N-Ac ele sunt articulate numai în anumite situaţii: *Maria, Elena*, dar *Ionel, Alexandru*). Pentru cazurile G-D, substantivele proprii solicită toate articole hotărâte.

Să le descoperim în textele:

Lui Ioniţă i s-a arătat ceva înfricoşat. (M.Sadoveanu)
Cartea Mariei este cea mai bună.

Scanned with OKEN Scanner

În prima situaţie, *lui Ioniţă* demonstrează că substantivele proprii masculine solicită în D. şi G. (*Operele lui Ioniţă*) articole hotărâte **proclitice** (antepuse). Al 2-lea text implică genitivul substantivului propriu feminin (*Mariei*) cu articolul hotărât enclitic (ca şi pentru substantivele comune).

Prin urmare, sunt corecte formele *tatei* (şi nu *lui tata*), *mamei* (şi nu *lui mama*), dar *lui George*, *lui Vasile*; în schimb, pentru *Elena*, *Vasilica* etc. se impun formele *Elenei*, *Vasilicăi* etc.

Se poate spune că în limba română substantivele proprii realizează cazurile G-D cu articolele hotărâte proclitice pentru masculine şi enclitice pentru feminine. Excepţie fac substantivele proprii feminine împrumutate (deci neadaptate la sistemul limbii noastre) – *Katy* (*lui Katy*), *Dorly* (*lui Dorly*).

Aplicaţii:

① Cum e corect:

Dau totul Bucureştiului/Bucureştilor,
Spun lui tata/tatei,
Aduc lui Popescu/Popescului,
Cartea este a lui Any/ a Anyei?

② Identificaţi articolele hotărâte pentru situaţiile: *mamei*, *lui Costel*, *bunicu-i*, *fata-i*, *numelui*, *geografiei*.

③ Numiţi articolele hotărâte pentru substantivele *tarla*, *baclava*, *cacialma*, *tacla*, *frăţie*, *supremaţie*, *Bucureşti*, *Brădet*, *vinovăţie* (Încercaţi şi identificarea articolelor hotărâte pentru plural).

La alt nivel, articolele nehotărâte sunt mereu proclitice şi prezintă obiectele denumite de substantive ca nefiind bine cunoscute. Astfel că *un copil* este mai puţin definit decât *copilul* (formă articulată în sistem hotărât), dar mai definit decât *copil*.

Să-i reţinem formele:

	singular	plural
Masculin	NAc **un** copil	**nişte** copii
	GD **unui** copil	**unor** copii
Feminin	singular	plural
	NAc **o** fată	**nişte** fete
	GD **unei** fete	**unor** fete
Neutru	singular	plural
	NAc **un** loc	**nişte** locuri
	GD **unui** loc	**unor** locuri

Notă. A se reţine faptul că în asemenea situaţii vocativul este inexistent, acesta neacordându-se la incertitudinii

Scanned with OKEN Scanner

Atenție! Foarte des se pot confunda situațiile articolelor hotărâte *un* sau *o* cu ale numeralelor cardinale sau ale adjectivelor pronominale nehotărâte. De fiecare dată se impune valența contextuală (în conformitate cu ceea ce vom urmări la numerale și adjective pronominale nehotărâte).

Elementul morfo-sintactic *o* poate fi pronume (**O** *iau*), particulă a viitorului popular (*N-***o** *să știi*), particulă neutrală (*A luat-***o** *la fugă*), articol și adjectiv pronominal nehotărât, numeral. La fel de bine, contextul salvează situațiile în cauză.

Aplicații recapitulative:

① Cum se construiesc formele articulate ale substantivelor feminine pentru GD? Deci cum e corect: *Dau fetii/fetei, carte a lumii/lumei, situația lunii/lunei?* (Atenție! Pentru asemenea situații, rol determinant are pluralul căruia i se adaugă articolele).

② Care-i structura cuvintelor *copiii, geamgiii, zarzavagiii?*

③ În ce mod se pot judeca situațiile contextuale susținute de *un* sau *o* în textele:

A fost un om cu niște fete.
Era o fată predispusă unor situații dubioase.
O biată față se impunea cu două susținătoare.
O lume își impunea multe ramificații.

④ Identificarea, pe coloane separate, a substantivelor nearticulate și articulate (hotărâte sau nehotărâte) din textele de mai jos (cu explicarea situațiilor lor contextuale):

Un om fusese o frunză și numai om cu om
Au izbutit să crească și să se facă pom (Arghezi).
– Nene, moartă, tălată, nu mai stau cu mitocanul!... (Caragiale)
– Omule, n-ai să vezi lucrul din lumea largă, cât timp niște alți oameni nu te vor îndrepta către viața mare a lumii!

⑤ Comentarea situațiilor în care substantivele se raportează imediat la alte părți de vorbire, conform textelor:

Omu-i om câtu-i lumea!
Omu-acesta va judeca neapărat situații d-alstea!
Lupu-aista sare după oaia cealaltă.
Văd elevi ce-mi cer probleme spre rezolvare-n flux continuu.

Să ne propunem două perechi de texte, spre a reține și alte articole (în afara celor hotărâte și nehotărâte):

a) *Cartea este a elevului.*
Cărțile sunt ale elevului.
b) *El este omul cel bun.*
Ei sunt oamenii cei buni.

Care sunt situațiile obținute?

Rezolvare:

a) între substantivele *carte* și *elev* apar articolele **a, ale** implicând posesia.

Scanned with OKEN Scanner

b) între substantivele *om, oament* şi adjectivele lor calificative apar elemente de legătură (*cel, cel* = articole.)

Să reţinem că:

❶ *a, al, ale* sunt **articole posesive** sau **genitivale**, pentru că:
- ajută la construirea pronumelor posesive;
- susţin cazul genitiv.

❷ *cel, cea, cei, cele* sunt **articole demonstrative** sau **adjectivale** pentru că:
- pot intra în componenţa pronumelor demonstrative (*cel-acela, cel-acel* etc.).
- pot introduce adjective pe care le definesc în planul sensului (*Omul cel bun; Maria cea severă*).

Atenţie la:

a) diferenţele dintre situaţiile de mai jos:
- *a-l / al*
- *a-l / al*
- *ce-l / cel*
- *ce-l / cel*
- *ce-a / cea,*

având în vedere şi textele:

Totul-este a-l vedea pe al omului copil.
Ce bine e a-l şti pe al lumii!
De ce-l vrei pe cel mai mare om?
Ce-i cu oamenii cei buni?
Ce-a fost cu femeia cea bună?

(S-au reţinut situaţiile în care *a-l, a-l, ce-l, ce-l* implică asocierea dintre două părţi de vorbire diverse, pe când *al, al, cel, cea, cei* sunt articole posesive sau demonstrative).

b) acordurile implicate de articole şi care deseori se realizează prin atracţie, susţinându-le – de fapt – dezacordurile:

Muzeul de Istorie al Capitalei (corect – *Muzeul de Istorie a Capitalei*). – *El a fost numit directorul şcolii* (corect – *director al şcolii*).
Centrul de difuzarea presei (corect – *difuzare a presei*).
Oamenilor cei mulţi (corect – *celor mulţi*).
Copii ce-i vezi (corect – *pe care-i vezi*).

Aplicaţii:

① Analiza substantivelor din textele următoare, cu precizarea articolelor determinative pentru aceste substantive:

Toate sunt ale copilului celui de azi.
Vreau nişte fapte, dar fără a-l neglija pe cel ce-ţi impune forţa actuală.
Omul de astăzi îşi impune tendinţa de a-şi solicita locul cuvenit.

Scanned with OKEN Scanner

② Construirea unor texte scurte în care:
cel, cei să stabilească legătura între substantive şi adjective;
a, ale să impună posesia de la un obiect la altul.
③ Definirea unor situaţii lingvistice în care să se aplice elementele *a-l/al, ce-l/cel, a-l/al, ce-l/cel.*

Să reţinem, în continuare, posibilităţile relaţionale ale articolelor:

1) *Sunt un laş* (se subînţelege adjectivul *oarecare* = nedefinit).
2) *Ei sunt copiii străzii* (cu un articol hotărât susţinând posesia – *copii ai străzii*).
3) *El este al omului care vine* (apartenenţa declarată devine subiect).
4a) *Elevul cel bun învaţă* (articolul adjectival raportează un adjectiv la un substantiv, calificând obiectul definit de acesta).
4b) *Ştefan cel Mare* (calificarea obţinută prin relaţia dintre substantiv şi adjectivul determinant susţine un alt nume – de-a dreptul simbolic – ca şi pentru *Mircea cel Bătrân*).
4c) *Cel mare vine* – în care articolul demonstrativ a susţinut substantivarea adjectivului.
4d) *Al tatălui este definitiv* – cu articolul posesiv care imprimă substantivului subiectivarea (pe lângă articolul hotărât).
4e) Pentru contextul – *Al mare se impune, ăl* se realizează neapărat ca articol demonstrativ (echivalent cu *cel*) care substantivează adjectivul.

Atenţie! Dacă la prima vedere articolul nu are decât valoare auxiliar-complementară, există multiple situaţii în care el impune cuvântului determinat încărcătura semantică:

Al lumii e omul.
Al meu vine mâine.
Cel bun va sosi.
Al treilea este nou-venit.

(Din toate aceste exemple, au rezultat denumiri obiectuale obţinute cu ajutorul articolelor; deci o parte de vorbire se poate substantiva prin articulare sau prin combinaţie cu articole).

Să recapitulăm:

I. Substantivul se analizează în funcţie de clasificări (după destinaţie şi după structură), gen, număr, caz – declinări, funcţie sintactică (Atenţie la posibilităţile cazurilor de a impune funcţii sintactice diverse, dincolo de cele consacrate!).

II. Articolul se analizează de cele mai multe ori împreună cu cuvântul determinat.

Obs:

❶ Articolul este dependent de substantiv, care – la rândul său – îşi întregeşte sensul prin articulare.
❷ Declinarea substantivului se poate realiza cu articole hotărâte sau cu articole nehotărâte (Ambele conform exemplelor dezbătute mai înainte).

Scanned with OKEN Scanner

❸ Aceeaşi declinare se poate realiza şi cu alţi determinanţi şi mai ales cu adjective – în două poziţii:

- antepuse (flexiunea se produce, ca şi în cazul declinării substantivelor cu articole nehotărâte, numai adjectivele modificându-şi forma);
- postpuse – cu modificarea formelor ambelor elemente, ca şi în cazul substantivelor cu articole hotărâte.

❹ Declinarea substantivelor compuse diferă după gradul de sudură între componente:

- *untdelemn – untdelemnului;*
- *cal-de-mare – calului-de mare;*
- *mai-marele – mai-marelui;*
- *Curtea-de-Argeş – Curţii-de-Argeş.*

❺ Acuzativul poate susţine situaţii ale **complementului intern** pe lângă verbe tranzitive sau intranzitive:

- *Am cântat cântecul cerut.*
- *Aţi luptat luptă deşartă* (Eminescu).

✍ Aplicaţii:

① Analizaţi substantivele şi articolele din textele:

– *Cea dintâi umbră a tristeţii, cea mai amară, îi învălui faţa* (Sadoveanu).

– *Spuneţi-mi ce-i dreptatea? Cei tari se îngrădiră/Cu-averea şi mărirea în cercul lor de legi* (Eminescu).

A fost un om care avea nişte copii tare de ispravă şi o lume întreagă îl lăuda.

② Precizaţi valorile şi funcţiile secvenţelor *a, ce-l, cel, a-i, ai, ce-i, cei* din contextele:

E uşor a scrie versuri (Eminescu).
Ascultă părerile multor colegi.
Fata este a babei.
Ascultă-l pe cel ce-l vezi acum.
Nu-i greu a-i face un bine.
Ai lor vin mai târziu.
– *Ai sau n-ai ce trebuie oricărui om?*
– *Ce-i cu tine? N-ai vorbit cu cei de ieri?*
– *Ce-i faci ca să nu te certe cel mai bun?*

③ Articulaţi hotărât, la singular şi la plural, substantivele *consiliu, geamgiu, flu, radio, parcea, pereche.* Treceţi apoi toate aceste forme prin cazuri şi susţineţi relaţiile dintre substantive şi articole.

④ Identificaţi situaţii contextuale în care adjectivele *bun, nou, mic,* participiile *scris, dorit, obosit,* adverbele *tute, greu, bine* se substantivează, folosindu-se toate tipurile de articole posibile.

⑤ Exemplificaţi situaţii în care *un* şi *o* să fie – pe rând – articole, numerale, adjective pronominale nehotărâte (altele decât cele discutate până în prezent).

⑥ Construiţi locuţiuni substantivale în care să apară *o* cu valoare neutrală şi *o* ca articol hotărât. (Câte trei pentru fiecare).

Scanned with OKEN Scanner

ADJECTIVUL

Să pornim de la analiza unor texte:

Fumuri albe se ridică în văzdulul scânteios (Alecsandri).

Era un om vesel şi cunoştea pe toţi gospodarii din satul acela al nostru, răzăşesc. (Sadoveanu).

Cerinţă:

Care sunt cuvintele care exprimă însuşiri ale obiectelor denumite de substantive?

Rez.:

albe – pentru *fumuri*; *scânteios* – pentru *văzduh*; *vesel* – pentru *un om*; *răzăşesc* – pentru *satul*. În plus, apar adjective pronominale – *toţi*, *acela*, *al nostru* – despre care se va discuta mai departe.

Prin urmare, **adjectivul** este partea de vorbire flexibilă care exprimă o însuşire (calitativă sau cantitativă) a unui obiect, referindu-se la substantivul care denumeşte un asemenea obiect şi acordându-se cu acest substantiv în gen, număr şi caz.

Să aprofundăm o atare definiţie, analizând un text foarte simplu:

Omul deplin face o treabă deplină.

Adjectivul *deplin* determină substantivul *omul*, fiind – ca şi acesta – la genul masculin, numărul singular, cazul nominativ (Diferă funcţia sintactică, adjectivul fiind – cum vom mai vedea – atribut); la rândul său, adjectivul *deplină* determină substantivul *treabă* – cu care se acordă în gen, număr şi caz – şi are funcţia sintactică tot de atribut).

Să reţinem:

❶ Orice adjectiv se raportează la un substantiv (sau la un înlocuitor al acestuia) – cu care se acordă în gen, număr şi caz:

El, bolnav sau nu, venise (Adjectivul *bolnav* determină pronumele *el*).

Al treilea, cel viteaz, era prezent (Pe lângă numeralul *al treilea* apare adjectivul *cel viteaz*).

Învăţatul corect dă roade (Adjectivul *corect* determină participiul substantivat *învăţatul*).

❷ Respectiva raportare-acord se impune şi atunci când adjectivul nu se află în imediata apropiere a substantivului:

Fata se arăta suavă.

Scanned with OKEN Scanner

El sunt prietenii mei cei mai buni.
Îl cunoşteam de mic.

(De observat că adjectivul se poate construi şi cu articolul demonstrativ-adjectival, fără a se implica modificări de esenţă – *rău/cel rău*).

Obligativitatea acordului cu substantivul ajută la evitarea confuziilor dintre adjectiv şi:

a. Adverb (A se vedea diferenţele în privinţa folosirii cuvântului *repede* pentru:

Râul repede curge spre câmpie – adjectiv acordat cu substantivul *râul*.
Râul curge repede – adverb determinând verbul *curge*).

b. Substantiv (*Leneşul/cel leneş, mai mult aleargă* – cu *leneşul/cel leneş* = adjective substantivate, dar nu substantive propriu-zise).

c. Participiu
– *El este corect* (adjectiv).
corectat (participiu).

De fapt, în sens absolut general (noţional), adjectivele se grupează pe două situaţii:

❶ Sunt calificative adjectivele propriu-zise şi cele provenite din participii (*carte bună/carte scrisă*).
❷ Sunt determinative adjectivele pronominale şi cele numerale (*casa mea* şi *a treia casă*).

Să urmărim, mai departe, clasificarea adjectivelor, folosindu-ne de exemplele de mai jos:

1.a. *isteţ, frumos, harnic, mândru*;
1.b. *cumsecade, deplină, cuminte, galben-roşcat, extrem-oriental*, (relaţii) *ruso-turce*;
1.c. (copil) *de frunte*, (lucru) *în doi peri*, (om) *la locul lui*, (soluţie) *ca lumea, fel de fel* (de oameni), (idee) *de seamă*;
2.a.1. *tânăr, tânără, acru/acră, românesc/românească, diferit/diferită*;
2.a.2. *dulce, limpede, verde, rece*;
2.b. *asemenea* (fată), *aşa* (om), (băiat) *ferice*, (afacere) *sadea*, (măsuri) *antişoc*, (fată) *şic*, (dispoziţie) *eficace*, (cămaşă) *bleu*, (creier) *pané*, (culoare) *uni*.

Prima clasificare (1) are în vedere criteriul structural, reţinându-se:
– **adjective simple** – în 1.a.
– în 1.b. **adjective compuse** (cu diverse posibilităţi de scriere în funcţie de relaţiile dintre componentele lor).
– **locuţiuni adjectivale** – în 1.c. (**Locuţiunile adjectivale** sunt grupuri de cuvinte, compacte ca sensuri, inanalizabile, cu valori de adjective).

Cealaltă clasificare (2) se referă la flexiunea şi terminaţiile adjectivelor:
– 2.a. = adjective variabile, cu două ramificaţii (cu două terminaţii – între masculin şi feminin = 2.a.1. şi cu o terminaţie = 2.a.2. A se reţine că terminaţia esenţială a acestora din urmă este *-e*).
– 2.b. = adjective invariabile (unele provenite din adverbe şi altele neologice).

Scanned with OKEN Scanner

Prin urmare:

❶ Sunt corecte formele: (lume) *bună*, (bărbat) *corect*, (fete) *corecte*, (bărbat) *destoinic*.

❷ Nu se acceptă variante pentru gen şi număr în cazul formelor: (forţă) *motrică* – corect *motrice*; (culoare) *movă* – corect *mov*; (rochie) *pepită* – corect *pepit*; (trandafiri) *rozi* – corect *roz*.

În plus:

❶ Se reţin formele adjectivale obţinute prin sufixarea cu *-ariu* sau *-oriu*, respingându-se cele în *-ar* sau *-or* (pentru *accesoriu*, *contradictoriu*, *obligatoriu* – şi nu *accesor*, *contradictor*, *obligator*). În schimb, sunt valabile formele *contrar*, *asemănător*, *undulţor*.

❷ Se acceptă posibilitatea unor adjectivări neologice de a se adapta normelor limbii române: (cuvânt) *ambiguu*, (vorbă) *ambiguă*, (texte) *continue*, (discuţii) *continue*.

Să recapitulăm:

– Adjectivul determină un substantiv, cu care se acordă în gen, număr şi caz.

– Adjectivele pot fi **calificative (propriu-zise)** sau **determinative**; cele calificative – la rândul lor – se grupează în **variabile** (cu o terminaţie sau cu două terminaţii) şi **invariabile**.

Aplicaţii:

① Grupaţi adjectivele şi locuţiunile adjectivale de mai jos conform criteriilor discutate anterior: *corect*, *deplin*, *asemenea*, *asemănător*, *astfel*, *de gust*, *identic*, *acaparator*, *novice*, *locvace*, *inepuizabil*.

② Cum e corect: ***vindicativ/vindecativ***, *culoare* ***roşă/roşe/roşie***, *gând* ***tulbur/tulbure***, *idee* ***contrarie/contrară***, *bărbaţi* ***atroci/atroce***, *copii* ***locvaci/locvace***, *râuri* ***limpezi/limpede***, *faţă* ***drăgălaşe/drăgălaşă*** (pentru N-Ac.), *femeie* ***patriot/patriotă/patrioată***, *lecţie* ***analogă/analoagă***, *apariţie* ***grotească/grotescă***, *ţară* ***pitorească/pitorescă***, ***chinez/chineji***, *om-oameni* ***chel-cheli/chei***, *ochi* ***fixi/ficşi***, *mişcări* ***brusce/bruşte***, *oameni* ***aspri/aşpri***, *situaţii* ***de excepţie/de excepţii***?

Am urmărit până în prezent cum flexionează (sau nu) adjectivele şi locuţiunile adjectivale după gen şi număr. Să reţinem flexionarea lor după caz, având în vedere situaţiile contextuale:

a. *Micului elev îi dau cartea.*

b. *Femeii bune îi cer adevărul.*

c. *Dau crezare omului celui drept.*

– Pentru situaţiile antepunerii adjectivului, acesta flexionează, substantivul rămânând invariabil în cadrul unui gen sau al unui număr (a). Deci: *micilor copii*, *micii fete*, *micilor fete* etc.

– Când adjectivele sunt postpuse substantivelor (b), ambele categorii flexionează. Deci – *femeii frumoase*, *femeilor bune*.

– Intercalarea articolului demonstrativ-adjectival între substantiv şi adjectiv

Scanned with OKEN Scanner

impune flexionarea după caz pentru primele două elemente (*Lumii celei bune, Oamenilor celor fericiți* etc.).

Prin urmare, sunt corecte formele: *Dau credinței celei ferme; Rezist oamenilor celor răi; Acestor fete noi opuse celor vechi nu le dau crezare; Asigur vieții de astăzi eforturile asemenea muncii robace* etc.

Atenție: Grație poziției antepuse substantivelor, adjectivele (chiar și cele invariabile) profită de articulare și deci de declinare articulată:

- *propicele om - propicelui om;*
- *asemenea lume - unei asemenea lumi;*
- *bunul român - bunului român* etc.

Să luăm în discuție cuvântul *scump.*

Cerințe:

① Să se propună situații contextuale în care acest cuvânt să fie adjectiv și adverb.

② Să se indice formele cauzale ale acestui adjectiv pentru toate situațiile posibile.

Rez.:

① *Am fost cu scumpul meu coleg* (adjectiv).
Am cumpărat scump totul (adverb).

② *un scump coleg, unui scump coleg, scumpul coleg, scumpului coleg, colegul scump, colegului scump, colegul cel scump, colegului celui scump.*

Atenție: Spre deosebire de alte părți de vorbire nominale, adjectivele pot fi comparabile sau necomparabile, după cum exprimă sau nu grade de intensitate în care se manifestă însușirile:

Are scris frumos.
Originile sale sunt străvechi.

Să descoperim gradele de comparație (de intensitate) ale adjectivelor din prima categorie (comparabile), analizând situațiile din textele:

1. *El este un coleg bun.*
2.a. *Un roman este mai voluminos decât o nuvelă.*
2.b. *Cerința lor devine mai puțin corectă față de dorința celor din jur.*
2.c. *Am o concepție la fel de bună (tot atât de bună) ca și a voastră.*
3.a. *El este cel mai bun coleg din clasă.*
3.b. *Omul foarte bun învinge mereu.*

Rez.:

– în situația 1., se impune chiar reperul sau etalonul față de care se stabilește comparația propriu-zisă; de fapt *bun* este adjectivul propriu-zis la forma lui tip = **gradul pozitiv.**

Scanned with OKEN Scanner

– Punctul 2. propune deja comparaţia, între inegalitate şi egalitate, însuşirea obiectului în cauză fiind raportată la însuşirea altui (altor) obiect (obiecte):

în 2.a. se susţine superioritatea care se exprimă prin antepunerea adverbului *mai* faţă de adjectiv (*mai mare, mai larg, mai senin, mai arţăgos*) = **comparativ de superioritate.**

2.b. construieşte inferioriatea prin adăugarea lui *mai* la adverbul *puţin* (*mai puţin simplu, mai puţin productiv*) = **comparativ de inferioriate.**

2.c. adaugă egalitatea care antepune adjectivului construcţiile *la fel de, tot atât (aşa) de, deopotrivă de (la fel de simplu, tot atât de bun, deopotrivă de cinstit*) = **comparativ de egalitate.**

Atenţie:

– Pentru situaţiile 2.a.b.c., sunt impuse comparaţiile între însuşirile unor obiecte – acestea fiind susţinute de elemente specifice, cum ar fi: *decât, ca, faţă de* etc.

– În nici un caz asemenea situaţii nu se vor confunda cu cele propuse de textele:

a) *Unu-i bun, altu-i rău.*
b) *Suntem toţi oameni buni.*
c) *Omul rău este inferior celui bun,*

cât timp în respectivele texte gradele comparative se exprimă numai prin construcţii contextuale antitetice – a) şi c) sau unificatoare –b). În asemena cazuri, adjectivele se află la gradul pozitiv.

– Situaţiile lui 3. dezvoltă însuşirile la nivel maxim şi pe două coordonate:

3.a. Un nivel superlativ comparabil cu alte asemenea situaţii – *cel mai bun* în raport cu alţii = **superlativ relativ** – construit cu articole demonstrative – *cel, cea, cei, cele* + adverbul *mai* + adjectivul propriu-zis; altfel spus, superlativul relativ se construieşte din articol demonstrativ + comparativul de superioritate al adjectivului în cauză.

3.b. Un superlativ dincolo de orice posibilă comparaţie = **superlativ absolut** – construit cu adverbul *foarte* (şi corespondentele lui) + adjectivul propriu-zis.

Să descoperim alte adverbe şi construcţii adverbiale care susţin superlativul absolut (Rez.: *grozav de, deosebit de, din calea-afară de, peste măsură de, extrem de, ultimitor de*).

Atenţie: Superlativul relativ acceptă o anume comparaţie (*Cel mai bun dintre toţi*), pe când superlativul absolut exclude respectiva comparaţie, susţinând însuşirea ajunsă la nivel maxim.

Deci:

Cel mai fericit dintre voi, faţă-n faţă cu *Extrem de fericit.*

Scanned with OKEN Scanner

✍ Aplicaţie: Identificaţi gradele de comparaţie ale adjectivelor din textele de mai jos şi comentaţi construcţiile prin care sunt ele exprimate:

E frumoasă de pică şi are pasul foc de mlădios.
Omul bătrân-bătrân e mereu bun.
Am văzut o frumuseţe de fată pe lângă un tânăr negru-tăciune.

✍ Rez.:

frumoasă de pică, foc de mlădioasă, bătrân-bătrân, o frumuseţe de, negru-tăciune sunt superlative obţinute prin înlocuirea adverbului *foarte* cu construcţii stilistice, prin dublarea adjectivului, prin prelungirea unor sunete etc.).

❗ Obs. Superlativul absolut se mai poate exprima şi pe cale lexicală – prin prefixare (*extrafin, hiperemotiv, preacurată, răscunoscut, străvechi, supraîncălzit, ultramodern*) sau prin sufixare (*rarisim, simplisim*). Uneori, pentru sporirea expresivităţii, prefixarea se poate dubla: *suprasupradotat, ultraultraelegant.*

✍ Aplicaţie asupra declinării superlativelor adjectivale: Care sunt modalităţile exprimării acestora pentru cazurile G-D?

✍ Rez.:

1. Pentru superlativul relativ:
Dau omului celui mai bun, cu flexiunea articolului adjectival.
2. Pentru superlativul absolut, apar multiple situaţii:
   a. *Am vorbit omului deosebit de bun* – fără vreo modificare morfosintactică a adjectivului.
   b. *Am vorbit unei fete foc de frumoase* – numai cu modificarea adjectivului).

⁉ Atenţie! Din categoria adjectivelor necomparabile (care nu acceptă grade de comparaţie) fac parte:

❶ Toate adjectivele care au sens superlativ dar formă de pozitiv: *maxim, ultim, suprem, infim, excelent, admirabil, perfect, culminant, teribil, colosal* etc.

❷ Adjective care exprimă însuşiri incompatibile cu gradele de comparaţie: *final, incomparabil, iniţial, total, unic, metalic, veşnic, viu, infinit* etc.

✍ Să reţinem şi funcţiile sintactice ale adjectivelor, având în vedere exemplele:

Omul frumos (atribut adjectival) *nu este neapărat atrăgător* (nume predicativ).
Din albastru (complement) *se făcuse bleu* (nume predicativ).
Bucuros prea tare (complement circ.), *venise extrem de repede.*

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Atenţie! Adjectivele substantivate pot avea absolut toate funcţiile substantivului.

Aplicaţii:

① Alcătuirea unei compuneri gramaticale în care să se folosească:

a. adjectivele: *cumsecade, complet, galben-roşiatic* ;

b. sinonimele (locuţiuni) pentru adjectivele *grozav, deosebit, diferit, fruntaş, aiurea.*

② Analiza adjectivelor din textele:

Cerul era curat ca lacrima într-o aşa zi plină de viaţă.
Fata era mai frumoasă decât toate cele prezente acolo.

(Atenţie şi la posibilele funcţii stilistice ale adjectivelor!).

③ Construirea unor texte scurte în care *voios, limpede, tare, clar* să fie adjective şi – apoi – adverbe.

④ Cum e corect:

Casei cea (celei) mare (mari)?
Frumosului cel (celui) bun?
S-a dat drumul puhoaielor cele (celor) mai mare (mari)?

⑤ Precizarea, pe coloane separate, a adjectivelor propriu-zise şi a celor provenite din alte părţi de vorbire din textele:

Astfel de oameni câştigă oricând întrecerile cele mai grele.
Trei dintre ei obţin rezultatele scontate.
Copilul ajutat corect de părinţii săi nu poate fi decât foarte bun.
S-a rezolvat treaba deosebit de pretenţioasă în situaţii mai mult decât dificile.

PRONUMELE

este partea de vorbire care ţine locul unui substantiv (nume), după cum se reţine şi din denumirea lui = pro – nume.

Să-i urmărim situaţiile din textele:

El, Costel, se ridică prin voi (în care *el* şi *voi* înlocuiesc nume de persoane = **pronume personale**, iar *se* apare cu dublă înlocuire – pentru subiect şi obiect = **pronume reflexiv**).

Ai mei sunt aceştia. Care sunt ai voştri? (cu: *ai mei* şi *ai voştri* – înlocuind substantive şi dând sensurile posesiei = **pronume posesive**, *aceştia* – înlocuind substantivul şi indicând apropierea = **pronume demonstrativ** şi *care?* – înlocuind substantivul despre care se întreabă = **pronume interogativ**).

El însuşi a văzut totul (cu *el* = **pronume personal**, *însuşi* întărind situaţia pronumelui personal = **pronume de întărire** – aici cu valoare adjectivală; *totul*-înlocuieşte un substantiv nume de obiect nedefinit = **pronume nehotărât**).

Atenţie! Nu se vor confunda formele pronumelor cu cele ale adjectivelor pronominale (Acestea din urmă determină substantive cu care se acordă în gen, număr şi caz):

Cartea mea nu-i aceasta (*mea* = **adjectiv pronominal posesiv**, *aceasta* = **pronume demonstrativ**).

Dau tuturor aceste premii (*tuturor* = **pronume nehotărât**, *aceste* = **adjectiv pronominal demonstrativ**).

Lauda de sine este păgubitoare oricui (*de sine* = **pronume reflexiv**, *oricui* = **pronume nehotărât**).

Prin urmare:

– Pronumele pot fi personale, reflexive, de întărire, posesive, interogativ-relative, demonstrative, nehotărâte (şi negative). Categoriile lor gramaticale se înscriu flexiunii nominale şi sunt *genul*, *numărul* şi *cazul*.

– Unele forme ale pronumelor pot deveni adjective pronominale când determină substantive (cu care se acordă în gen, număr şi caz).

Pronumele personal

ţine locul unui nume de persoană.

Să-l analizăm situaţiile din textele următoare:

Scanned with OKEN Scanner

① *Vasile discută cu Costel:*
– *Eu voi pleca acasă. Tu ce faci?*
– *Voi merge la el să-ţi dau cartea – ţi se răspunde.*

② *M-a rugat pe mine să-ţi împrumut şi ţie lucrarea pe care-o am de la el.*

③ *Dânsul vine să-mi ceară să vă ajut cât pot.*

Din ①, se reţine detalierea definiţiei în cauză:
– *eu* înlocuieşte substantivul *Vasile* – persoana care vorbeşte = pron. pers. de pers. I sing.;
– *tu* înlocuieşte substantivul *Costel* – persoana cu care se vorbeşte = pron. pers. de pers. a II-a sing.;
– *el* înlocuieşte (susţine) persoana despre care se vorbeşte = pron. pers. de pers. a III-a sing.;
– *ţi* (*lui, îi*) se referă la situaţia lui *el* = pron. pers. de pers. a III-a.

Deci pronumele personale ţin locul numelor de persoane, putând fi de pers. I, a II-a şi a III-a.

Să descoperim formele cazului nominativ pentru toate persoanele:
– pers. I sing. = *eu*, plural = *noi*
– pers. a II-a sing. = *tu*, plural = *voi*
– pers. a III-a are şi forme diferite pentru genuri:
masculin sing. = *el*, plural = *ei*
feminin sing. = *ea*, plural = *ele*.

Deja formele în *i* de la ① făcuseră trecerea către situaţiile pronumelor personale în alte cazuri (decât nominativul). Să le căutăm în textul ②, încercând totodată şi gruparea respectivelor forme:
-m- şi (pe) *mine* sunt forme pentru acuzativ ale pers. I;
-ţi şi *ţie* susţin dativul persoanei a II-a;
-o este o formă a acuzativului persoanei a III-a feminin.

Se observă clar că pronumele personale au – pentru dativ şi acuzativ – forme accentuate şi neaccentuate. Să le identificăm pe toate după modelele deja asimilate:

Persoana		Cazul dativ		Cazul acuzativ	
		Forme:		Forme:	
		Accentuate	Neaccentuate	Accentuate	Neaccentuate
I	sing.	mie	îmi, mi-, -mi	(pe) mine	mă, -mă, -m-, m-
	pl.	nouă	ne-, -ne, ni	(pe) noi	ne-, -ne, -ne-
aII-a	sing,	ţie	îţi, ţi	(pe) tine	te-, -te, -te-
	pl.	vouă	-vă, vă, v-, -v-	(pe) voi	-vă, v-, -v-
aIII-a					
masc.	sing.	lui	îi, i-, -i, -i-	(pe) el	îl, l-, -l, -l-
	pl.	lor	le, le-, li	(pe) ei	îi, i-, -i-, -i
fem	sing.	ei	îi, i-, -i, -i-	(pe) ea	o, -o, -o-
	pl.	lor	le, le-, -le, li	(pe) ele	le, le-, -le

Scanned with OKEN Scanner

Din textul ③, rezultă:

- Un înlocuitor al pronumelui personal de pers. a III-a masc. sing. = *dânsul*.
- Forme neaccentuate ale pronumelor personale: *mi* (D., pers. I sing.), *vă* (Ac., pers. a II-a pl.).

✎ Prin urmare, *dânsul, dânsa, dânsele* sunt pronume personale propriu-zise (şi nu pronume personale de politeţe); declinarea lor urmează modelul substantivelor cu articole hotărâte – *dânsului, dânşilor, dânsei, dânselor.*

Până în prezent, nu s-au discutat situaţiile pronumelor personale pentru genitiv şi vocativ. Să le căutăm în textele:

- *Dau omului lui (el) (lor).*
- *Tu, vino cu noi! Voi rămâneţi pe loc!*

În primul text, *lui, el, lor* sunt forme ale genitivului pentru pers. a III-a, singura care susţine acest caz prin forme speciale. Celelalte persoane nu au asemenea forme, exprimând genitivul prin adjective pronominale posesive (mai rar prin pronume posesive): (al) *meu*, (al) *nostru*, (casa) *voastră*, etc.

Textul al doilea propune vocativele *tu* şi *voi* pentru persoana a II-a. Celelalte persoane nu au forme pentru acest caz.

✍ Aplicaţie: Analiza pronumelor personale din textele:

Virtutea pentru dânşii, ea nu există, însă v-o predică... (Eminescu).
Ce-ţi pasă ţie, chip de lut/Dac-oi fi eu sau altul?/Trăind în cercul vostru strâmt/Norocul vă petrece/Ci eu în lumea mea mă simt/Nemuritor şi rece (Eminescu).
– Murgule, murguţul meu,/Datu-mi-te-a taică-tău/Ca să-mi fii de ajutor... (Folclor).
– Ce-mi dai să te-aduc la forma-ţi mai veche?
– Până nu-l vedea ce-i acolo poţi să-i spui şi lui ce-ţi închipui că ar putea fi.
A luat-o la fugă s-o poată vedea cum apărea ca o fată oarecare.
În casa-i frumoasă ne-au venit ei.
...la apus de soare/Vor să mi-te-omoare... (Folclor).

⚠ Atenţie. Din analiza acestor texte, au rezultat câteva probleme dificile referitoare la pronumele personal:

❶ Genitivul se poate exprima prin forme ale dativului: *Casa-i frumoasă* = *casa lui/ei.*

❷ Dativul pronominal poate fi:

- propriu-zis – *Ce-mi dai?...*
- posesiv (Corespunzător, de fapt, situaţiilor de la punctul ①: *Să fie masa-i masă.* Dar dativul posesiv poate apărea şi în construcţii cu prepoziţii sau verbe: *Au venit împotrivă-i* sau *Îi apreciez situaţia de azi.*
- etic (Propunând intensa relaţie dintre subiect şi obiect): *Vor să mi-l omoare...*

Scanned with OKEN Scanner

❸ a) Forma neaccentuată *l* poate fi:
- verb – *Nu-l bine.*
- pronume personal – *l-a adus acasă.*

❸ b) Forma neaccentuată *o* poate fi:
- articol nehotărât – *O fată şi nişte băieţi...*
- numeral – *O fată şi doi băieţi...*
- adjectiv pronominal nehotărât – *O fată şi mulţi băieţi...*
- particulă neutrală (incorporată în verb) – *A rupt-o la fugă.*

❹ Construcţiile *l-a, l-a, v-a, l-au* nu se vor confunda cu cuvintele *la, la, va, lau* (Criteriul sensului este prioritar celui al formei).

❺ Articolul hotărât proclitic, pentru G.-D., se deosebeşte de pronume, căci primul este simplu element de întărire, pe când celălalt este înlocuitor al numelui obiectului):

Cartea lui Petre.
Cartea lui.

Ştiind că pronumele înlocuieşte substantivul, se înţelege faptul că funcţiile sintactice ale pronumelor personale corespund celor nominale:

El vine cu noi (subiect şi complement).
Cartea lui este şi a el (atribut şi nume predicativ) etc.

În plan stilistic, pronumele personale se impun prin:
- **dativul etic** şi **dativul posesiv;**
- **vocativul** care uneori dă impresia unui autentic **subiect**
  - *Tu, vino cu noi!* (În realitate, subiectul este inclus).

✍ Aplicaţii:

① Analiza pronumelor personale din textele:
- *Ce-i faci tu lui, când el n-o vrea nicicum să te asculte?*
- *S-o fi dus s-o întrebe ce-a supărat-o!*
- *Venitu-mi-a răspunsul lui asupra ei, fata care-mi făcuse o impresie bună.*

② Corectarea textelor (Cu explicarea normelor aplicate):
Mai dus cu vorba săi susţin în ceeacei şti...
Voi ierta ieu pe voi când moi convinge că vaţi făcut datoria...

③ Completarea textelor de mai jos cu formele pronominale solicitate:
... l-au adus cu grijă.
Pe ea au susţinut-....
Lui... au venit oaspeţii.
..., veniţi repede cu mine!

④ Raportaţi forma *el* la exprimarea *dânsul.* La ce concluzii ajungeţi?

⑤ Comentarea formelor *însul, însu* din textele:
Într-însa-mi găsesc refugiul.
A trecut printr-însii ca vântul.

⑥ Numiţi dativele posesive şi dativele etice din textele:
Sabia-mi cea mică, murgul meu cel dalb (Alecsandri).
Şi unde nu mi ţi-l smulge din pământ (Folclor).
Vor să mi te ia, carte minunată!

Scanned with OKEN Scanner

Pronumele personal de politeţe (de reverenţă)

Din punctul ④ al aplicaţiei date anterior, s-a reţinut faptul că – de la *el*, la *dânsul* – vorbitorul poate reţine o oarecare creştere a expresiei reverenţiale (de politeţe).

Dar autentica exprimare de acest tip se realizează numai prin construcţii ca:

Dumneata eşti primul (**pron. pers. de politeţe** – *dumneata*).
Dumnealui va veni mâine.
Dumneavoastră m-aţi entuziasmat.

Prin urmare:

• **Pron. pers. de politeţe** este o subclasă a pronumelui personal care susţine atitudinea de respect, de reverenţă (şi – implicit – de distanţare).

• Construirea acestui pronume are la bază mai vechiul substantiv *domnia* căruia i se adaugă pronumele personal sau adjectivul pronominal posesiv:

domnia + voastră = dumneavoastră;
domnia + lui (sa) = dumnealui (dumneasa) etc.

• Şi pentru că adresarea sub semnul politeţii nu se poate realiza la orice nivel, respectivul pronume nu are forme decât pentru persoanele a II-a şi a III-a. Să le descoperim împreună:

Pentru persoana a II-a
- sg. – *dumneata (d-ta)*
- pl. – *dumneavoastră (d-stră)*

Pentru persoana a III-a
- masc. sg.
  - *dumnealui (d-lui)*
  - *dumneasa (d-sa)*
- masc. pl. – *dumnealor (d-lor)*
- fem. sg.
  - *dumneaei (d-ei)*
  - *dumneasa (d-sa)*
- fem. pl. – *dumnealor (d-lor)*

(Formele pentru persoana I – ca *dumneamea* sau *domnia noastră* sunt forţate şi se evită).

Atenţie!

– Există şi alte formule (care pot fi considerate locuţiuni pronominale) de exprimare a politeţii: *Domniile voastre, Alteţa sa, Eminenţa sa, Măria sa* şi chiar *Întunecimea voastră* şi *Mărşăvia voastră* (la Ion Creangă).
– De multe ori, asemenea formule se alătură substantivelor, spre a le defini şi susţine: *Excelenţei sale, domnului....*

Scanned with OKEN Scanner

Să urmărim modul în care flexionează pronumele personal de politeţe, pornind de la exemplele:

Îţi dau dumitale (d-tale) cé-ţi trebuie, dar ce le mai dau dumnealor (d-lor)?
Dumneavoastră (dvs.) spuneţi dumneaei (d-ei) că nu vă convine ce fac ai dumnealor (d-lor).

Formele flexionare sunt foarte uşor de reţinut:

G.D.

- *dumitale - dumneavoastră* (pers. a II-a)
- *dumisale*
- *dumnealui - dumnealor* (pers. a III-a masc.)
- *dumisale*
- *dumneaei - dumnealor* (pers. a III-a fem.)

De reţinut că pronumele personale de politeţe pun foarte multe probleme de ortografie.

Aplicaţii:

① Când se scriu aceste pronume (sau locuţiuni) cu iniţiale majuscule? (Rez.: Când se subliniază reverenţa deplină, toate componentele apar cu iniţiale majuscule: *Măria Sa, Excelenţa Voastră* – pentru demnitari; în alte cazuri, iniţială majusculă are doar componentul de bază: *Domnia lui, Domnile lor* – pentru alţi superiori).

② Care-i regula abrevierii în scris a pronumelui personal de politeţe? (Rez.: Se preia iniţiala *'d* care se desparte prin cratimă de pronumele personal sau de adjectivul pronominal posesiv; acesta din urmă menţine forma cazuală: *d-ta, d-tale, d-sale, d-lor* etc. Formele *dvs.* şi *dv.* refuză cratima şi – alături de *d-voastră* – abreviază acelaşi pronume – *dumneavoastră*).

③ Analizaţi pronumele *dumneavoastră* din textele de mai jos (Ce observaţii aveţi asupra acordurilor lor?):

a) – *Dumneavoastră, doamnă, sunteţi mulţumită?*
b) – *Aţi fost acolo şi dumneavoastră, domnilor?*
c) – *Dumneavoastră şi dumnealor veţi fi răsplătiţi.*

Rez.:

– În textul a) *dumneavoastră* preia locul lui *dumneata*, cum se întâmplă de foarte multe ori în exprimarea curentă, căci acesta din urmă poate părea unora insuficient de reverenţios.
– Textele a) şi b) implică acordul direct – în număr şi persoană – între *dumneavoastră* şi predicat.
– În c) există un subiect multiplu, *dumneavoastră* impunând prioritatea acordului – pers. a II-a plural).

Obs.: Sunt situaţii în care pronumele sau locuţiunile pronominale de politeţe realizează acordul în funcţie de situaţia reală a referentului: *Sfinţia ta hotărăşte; Domnia voastră este rugată; Excelenţa voastră sunteţi rugată* etc.

De reţinut că în vorbirea populară şi regională sunt întâlnite şi formele pronumelui personal de politeţe *mata(le), tale, mătăluţă, tălică* – acestea implicând diverse nuanţe afective.

Scanned with OKEN Scanner

Aplicaţii:

① Analiza tuturor pronumelor personale din textele:

- *Aşa, cuconaşule, cum porunceşti mata... Şi puşca dă-o mata la mine, să nu mă mai minunez de dânsa!* (Sadoveanu)
- *Ia-ţi pe dumneata ilicul cel albastru* (Sadoveanu)
- *Ei, stai că te învăţ eu pe tine omenie, tâlharule!...* (Rebreanu)

② Înlocuirea pronumelor personale cu pronume personale de politeţe în tèxtele de mai jos (Atenţie la acorduri!):

Jură-te pe frumuseţea, el!
Cum vrei tu, dar el nu-i mulţumit!
Casa ei este ca şi a lor.

③ Reluând situaţiile pronumelor personale şi de politeţe de la aplicaţia ①, să se stabilească funcţiile sintactice ale acestora. Ţinând cont că pronumele înlocuiesc nume (deci substantive), să se descopere toate funcţiile sintactice ale acestor părţi de vorbire (pron. pers. şi pers. de politeţe).

④ Precizarea unor texte în care:

– genitivul pronumelor personale (propriu-zise şi de politeţe) să îndeplinească funcţii sintactice de:

subiecte;
complemente directe;
nume predicative.

Concluzie: Pronumele personale pot îndeplini toate funcţiile sintactice ale substantivului.

Pronumele reflexiv

poate fi reţinut destul de uşor raportând două texte aproape identice:
El se spală pe faţă.
El te spală pe faţă.

În primul text, *se* se referă deodată la subiectul şi la obiectul acţiunii (*El spală pe el*), apelând la identitatea de număr şi persoană cu verbul însoţit (*spală*).

În al doilea text, *te* se referă numai la obiectul acţiunii verbului *spală* (Cu care nu se acordă în număr şi persoană).

Pronumele *se* (din primul text) este **reflexiv** pentru că desemnează deodată subiectul şi obiectul unei acţiuni şi determină un verb, cu care se acordă în număr şi persoană (**Reflexibilitatea** = dublă participare – subiectivă şi obiectivă).

Să urmărim câteva situaţii contextuale în paralelă:
1.a.). *M-am sculat de dimineaţă.*
1.b.) *Te scol de dimineaţă.*
2.a.) *Mi-am amintit totul.*
2.b.) *Ţi-am amintit totul.*

Scanned with OKEN Scanner

La nivelul 1) pronumele *m-* diferă de pronumele *te* pentru că primul *(m-)* susţine atât subiectul cât şi obiectul acţiunii, impunându-se acordul în număr şi persoană cu verbul *a scula (Eu m-am sculat pe mine)* = **pronume reflexiv,** în timp ce în al doilea text *te-* susţine numai obiectul acţiunii, neacceptând acordul în număr şi persoană cu verbul respectiv *(Eu te scol de dimineaţă. pe tine)* = **pronume personal.**

Atenţie!

– Pronumele reflexiv are forme specifice numai pentru persoana a III-a (indiferente la gen şi număr).

– Asemenea forme pot fi doar la dativ şi la acuzativ, în situaţii accentuate şi neaccentuate:

	Accentuate:	Neaccentuate:
Dativ	– *sie, sieşi*	*îşi, şi*
Acuzativ	– (prep.) *sine*	*se, s (-s, s-)*

Să reţinem asemena forme din textele:

Îşi spunea sieşi ce-şi putea impune.
Lauda de sine nu s-a suprapus cu ce-şi închipuia.

(Rez.: *sieşi* – D. accentuat; *şi* – D. neaccentuat; /de/*sine* = Ac. accentuat; *s* = Ac. neaccentuat; *şi* = D. neaccentuat).

Se dau textele:

1) – *Cum s-a dus?*
2) – *Cum te-ai dus?*

Cerinţă: Pe ce bază este susţinută reflexivitatea în asemenea texte? (Rez.: În primul text, apare *s* = pronume reflexiv propriu-zis. În al doilea, pronumele reflexiv este *te-*, care în mod normal ar trebui să fie pronume personal. Putea fi valabilă şi situaţia – *Cum m-am dus?*).

Prin urmare, pentru persoanele I şi a II-a pronumele reflexive folosesc formele pronumelor personale – cu obligaţia ca acestea să se acorde în număr şi persoană cu verbul aferent:

te duc, mă duce – cu *te* şi *mă* = **pron. personale:**
mă duc, te duci – cu *mă* şi *te* = **pron. reflexive.**

Aplicaţie: Sesizaţi diferenţele din folosirea pronumelui *-ţi* în textele:

Ia-ţi ce poţi, că-ţi dau ei ce vor!
Fă-ţi casă vara, ca să-ţi ai adăpost iarna!
Ţi-au dat ei ce-ţi doreai...

(Rez.: 1 – reflexiv; 2 = personal; 3 şi 4 = reflexive; 5 = personal; 6 = reflexiv).

Să subliniem: Numai pronumele reflexiv se acordă în număr şi persoană cu verbul:

Îmi impun ceva (Eu îmi impun mie ceva).
Mă lupt cu mine (Eu mă lupt cu mine).

Scanned with OKEN Scanner

În continuare, să reţinem posibilităţile exprimării reflexivelor în cele două cazuri (D. şi Ac.):

- La pers. I şi a II-a, se folosesc mai ales forme neaccentuate – *îmi, mi, îţi, ţi, m-, te* etc.
- Dativul poate avea valoare posesivă (*Îşi vede de treabă; Şi-a completat lucrarea* etc.).
- Acuzativul poate avea valoare obiectuală în construcţii ca: *Luptă cu sine şi pentru sine; S-a detaşat de sine.*

Să mai reţinem şi relaţiile imediate dintre formele dativului (şi chiar ale acuzativului) participativ-etic ale pronumelui reflexiv şi cele ale pronumelui personal:

Murgule, murguţul meu,/Datu-mi-te-a taică-tău... – (Folclor)
(Cu *mi-* şi *te-*)
Mi te-am iubit, omule... (Cu *mi* şi *te-*)

Rez.: Nivelul participativ etic al pronumelui reflexiv este superior celui susţinut de pronumele personal – între *te* şi *mi*).

Să urmărim funcţiile sintactice ale pronumelor reflexive, pornind de la textul:

Eu mă gândesc să mă propun pe mine ca omul care luptă cu sine, ţinând cont că lauda de sine nu duce la ceva bun.

Rez.:
– Primul *mă* nu are funcţie sintactică, fiind doar marcă a diatezei reflexive. (Nu acceptă dezvoltarea în forma accentuată – /pe/*mine*).
– Al doilea *mă* este complement direct, acceptând prelungirea în /pe/*mine*.
– Pronumele /cu/*sine* îndeplineşte funcţia sintactică de complement indirect (Cu cine luptă?)
– Pronumele /de/*sine* devine atribut (Care laudă?).

Într-un text ca *Se înţelege de la sine că....*, reflexivul are rol de complement circumstanţial.

Se observă clar că pronumele reflexiv nu poate fi subiect cât timp el apare în formă neaccentuată. Dar într-un text ca: *Sinele încearcă din sine să tasă* (N. Stănescu) pronumele reflexiv s-a substantivat propunând chiar autorul acţiunii = subiectul *sinele*; /din/*sine* = complement.

Atenţie mare la;

❶ Diferenţierea formelor pronumelor personale de cele ale pronumelor reflexive:

M-a căutat să-mi ceară ce-mi prisoseşte (Numai cu pronume personale).
M-am apucat să-mi fac planuri gândindu-mă la toate (numai cu pronume reflexive).

Scanned with OKEN Scanner

❷ Deosebirea formelor reflexivului cu posibile funcţii sintactice de cele care susţin doar marca diatezei reflexive:

Îşi cumpără ceva (*îşi* = compl. indirect – îşi cumpără lui).
Şi-a închipuit totul (*şi* = marcă a diat. reflexive).

❸ Scrierea pronumelor reflexive (şi a celor personale) în combinaţie cu alte elemente şi mai ales cu componente ale verbelor:

S-a dus la casa sa.
S-ar teme să nu sar şi eu...

✍ Aplicaţii:

① Analiza pronumelor personale şi reflexive din textele:

– Eu ţi-oi arăta pe unde se ascunde, iară tu să mi-o prinzi, cum ţi-e meşteşugul (I. Creangă).
Nu e păcat/Ca să se lepede/Clipa cea repede/Ce ni s-a dat? (Eminescu).

② Înlocuirea formelor de pronume reflexive cu cele de pronume personale (Cu explicarea modificărilor produse) în cadrul textelor:

– Îmi iau lucrurile şi mă duc acasă.
S-a antrenat cu ce s-a putut.

(Atenţie! Înlocuirile nu sunt posibile în toate situaţiile).

③ Substituirea reflexivului posesiv din textul:

El îşi opri căruţa.

cu adjectivul pronominal posesiv corespunzător; precizarea funcţiilor sintactice pentru fiecare situaţie.

Pronumele şi adjectivele pronominale de întărire

Să urmărim textul:

– Eu, Despot, Domn Moldovei, prin însăşi voinţa ţării
Şi-ajuns prin mine însumi la culmile puterii... (Alecsandri)

Descoperim în acest text cuvintele *însăşi* şi *însumi* care au rolul de a preciza prin insistenţă anumite obiecte denumite de substantive sau înlocuitori ai acestora (respectiv – *voinţă* şi /prin/*mine*).

În construcţia *A intervenit însuşi*, precizarea (întărirea) se realizează concomitent cu înlocuirea numelui (*însuşi* = omul = el).

Diferenţa dintre cele două texte analizate se referă la faptul că primul conţine două adjective pronominale, iar celălalt – un pronume. Dar toate sunt de întărire.

✎ Prin urmare:

❶ **Pronumele de întărire** precizează prin insistenţă obiectul al cărui nume îl înlocuieşte (*Însuşi era prezent*).

Scanned with OKEN Scanner

❷ **Adjectivul pronominal de întărire** precizează prin insistenţă obiectul al cărui nume îl determină (*Scriitorul însuşi era prezent*).

Atenţie!

– În limba contemporană pronumele de întărire ca atare e simţit ca învechit (*Am aflat însumi ce era; Însumi m-am prezentat*). Frecvent este adjectivul pronominal de întărire, care determină substantive sau pronume: *părinţii înşişi; voi înşivă; pe sine însuşi; Mircea .însuşi* etc.
– Formele adjectivelor pronominale de întărire sunt echivalente cu cele construite cu ajutorul adverbelor (*chiar, tocmai*) saŭ al adjectivelor (*singur, personal, propriu*):

Eu însumi plec – Chiar eu plec.
A venit el însuşi – A venit el personal.

Reţinând faptul că între întrebuinţarea pronominală şi cea adjectivală formele de întărire nu prezintă deosebiri, să urmărim construirea acestora pentru nominativ şi acuzativ:

– *ins + u + mi*, adică vechiul pronume personal (păstrat astăzi numai în construcţiile *într-însul, dintr-însa, printr-înşii*) + vocala de legătură (care poate deveni – în funcţie de gen şi număr – *ă, e, i*) + formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal sau reflexiv.

Atenţie! Pronumele şi adjectivele pronominale de întărire prezintă structura cuvintelor compuse, iar în flexiune persoana este marcată de partea finală a compusului, pe când genul, numărul şi cazul implică finala primului termen al acestui compus:

Eu	–	*însumi* (masc.sg)	(La dativ)	Mie	–	*însumi*
	–	*însămi* (fem.sg)			–	*însămi*

Să reţinem toate formele în discuţie, având în vedere faptul că flexiunea după caz (prin modificarea formelor) se realizează numai la feminin singular:

	Singular		Plural	
	Masculin	Feminin	Masculin	Feminin
Pers.I	însumi	însămi însemi (G.D.)	înşine	însene
Pers.all-a	însuţi	însăţi înseţi (G.D.)	înşivă	însevă
Pers.all-a	însuşi	însăşi înseşi (G.D.)	înşişi	înseşi, însele

Să aplicăm cele reţinute până în prezent, corectând împreună formele: *noi însuşi* (corect – *înşine*), *ei înşivă* (*înşişi*), *însăşi ostaşii* (*înşişi ostaşii*), *însăşi faptul* (*însuşi faptul*), *mamei însuşi* (*mamei înseşi*), *copilului înşişi* (*copilului însuşi*) *nouă* – la fem. – *însumi* (*însene*), ele *însemi* (ele *înseşi* sau *însele*).

Scanned with OKEN Scanner

Atenţie!

Întotdeauna formele pronominale sau adjectivale de întărire se scriu într-un cuvânt: *însumi* şi nu *însu-mi*.
Pentru a se evita incorectitudinea folosirii acestor forme, se va proceda la antepunerea pronumelui personal respectiv.

Deci:

Eu însumi, dar *voi înşivă*;
El însuşi, dar *voua înseva* (la fem.).
– Se va evita folosirea independentă a formelor de întărire (*Însuţi ai obţinut totul*), acceptându-se construcţiile adjectivale (*Mircea însuşi mă-nă-n luptă...* – M. Eminescu. *Lor înseşi /fem./ le-au venit neamurile.*).

Aplicaţii:

① Analizaţi adjectivele pronominale din textele:

I-a impus magistrului însuşi să-i dea lui însuşi ce i se cuvenea.
Parcă te măreşte în propriii tăi ochi, parcă îţi măreşte stima de tine însuţi (I.Al. Brătescu-Voineşti).

(Atenţie la cazuri şi la funcţii sintactice, acestea fiind în legătură şi cu substantivele determinate!).

② Corectaţi şi explicaţi natura greşelilor din construcţiile:

Mie însămi mi-a dat cartea.
Le-a spus oamenilor însăşi.
Chiar el însuşi venise.
Eu însumi personal voi găsi asta.
Însuşi propria mea idee e greoaie.

③ Numiţi adverbele sau adjectivele sinonime cu adjectivele pronominale de întărire folosite în textele:

Nouă înşine ni s-a cerut prea mult.
Însumi eu pot rezolva problema.
Le-a dat totul lor înşişi.

Pronumele şi adjectivele pronominale posesive

au în vedere **posesia**.

Să analizăm, prin comparaţie, două texte:
Ai mei pierduţi sunt, paşă, toţi... (G. Coşbuc)
Ai mei colegi vin mâine.

În primul text *ai mei* susţine posesia, înlocuind atât numele posesorului cât şi pe cele ale obiectelor posedate. Deci aici *ai mei* = **pronume posesiv**.
În al doilea text, *ai mei* însoţeşte substantivul *colegi* (numele obiectelor posedate), continuând să înlocuiască numai numele posesorului. Deci *ai mei* = **adjectiv pronominal posesiv**.

Scanned with OKEN Scanner

Prin urmare, **pronumele posesiv** este un pronume cu dublă valoare, întrucât înlocuieşte:

- numele obiectului posedat (cu ajutorul articolului posesiv);
- numele posesorului (prin pronumele propriu-zis).

Forma compusă a pronumelui posesiv (articol posesiv + pronume propriu-zis) este uşor de reţinut dacă încercăm o trecere de la *casa fetei*, la *a sa*.

Pronumele posesiv flexionează în raport cu persoana şi numărul posesorului (posesorilor) şi după genul şi numărul obiectului (obiectelor) posedat (posedate). Deci el se va putea afla în patru situaţii (care se raportează obligatoriu la persoană şi gen):

❶ Un singur posesor – un singur obiect posedat: *al meu, a ta, al său* etc.
❷ Un singur posesor – mai multe obiecte posedate: *ai tăi, ale tale* (şi nu *ale tele*), *ai săi* etc.
❸ Mai mulţi posesori – un singur obiect posedat: *al nostru, a voastră* etc.
❹ Mai mulţi posesori – mai multe obiecte posedate: *ai noştri* (şi nu *ai noştrii*), *ale voastre, ale lor* etc.

Aplicaţie: Să descoperim împreună asemenea forme pentru persoana a III-a.

(Rez.:
- pentru ❶: *al său (masc.), a sa* (fem.)
- pentru ❷: *ai săi, ale sale.*
- pentru ❸: *al lor, a lor,*
- pentru ❹: *ai lor, ale lor*).

Rezultă că pentru persoana a III-a pronumele posesive pot folosi – pentru situaţiile ❶ şi ❷ – şi forme ale pronumelui personal (*al lui, al ei, a lui, a ei, ai lui, ai ei, ale lui, ale ei*), iar pentru situaţiile ❸ şi ❹ ele recurg numai la forme ale pronumelui personal (cele prezentate deja mai sus).

Atenţie! În nici un caz formele pronumelui personal nu vor fi analizate ca posesive, după cum pentru exprimarea genitivului pronumelor personale se puteau folosi pronume posesive fără ca acestea să fie considerate pronume personale. Să aplicăm asemenea cerinţe pe textele:

El, aprins de-a ei lumină,/Simţea a lui singurătate (Eminescu) – cu *a ei* şi *a lui* = pronume personale deşi susţin posesia.
Cartea este a mea şi nu a ta – cu *a mea* şi *a ta* = pronume posesive, deşi ar părea genitive pronominale.

Să urmărim, în continuare, modul în care pot flexiona pronumele posesive:

- De la nivel general, *al meu, ale tale, ai săi* sunt forme neflexionare în plan cauzal.
- Totuşi, graţie articolelor posesive, asemenea pronume pot avea forme de genitiv-dativ: *alui meu, alor tăi, alui său, alor noştri* etc.

Scanned with OKEN Scanner

Atenţie!

– Formele respective pentru mai multe obiecte posedate sunt acceptate de normele limbii literare.
– Celelalte forme pot apărea în literatura artistică sau în expresia populară. În nici un caz nu vor fi acceptate forme ca *a lui meu, a lor tăi*, căci pronumele posesive îşi menţin întotdeauna structura şi ortografierea (Deci *alui meu, alor tăi*).

Aplicaţie: Să descoperim şi să analizăm pronumele posesive din textele de mai jos, precizându-le şi funcţiile sintactice:

1) *Al meu dă alor voştri ce poate.*
2) *Mulţi dintre ai voştri realizează ce pot deveni ai noştri.*
3) *El este al nostru şi nu poate munci ca al lor.*

Rez.:

La 1) – subiect şi complement indirect;
La 2) – atribut şi subiect;
La 3) – nume predicativ şi complement circumstanţial.

Prin urmare, pronumele posesive pot îndeplini funcţii sintactice general-nominale.

Am mai reţinut mai înainte că formele pronumelui posesiv care determină substantive (sau înlocuitori ai acestuia) se încadrează **adjectivului pronominal posesiv**, care continuă să înlocuiască numai numele posesorului (cu care se acordă în gen, număr şi caz).

Să urmărim textele:

Al meu copil vine cu fata ta spre casa noastră.
Casa familiei tale este la dispoziţia oamenilor voştri.

Să observăm că adjectivul pronominal posésiv poate fi antepus sau postpus substantivului. El este – în general – invariabil în plan cazual. Dar formele sale postpuse pot avea la feminin şi situaţii alternative pentru genitiv-dativ, acestea fiind echivalente cu cele de plural: *colegei mele (colegelor mele), unei colege a mele (unor colege ale mele).*

Atenţie!

– Se vor respinge formele *unei colege a mea* ca şi *unei colege ale mele*, care fie că refuză acordul în caz cu substantivul, fie că forţează acordul cu forma aparentă de plural a substantivului *colege*.
– Se vor accepta formele *lucrul meu* (şi nu *mieu*), *cărţile tale* (şi nu *tele*), *oamenii noştri* (şi nu *noştrii*).
– Pentru combinaţiile dintre substantivele nearticulate şi adjectivele pronominale posesive se acceptă unitatea acestora şi, deci, despărţirea cu cratimă: *frate-său, mamă-sa* etc.

În cazul flexiunii cazuale, aceste combinaţii revin la formele normale: *fratelui meu, mamei sale*. Vor fi evitate oricum construcţiile *frate-miu, tat-su,*

Scanned with OKEN Scanner

mă-sa, ca să nu mai precizăm că formele *soră-tel*, *casa mânt-sa*, *soră-mio* sunt neliterare şi vulgare.

Să reţinem că adjectivul pronominal posesiv nu poate fi – din punct de vedere sintactic – decât atribut adjectival (ca orice adjectiv care determină un substantiv).

Aplicaţii:

① Analizaţi pronumele şi adjectivele pronominale posesive din textele:

Şi duh din duhul său a dat şcolarilor săi o bucată de vreme (Creangă).

– Aţ noştri au cerut băieţilor lor să ia legătura cu a ta societate.

– Alor săi le-au venit vecinii tăi în vizită.

② Înlocuiţi formele adjectivelor pronominale posesive din textele de mai jos cu forme de pronume personale; comentaţi modificările produse:

Am citit lucrarea sa cu ajutorul lor.

El laudă munca noastră, având aprobarea sa.

(Model de lucru: *A venit omul nostru – Ne-a venit omul*).

③ Corectaţi textele următoare, motivând respectivele corecturi:

Fratele unei colege de-a mea vine cu prietenii să-i.

Un coleg de-ai mei merge cu o fată de-ale noastre.

④ Demonstraţi corectitudinea (sau incorectitudinea) unei construcţii de tipul *Cartea şi caietul meu este pe masă.*

Pronumele şi adjectivele pronominale demonstrative

Să raportăm textele:

El vine şi

Acesta vine,

spre a reţine faptul că *acesta* substituie un substantiv (ca orice pronume), indicând deodată distanţarea obiectului denumit de respectivul substantiv.

Mai departe, să căutăm valenţele acestei distanţări în construcţiile:

Aceasta este cartea.

Aceea era cartea.

Cartea era aceeaşi.

Se reţin valenţele – *aceasta* (**apropiere**), *aceea* (**depărtare**), *aceeaşi* (**identitate**) şi definiţia **pronumelui demonstrativ** – care înlocuieşte numele unui obiect, indicând totodată apropierea, depărtarea sau identitatea acestui obiect în timp şi spaţiu.

Sarcină de lucru: Care pot fi formele pronumelui demonstrativ – pe cele trei coordonate?

Scanned with OKEN Scanner

Rez.: În funcţie de gen şi număr, asemenea forme pot fi:
① Pronume demonstrative **de apropiere** - *acesta, aceasta, aceştia, acestea: cestălalt, ceştilalţi:* forme populare - *asta, ăştia, ştia etc.*
② În situaţia pronumelor demonstrative **de depărtare**, apar: *acela, aceea: cellalţi, celelalte:* în vorbirea populară - *ăla, alea, ăia etc.*
③ Pentru pronumele demonstrative **de identitate**: *acelaşi, aceleaşi, aceiaşi etc.*

Prin urmare, cum pot fi clasificate asemenea forme în funcţie de structură?

Rez.:
- Pronumele demonstrative **de apropiere** şi **de depărtare** pot fi **simple** sau **compuse** (culte sau populare). Cele compuse se formează de la forme simple + (ă/i/e) + vechea formă - *lalt: cestălalt, cellalţi, celelalte* etc. Formele compuse pot fi încadrate pronumelor demonstrative de diferenţiere pentru că - de fapt - *acesta* şi *cestălalt* intră în relaţie de diferenţiere. (Între cel de-aci şi altul tot apropiat!). Există şi forme populare compuse: *ălălalt, ăstălalt, ăilalţi, ştilalţi, ălelalte* etc.
- Pronumele demonstrative de identitate se bazează pe combinaţia dintre formele pronumelor demonstrative de depărtare şi particula *-şi* (Deci toate sunt compuse).

Aplicaţie: Prezentaţi pronumele demonstrative:
- de apropiere
  - masc. pl. (simplu)
  - fem. sg. (compus)
- de depărtare
  - fem. sg. (simplu)
  - masc. pl. (compus)
- de identitate
  - masc. pl.
  - fem. sg.

(Rez.: *aceştia, ceastălaltă, aceea, cellalţi, aceiaşi, aceeaşi*).

Notă - Formele populare vor fi evitate în exprimarea literară. În schimb, nu se poate face abstracţie de existenţa formelor *cel, cea* (în loc de *acel, acea*). Ele nu se vor confunda cu articolele demonstrative.

Să reţinem formele flexionare ale pronumelor demonstrative, pornind de la textele:

Acestuia şi acestora le-am dat acordul.
Acesteia îi place mult modul de lucru al acelora.
Numai celorlalţi li s-au adresat aceştia.
Te adresezi mereu aceluiaşi pe acelaşi ton?

Scanned with OKEN Scanner

Rez.:

La G.-D. formele simple flexionează în interior (particula finală rămânând neschimbată):

acestuia, acesteia, acestora;
aceluia, aceleia, acelora.

Formele compuse modifică componenta 1 în flexiunea cauzală (*-lalt* alternează numai pentru gen şi număr):

- *cestuilalt, cestellalte, cestorlalţi, cestorlalte;*
- *celuilalt, celellalte, celorlalţi, celorlalte* etc.

În fine, pronumele demonstrative de identitate se declină prin modificarea componentei de bază: – *aceluiaşi, aceleiaşi, aceloraşi.*

Obs. În vederea depistării corecte a pronumelor demonstrative, să urmărim şi flexiunea formelor lor populare:

ăstuia, ăsteia, istora;
ăluia, ăleia, ălora;
istuilalt, ăsteilalte, ăstorlalţi;
ăluilalt, ăleilalte, ălorlalţi, ălorlalte etc.

Dintre textele analizate mai sus, ultimul raporta pe *aceluiaşi* la *acelaşi ton.* Ce anume mare diferenţă apare în folosirea celor două forme demonstrative? (Rez.: *aceluiaşi* este pronume demonstrativ, pe când *acelaşi* este adjectiv pronominal demonstrativ pentru că determină un substantiv).

Deci **adjectivul pronominal demonstrativ** determină un nume de obiect, indicând apropierea, depărtarea acestuia în timp sau spaţiu, diferenţierea sau asemănarea lui faţă de alte obiecte.

Ca şi pronumele demonstrativ, adjectivul pronominal demonstrativ poate fi: de apropiere, de depărtare sau de identitate (între formele simple şi compuse, formele culte şi populare): *acest om, aist om, celălalt om, alaltă femeie, acelaşi copil, astă femeie* etc.

Topica adjectivului pronominal demonstrativ este liberă, dar ea impune diferenţieri în cadrul flexiunii:

– Când este postpus substantivului, acest adjectiv pronominal are forme identice cu cele ale pronumelor demonstrative (substantivele fiind articulate cu articole hotărâte).

– În poziţie antepusă, adjectivul pronominal demonstrativ pierde particula deictică *-a,* iar substantivul este nearticulat.

– În cazul formelor compuse, adjectivele pronominale demonstrative sunt identice cu pronumele demonstrative.

Aplicaţii:

① Precizaţi formele corecte solicitate în textele de mai jos şi dacă asemenea forme sunt pronume sau adjective pronominale demonstrative:

Cartea (acelaşi) se împrumută (cellalţi) oamenii.
Să dăm totul (această) vieţi mereu cu (acelaşi) eforturi.

Scanned with OKEN Scanner

② Cum e corect:

Mă adresez unuia şi aceleiaşi/aceluiaşi om?
Celuilalt/celuilant elev i se cuvin toate?
Oamenii satului acela/aceluia vin ca oaspeţi?
Un creion dintr-acela/dintr-acelea...?

Atenţie! Dacă formele adjectivului pronominal demonstrativ sunt identice sau aproape identice cu cele ale pronumelui demonstrativ, confuziile dintre ele se vor evita ţinând neapărat cont de acordul adjectivului pronominal demonstrativ cu substantivul în gen, număr şi caz:

- *Dau aceeaşi carte celorlalţi oameni* – cu două adjective pronominale.
- *Dau cărţile aceloraşi care vin să vorbească despre prietenii celorlalţi* – cu două pronume.

③ Analizaţi pronumele şi adjectivele pronominale demonstrative din textele:

Numai eu, rămas acelaşi,/Bat mereu acelaşi drum... (M. Eminescu).
- *Zi-i unul straşnic... să-mi aduc aminte de cea primăvară şi de cea tinereţă.* (M. Sadoveanu).
- *Du celui care te-a trimis vestea despre munca celorlalţi, ca să ştie şi el că ei rămân aceleaşi.*

(Se vor include în analiză şi funcţiile sintactice ale pronumelor şi adjectivelor demonstrative, pornind de la ideea că pronumele demonstrativ se încadrează situaţiilor pronumelor – în general, în timp ce adjectivul pronominal demonstrativ este atribut adjectival – ca orice adjectiv determinativ).

④ Identificaţi câte trei situaţii în care *asta, aceea, aia* să aibă valori neutrale.

Pronumele şi adjectivele pronominale interogative

Se referă – conform denumirii lor – la obiecte aflate sub semnul întrebării, apărând mai ales în construcţii interogative:

Ce vrei tu?... (Eminescu)
Care ziar, revistă sau care scriitor se ocupă de noi? (I. Ghica).

În primul text, *ce* înlocuieşte un cuvânt aşteptat ca răspuns (*Noi? Bună pace!...* – Eminescu); deci *ce* = **pronume interogativ.**

Textul al doilea include cuvântul *care* în trei situaţii, determinând trei substantive (la genuri diferite). El nu înlocuieşte substantivul (sau înlocuitorul acestuia) aşteptat ca răspuns la o întrebare, ci determină substantivul (înlocuitorul acestuia) în legătură cu care se pune o întrebare = **adjectiv pronominal interogativ.**

Să căutăm alte posibile pronume interogative în textele:

Scanned with OKEN Scanner

- *Cine eşti tu?* (Vasile).
- *Câţi vin cu tine?* (Trei = prieteni).

Prin urmare, pronume interogative sunt *cine?* (care substituie nume de fiinţă), *ce?* (pentru nume de lucru), *care?* (pentru ambele categorii), *cât?* (cu sens cantitativ, înlocuind de fapt un numeral).

Modificând toate textele de mai sus, vom putea descoperi formele cazuale ale pronumelui interogativ:

Cărui ziar, căreI reviste sau cărui scriitor îi s-ar cere asta?
Al cui eşti tu? Cui îi dai cartea?
Căror le ţii tovărăşie?

Se vor reţine următoarele situaţii:

- *ce?* are formă invariabilă (după gen şi număr) şi nu se poate exprima în G.D.;
- *cine?* este variabil numai după caz, formele sale fiind de fapt întrebările cazurilor: *cine?*, (al, a, ai, ale) *cui?*, cui, (pe) *cine?*
- *care?* are forme diferite în funcţie de gen pentru G.D. sing. (*cărui a?*, *căreia?*), iar la plural o singură formă - *căror a?*

Atenţie! Asemenea forme de G.D. se vor articula pe temă şi nu pe desinenţă (*căreia, căror a*);

- *cât?* are forme diferite după gen pentru N.Ac: (*cât, câtă, câţi, câte*) şi una singură pentru G.D. plural (*câtora*); nu are forme pentru G.D. singular.

Să reţinem:

1. Acordul unui verb cu *cine?* - subiect se face numai la pers. a III-a: - *Cine a venit? - Noi...* (Şi nu *Cine am venit?*).
2. *Ce?* - subiect se construieşte numai cu singularul: - *Ce se ştie? - Vorbe...* (Sunt absolut greşite construcţiile - *Ce-s cu problemele?, Ce-s cu ei?* - forme corecte - *Ce-i cu problemele?, Ce-i cu ei?*).
3. Acordul unui verb cu subiectul *care* se face numai la pers. a III-a singular sau plural: - *Care a lipsit?* (şi nu *Care ai lipsit?*).
4. Formele *al câtelea, a câta* sunt specializate pentru referirea la numeralele ordinale (Nu sunt corecte formele *al câtulea, al câtălea, a câtea*).

Aplicaţie: Analizaţi formele de pronume interogative din textele de mai jos; stabiliţi totodată situaţiile în care asemenea forme se prezintă ca adjective interogative:

① *Cine vine şi ce face?*
② *Cărui om i-ai dat şi ce lucruri i se puteau da?*
③ *Câtor copii le ceri mult şi căror altora nu le refuzi nimic?*

Rez.:

La nr. ① *cine* şi *ce* sunt pronume interogative = subiect şi complement direct.

Scanned with OKEN Scanner

La nr. ②, *cărui* apare ca adjectiv pron. interogativ; în schimb *ce* este adjectiv pron. interogativ cu formă invariabilă – ca şi în cazul pronumelui interogativ.
Textul ③ include adjectivele pronominale interogative *câtor* – în forma obişnuită a pronumelui interogativ şi *căror* – cu aceeaşi eliminare a finalei *-a* faţă de forma pronumelui interogativ.

✎ Prin urmare:

❶ Diferenţele dintre formele pronumelor şi cele ale adjectivelor pronominale interogative sunt minore.

❷ **Adjectivele pronominale interogative** sunt numai antepuse substantivelor pe care le determină şi cu care se acordă în gen, număr şi caz.

☞ Atenţie! Pronumele şi adjectivele pronominale interogative se folosesc în propoziţiile interogative directe (principale) şi indirecte (subordonate necircumstanţiale):

☞ Ex.:

– *Ce cauţi?*
L-am întrebat ce căută.

În propoziţiile interogative indirecte pronumele interogative îşi orientează formele după funcţiile din subordonate:

Mă întreb cui îl cer totul.
Ştiu bine şi nu am dubii căror le vin în faţă.

✎ Să reţinem că pronumele interogative pot avea funcţii sintactice în raport cu cele ale substantivelor înlocuite:

– *Care vin?* (subiect).
– *Ce-mi spui?* (compl. direct).
– *La ce te gândeşti?* (compl. indirect).
– *Cu ce lucrezi?* (compl. circ. instrumental).

În schimb, adjectivele pronominale interogative sunt întotdeauna atribute adjectivale.

☞ Atenţie la diferenţele dintre situaţiile prezente în textele:
Căror oameni le dai cartea? – cu *căror* = adjectiv pron. interogativ = atribut adjectival.
Oamenii cărora le dai cartea vin mâine – cu *cărora* = pronume relativ = complement indirect.

✍ Aplicaţii:

① Analiza pronumelor şi adjectivelor pronominale interogative din textele:

– *Ce eram noi, românii, pe atunci? Cine ne băga în seamă?* (I. Ghica).

Scanned with OKEN Scanner

– *Ce faci, domnule?... Câl necaz ne producl şl care-ţl este dorinţa?*
– *Câtor oameni şl pe ce consideraţie le acordaţl ce ştiu eu bine?*

② Identificarea situaţiilor lui *ce* din textele:

– *Ce fel de om eştl?*
– *Ce să mă mai fac cu tine?*
– *Ce fericire, domnulel...*
Ce mai succese în viaţa lul!...
Ce de lume ventsel

③ Înlocuirea substantivelor din textele de mai jos cu pronume interogative, recurgându-se la întrebări care-ar solicita tocmai respectivele texte (ca răspunsuri): atenţie la modificările contextuale produse:

Dau omului totul.
Am lucrat cu copilul şl cu cartea.
Vorbim despre mama şl despre munca sa.

④ Completarea textelor de mai jos cu pronumele şi adjectivele pronominale necesare:

... susţin efortul?
... ceri marea încercare?
... vrei să realizezi totul?
... doreşti să ajungi?

Analiza respectivelor pronume şi adjective pronominale interogative.

Pronumele şi adjectivele pronominale relative

Să consemnăm deosebirile din folosirea lui *care* în textele:

1. *Care vine cu mine?*
2. *Ştiu care vine cu mine.*

În primul text, *care* este pronume interogativ.

În cel de al doilea text; acelaşi *care* are dublu rol:
– face legătura între două propoziţii (*Ştiu*[1]*/care vine cu mine*[2]*/*) şi
– are funcţie sintactică în propoziţia din care face parte = subiect.

Reţinem, prin urmare, că **pronumele relative** este pronumele care înlocuieşte un substantiv, fiind totodată element de relaţie între două propoziţii şi având funcţie sintactică în propoziţia din care face parte. Se poate spune că el îndeplineşte deodată funcţie conjuncţională şi rol morfo-sintactic.

Atenţie! Formele pronumelor relative sunt omonime cu cele ale pronumelor interogative. Se cer reţinute, totuşi, unele diferenţieri:

– *cărula, cărela* apar în formele *cărul, cărela (a cărel casă, al cărul elev etc.)*;
– *ce* poate fi construit şi cu pluralul (*lumile ce petrec*).

Scanned with OKEN Scanner

✍ Aplicaţie: Analizaţi textele următoare, reţinând diferenţele dintre pronumele şi adjectivele interogative şi pronumele relative; motivaţi asemena diferenţieri:

– *Ce spui, bălete?... Nu ştii cui îi spui şi nu e bine!*
– *Care eşti tu? Aş vrea să ştiu cui serveşti şi pentru ce o faci!*
Nici n-am cui să mă jelesc,/Să spun pe cine doresc (Mihai Eminescu).

✍ Rez.:

– Primul *ce* este pronume interogativ. Al doilea este relativ pentru că face legătura între două propoziţii. (*Nu ştii*[1] */ cui îi spui*[2] */...*), implicând totodată şi funcţia de complement indirect în propoziţia respectivă – a doua.

– În textul al doilea, *care* este pronume interogativ, în timp ce *cui* = pronume relativ (CI) iar *pentru ce* = prepoziţie + pronume relativ = construcţie devenită locuţiune conjuncţională.

– Textul al treilea include pe *cui* şi pe *(pe) cine* = pronume relative, primul fiind şi complement indirect, pe când celălalt = complement direct.

⚠ Atenţie!

Pe lângă formele *care, ce; cât, cine*, pronumele relative includ şi forme compuse – *cel ce, ceea ce* (echivalente cu *cine*).

Nu se vor confunda asemenea forme cu acelea în care *cel ce (ceea ce) = acela (aceea) ce*. Iată exemple convingătoare:

Cel ce minte greşeşte = Cine minte greşeşte (cel ce = pronume relativ compus).

Vasile este cel (acela) ce a venit (*cel* = pronume demonstrativ; *ce* = pronume relativ).

▶ Observaţie – Pronumele relative compuse se declină, având forme de G.D. de tipul *celui ce, celéi ce*.

Să comparăm textele:

a) *Mă uit la care vreau.*
b) *Mă uit la care casă vreau.*

Textul a) include un pronume relativ, pe când în b) descoperim un adjectiv pronominal relativ, care determină substantivul *casă*. Prin urmare, există şi **adjective pronominale relative** (*care, ce, cât*), care – pe lângă că îndeplinesc funcţii de relaţie între propoziţii – determină substantive din propoziţia subordonată respectivă (cu care se acordă în gen, număr şi caz). Iată exemplele:

Ştiu[1] */ ce copil vine*[2] */* – cu *ce* = adj. pron. relativ.
Aş da[1] */ oricui vine*[2] */ ce putere am*[3] */* – cu *oricui* = pron. relativ şi *ce* = adj. pron. relativ.

Se poate spune că adjectivul pronominal relativ se aseamănă cu cel interogativ, refuzând întrebarea dar acceptând intermedierea între propoziţii.

Scanned with OKEN Scanner

Atenție!

❶ Numai *care, ce, cât* pot fi și adjective pronominale relative.

❷ Forma *care* este invariabilă după număr pentru nominativ (*Carl, carele* sunt forme depășite, de evitat.).

❸ În schimb, la G.D. și Ac., *care* are forme în funcție de contexte și acorduri: *Dau fetei căreia vine* (Și nu *Dau fetei care vine*); *Copilul pe care îl știi* (Și nu *Copilul care îl știi*).

❹ Pentru dativ, adjectivul pronominal relativ *care* are forme diferite și în funcție de poziția față de substantivul determinat:

Dau omului căruia vine, dar
Știu cărui om îi cer ceva.

❺ Situații mult mai dificile propun genitivele pronumelui și adjectivului pronominal *care*:

a) În construcții ca:

Criticul în opera căruia ai descoperit totul mi-e cunoscut.
Criticii în opera cărora...,
acordul pronumelui relativ se realizează cu substantivul (sau înlocuitorul acestuia) care desemnează obiectul determinant (și nu cu substantivul imediat apropiat pronumelui). Deci este corect *Acesta, în opera căruia...* și nu *Acesta în opera căreia...*

b) Să modificăm construcțiile de mai sus și vom obține:

Criticul în a cărui operă descoperi totul mi-e cunoscut.
Criticii în ale căror opere...

Se observă că acordul este dublu și încrucișat:
– articolul posesiv se acordă cu substantivul din propoziția atributivă;
– relativul se acordă cu substantivul înlocuit din regentă.
(Se va evita acordul prin atracție ca-n situația *Criticul ale cărei opere...*).

c) Adjectivul pron. relativ *care* poate apărea cumva supărător în construcții ca:

Copilul omului căruia-i vorbești este deosebit.
Copilul femeii căreia-i vorbești... (dar asemenea construcții sunt corecte).

Obs.: În exprimarea populară și – mai ales – regională, apare pron. relativ (devenit uneori adjectiv pronominal) *de*:

Fata de vine e colega mea.

Acest *de* = *care* este invariabil și nu poate fi acceptat de limba literară.

Aplicații:

① Analizați pronumele și adjectivele pronominale interogative și relative din textele (Atenție și la funcțiile sintactice ale acestora):

– *Ce faci și cu cine faci ceea ce se poate?*
– *Hai pe la casa cui ne arei* (Folclor).
... căci sprintar și înșelător e gândul omului pe ale cărui aripi te poartă... (Creangă).

Scanned with OKEN Scanner

– Dă-i dreptate omului căruia-i ştii firea şi nu celui ce te poate înşela!

② Precizaţi substantivele substituite prin relativele din textele date anterior.

③ Susţineţi modul în care s-a realizat acordul în textul: *Ea este vecina despre al cărei prieteni ţi-am vorbit.*

④ Identificaţi situaţiile cuvintelor *ce* şi *cât* din textele:

– De ce vii la mine şi cu ce te pot ajuta cât nu te înţeleg?
– Ceea ce-mi spui despre cât elan ai acum mă bucură; rămâne să văd cât şi cum ce faci...

⑤ Corectaţi textele (Explicând normele aplicate):

N-a spus fata căreia elev i-a cerut ceea ce ştia.
Lucrarea care-o vezi este a bărbatului cu a cărei copil te-ai întâlnit.
Mă duc la casa cărui mă aşteaptă cu a cărei podoabe le ştii bine.

Pronumele şi adjectivele pronominale nehotărâte (nedefinite)

pot fi reţinute prin raportare la situaţiile pronumelor personale:

El merge acasă. Ea vine acum.
Altul merge acasă. Alta vine acum.

Se observă că *el* şi *ea* se referă la obiecte cunoscute, pe când *altul, alta* vizează obiecte necunoscute.

Prin urmare, **pronumele nehotărât** este acela care ţine locul unui substantiv, fără a da vreo explicaţie precisă asupra obiectului denumit de acest substantiv.

Să reţinem că pronumele nehotărâte refuză pers. I şi a II-a (spre deosebire de pronumele personale), cât timp obiectele necunoscute nu pot participa la vreun dialog.

Mai departe, să descoperim formele pronumelui nehotărât în texte ca:

Unul vine, altul pleacă; oricare se impune.
Fiecare cere, dar numai careva acceptă.
Vine vreunul să ceară ceva altcuiva.

Rezultă că formele pronumelor nehotărâte – după structură – sunt:

❶ simple:

unul, altul, unii, unele, câţi, câtă, tot, cutare, atât etc.

❷ compuse – bazate pe:

a) *ori* + pronume relative – *oricare, orice, oricât* etc.
b) *fie* + pronume relative – *fiecare, fiece, fiecine* etc. (Atenţie la regionalismele *fiţecine, fieşcare, fieştecare*)

Scanned with OKEN Scanner

c) pronume relative + *va* – *careva, câtva, cineva, ceva* etc.
d) *vre* + pronume nehotărâte forme simple – *vreunul, vreuna* etc.
e) *alt* + pronume relative simple + *va* = *altcineva, altceva* etc. (mai rar: *altcine, altce etc.*).

S-ar mai putea dăuga formele populare regionale de construcţie aparte: *niscai, niscaiva* – cu deosebire ca determinante substantivale.

Să urmărim, mai departe, modul în care flexionează formele pronumelor nehotărâte, pornind de la modificarea textelor date mai înainte:

Unuia-i vine, altuia-i pleacă; oricăruia i se impune.
Fiecăruia-i cere, dar numai căruiva i se acceptă (totul).
Vreunuia i se cere să-i dea altcuiva (ceva).

Să reţinem următoarele:

– Pronumele nehotărâte simple au forme diverse pentru G.D., după gen şi număr:

unuia, uneia, unora;
altuia, alteia, altora.

– Pronumele nehotărâte compuse flexionează numai prin elementele de bază: *oricăruia, fiecăreia, căruiva, cărorva* etc.

Aplicaţie: Care-s diferenţele în ceea ce priveşte folosirea lui *fiecare* în textele:

Fiecare vine şi pleacă.
Fiecare om vine şi pleacă.

Rez.: În primul text, *fiecare* = pronume nehotărât; în al doilea = adjectiv pronominal nehotărât.

Prin urmare, **adjectivul pronominal nehotărât** determină un substantiv, fără a defini precis obiectul denumit de acesta.

Formele adjectivului pronominal nehotărât sunt preluate – în general – de la pronumele nehotărât. Fac excepţie forme de pronume care nu pot fi adjective – *altcineva, cineva, oricine* etc.

Să reţinem: În trecerea de la pronume la adjectivul pronominal, formele în discuţie se pot modifica mai mult sau mai puţin:
– *altul, alta* (pronume) – *alt* (om), *altă* (femeie) – adjective pron.
– *unul, una* (pronume) – *un* (om), *o* (femeie) – adj. pron.

Flexiunea adjectivului pronominal nehotărât se orientează – în general – după aceea a pronumelui nehotărât:

Dau altuia – Dau altui om.
Vorbesc fiecăruia – Vorbesc fiecărui om.

(Dispariţia vocalei finale *-a* apărea şi în cazul altor adjective pronominale).

Scanned with OKEN Scanner

În construcţia *Cartea ſiecăruia dintre noi este deosebită*, cuvântul *ſiecăruia* este pronume pentru că nu se acordă cu substantivul pe lângă care stă. De fapt, adjectivul pron. nehotărât are poziţie dominant antepusă substantivului:

Altui om îi cerem totul.
Fiecărei ſete i s-a dat dreptul la cuvânt.

Atenţie!

❶ Pronumele nehotărât *unul* nu se va confunda cu numeralul *unu*.

❷ Adjectivele pronominale nehotărâte *un, o* se pot confunda uşor cu articolele nehotărâte şi cu numeralele cardinale. Diferenţierea se obţine din relaţiile contextuale:

O fată vine cu doi băieţi (numeral).
Un om are nişte copii buni (articol).
O babă aduce ceva merinde (adj. pron. nehot.).

(Când asemenea alternanţe *-o/doi, un/nişte, o/ceva* – nu apar în texte, se vor căuta sensurile lor posibile).

❸ Pronumele şi adjectivele pronominale nehotărâte compuse sunt sudate şi nu pot fi acceptate forme ca *vre-unul, vre-o, cine-va* etc.

❹ Se combat formele bazate pe *ori* fără *-t* (deci sunt corecte *oricare, orice* şi nu *orcare, orce*), ca şi formele de tipul *altăceva, altăcineva* (Forme corecte: *altceva, altcineva*).

❺ Pronumele *ſiecare* pune probleme de acord: El are numai forme de singular şi când este subiect preia acordul cu verbul numai la pers. a III-a: *Fiecare dintre noi vine* (Total greşită construcţia *Fiecare dintre noi venim*).

❻ Uneori, pronumele nehotărâte prelau articole nehotărâte, căpătând valoare stilistică:

Vine un oarecare.
Este un cineva.

Aplicaţii:

① Construiţi texte scurte în care *o* să fie:
- *pronume personal;*
- *articol nehotărât;*
- *adj. pron. nehotărât;*
- *particulă neutrală;*
- *auxiliar pentru viitorul popular.*

② Analizaţi pron. şi adj. nehotărâte din textele:
- *Cine ţi-a vârât una ca asta în cap, acela încă-i unul* (Creangă).
- *De m-ar îngriji cineva... în zece zile m-aş face de nu m-aş da pe zece de-alde ăştia* (Ispirescu),
- *Dau cutărui om ce se poate lua din niscaiva locuri.*

③ Identificaţi acordurile corecte pentru textele:

Oricare dintre voi (*a porni* – la mai mult ca perfectul indicativului).
Fiecare dintre ei (*a afla* – la viitorul indicativului).
Dau (*care* la D.) *altceva decât aş putea da* (*toţi* – la D.).

Scanned with OKEN Scanner

Pronumele şi adjectivele pronominale negative

apar în propoziţii negative cum ar fi:

N-a venit nimeni (**nimeni**).
Nu pleacă nici unul (**nici unul**).
N-a aşteptat nici un om acolo (**nici un**).

În primele două texte, *nimeni* şi *nici unul* sunt **pronume negative** pentru că înlocuiesc substantive – nume de obiecte prezentate ca inexistente (negate). De fapt, pronumele negative vizează substantive din propoziţii afirmative pe care le neagă.

În al treilea text, *nici un* este adjectiv pronominal negativ întrucât determină substantivul care desemnează obiectul negat.

De la primul la al doilea text, am reţinut că pronumele negative pot fi **simple** sau **compuse**. Să descoperim şi alte forme pentru cele două posibile situaţii:

– pronume negative simple – *nimic* (cu variantă populară *nimica*), formele populare *nimenea, nime*; primul înlocuieşte nume de inanimate, celelalte se referă la animate.
– pronume negative compuşe – *nici unul, nici una, nici unii, nici unele.*

Raportând asemenea forme la textul al treilea, să reţinem şi posibilele construcţii ale adjectivului pronominal negativ (Rez.: Numai *nici unul* şi alternativele sale după gen pot deveni adjective pronominale: *nici un* bărbat, *nici o* femeie).

✍ Aplicaţie: Descoperirea formelor cazuale ale pronumelor şi adjectivelor pronominale negative, pornindu-se de la situaţiile din textele următoare:

Nu-i da nimănui ce nu-i trebuie nici unui om.
Nici unuia nu-i pasă de nimic.

✍ Rez.:

– *nimic* este invariabil (A se reţine că formele *nimicului, nimicurilor* sunt deja substantivate).
– *nimeni* flexionează doar la masculin sing. – *nimănui(a).*
– Pentru formele compuse, construite pe baza lui *nici*, se modifică numai pronumele nehotărât (după regulile deja cunoscute de la capitolul respectiv).
– Adjectivele pronominale negative prelau situaţiile adjectivelor nehotărâte, având în faţă pe *nici*: *nici unui* bărbat, *nici unei* femei etc.

⁝ Atenţie!

– *Nimeni* şi *nimic* au numai forme de singular (Deci sunt corecte textele: *Nimeni dintre voi nu are dreptate; Nimic dintre acestea nu dovedeşte ceva clar*).

Scanned with OKEN Scanner

– Formele *nici unul, nici una* etc. se scriu cu componentele izolate total (Şi nu *niciunul, niciuna* sau *nici-un*).
– Acordul lui *nici unul* (şi al variantelor sale) va ţine cont de determinatul cert şi – ca atare – vom scrie *Nici unul dintre voi n-a cerut nimic* şi nu *Nici unul dintre voi n-aţi cerut nimic.*

De reţinut că pronumele negative pot îndeplini aceleaşi funcţii sintactice ca şi pronumele nehotărât, în timp ce adjectivele pronominale negative sunt atribute adjectivale.

Temă: Cum pot fi considerate construcţiile *de nimic, mai nimic, o nimica toată, fără nici un căpătâi* în texte ca: *Totul este de nimic. N-a lucrat mai nimic. Este un om fără nici un căpătâi. A realizat o nimica toată* etc.

Rez.: Respectivele construcţii sunt expresii pronominale negative cu multiple sensuri în funcţie de contexte.

Aplicaţii recapitulative:

① Analizaţi toate pronumele şi adjectivele pronominale din textele:

– Eu, pe cât m-ajunge mintea, nu mă ştiu greşit cu nimica şi n-am făcut nimănui nici un rău. (Sadoveanu).
Totul dormea. Nu se vedea nici o pasăre, nu se auzea nici un glas (M. Preda).
– Să nu-mi spui tu că acelaşi om îl plăteşti numai cu ceea ce poţi!
Lucrurile lui dau oricând dovezile asupra capacităţilor înseşi de care se poate servi.

② Corectaţi textele de mai jos, având în vedere situaţiile pronumelor şi adjectivelor pronominale:

Cartea careo scrii nu este aprobată de cel ce ştii.
Ai noştrii vor veni şi vor da tot ceeace vă trebuie.
El însuşi au înţeles cei de făcut, dar niciunuia dintre toţi nu lea trecut prin cap să facă ce-va.

③ Construiţi texte scurte în care să fie valabile:

ce-a;	*cea*	*l-au;*	*lau*
s-a;	*sa*	*m-ai;*	*mai*
l-or;	*lor*	*v-a;*	*va.*

④ Înlocuiţi elementele evidenţiate în textele de mai jos cu ceea ce se prezintă între paranteze. Comentaţi modificările produse.

Carteă lui (adj. pron. posesiv) *nu te* (pron. reflexiv) *lasă să fii tu singur* (adj. pron. de întărire) *stăpân pe situaţie.*
– El (pron. nehotărât) *vine să-ţi* (pron. reflexiv) la *ce* (pron. relativ compus) *nu-i al lui* (pron. posesiv).

⑤ Indicaţi câte trei situaţii contextuale în care *l* şi *o* să aibă diferite valenţe gramaticale.

Scanned with OKEN Scanner

NUMERALUL

este partea de vorbire flexibilă specializată în exprimarea noțiunii de număr definit (conform și propriei denumiri).

Să urmărim situații din textele:

1. *Vorbea singur, calculând: trei ori trei fac nouă...*
2. *Un deștept face mai mult decât o sută de proști* (Folclor).
3. *Primul copil se-ndrepta către a treia casă din sat.*

Primul text include numerale care definesc numere ca atare (abstracte) – *trei, trei, nouă.* Acestea se folosesc cu deosebire în studiul matematicii.

Textul al doilea introduce pe *un* și *o sută* = numerale prin care se determină în plan numeric anumite obiecte (respectiv – *deștept/proști*).

În ultimul text, *primul* și *a treia* definesc ordinea obiectelor *copil* și *casă* prin numărare.

Putem reține faptul că **numeralul** exprimă un număr, o determinare numerică a obiectelor, ordinea sau distribuția acestora prin numărare.

Se dau textele:

Trei vin, patru copii pleacă.
Primul om cere, ultimul dă.

Cerințe:

- Care sunt numeralele din aceste texte? (Ce exprimă ele?).
- Cum pot fi ele clasificate după:
  - poziția față de substantiv?
  - sens?

Rez.:

- În aceste texte, apar numeralele *trei* și *patru* – ca determinări numerice, *primul* și *ultimul* – definind ordinea oamenilor.
- După poziția față de substantive, numeralele pot fi:
  - determinante ale acestora – deci cu valoare adjectivală (și cu funcții sintactice de atribute adjectivale): *primul* (om), *patru* (copii);
  - independente și – deci – substantivate (cu funcții sintactice după cele ale substantivelor): *trei, ultimul.*
- După sens, numeralele se clasifică în:
  - **cardinale** – care prezintă numere și determinări numerice pentru obiecte: *trei, patru;*
  - **ordinale** – care definesc ordinea obiectelor prin numărare (*primul, ultimul*).

Scanned with OKEN Scanner

Deci:

– Numeralele cardinale sunt *2 (doi), 10 (zece), 100 (o sută)* etc., fie că determină sau nu obiecte; numeralele ordinale *primul, al treilea (al 3-lea, al III-lea), al miilea, ultimul* etc. propun ordinea obiectelor.
– Primele se recunosc după cum răspund la întrebări adresate cu pronumele şi adjectivele pronominale *câţi? câte?* Celelalte se descoperă cu ajutorul întrebărilor *al câtelea? a câta?*

Atenţie la posibilităţile scrierii numeralelor în litere şi cifre!

Numerale cardinale

sunt – prin urmare – cele care exprimă numere întregi sau determinarea numerică a obiectelor.

Dar tot în categoria lor intră şi formele *amândoi, tustrei, câte cinci, înzecit, jumătate, de două ori* etc.

În consecinţă, reţinem că numeralele cardinale pot fi: **propriu-zise, colective** (*amândoi, tuspatru*), **distributive** (*câte unu, câte şapte*), **multiplicative** (*însutit, înmiit*), **fracţionare** (*sfert, pătrime*), **adverbiale** (*de şase ori, de o sută de ori*).

Obs. Unii cercetători consideră numeralele pe trei coordonate:

❶ **Cardinale** (cele propriu-zise).
❷ **Ordinale.**
❸ **Alte numerale.**

Noi le vom urmări după criteriul celor două coordonate – **cardinale** şi **ordinale.**

Să reţinem însă că **numeralele adverbiale** pot fi încadrate – după cum se va vedea mai departe – atât celor cardinale cât şi numeralelor ordinale.

I. Numeralul cardinal propriu-zis

este numai acela care defineşte numere sau determinări numerice ale obiectelor, fără a se lua în seamă colectivităţi, fracţionări, multiplicări, distribuţii etc.

Numărul abstract (în sine) poate deveni număr de obiecte: *unu – un* om; *7 (şapte) – (şapte)* feciori; *1000 (mie) – o mie* de fete etc.

Atenţie! Numeralul *unu* nu se va confunda cu pronumele nehotărât *unul.*

Scanned with OKEN Scanner

Să urmărim numeralele cardinale din textele de mai jos, încercând clasificarea lor după structură:

Trei elevi lucrează, unsprezece așteaptă.
Acum două sute de ani acolo luptau cele douăzeci și trei de mini-oști.

Se observă că numeralele cardinale propriu-zise pot fi:

❶ **simple** (*unu, zece, sută, milion, miliard* etc.);

❷ **compuse** – cu două posibilități de scriere:

a. Cu componentele alipite sunt cele care se formează fie prin unitate + spre + zece. (*unsprezece, paisprezece*), fie din unitate + zeci (*patruzeci, cincizeci*).

b. Cu componentele scrise separat: *două sute, douăzeci și trei, o mie nouă sute nouăzeci și cinci.*

Compuse sunt și așa-zisele numerale savante *bilion, trilion, cvadrilion, cvintilion* etc.

Reținând faptul că numeralele cardinale propriu-zise au o flexiune redusă, să încercăm a descoperi posibilitățile acesteia pe baza situațiilor din textele:

Am dat unuia dintre cei trei elevi cărțile celor zece scriitori.
Unui om din zece i se cuvin cele o sută de premii.
Celor două fete li s-a acordat premiul unu.
Sutelor și miilor de oameni le răspund mereu alte milioane.

Asemenea posibilități flexionare sunt:

❶ Numeralele cardinale propriu-zise variază în funcție de gen pentru formele *unu* și *doi* (respectiv – *una, două*). Celelalte forme își definesc genul după substantivul determinat: *Trei* bărbați/femei (Pentru aceste situații, numeralele nu-și schimbă formele).

❷ *unu, una* (respectiv – *un*, o când determină substantive) flexionează după caz ca și pronumele sau adjectivul pronominal nehotărât: *unuia, unui* om, *unei* fete, *uneia* etc.

❸ De la *doi* înainte, raporturile de genitiv-dativ se exprimă în mod analitic – cu ajutorul articolului demonstrativ: *celor zece, a celor o mie* etc. (Se mai folosesc și construcțiile cu prepozițiile *a* și *la*: *Dau cărțile a doi scriitori la doi elevi.* Considerăm însă că ele se cer evitate în favoarea celor formate pe baza articolului demonstrativ: *Dau cărțile celor doi scriitori. Le trimit celor trei prieteni*).

❹ Numeralele *zece, sută, mie, milion, miliard* au flexiunea asemănătoare cu cea a substantivelor (Respectându-se forma invariabilă – ca număr – pentru *zece* sau ca gen pentru celelalte): *miilor, zecilor, milionului, milioanelor, sutei, sutelor* etc.

Neologismul *zero* se folosește numai la singular chiar dacă însoțește un substantiv la plural: *nivelul zero, zero grade* etc.

✍ Aplicație: Cum se realizează topica și acordul numeralelor cardinale propriu-zise față de substantivele determinate în textele de mai jos?

Celor trei fete le-am dat de citit douăzeci de pagini pe parcursul unei săptămâni..
O sută zece file au fost răsfoite în mai puțin de două ore.

Scanned with OKEN Scanner

Rez.:

– Numeralul cardinal propriu-zis este antepus substantivului, căci construcţii de tipul *Am urcat trepte zece* sau *Cântaţi melodii opt* sunt ilogice.
– Numeralele corespunzătoare lui *1-19* şi *zero* se leagă direct, ca şi adjectivele, de substantive: *unsprezece* cărţi, *una sută trei* litere etc.
– În schimb, celelalte se comportă ca şi substantivele, alăturându-se prin intermediul prepoziţiei *de* de elementul determinat: *douăzeci şi unu* de tineri, *una sută treizeci* de feciori etc.

Atenţie!

În cadrul flexiunii se menţine acordul articolului demonstrativ cu numeralul (şi nu cu substantivul): *Cele câteva sute de tineri* (Şi nu *Cei câteva sute de tineri*).
– Formele *lei trei sute, douăzeci mii, creioane cinci* apar doar în limbajul administrativ. În schimb în construcţiile cu *Un număr de... obiecte* sunt pleonastice.

Am văzut mai înainte că numeralul poate avea situaţii adjectivale sau substantivale. Să comentăm câteva posibile situaţii substantivale:

A venit la şase şi jumătate (Exprimă timpul exact).
Suntem în trei (Numeşte ziua).
A luat un patru şi cinciul i-a fost trecut în carnet (Articolele hotărâte permit substantivarea absolută).

Aplicaţii:

① Depistaţi situaţiile lui *un* sau *o* (articole nehotărâte, numerale cardinale, adjective pronominale nehotărâte) din textele:

Un om şi-a adus primul copil la o întâlnire cu nişte colegi.
Au venit trei oameni cu o dovadă asupra situaţiei din cele patru clădiri.

② Analizaţi numeralele cardinale propriu-zise din textele:

Cei zece oameni se împart astfel: Trei vin cu noi şi patru dintre ceilalţi pleacă în altă parte. Celorlalţi trei li se impun condiţii ferme. Altor cinci copii le-a venit rândul să aibă cel puţin un premiu din cele zece atribuite.

③ Corectaţi construcţiile (motivând corecturile respective):

Am 195 lei.
Scriu unei fete din douăzeci.
Cei câteva zeci de hectare au fost araţi.
Am şaisprezece lei în numerar şi 2500 lei pe CEC.
O sumă de cinci vorbitori şi 31 ascultători rezolvă totul.

Atenţie!

– Numeralele cardinale propriu-zise pot fi precizate în litere sau în cifre.
– Indiferent de categoria transcrierii lor, regulile impuse mai înainte sunt identice. Spre exemplu:

Scanned with OKEN Scanner

Am 45 de ani şi vorbesc celor şaptesprezece (nu 45 ani şi şaptesprezece).
În 1994 de ani am învăţat ce-i de făcut pentru mai mult de două milenii.
Ambele vor veni la cei trei din grupă.

II. Numeralul cardinal colectiv

poate fi definit pe baza textului:
Amândoi am lucrat cu tustrei copiii. Ambele au stat.

Rezultă numeralele *amândoi, tustrei şi ambele* – care indică ansambluri de obiecte numărate, specificul lor formându-l ideea de însoţire = **numerale cardinale colective.**

Cei trei este numeral cardinal propriu-zise, iar *grupă* susţine tot ideea de colectivitate, dar fiind substantiv colectiv.

Din aceleaşi texte, se reţine şi dublă valoare a numeralelor colective:
- *amândoi* şi *ambele* – cu valoare substantivală;
- *tustrei* – cu valoare adjectivală.

Să descoperim împreună formele numeralelor colective:
- Pentru un colectiv de *doi* există două numerale sinonime, fiecare cu forme diferite după gen:
  amândoi (masc.), *amândouă* (fem. şi neutru);
  ambii (masc.), *ambele* (fem. şi neutru).
- Pentru colectivele de la *trei* înainte numeralele colective se formează alăturând elementul *tus-* şi numeralul cardinal propriu-zis: *tustrei (tustrele), tuscinci* etc. Alte construcţii se bazează pe *câte şi* + numeralul cardinal propriu-zis: *câteşipatru, câteşitrei (câteşitrele)* etc.

Aplicaţie: Pornind de la textul:
Ambilor le-am dat cărţile amânduror scriitori,
stabiliţi posibilele forme flexionare ale numeralelor cardinale colective.

Rez.:
- Numeralele colective de până la *trei* flexionează în gen şi caz – *ambii, ambele, ambilor, ambelor, amândoi, amândouă, amândurora* – respectiv *amânduror* – ca formă antepusă substantivului).
- Celelalte numerale colective nu au formele flexionare pentru G.D., pentru ele folosindu-se construcţii prepoziţionale echivalente cu aceste cazuri (Formele de tipul *tuspatrora* sau *câtor cinci* nu sunt literare).
- Sensuri ale numeralelor colective preiau şi grupările bazate pe *toţi (toate)* + numerale cardinale propriu-zise: *toţi zece, toţi cei douăzeci şi şapte* etc.

Atenţiei – Formele provenite din asimilarea cu *amândoi – amântrei, amâncinci* – nu sunt literare.

Scanned with OKEN Scanner

– Numeralele colective nu se vor confunda cu substantivele cu sens colectiv – *tripletă, duo, duet, terţet, troică* etc.
– În raport cu poziţia lor, numeralele colective pot avea funcţii substantivale sau adjectivale:

Spun ambilor că vin tustrei la noi (C.I şi subiect).
Ambii băieţi se joacă (atribut adjectival).

III. Numeralul cardinal multiplicativ

este acela care arată în ce proporţie creşte o cantitate (sau o calitate).

Din textul *Am muncit îndoit (dublu)* se confirmă faptul că un asemenea numeral se formează din prefixul *în* + numeral cardinal propriu-zis + sufixul *-it*. Tot acelaşi text demonstrează că sensul **multiplicativ** se poate obţine şi prin construcţii aparte: *dublu, triplu* (în limbajul ştiinţific se folosesc chiar formele *cvadruplu, cvintuplu, sextuplu*).

Ce valori au asemenea numerale în texte ca:

Am făcut eforturi triple.
A lucrat înzecit, obţinând succese multiple.
Întreitul sumei este net.

(Rez.: În primul text valoarea este adjectivală; în al doilea ea este adverbială, iar în ultimul numeralul s-a substantivat.
De aici rezultă şi funcţiile sintactice ale numeralelor multiplicative: atribute adjectivale, complemente circumstanţiale sau funcţiile substantivului ca atare).

Atenţie!

Numeralele cardinale multiplicative nu se vor confunda cu participiile – *dublat, triplat*, cu numeralele cardinale adverbiale – *de două ori, de mai multe ori* sau cu substantivele – *dublete, triplete*.
Sunt numerale cardinale multiplicative *dublu – îndoit, triplu – întreit, împătrit, însutit* etc.

IV. Numeralul cardinal fracţionar

denumeşte fracţii din întregi, după cum rezultă şi din textele:

Unii iau un sfert sau o jumătate din ceea ce s-ar putea lua.
O treime din produse a fost vândută unei doimi din cei prezenţi.

În asemenea texte apar 2 formaţii tipice pentru **numeralele fracţionare:**

1. Formaţii simple – *jumătate, sfert.*
2. Formaţii bazate pe derivarea cu sufixul *-ime* – *doime, treime, pătrime, zecime, milme* etc.

Scanned with OKEN Scanner

Atenție! Folosirea acestor numerale ridică următoarele probleme:

❶ Substantivarea lor solicită legătura prin prepoziție cu alte substantive:
O jumătate de drum; un sfert de kilogram;
O treime dintre probleme.

❷ Nu se acceptă formele prescurtate *júma* sau *jumate.*

❸ Formele populare pornite de la folosirea substantivului *parte (a cincea parte, două părți din cinci)* ca și construcțiile *pe din două, în două* se vor evita.

❹ Flexiunea numeralelor *jumătate, sfert, doime* etc. urmează – în general – modelul substantivelor cu sau fără articole (hotărâte sau nehotărâte):
Sfertul de oră se cere folosit intens.
Am dat unei jumătăți de zi ceea ce i se cuvenea.
O doime nu echivalează niciodată unei pătrimi.

❺ Funcțiile sintactice ale numeralelor cardinale fracționare țin cont de independența sau dependența lor de substantive:
Am văzut un sfert de lume (atribut adjectival).
Un sfert vine mâine (subiect).
A rezolvat doar o treime (complement).

V. Numeralul cardinal distributiv

poate fi înțeles, pornindu-se de la textele:

Lucrăm câte trei și apoi plecăm doi câte doi.
Am luat fiecare câte o sută de exemplare.

Rezultă că:

– *Numeralul cardinal distributiv* indică repartizarea și gruparea numerică a obiectelor.
– El se formează din adverbul *câte* + numeralul cardinal propriu-zis – *câte cinci, câte o mie* etc. (De observat că pentru asemenea numerale care au valori substantivale, între cele două componente intervine articolul nehotărât – *câte un om, câte o sută*).
– Numeralele distributive pot avea valori adjectivale sau substantivale (*Am plecat câte patru; Văd venind câte doi oameni*). Asemenea valori implică și funcțiile sintactice ale numeralelor de acest tip.
– Formele de tipul *doi câte doi* subliniază ideea de distribuție, preluând însă și nuanțe adverbiale.

Atenție!

– Numeralele cardinale distributive nu se vor confunda cu cele colective (*câteșipatru* = **colectiv**; *câte patru* = **distributiv**).
– Distribuția se poate referi și la numerale fracționare: *câte o doime, câte un sfert* = **numerale distributive.**

Scanned with OKEN Scanner

VI. Numeralul cardinal adverbial

este acela care arată de câte ori se repetă o acţiune sau în ce proporţie se realizează o însuşire (calitativă sau cantitativă) a unui obiect.

Să demonstrăm o asemenea definiţie pe baza analizei următorului text:

A lucrat o dată, dar s-a simţit de zece ori mai bine decât ieri. (Lucrarea s-a făcut o dată, pe când însuşirea s-a înzecit).

Din acelaşi text rezultă şi modul în care se construiesc numeralele adverbiale:

– Pentru *unu(l)*, apare forma *o dată* (Care nu se va confunda cu adverbul *odată*).

– De la *doi* înainte, numeralele adverbiale se construiesc din prepoziţia *de* + numeralele cardinale propriu-zise + substantivul *ori* (*de trei ori, de o sută de ori, de douăzeci şi patru de ori* etc.).

Pentru asemenea construcţii sunt posibile intervenţii ale unor adverbe şi prepoziţii: *de (vreo) şase ori, de (peste) cincisprezece ori, de (circa) trei ori* = **aproximaţii numerice.**

Să mai reţinem:

❶ O structură mixtă o au formaţiile numeralelor adverbiale combinate cu cele distributive: *de câte două ori, câte o dată.*

❷ Neologismele *bis*, ter – care în limba latină erau numerale adverbiale – se folosesc în limba română cu sensul de repetiţie ca ordine în numerotare (*Pagina 5 bis*). *Bis* la un spectacol înseamnă – de fapt – *încă o dată* (dar nu *de două ori*).

❸ Toate construcţiile provenite de la *o dată* se vor scrie corect: *încă o dată, o dată în plus, o dată plecat..., o dată cu, dintr-o dată*, spre deosebire de: *deodată, totodată* (adverbe).

❹ Numeralele adverbiale au sensuri asemănătoare cu cele adverbiale, dar nu se confundă cu adverbele:

Şi-a sporit eforturile încă o dată.
A fost odată ca niciodată.

Aplicaţii:

① Analizaţi numeralele din următoarele texte:

Am lucrat câte trei ca să obţinem lucrul întreit.
Amândoi putem face cât patru, cât timp numai o dată muncim împătrit.
Câteştrei vin la cei doi să afle măcar jumătate din adevăr.

② De la numeralul cardinal propriu-zis simplu *şase* formaţi numeralele cardinale colectiv, multiplicativ, fracţionar, distributiv; pentru fiecare dintre ele precizaţi modalităţile formării.

③ Construiţi texte scurte în care *o dată* să fie: substantiv, numeral cardinal adverbial, în locuţiune conjunctivală.

Scanned with OKEN Scanner

④ Precizaţi situaţii în care *câte* să fie: pronume relativ, pronume interogativ, adjectiv interogativ, adjectiv relativ, în cómponenţa numeralului distributiv.

⑤ Scrieţi în litere numeralele corespunzătoare pentru *12, 16, 17, 18, '29, 153, 1981*; indicaţi modul lor de formare.

Numeralul ordinal

a fost definit deja mai înainte drept numeralul care propune ordinea obiectelor prin numărare.

Să dezvoltăm noţiuni despre acest numeral, analizând situaţiile din textele:

Întâiul s-a aşezat în banca a treia.
Putea fi de al optulea sau cel din urmă care să descopere a milioana parte a materiei.

Reţinem că:

❶ **Numeralul ordinal** indică, prin numărare, atât ordinea cât şi poziţia – în spaţiu, în timp sau într-o ierarhie – pentru un membru al unei serii.

❷ Formele lui pot fi **simple** (*întâiul*) sau **compuse** – construite din articolul posesiv + numeralul cardinal propriu-zis + *-lea* sau *-a* ca şi din articolul demonstrativ + prepoziţie + articol posesiv + numeral + *-lea* (*-a*). (Exemple: *al cincilea* sau *cel de al nouălea / cea de-a noua*).

Aplicaţie: Încercaţi să descoperiţi modalităţile de construire a numeralelor ordinale, pornind de la situaţiile numeralelor cardinale.

Rez.:

• Pentru numeralele ordinale echivalente cu *1 (unu)*, apar dublete simple – *primul, întâiul*, fiecare dintre ele având forme pentru gen şi număr.

• Pentru *2 (doi)* şi *3 (trei)*, numeralele ordinale au dublete – între forme simple şi forme compuse:

– *secundul, terţul, secunda, terţa* – care pot fi uşor confundate cu substantivele;
– *al doilea, a doua, al treilea, a treia* etc.

• De la 3 (*trei*) înainte, numeralele ordinale pot apărea numai în forme compuse – *al şaselea, a şasea, al optulea, a opta, al zecelea, a zecea* etc.

• Pentru numeralele ordinale bazate pe numerale cardinale compuse formele sunt următoarele: *al douăzeci şi unulea, a douăzeci şi una, a o sută cincizecea, al două mii şase sutelea, a două mii şase suta, al zece milioanelea, a zece milioana* etc.

• *Sută, mie, milion, miliard* formează numeralul ordinal după modelul

Scanned with OKEN Scanner

substantivului (de care trebuie neapărat deosebit – între obiect şi determinarea lui numerică) – *al milionulea, cel al milionulea, al sutălea, a miliarda, cel al milea* etc.

Să urmărim modalităţile de flexionare ale numeralului ordinal – ca şi funcţiile lui sintactice, folosind textele:

Am dat primului (întâiului) o carte şi secundului două caiete ale celui de-al doilea scriitor.
Întâilor oameni li s-a comunicat sfatul celei de-a şaptesprezecea femei.

✎ Se reţine faptul că numeralele ordinale simple se declină precum substantivele cu articole hotărâte (*primei, secundului, terţilor, întâilor* etc.), pe când celelalte flexionează prin articolul demonstrativ (*celei de a şaptea, celui de al optulea*).

Să mai reţinem că numeralele ordinale pot avea funcţii adjectivale sau substantivale:

Este a şasea din clasă.
Este al nouălea elev acolo.

✎ Atenţie! Pentru formele compuse ale numeralului ordinal, genul se impune dinspre articolul posesiv către numeralul propriu-zis (*al sutălea, a suta, al miilea, a mia* etc.), în timp ce formele simple realizează genul şi numărul prin chiar articolul hotărât (precum substantivele) – *primul, prima, întâile*, etc.

✎ Aplicaţii:

① Care sunt formele numeralelor ordinale pentru *21, 2600, 50.000, 2 milioane* etc.?
② În ce mod flexionează numeralul *dintâi*?
③ În câte modalităţi se pot transcrie numeralele ordinale?

✎ Rez.:

① Corecte sunt formele *al douăzeci şi unulea, a douăzeci şi una, al două mii şase sutelea, a două mii şase suta, al cincizeci miilea, a cincizeci mia, al două milioanelea, a două milioana.*
Se observă că, indiferent de depărtarea faţă de elementul iniţial, numeralul propriu-zis şi articolul îşi menţin acordul, acesta trimiţând de fapt la substantivul înlocuit sau determinat.
② Numeralul *dintâi* este invariabil. Folosit singur, el nu poate avea decât valoare adjectivală (dragostea *dintâi*, dorului *dintâi*, iubirilor *dintâi*). Însoţit de articolul demonstrativ, el se realizează însă între valoarea adjectivală şi cea substantivală. (*Celui dintâi i-au venit rudele; A răspuns celei dintâi iubiri*). În cazul situaţiilor adjectivale nu există nici o restricţie de topică: dar numai în poziţie postpusă substantivului numeralul *dintâi* se foloseşte fără articol demonstrativ.
③ Numeralele ordinale se pot transcrie în trei modalităţi şi anume: în litere, în cifre romane şi în cifre arabe – *al doilea, al II-lea, al 2-lea.*

✎ Se reţine faptul că, în cazul notării cu cifre, *-le* (masc.) şi *-a* (fem.) sunt

Scanned with OKEN Scanner

articole, iar *-a* (masc.) este o particulă. Deci *-lea* (masc.) şi *-a* (fem.) sunt obligatorii în cadrul prescurtării (*al 100-lea, a 1000-a* femeie, *al 10.000-lea* vorbitor etc.)

Să comparăm situaţiile din textul:

A venit primul şi a reuşit de prima oară (dată) totul.

Se observă că *primul* este numeral ordinal propriu-zis, pe când *prima oară (dată)* se realizează ca numeral ordinal adverbial (sau de repetare). Un atare numeral se mai poate construi şi cu substantivul *rând: în primul (al doilea)* rând.

Atenţie!

– Numeralul *întâi* nu admite acordul după substantive feminine (Formule corecte: *clasa întâi, clasa I*).În schimb, în cazul antepunerii sale se consemnează *I-ul congres, I-a conferinţă.*

– Exprimarea orei implică atenţionarea genului: *douăzeci şi două* (şi nu *douăzeci şi doi*), *două fără douăzeci şi cinci* etc.

– Exprimarea datei poate fi în litere sau cifre: *patru decembrie 1994 (4 XII 1994* sau *4/12/1994*). Pentru *unu* şi compusele lui se folosesc formele de masculin (*unu decembrie, douăzeci şi unu februarie*); pentru *2 (doi)* şi compusele sale apar forme în feminin (*douăzeci şi două, două decembrie*).

– În exprimarea curentă, apare înlocuirea numeralelor ordinale cu cele cardinale: *rândul trei, exemplarul nr. 1500, jucătorul cinci* etc. Se recomandă folosirea numeralelor ordinale, dar se tolerează şi formele înlocuitoare.

– Numeralul *cel din urmă* este – de fapt – o locuţiune (echivalentă cu *ultimul*). El închide seria deschisă de *cel dintâi.*

Aplicaţii:

① Analizaţi numeralele din textele de mai jos (Atenţie la poziţia lor faţă de substantive):

Şi, scurtă vorbă, unde eram trei, eu eram al patrulea. (Creangă).
Mintea care le vede nu se sperie cu una cu două. (Marin Preda).
Figura trei fusese realizată de cel din urmă fără să fie impresionat de primul arbitru.

② Scrieţi în litere numeralele *38, al 38-lea, 151, al 368-lea, 1001, a 1001-a, 15.462, al 15.242-lea.*

③ Corectaţi construcţiile următoare, explicând necesitatea acestor corecturi:

1000 de opere aparţinând a 30 de scriitori;
Şaptesprezece de şcolari pleacă în tabără;
Erau reprezentanţii al patru clase;
În seara celui de-a patra zi din calendar.

④ Alcătuiţi texte scurte în care *al optulea* să îndeplinească funcţiile sintactice de subiect, nume predicativ, atribut, complement indirect, complement de agent.

⑤ Comentaţi situaţiile numeralelor din construcţiile:

Au venit cu zecile.
Avea o mie de motive.
Am citit „O mie şi una de nopţi" şi „Dintre sute de catarge".

Scanned with OKEN Scanner

VERBUL

este partea de vorbire care se opune celor nominale (discutate până acum).

Să urmărim situaţiile din textele:
A venit; a stat şi a îngheţat de frig.
De ce trece timpul, când omul hotărât în viaţă nu doreşte acest lucru?

În primul text, *a venit* propune **o acţiune**, pe când *a stat* şi *a îngheţat* = **stări**.
În al doilea, *trece* = **acţiune/proces**, *hotărât* = **acţiune/tendinţă a voinţei** iar *doreşte* = **acţiune/tendinţă sentimentală**.

Prin urmare, **verbul** este partea de vorbire flexibilă care exprimă acţiuni, stări, procese (de la nivel general sau în derularea lor).

Din textele de mai sus, am reţinut şi categoriile gramaticale ale verbului – **diateza, modul, timpul, persoana, numărul** (primele trei flindu-i specifice). Se observă că, în anumite situaţii – spre ex. *hotărât* – verbul are şi gen (Vezi modul participiu).

Atenţie! Nu se confundă verbul cu:

a) Substantivul: *Lucra* (verb) *ceva când a primit lucrarea* (substantiv) *mea.*

b) Adjectivul: *Omul corect* (adj.) *a corectat* (verb) *tema dată.*

c) Numeralul: *Copilul şi-a întreit* (verb) *eforturile pentru ca munca lui să fie înzecită* (numeral).

Aplicaţii:

① Prezentaţi pe coloane separate verbe care exprimă acţiuni propriu-zise, stări, procese, precum şi verbe provenite din numerale.

Rez.:

a merge	a se linişti	a desfăşura, a îndoi	
a urca	a fremăta	a mărşălui	a dubla
a mânca	a tremura	a respira	a înmii
a încerca	a înnălbi	a sufla	a prima

② Încercaţi să includeţi cuvântul/rădăcină *bolnav* în situaţii adjectivale, substantivale şi verbale.

Scanned with OKEN Scanner

Rez.:

Elevul bolnav lipseşte.
Bolnavul nu pare închipuit.
S-a îmbolnăvit în ultimul moment.)

Să comparăm situaţiile verbale din textele:
- *Îmi amintesc ce zarvă a fost.*
- *Îmi aduc aminte ce zarvă a fost* (Sadoveanu).

(îmi) *amintesc* = verb, pe când (îmi) *aduc aminte* = locuţiune verbală.

Locuţiunea verbală este grupul de cuvinte care conţine obligatoriu un verb, având sens unitar şi trăsături morfo-sintactice specifice verbului. Alte locuţiuni verbale: *a băga de seamă* (a observa), *a o lua de bună* (a o considera), *a se da jos* (a coborî), *a se da de-a rostogolul* (a se rostogoli), *a avea de gând* (a gândi), *a o face lată* (a exagera) etc.

Prin urmare, cum se pot construi locuţiunile verbale?

(Rez.:

din verb + substantiv; verb + pronume + substantiv; verb + prepoziţie + substantiv; verb + adverb sau locuţiune adverbială; pronume + adjectiv. Există însă şi situaţii în care se combină mai multe elemente simple: *a nu-i fi boii acasă, a face pe dracul în patru, a face pe dracul ghem, a da bir cu fugiţii* etc.).

Atenţie!

– Locuţiunile verbale sunt construcţii inanalizabile întrucât componentele lor s-au „golit" de sensurile proprii, având numai împreună sensuri verbale (Spre ex., în *a lua loc* verbul *a lua* nu mai trimite la ceva = *a lua ceva*, ci realizează – împreună cu substantivul *loc* – sensul verbului *a sta*; la rândul său, substantivul *loc* preia nuanţă adverbială).
– Nu orice construcţie (expresie) verbală este şi locuţiune. A se vedea diferenţa dintre *a încerca ceva* (verb + pronume) şi *a o pune la încercare* (a o proba) sau dintre *i-a făcut ceva* şi *i-a făcut de petrecanie*. În cadrul expresiilor verbale *e bine, e rău* etc., verbele îşi menţin sensurile, adverbele alăturate adăugându-le aparent nuanţe circumstanţiale (dar de fapt sunt nume predicative.)

Aplicaţii:

① Identificaţi sensurile locuţiunilor verbale *a da de ştire, a-şi păzi gura, a lăsa-o mai moale, a-şi pune poşta în cui, a face ţuşti.*
② Numiţi locuţiunile verbale echivalente cu verbele *a fugi, a uita, a cere, a descoperi, a căuta* (la întâmplare).

Să descoperim, în continuare, posibilităţile clasificării verbelor având în vedere situaţiile contextuale:

Scanned with OKEN Scanner

Am făcut ceva, dar voi face mai departe şi altceva.
Am fost bun cât am fost pe munte.
Voi fi fost mereu mai bun, deşi voi fi înţeles totul la un alt nivel.

Un prim criteriu al clasificării verbelor (ca şi pentru locuţiunile verbale) îl formează posibilitatea acceptării sau neacceptării complementului direct. Verbele (locuţiunile verbale) care pot accepta complementul direct se numesc **tranzitive**. Celelalte sunt **intranzitive**. Prin urmare, *am făcut* (ceva), *voi face* (altceva), *voi fi înţeles* (totul) sunt tranzitive. Tot tranzitive sunt şi verbele care nu au în construcţiile contextuale complemente directe, dar le pot avea:

Dau celor mulţi (Dau ceva).
Urc pentru a vedea cerul (Urc scările).

Intranzitive sunt verbele (ca şi locuţiunile verbale) care nu pot accepta tranzitivitatea (prin complemente directe):

Am fost bun; Am fost la munte; Mă gândesc la tine, deşi nu e bine să se ştie acest lucru.

De observat că **absolut intranzitive** sunt verbele reflexive propriu-zise (Ceea ce se va reţine şi din pasajele rezervate acestor reflexive), verbele pasive şi cele copulative.

Aplicaţie: Identificaţi verbele (locuţiunile verbale) tranzitive şi intranzitive din textele:

M-am făcut băiat mare şi te doresc la fel cum aş fi eu.
M-am hotărât să te ajut în tot ce ai putea să devii altfel.
A luat-o la fugă spre casa unde se aflau cei care băgaseră totul de seamă.

Al doilea criteriu de clasificare pentru verbele implicate în textele date spre analiză se referă la posibilitatea acestor verbe de a forma sau nu singure predicatele:

am fost pe munte – cu *am fost* = predicat verbal, căci *am fost* – ne-am aflat;
am fost bun = predicat nominal, în care *am fost* = verb copulativ.

Prin urmare, acest al doilea criteriu de clasificare are în vedere **verbele predicative** = cele care formează singure predicatele verbale (cele mai multe) şi **verbele copulative** (care fac legătura între subiecte şi nume predicative).

Cel mai întâlnit verb copulativ este *a fi* (mai puţin situaţiile în care el este echivalent cu *a exista, a trăi, a se afla* = verbe predicative). Deci:

Sunt acasă mereu – cu *sunt* = mă aflu = predicat verbal.
Sunt mereu mai fericit – cu *sunt* + *fericit* = predicat nominal.

Alte verbe copulative:

a deveni (întotdeauna);
a părea, a rămâne, a ajunge, a însemna, a ieşi, a se face, a se numi – numai când sunt echivalente cu *a fi* şi *a deveni*:
Ajung acasă (**predicativ**) – *Ajung om mare* (**copulativ**).
Am ieşit din casă (**predicativ**) – *Am ieşit meşter* (**copulativ**) etc.

Atenţie! Nu există verbe nepredicative, ci doar moduri nepredicative (după cum se va vedea mai departe).

Scanned with OKEN Scanner

Al treilea criteriu de clasificare se referă la **verbele auxiliare** – adică la acele verbe care ajută în formarea timpurilor şi modurilor compuse pentru alte verbe:

– În *M-am făcut băiat mare*, verbul *a se face* formează **perfectul compus** cu ajutorul **auxiliarului** *a avea*. Acest auxiliar intervine şi-n construcţia condiţionalului (*aş cere, aţ merge*).
– În: *Voi deveni; Nu voi fi; Nu voi fi fost*, apare **auxiliarul** *a voi*.
– Construcţia *Nu voi fi fost* include şi **auxiliarul** *a fi*.

✎ Prin urmare, **verbele auxiliare** intră în componenţa timpurilor şi modurilor compuse, după cum urmează:

- *a avea*
  - perfect compus;
  - condiţional-optativ.
- *a vrea (a voi)*
  - viitor;
  - forme populare de viitor.
- *a fi*
  - viitor anterior;
  - conjunctiv şi condiţional-optativ perfect;
  - infinitiv perfect
  - prezumtiv
  - diateza pasivă.

Există (în afara criteriilor amintite) **verbe de modalitate** şi **de aspect** = verbe construite împreună cu alte verbe, apărând de obicei la conjunctiv sau la infinitiv; ele implică sensuri modale – posibilitatea, necesitatea, dorinţa, eminenţa, irealitatea sau nuanţe ale aspectului – începutul, continuarea, sfârşitul unei acţiuni.

Verbele de modalitate pot fi: *a avea (Am a-ţi da), a putea (Pot să fiu), a vrea (Vreau a-ţi fi dat ajutor), a da (Dă să ceară), a fi (Era să cer), a trebui (Trebuie căutat), a veni (Îmi vine să te cert)* etc.

Verbele de aspect pot apărea în situaţii contextuale cum ar fi:

A se apuca de lucru (a se apuca);
A începe să spună (a începe);
A pornit să lucreze (a porni);
A prins a cere (a prinde);
Termină de cărat (a termina).

Se poate spune că verbele de modalitate şi de aspect sunt cele care-şi completează sensurile cu alte verbe (la infinitiv sau la conjunctiv – mai ales):

S-a pus a râde.
Îmi vine să te lovesc.

✎ Obs. În analiza sintactică, este normal (credem) ca elementele complementare verbului de acest tip să fie considerate astfel:

– infinitivul să intre în componenţa unui predicat verbal compus;
– conjunctivul să construiască o propoziţie subordonată, dar numai în funcţie de situaţia contextuală.

Scanned with OKEN Scanner

Deci:

Am a şti sau *A prins a se face ceva, A prins a râde* = predicate verbale compuse.
Pot să ştiu sau *S-a pus să râdă* – cu câte o propoziţie principală şi una secundară.

În fine, clasificarea verbelor vizează regularitatea sau iregularitatea lor în cadrul flexiunii. Să raportăm, spre exemplu, pe *a lucra* cu *a fi*. Primul verb menţine rădăcina în timpul flexiunii (*lucrez, lucrai, lucrasem* etc.), în timp ce al doilea verb modifică propria rădăcină (*sunt, fuseI, eram* etc.).

Aplicaţii:

① Descoperiţi verbele din textul de mai jos, stabilind categoriile lor, conform criteriilor de clasificare studiate mai înainte:

Am fost un om care părea a râde de alţii.
N-am a-ţi spune prea multe din ce-ai a-ţi imputa pentru ce-ai făcut.
Voi deveni omul pe care-l ai de controlat în tot ce face.

② Propuneţi situaţii contextuale în care:

a) *a fi* să poată fi:
- predicativ;
- copulativ;
- auxiliar;
- de modalitate.

b) *a avea* să se realizeze ca:
- predicativ;
- auxiliar;
- de modalitate.

c) *a vrea* să apară ca:
- predicativ;
- auxiliar;
- de modalitate.

Să urmărim – mai departe – **conjugările verbelor**, reţinând că acestea se pot descoperi pornind de la terminaţiile (sufixele) formelor lor iniţiale (acestea fiind – de fapt – **infinitive prezente**).

În acest sens, să grupăm verbele *a lucra, a putea, a cere, a fi, a hotărî, a sui, a depune, a bea, a colora* etc.

Vom obţine **cele patru conjugări** în care se grupează toate verbele:

Conjugarea I
(cu verbele terminate în **-a**) – *a lucra, a colora, a termina, a manipula* etc.

Conjugarea a II-a
(cu terminaţia **-ea**) – *a putea, a bea, a cădea, a şedea, a veghea* etc.

Conjugarea a III-a
(**-e**) – *a cere, a depune, a face, a merge* etc.

Conjugarea a IV-a
(cu două terminaţii posibile **-i** sau **-î**) – *a fi, a fugi, a citi, a amăgi*, respectiv – *a hotărî, a urî, a coborî* etc.

Scanned with OKEN Scanner

Atenţie!

– Nu se vor confunda asemenea conjugări, acceptându-se forme populare sau neîngrijite de tipul: *a şede, a bătea, a făcea, a mergea, a puté* etc. (De fapt, trecerile de la o conjugare la alta nu pot fi admise în nici un caz!).
– Sunt corecte formele *a curăţa* (şi nu *a curăţi*), *a sughiţa* (nu *a sughiţi*), *a scrie* (nu *a scri*), *a bate* (nu *a bătea*), *a rămâne* (nu *a rămânea*) etc.

Aplicaţie: Precizaţi conjugările verbelor din textele de mai jos:

El a adăogit mult, dar a rămas neînţeles de toţi.
Faci ce vrei tu, dar să nu pari mai mult decât eşti!

Diatezele sunt specifice verbelor şi exprimă raportul dintre acţiune şi subiectul gramatical. Pentru a le descoperi, să comentăm situaţiile din textele:

1. *Eu laud pe cineva.*
2. *Eu mă laud la cineva.*
3. *Eu sunt lăudat de cineva.*

În primul text, subiectul gramatical apare realizând acţiunea, pe care o suportă altcineva = **diateza activă.**

Textul al doilea propune corespondenţa dintre subiectul gramatical şi obiect (*Eu mă laud pe mine la cineva*) = **diateza reflexivă.**

Să reţinem diferenţe între:

Mă spăl (**diateza reflexivă**) – *Te spăl* (**diateza activă**).
M-am dus (**diateza reflexivă**) – *Te-am dus* (**diateza activă**).

Să mai reţinem şi faptul că sunt verbe care nu suportă relaţia dintre diateza activă şi cea reflexivă: *mă gândesc*, (ce) *mă fac*, (luminile) *se sting* etc. Se poate spune că verbele la diateza reflexivă pot fi grupate în:

– **verbe reflexive propriu-zise** (în care pronumele reflexive nu se pot prelungi în forme accentuate şi nu au funcţii sintactice, rămânând numai ca mărci ale diatezei reflexive);
– **verbe reflexive pronominale** (în care pronumele reflexive se pot prelungi în forme accentuate, au funcţii sintactice, iar verbul ca atare are funcţie aparte). Într-un atare caz, se poate vorbi de **diateza activă pronominală.**

Să demonstrăm afirmaţia în:

– *Eu mă gândesc* = pronumele reflexiv *mă* este marcă a diatezei reflexive; *mă gândesc* = predicat.
– *Eu mă spăl* – cu pronumele reflexiv/complement direct (pe cine spăl? *pe mine – mă*) şi predicatul = *spăl.*

În fine, textul dat mai sus – *Eu sunt lăudat de cineva* – implică relaţia dintre subiectul logic şi cel gramatical. Subiectul gramatical (=*eu*) suportă acţiunea altuia – cel care se impune ca subiect logic (=*cineva*).

Aplicaţie: Să transformăm textul *Lumea te-a aplaudat*, schimbând diateza verbului *a aplauda* – de la activă la pasivă.

Scanned with OKEN Scanner

(Rez.: *Tu ai fost aplaudat de lume.* Deci în al doilea caz nu se mai suprapun cele două categorii ale subiectului, ci. obiectul devine subiect gramatical, pe când subiectul inițial apare ca un complement – de agent).

Sintetizând diatezele verbale, trebuie să reținem că:

– Diateza activă susține verbul (sau locuțiunea verbală) ca atare.
– Diateza reflexivă adaugă *pronumele reflexiv* (între formele lui reflexiv. propriu-zise și cele pronominale) cu o posibilă activă pronominală.
– Diateza pasivă se construiește cu auxiliarul *a fi*, care-și schimbă forma în funcție de mod, timp, persoană și număr, verbul de conjugat apărând la participiu și acordându-se numai în gen și număr cu subiectul gramatical:

Voi fi lăudat(ă) de cineva;
Să fi fost aplaudat(ă) de toți etc.

Atenție! Nu se vor confunda formele diatezei reflexive cu cele în care se includ verbele copulative + numele predicative. Deci:

– *Am fost corectat de el* – cu *am fost corectat* = diateza pasivă.
– *Am fost corect cu. voi* – cu *am fost corect* = verb la diateza activă (copulativ) + nume predicativ.

(Diferențierea între cele două situații se obține raportând de fiecare dată subiectul logic la cel gramatical. Numai pentru diateza pasivă cele două sunt separate și în formă inversată).

Să mai reținem că există și verbe de interferență între diateze. Am urmărit până acum situația reflexivelor personale (deci între diatezele activă și reflexivă). Dar apar și situații în care reflexivele au sens pasiv:

Luminile se aprind (de către paznic);
Crengile se scutură dimineața (de fapt, sunt scuturate de vânt).

De asemena există reflexive impersonale (*se pare, se aude, se crede* etc.). Impersonale sunt și verbe active ca și expresii verbale (*e bine, e rău* etc).

Aplicații:

① Precizați diatezele verbelor și locuțiunilor verbale din textele:

Cine mi-ai fost, omule, care mi-ai fost lăudat de toți?...
Mi s-a părut că te lăudai prea mult când te apreciam fără să te cunosc.
Duce-mi-aș unde nu mă recunoaște nimeni dintre cei care mă știu...

② Transformați textele de mai jos, trecând verbele de la o diateză la alta, în funcție de posibilitățile contextuale; comentați modificările produse:

Au realizat o lucrare bună.
Vocea a fost auzită de departe.
Se spune din bătrâni același lucru.

Să reținem că prin **modul verbului** se înțelege forma pe care o la acesta pentru a arăta felul cum consideră vorbitorul acțiunea sau starea (adică: reală, posibilă, realizabilă, condiționată, impusă etc.); să încercăm a descoperi

Scanned with OKEN Scanner

categoriile modurilor verbale din textele:

A spus ce-l de spus.
Judecând prea mult totul, n-a mai avut timp spre a acţiona.
Căutată de prea mulţi, oricę operă îşi ridică mereu valoarea.

Rezultă două categorii mari de moduri verbale:

❶ La **moduri personale** (Cu forme care flexionează după persoană) sunt: *a spus, -l,* (n-) *a avut* şi *îşi ridică.*

❷ La **moduri nepersonale** (Cu forme indiferente de persoană) apar – (de) *spus, judecând,* (spre) *a acţiona, căutată.*

Modurile personale sunt: **indicativul, conjunctivul, condiţional-optativul, imperativul.**

Modurile nepersonale sunt: **infinitivul, gerunziul, participiul** şi **supinul.**

Să descoperim definiţiile şi coordonatele modurilor personale pe baza următoarelor texte:

1. *Vă ajut şi vă voi ajuta mereu, căci am fost numai cu voi.*
2. *Să ştiu totul acum, înseamnă să fi învăţat mereu tot mai mult:*
3. *Aş avea un lucru dacă l-aş fi dorit mai înainte.*
4. *– Învaţă mereu! – Învăţaţi-vă a fi buni!*

Primul text include numai verbe care exprimă acţiuni reale, sigure. Aceste verbe (*ajut, voi ajuta, am fost*) se află la **modul indicativ.**

După cum rezultă din acelaşi text, **modul indicativ** (mod personal şi predicativ) are cele mai multe timpuri (**prezent, viitor, perfect compus** etc.). Despre aceste timpuri vom discuta mai departe.

Al doilea text se susţine prin verbele *să ştiu* şi *să fi învăţat.* Acestea propun acţiuni posibile, realizabile şi – ca atare – se află la **modul conjunctiv** (mod personal şi predicativ), care se construieşte cu ajutorul conjuncţiei *să.* Dar între *să ştiu* şi *să fi învăţat* apare diferenţa de timp, primul verb aflându-se la conjunctiv prezent, pe când celălalt este la conjunctiv perfect. Prin urmare, conjunctivul are doar două timpuri, diferenţa dintre prezent şi perfect impunând-o auxiliarul *a fi* (*să am – să fi avut; să merg – să fi mers* etc.).

Atenţie! În conjugare, verbele de conjugat la conjunctiv se ghidează, la prezent, după prezentul indicativ (+ conjuncţia *să*), iar la perfect au formă invariabilă (*să fi mers, să fi aflat*).

Textul al treilea preluat spre comentariu include două verbe prin care se susţin acţiuni realizabile în funcţie de anumite dorinţe sau condiţii (puse de ceva sau de cineva). Este vorba de modul **condiţional-optativ,** care – ca şi conjunctivul – poate avea timpurile **prezent** (*aş avea*) şi **perfect** (*aş fi avut*). Prezentul său se construieşte (ca timp compus) pe baza auxiliarului *a avea* + verbul de conjugat la infinitiv. Perfectul adaugă auxiliarul *a fi* participiului verbului de conjugat. Deci:

- la condiţional-optativ prezent – *aş citi, aş cere, aş vrea, am merge;*
- la condiţional-optativ perfect – *aş fi citit, aş fi cerut, ar fi vrut, am fi mers.*

Scanned with OKEN Scanner

A se reţine că modul cohdiţional-optativ este personal şi predicativ!

Atenţie!

- La condiţional-optativ, verbul propriu-zis nu-şi schimbă forma în timpul conjugării, flexiunea aparţinând (şi numai la prezent) auxiliarului.
- Condiţional-optativul poate avea, în afara sensurilor prezentate, nuanţele:
  - potenţială - *Ai crede tu totul?!*
  - prezumtivă - *Se aude că ar veni toţi.*
  - condiţional-prezumtivă - *Se aude că ar fi venind toţi.*

Textul ultim (dat anterior spre dezbatere) raportează verbele la modul **imperativ** (mod personal şi predicativ) = modul prin care se exprimă acţiuni realizabile din perspectiva unui îndemn, a unei porunci (rugăminţi). Un atare mod nu se poate exprima decât la prezent şi la persoana a II-a (singular şi plural), având forme afirmative şi negative (*Vino!, Stai!, Nu veni!, Nu sta!*). El impune o punctuaţie aparte (Până la un nivel, ca vocativul):

- *Vino, băiete, cu noi!*
- *Stai că vin acum!*

Atenţie! Imperativul se poate exprima deseori şi prin alte forme modale:

- prin indicativ - *Vei veni!*
- *prin conjunctiv - Să vii! etc.*

De reţinut că, pe lângă cele patru moduri personale şi predicative discutate până acum, există şi **modul prezumtiv** - care exprimă acţiuni realizabile, posibile, prezentate ca presupuse, bănuite. Acest mod are şi el două timpuri:

- **prezent** - format din viitorul verbului *a fi* + gerunziul verbului de conjugat (*vom fi lucrând*);
- **perfect** - format din viitorul verbului *a fi* + participiul verbului de conjugat (*vom fi cântat*).

De observat că formele specifice ale acestui mod sunt numai la prezent, cele de la perfect fiind identice cu ale viitorului anterior-indicativ. Diferenţierea o realizează contextul.

Să reţinem acum definirea **modurilor nepersonale**, urmărind alte situaţii decât cele ale modurilor personale, din textele:

1. *E uşor a scrie versuri* (Eminescu).
2. *A fi avut totul nu-i suficient.*
3. *A plecat scrâşnind din dinţi.*
4. *Supărat pe toţi, a ieşit rapid din casă.*
5. *Nu-i greu de găsit calea cea bună.*

A scrie (din textul 1) denumeşte acţiunea - ca atare (este chiar definiţia ei) = **mod infinitiv**. Acest mod se formează cu ajutorul prepoziţiei *a* şi prezintă multiple asemănări cu substantivul, mai ales că forma sa prelungită este substantivală (*a scrie - scriere; a citi - citire*).

Scanned with OKEN Scanner

Infinitivul are forme de **prezent** (*a veni, a lucra, a da* etc.) şi de **perfect** (*a fi avut* – din textul 2, *a fi mers, a fi deranjat* etc.), ultimul timp bazându-se pe auxiliarul *a fi* + participiul verbului de conjugat.

Atenţie!

a) Infinitivul poate fi folosit şi cu valoare de imperativ:
A nu tuma apăl

b) Există şi un **infinitiv perfect popular** construit cu gerunziul verbului de conjugat: *Crede a fi ştiind ceva.*

c) Aşa-zisul **infinitiv lung cu valoare verbală** apare numai în construcţii populare şi familiare: *Închinar-aş, Face-ar; Fire-aş* etc. (**Infinitivul lung cu valoare substantivală** nu priveşte morfologia verbului ci flexiunea nominală: *Stare, a stărui, facere, facerii, venire, venirii* etc.).

În textul 3, apare forma *scrâşnind* = verb la **modul gerunziu**, mod care propune acţiunea în desfăşurare, utilizând în construcţie desinenţele *-ând, -ind* (*având, făcând, suind, devenind*).

Atenţie la formarea gerunziilor verbelor *a ploua (plouând), a agrea (agreând), a apropia (apropiind), a trunchia (trunchiind)* ş.a.!

Verbul *supărat* din textul al patrulea se află la **modul participiu** – care denumeşte acţiunea suferită sau îndeplinită de un obiect, raportându-se cu uşurinţă la situaţia adjectivului (*făcut, mers, citit, scris, poruncit* etc.). Se observă că participiul are întotdeauna valoare temporală de trecut.

De reţinut că diferenţierea participiului de adjectiv se realizează în funcţie de sensurile contextuale:
Sunt un om fericit (valoare adjectivală).
Mă simt mereu lăudat de toţi (valoare participială).

Atenţie! Verbul solicită complemente, pe când adjectivul are raportări nominale (Precizarea este valabilă şi pentru situaţiile în care se determină substantive: *Văd un om necăjit* şi *Văd un om necăjit de voi toţi*).

În ceea ce priveşte construirea participiului, să reţinem sufixele solicitate de el: *-t, -s* (la masculin singular). De asemenea, să mai reţinem că acest mod verbal implică genul şi numărul (ca şi adjectivul):
Lucrat de noi, ogorul era bun.
Lucrată de ei, casa părea deosebită.

În funcţie de diateze, participiul are unele valenţe:
– valenţa pasivă – *Luna fixată de noi este mai.*
– valenţa activă – *Prietenul pornit acasă este Costel.*

În fine, textul al cincelea (dat spre comentariu mai sus) include verbul *de găsit* aflat la **modul supin** = modul care se formează din prepoziţie + participiu (*de lucrat, pentru scris, la învăţat* etc.), indicând scopul, destinaţia, provenienţa etc. Formele lui par sinonime cu cele ale infinitivului (*S-a săturat de stat – S-a săturat a sta; A avut de căutat – A avut a căuta* etc.).
Supinul nu are timpuri, el raportându-se uşor la valenţele nominale:

Scanned with OKEN Scanner

E uşor de scris/a scrie/scrisul.
Am de lucru/a lucra/lucrul.

Aplicaţii:

① Analizaţi verbele şi locuţiunile verbale din textele următoare, stabilind felurile lor, conjugările, diatezele şi modurile acestora:

S-a spus că de primejdia amânată să nu te temi (Sadoveanu)
Nefăcând nimic, te înveţi a face răul (Folclor)
Aş vrea să ţi se spună că am de făcut multe, cerându-ţi-se şi ţie: - Fă bine totul!
A fost bine spus ce auzise.

② Treceţi verbul *a lucra* prin toate diatezele şi modurile posibile.

③ Încercaţi să stabiliţi posibilităţile exprimării temporale ale modului indicativ din textele:

a. *Eu te chem şi te rog ceva.*
b. *Erai mic, dar te credeai mare.*
c. *Făcui bine şi tu dăduşi lovitura.*
d. *V-am dorit numai binele, însă totul rămăsese la fel.*
e. *Voi veni când voi fi lucrat totul.*

Din aplicaţia nr. ③ (dată anterior) putem reţine deja **categoria temporală a verbului** – aceea care exprimă momentul sau durata săvârşirii acţiunii (ca şi în privinţa perpetuării stării).

Din perspectiva generală, timpul poate fi **prezent, trecut** sau **viitor** (*Vin - Am venit - Voi veni*). Dar, din perspectivă gramaticală, el îşi diversifică valenţele pentru că trecutul şi viitorul au şi trepte temporale (numite – de fapt – tot timpuri verbale).

Să urmărim asemenea timpuri (şi valenţe sau trepte) în textele date mai sus, reţinând că ele sunt valabile numai pentru modul indicativ.

Textul a) include verbele *chem* şi *rog* aflate la **timpul prezent** = timpul care exprimă acţiuni simultane cu momentul vorbirii.

Deci (eu) *vin*, (voi) *mergeţi*, (ei) *doresc*, (ele) *cer* etc.

În al doilea text (b), verbele *erai* şi *credeai* propun acţiuni durative în trecut, neterminate în momentul vorbirii = **timpul imperfect.**

Reţinând şi alte exemple – *veneam, creaţi, lucrai, demonstram, aflaţi* vom obţine un posibil element auxiliar în descoperirea imperfectului: Este vorba de vocala **a** prezentă în desinenţa verbului.

Textul al treilea (c) prezintă acţiuni petrecute într-un trecut foarte apropiat de momentul vorbirii, pe baza verbelor *făcui, dăduşi* = **timpul perfect simplu.** În asemenea cazuri, răspunsul nu poate fi decât prin adverbul *adineauri* (De fapt, se consideră că de la săvârşirea acţiunii nu au putut trece mai mult de 12 ore).

Alte situaţii verbale ale perfectului simplu: *venii, fuse, făcuşi, făcurăm, cerură, deveni, demonstrai* etc.

Obs. Perfectul simplu este folosit, cu deosebire, în graiul oltean.

Atenţie la situaţiile în care acest timp se exprimă prin formele populare *fui, fuşi, cerum, vrum, furăm, fură* etc. Asemenea forme se vor evita în exprimarea literară.

Scanned with OKEN Scanner

Textul d) include verbul *am dorit* care se află la **timpul perfect compus** care vizează o acţiune terminată în timp nedeterminat. Un asemenea timp compus se bazează pe auxiliarul *a avea* cărula i se adaugă participiul verbului de conjugat: *am lucrat, aţi venit, ai mers, au cerut, a creat, au clarificat* etc.

Acelaşi text d) demonstrează că acţiunea (sau starea) se poate realiza între extreme. Dacă prin *am dorit* o atare acţiune apăruse în timp trecut nedeterminat, prin verbul *rămăsese* se impune o acţiune trecută, încheiată înaintea altei acţiuni trecute = **timpul mai mult ca perfect.** Să căutăm şi alte exemple demonstrative în acest sens – *făcusem, veniserăţi, lucraseră, deveniserăm, deveniserăţi* etc. şi vom ajunge la concluzia că sufixul caracteristic mai mult ca perfectului este grupul **se.**

Notă – Când acest sufix apare şi-n formarea perfectului simplu, la mai mult ca perfect el se dublează. Deci *fusei/fusesem, dusei/dusesem.*

Atenţie şi la folosirea lui *-ră:* (*Făcură, lucrară, dădurăm* sunt forme corecte, dar *am dădutără, făcutărăm, a plătitără* nu pot fi acceptate).

Ultimul text dat demonstrează modul în care poate fi exprimat viitorul verbal:

– *voi veni* exprimă o acţiune care se poate petrece dincolo de momentul vorbirii (Ca şi în situaţiile *vom merge, veţi rula, va pleca, vom crea*) = **timpul viitor** = timp compus pe bază auxiliarului *a voi* + infinitivul verbului de conjugat.

– *va fi lucrat* exprimă o acţiune care se va realiza tot după momentul vorbirii, dar înaintea altei acţiuni viitoare (Este un timp compus format din viitorul propriu-zis al auxiliarului *a fi* + verbul de conjugat la participiu ca şi în situaţiile *va fi mers, vor fi auzit, vom fi făcut, vor fi căutat* etc. Este vorba de **viitorul anterior.**

Atenţie la multiplele forme ale **viitorului popular** (care se cuvin comentate mai ales din perspectivă stilistică, deşi limba literară nu le acceptă):

A veni când a putea.
Am să te rog şi n-ai să mă refuzi.
Om vorbi ce-o fi mai bine.
Avea să plece când sta-vom să n-o mai credem.
O să-ţi spun ceea ce n-ai să crezi niciodată.
Când te-i face mare, îl face cum îl vrea tu...
O face ce-o putea şi n-am să-l ajut în nici un fel.

Iată şi viitor anterior:

Îi fi venit; A fi venit; O fi mers etc.

Să recapitulăm şi să sintetizăm cunoştinţele referitoare la timpurile şi modurile verbale (Ca şi în privinţa diatezelor):

I. Modurile personale sunt independente şi se diferenţiază în funcţie de felul acţiunii exprimate şi de construcţia verbală respectivă:

❶ **Indicativul** = acţiune sigură, reală; are toate timpurile verbale.

❷ **Conjunctivul** = acţiune posibilă, realizabilă; în construcţia lui intervine conjuncţia *să*; la perfect preia şi auxiliarul *a fi* în formă invariabilă.

❸ **Condiţional-optativul** = acţiune dorită sau condiţionată; se constru-

Scanned with OKEN Scanner

ieşte cu auxiliarul *a avea*; la perfect preia şi auxiliarul *a fi* în formă invariabilă.

❹ **Imperativul** = acţiune impusă (numai la persoana a II-a şi cu forme afirmative şi negative).

❺ **Prezumtivul** = acţiune posibilă, presupusă (Cu cele două timpuri – prezent şi perfect – bazate pe auxiliarul *a fi*, invariabil dar raportând gerunziul verbului de conjugat la participiul acestuia).

II. Modurile nepersonale sunt dependente şi implică:

❶ Pentru **infinitiv** – acţiune prezentată la nivelul general, abstract; de fapt, acest mod susţine chiar numele acţiunii (stării). Foloseşte în construcţie prepoziţia *a*.

❷ **Gerunziul** susţine acţiunea în desfăşurare, incluzând obligatoriu desinenţele *-ând, -ind*.

❸ În cadrul **participiului**, acţiunea apare ca suferită sau îndeplinită de un obiect (verbul preia valoare adjectivală); sufixele caracteristice sunt (la masc. sing.) *-t, -s* (cu posibilele vocale de legătură *-a, - u, -i, -â-*).

❹ **Supinul** se formează din participiu + prepoziţie (antepusă).

III. Timpurile verbale se raportează în general între prezent, perfect şi viitor (Sau mai bine zis între perfect, prezent şi viitor).

Numai la modul indicativ aceste timpuri verbale capătă o mai largă desfăşurare, care poate fi urmărită din următoarea scară temporală:

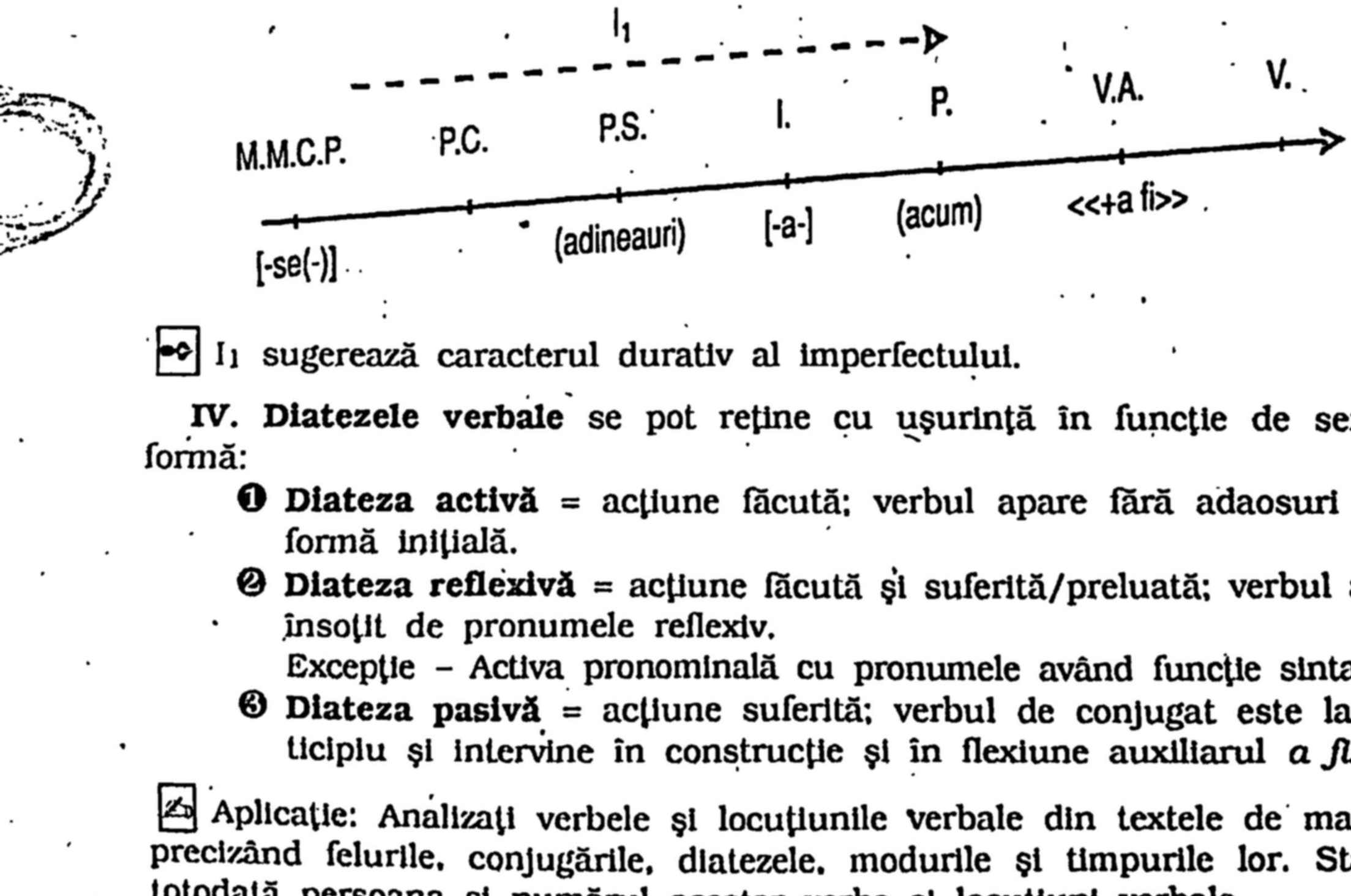

I1 sugerează caracterul durativ al imperfectului.

IV. Diatezele verbale se pot reţine cu uşurinţă în funcţie de sens şi formă:

❶ **Diateza activă** = acţiune făcută; verbul apare fără adaosuri – ca formă iniţială.

❷ **Diateza reflexivă** = acţiune făcută şi suferită/preluată; verbul apare însoţit de pronumele reflexiv.

Excepţie – Activa pronominală cu pronumele având funcţie sintactică.

❸ **Diateza pasivă** = acţiune suferită; verbul de conjugat este la participiu şi intervine în construcţie şi în flexiune auxiliarul *a fi*.

Aplicaţie: Analizaţi verbele şi locuţiunile verbale din textele de mai jos, precizând felurile, conjugările, diatezele, modurile şi timpurile lor. Stabiliţi totodată persoana şi numărul acestor verbe şi locuţiuni verbale.

Scanned with OKEN Scanner

– Ştiam noi că veţi veni şi tu când vei putea.
– Aş fi făcut totul ca să mă bucur, dar n-am putut să te fac să crezi altceva.
– Venim mâine şi ne vedem. Să fiţi, deci, gata să ne aşteptaţi.
– Veniţi şi voi cu noi şi veţi vedea totul.
– De ce n-ai băgat de seamă ce se poate întâmpla ca să-ţi iei tălpăşiţa la timp?

Rezultă că persoana şi numărul verbelor se descoperă atât din antepunerea pronumelui personal (*noi ştiam, voi veniţi*) cât şi din desinenţele verbelor (*aş fi făcut* = eu, *venim* = noi, *veţi vedea* = voi etc.).

Atenţie!

– Desinenţele verbale propun persoana şi numărul cu deosebire la persoanele I-II (După criteriul subiectului inclus).
– De fapt, în majoritatea cazurilor, se impune verificarea contextuală prin antepunerea pronumelor personle (Căci pentru *Am venit* sunt posibile *eu* şi *noi*, după cum pentru *Lucrează orice* subiectul poate fi *el/ ea/ el*).

Din perspectiva structurii verbale, să urmărim situaţiile din textele:

1) *El lucrează încet, dar creează multe pentru viitor.*
2) *Eu ştiu ce este.*
3) *Voi avea destul când am să te caut, dar voi voi mai mult.*

În textul 1), descoperim o posibilă relaţie între *lucrează* şi *creează*, pentru a reţine că flexiunea verbală porneşte de la rădăcină, căreia i se adaugă sufixele sau desinenţele (deci *lucr* – sau *cre-* + *ează* = *lucrează, creează*; situaţiile sunt valabile pentru toate modurile şi timpurile).

Textul al doilea conţine două **verbe neregulate** = verbe care-şi modifică rădăcina şi flexiunea = *a lua* (ia, iau, luaţi, lua etc), *a fi* (sunt, erau, eşti etc.).

În al treilea text, verbele *a avea* şi *a voi* apar la graniţa dintre categoria neregulatelor şi cea a auxiliarelor. Se va evita neapărat utilizarea verbului hibrid *a vroi* – obţinut abuziv prin contaminarea lui *a vrea* cu *a voi* (*vrând, vroind, vroiesc* etc.).

Aplicaţie: Încercaţi să susţineţi flexiunea verbelor *a păsa, a la, a desfide, a divide, a rage, a radiofica.* La ce concluzii ajungeţi?

(Rez.: Aceste verbe – ca şi altele, de fapt – intră în categoria **verbelor defective** de anumite moduri, timpuri, persoane sau sensuri ale numărului. Spre ex., *a rage* nu are forme pentru persoana I, *a păsa* are mai mult forme pentru persoana a III-a etc.).

Să reţinem, în fine, funcţiile sintactice ale verbelor şi locuţiunilor verbale, urmărind situaţiile din textele:

1. *Vei veni când vei ajunge om adevărat.*
2. *Nefăcând nimic, te înveţi a face rău.*
3. *Poate n-aţi auzit că popa are o mână de luat, iar nu de dat.* (I.L. Caragiale).

În textul 1, *vei veni* are funcţie sintactică de predicat verbal, iar *vei ajunge*

Scanned with OKEN Scanner

intră în componența predicatului nominal (ca verb copulativ)), alături de numele predicativ *om*. Prin urmare, verbele (locuțiunile verbale) aflate la moduri personale construiesc predicate verbale sau intră în componența predicatelor nominale.

În al doilea text, *nefăcând* (gerunziu) = complement circumstanțial de cauză, pe când *a face* (infinitiv) = complement direct.

Textul al treilea include supinele *de luat* și *de dat* = atribute verbale.

Se înțelege că verbele la moduri nepersonale își susțin funcțiile în baza întrebărilor pe care le acceptă (Atenție la situațiile cu mai multe nuanțe sintactice, ca în textul:

Lucrând, a rezolvat totul; nelucrând, pierdea totul. – cu verbele *lucrând* și *nelucrând* = complemente circumstanțiale de cauză cu nuanțe temporale și condiționale).

✍ Aplicații:

① Analiza verbelor și locuțiunilor verbale din textele:

Tot ce-ar zice i se cade, tot ce face-i șade bine
Și o prinde orice lucru, căci așa se și cuvine (Eminescu).
Ce-au căutat turcii până aici: În sfârșit, dacă o să ne ceară pielea, o să le-o vindem cât vom putea mai scump (Galaction).

② Construirea unor texte scurte în care ***a fi*** să apară utilizat, pe rând, ca auxiliar, verb copulativ, predicativ (personal, impersonal).

③ Precizarea formelor de indicativ – perfect simplu, mai mult ca perfect, perfect compus (formă directă și forme inverse), viitor, conjunctiv perfect, condițional-optativ prezent (forme directe și forme inverse), gerunziu, supin și participiu pentru verbele: *a crea, a-și imagina, a inversa, a putea* (la pers. a II-a singular).

④ Corectarea textelor:

– Ce-s cu ei aici?
Erau să cază când le-au venit veștile atâtea de plăcute,
Da-ți-vă la o parte când el trebuește susținut
Și-a adus aportul la tot ceia ce se creia acolo și ori unde.

⑤ Construirea unor texte în care să fie valabile (pe rând):

ai aduna – a-i aduna
să fi – să fii
dă-i – dăi

⑥ Trecerea verbului *a lua* prin toate formele solicitate mai jos:

- diateza activă
  - perfect simplu
  - conjunctiv perfect
  - gerunziu.
- diateza reflexivă
  - perfect compus (forma inversă)
  - viitor (formă inversă)
  - infinitiv perfect.
- diateza pasivă
  - mai mult ca perfect.
  - viitor anterior

Scanned with OKEN Scanner

- conjunctiv prezent
- gerunziu,

în locuţiunile verbale *a o lua la fugă* şi *a-şi lua seamă* la:

- perfect compus
- viitor
  - formă directă
  - formă inversă
- gerunziu
- participiu
- supin.

(Notă: Pentru modurile personale, se vor indica formele de persoana I plural).

⑦ Identificarea situaţiilor lui *-i* şi *i-* din textele:

I-a lăudat şi nu-i normal.
Nu-i apreciat cât i-ar conveni şi-i păcat.
Ce-i cu voi de nu-i mai găsiţi?
Asta-i acasă şi-i gata de primit vizitatorii, oricare i-ar veni.

Scanned with OKEN Scanner

ADVERBUL

Conform denumirii, determină un verb:

Stă acolo, căci aşa i s-a spus – în care *acolo* determină verbul *stă* (unde stă?), în timp ce *aşa* determină verbul *s-a spus* (cum s-a spus?).

Dar să urmărim şi situaţiile din textele:

a. *Viaţa era aproape normală.*

b. *A muncit atât de bine, încât a reuşit cum nu se aştepta nici el.*

Textul a. include adverbul *aproape* care determină adjectivul *normală* (cât de normală?).

În schimb, în celălalt text apar mai multe situaţii:

– adverbul *bine* determină verbul *a muncit* (cum a muncit?) şi este determinant pentru adverbul *atât* (cât de bine?); *cum* este adverb pe lângă verbul *(nu) se aştepta.*

Prin urmare, **adverbul** este partea de vorbire neflexibilă care determină un verb (de cele mai multe ori), un adjectiv sau un alt adverb, desemnând caracteristici ale acţiunilor, stărilor sau însuşirilor.

Atenţie:

❶ Sunt şi situaţii în care adverbele determină substantive (*Drumul înapoi a fost hotărât prin ordinul de ieri* – cu adverbele *înapoi* şi *de ieri* care determină substantivele *drumul* şi *ordinul*) sau pronume (*Voi de-aici şi ei de-acolo veţi face totul!* – cu adverbele *de-aici* şi *de-acolo* determinând pronumele *voi* şi *ei*).

❷ Adverbele se pot confunda cu alte părţi de vorbire (respectivele confuzii se vor evita prin identificarea elementelor pe care le determină adverbele):

a. Cu substantivele: *Munceşte o zi* (substantivul *o zi* = denumire obiectuală), dar *Munceşte ziua* (adverbul *ziua* determină verbul *munceşte*, cuvântul *zi* nemaifiind flexibil). La fel pentru *Vine primăvara* (*primăvara* = subst.), dar *Primăvara se face cald* (*primăvara* = adverb).
(Obs. Substantivele flexionează – putându-se spune *Munceşte două zile* şi *Vin primăverile* etc., pe când adverbele nu flexionează).

b. Cu adjectivele (care determină substantive, pe când adverbele determină verbe):
Apa limpede curge repede (*limpede* = adjectiv, *repede* = *adverb*).
A vorbit aşa cu o aşa forţă (primul *aşa* = adverb, pe când al doilea = adjectiv).
(Obs. Adjectivele flexionează (ca şi substantivele) – *Ape limpezi, Apelor limpezi* etc., excepţie făcând cele provenite din adverbe şi unele împrumuturi; adverbele nu-şi schimbă niciodată formele).

Scanned with OKEN Scanner

c. Cu unele pronume: *Cât mă bucur pentru tine!* (*cât* = adverb = mult, tare); *Doamne, ce s-a mai supărat!* (*ce* = adverb = rău, tare, mult). În schimb, în *Ce faci?* şi *Cât timp stai aici?* – *ce* = pronume interogativ, *cât* = adjectiv pronominal interogativ etc.

d. Cu numeralele şi – mai ales – cu cele adverbiale: *o dată, de două ori, câte o dată* = numerale. Dar *odată (odinioară)* = adverb; *Câteodată (uneori)* = adverb etc.

e. Cu verbe la participiu: *Uimit de ce văzuse, a exclamat tare: Aţi lucrat minunat, băieţi!* – (*uimit* = participiu; *minunat* = adverb).

f. Cu prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale: *Aruncă peste* (*peste* = adverb); *Aruncă peste plasă* (*peste* = prepoziţie); *Merge de-a lungul* (*de-a lungul* = locuţiune adverbială); *Merge de-a lungul drumului* (*de-a lungul* = locuţiune prepoziţională).

(Obs. Adverbele şi locuţiunile adverbiale au sensuri de sine stătătoare, pe când prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale sunt dependente de alte părţi de vorbire. În *Aruncă peste* – unde aruncă? = *peste*, pe când în *Aruncă peste plasă* – unde aruncă? = *peste plasă*).

g. Cu conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale: *Merge înainte* (*înainte* = adverb); *Înainte să plec, trec pe la mine* (*înainte să* – locuţ. conj.; *A lucrat bine* (*bine* = adv.); *De bine ce a lucrat, n-a greşit* (*de bine ce* = locuţ. conj.).

h. Cu unele interjecţii: *A plecat afară* (*afară* = adv.), dar – *Afară!...* = interjecţie.

Observaţie generală: Confuziile dintre adverbe şi alte părţi de vorbire sunt datorate multiplelor fluctuaţii între asemenea categorii gramaticale. De fapt, multe situaţii adverbiale provin – după cum se va vedea şi mai departe – din alte părţi de vorbire. Dar şi adverbele – la rândul lor – îşi pot schimba valorile gramaticale:

- prin substantivare – *Binele se face greu.*
- prin adjectivare – *A lucrat o astfel de păpuşă.*
- intrând în componenţa unor locuţiuni sau construcţii: *în afară de, e bine, de bine, de rău; de bine ce* etc.

Să urmărim situaţiile adverbiale din textele de mai jos, încercând a obţine clasificarea adverbelor:

Acum omul luptă tot voinicește cam ca şi altădată.
Seara ele cântă frumos, făcând pretutindeni curăţenie lună.
Este realmente fericit şi totuşi priveşte pe furiş de jur împrejur.
Ieri ne cerea tocmai să fim mereu la fel, muncind pieptiş.

Descoperim situaţiile adverbiale: *acum, tot, voinicește, cam, ca, altădată, seara, frumos, pretutindeni, lună, realmente, totuşi, pe furiş, de jur împrejur, ieri, tocmai, mereu, la fel, pieptiş.*

Propunem criteriile de clasificare:

❶ După origine (proveniență).
❷ După formă (structură).
❸ După sens.

Scanned with OKEN Scanner

Primul criteriu are în vedere:

1. a. **Adverbele primare** (care au fost moştenite sau au fost preluate ca atare, rămânând cu statut adverbial primordial): *acum, cam, ieri, tocmai, mereu.*

1.b. **Adverbe derivate** din substantive, adjective sau alte părţi de vorbire: *voinicește, părinteşte, realmente, socialmente, pleptiş, chiorâş.*

1.c. **Adverbe obţinute prin compunere**: *altădată, totuşi, altfel.*

De reţinut că principalele posibilităţi de obţinere a adverbelor compuse sunt:

- prepoziţie + adverb (*întocmai, degeaba*);
- prepoziţie + substantiv (*împrejur, devreme, defel*);
- adverb + participiu (*bineînţeles*).

Situaţii de compunere mai complexă: *rareori, nicidecum, întotdeauna, totdeodată, întocmai, de-a lungul* etc.

După al doilea criteriu, situaţiile adverbiale se clasifică în:

2.a. **Adverbe simple** (*tot, cam ,ca, voinicește, seara, frumos* etc.)

2.b. **Adverbe compuse** (*altădată, totuşi*).

2.c. **Locuţiuni adverbiale** = grupuri de cuvinte cu unitate de sens adverbial (*pe furiş, de jur împrejur, la fel*).

Aplicaţie la 2.b.: Construiţi texte scurte în care să fie valabile situaţiile *altădată/altă dată; bineînţeles/bine înţeles; deloc/de loc; altfel/alt fel; numai/nu mai.* Comentaţi diferenţa dintre aparentele dublete.

Rez.:

- *Am venit altădată* (*altădată* = adverb/odinioară) şi *A amânat-o pe altă dată* (*altă dată* = altă împrejurare).

Bineînţeles că vine (adverb = firește) – *Să fie bine înţeles totul* (= înţeles bine).

Nu greşesc deloc (= adverb/nicidecum) – *Este de loc din Bucureşti* (= originar).

A lucrat altfel decât voi (= adverb/altminteri) – *Este un alt fel de om* (= alt tip, nu acelaşi tip).

A luat numai cartea (= adverb/doar) – *Nu mai vreau nimic* (adv. + negaţie).

Aplicaţie la 2.c.: Daţi şi alte exemple de locuţiuni adverbiale, căutând să le grupaţi după posibilităţile formării lor.

Rez.:

- prepoziţie + substantiv sau altă parte de vorbire nominală: *din nou, de aceea, fără îndoială, fără greş* etc.; uneori se foloseşte prepoziţia compusă *de-a*: *de-a binelea, de-a buşilea, de-a latul* etc.
- asemenea construcţii pot căpăta determinante, corelative sau pot suporta repetiţii spre a se obţine alte locuţiuni: *de bună seamă; de florile mărului; din una în alta; de voie, de nevoie; de unde până unde; din zi în zi* etc.
- substantive, pronume sau adverbe repetate cu ajutorul prepoziţiilor sau conjuncţiilor: *pas la pas, când şi când, încetul cu încetul, cât de cât* etc.
- din contexte mai largi: *cine ştie când, de când lumea.*

Scanned with OKEN Scanner

Atenţie: Se vor evita confuziile dintre:

– adverbele compuse *deoparte, demult, devreme, deodată, dinadins, în adevăr* şi locuţiunile adverbiale construite în paralel: (pe) *de o parte, de mult, de vreme, dintr-o dată, dintr-adins, într-adevăr;*
– construcţiile aparent identice: *de tot/de toată; din cât/din câte.*
(Evitarea acestor confuzii se va putea realiza în construcţii de tipul:

S-a oprit deodată/A refuzat totul dintr-o dată.
A venit la noi într-una din zile şi a vorbit întruna.
A devenit din cale-afară de binevoitor când a fost dat din calea (noastră) *afară.*
S-a pierdut de tot, vorbind de toată lumea la fel etc.

Al treilea criteriu de clasificare se referă la înţelesul adverbelor (locuţiunilor adverbiale): Să descoperim asemena categorii adverbiale, având în vedere atât exemplele preluate de la începutul clasificării cât şi altele apărute pe traseul discuţiilor (între adverbe simple şi compuse, locuţiuni adverbiale):

❶ Adverbele şi locuţiunile adverbiale **de mod** arată modul în care se realizează acţiunea, starea, însuşirea şi răspund la întrebările *cum?, în ce fel?, în ce mod?, cât?, cât de?* Iată exemple: *tot, voinicește, cam, ca, frumos, lună, realmente, totuşi, pe furiş, tocmai, la fel, pieptiş, târâş-grăpiş, cât de cât, aşa şi-aşa* etc.

❷ Adverbele şi locuţiunile adverbiale **de loc** (*pretutindeni, de jur împrejur, din loc în loc, în faţă, deasupra, nicăieri, niciunde* etc.) arată locul sau direcţiia unei acţiuni/stări/însuşiri şi răspund la întrebările *unde?, de unde?, până unde?, încotro?*

❸ Adverbele şi locuţiunile adverbiale **de timp** susţin timpul/perioada/durata şi răspund la întrebările *când?, de când?, până când?, cât timp? (acum, altădată, mereu, din când în când, de când lumea, ceas de ceas, clipă de clipă, în vecii vecilor).*

Să mai reţinem că:

1. Integrarea unor adverbe în grupele stabilite prin al treilea criteriu de clasificare este dificilă şi chiar confuză pentru că:

a. Există adverbe integrate de obicei în grupa modalelor, dar care nu au nici cel puţin statut clar adverbial (*da, ba, ca, cam, adică, chiar, mai, oare, numai*).
b. Apar locuţiuni adverbiale **de cauză** sau **de scop** (ca subclase ale celor date mai sus): *de aceea, de alta, pentru aceea.*
c. Se impún adverbele *unde, când, cum* (şi compusele lor) care au dublă valoare – adverbială şi relaţională.
d. Unele adverbe au posibilităţi polisemantice, în funcţie de contexte: *Merg înainte pe drum* (*înainte* = adverb de loc), dar *Am sosit înainte şi am luat premiul* (*înainte* = adverb de timp şi cu nuanţă modală.

2. Ca atare, vom accepta câteva subclase faţă de această clasificare şi în plus de cele de la 1.b. şi 1.d.:

2'. În clasa modală:

a. **Adverbe de cantitate**: *atât, destul, cam, mult, puţin.*
b. **Adverbe de comparaţie**: *ca, precum, cum, cam.*

Scanned with OKEN Scanner

c. **Adverbe de negaţie** şi **de afirmaţie:** *nu, ba, da, da de unde, nicicum* etc.

d. **Adverbe dubitative** sau **de subliniere** : *adică, chiar, numai, mai, oare.*

2°. De la nivel general, se impune categoria **adverbelor interogativ-relative şi nehotărâte.** În ce le priveşte, să urmărim textele:

- *Spune-mi când plec şi unde să te aştept.*
- *Cum lucrezi şi încotro vei pleca azi?*

În primul text, *când* şi *unde* sunt adverbe relative, stabilind relaţii între propoziţii (*Spune-mi*[1] */când plec*[2] */şi unde să te aştept*[3] */* – adică între prop. 1 şi 2, respectiv între 1 şi 3, dar având şi funcţii sintactice în propoziţiile respective (*când* = C.C.T.; *unde* = C.C.L.).

Al doilea text include pe *cum* şi *încotro* drept adverbe interogative pentru că înlocuiesc elementele aşteptate ca răspunsuri la întrebări (cum? = aşa; încotro? – într-acolo).

Adverbele nehotărâte se construiesc – în general – ca şi pronumele nehotărâte: *cândva, oricând, fiecum, altundeva* etc. Acestea se adaugă formelor specifice *odată, uneori.*

Apar chiar şi **adverbe negative** (*nicăieri, nicicum, niciunde, niciodată).*

Atenţie! În unele lucrări de specialitate se susţine existenţa categoriei adverbelor pronominale, în care ar intra – pe lângă cele relativ-interogative şi nehotărâte – adverbe demonstrative (*acolo, aici, acum, atunci, aşa, astfel, încolo, încoace* etc.).

Aplicaţie: Reţinând faptul că adverbul are grade de comparaţie ca şi adjectivul, precizaţi formele comparative ale adverbului *rău.* Ce deosebiri descoperiţi faţă de trecerea adjectivului prin gradele de comparaţie?

Rez.:

- Gradul **pozitiv** – *rău* (*Lucrează rău*).
- Gradul **comparativ**
  - **de superioritate** – *mai rău.*
  - **de egalitate** – *la fel de (tot atât de) rău.*
  - **de inferioritate** – *mai puţin rău*
- Gradul **superlativ**
  - **relativ** – *cel mai rău.*
  - **absolut** – *foarte rău.*

De reţinut:

– Spre deosebire de adjective, adverbele care au grade de comparaţie sunt în număr foarte redus.
– Adverbele nu-şi schimbă nicicum forma.
– La superlativul relativ, pentru adverbe articolul demonstrativ *cel* nu alternează în funcţie de gen şi număr: *Lucrează ea cel mai bine* şi nu *Lucrează ea cea mai bine*; *El au învăţat cel mai mult* şi nu *El au învăţat cel mai mult.*

Scanned with OKEN Scanner

Atenţie!

❶ Nu pot avea grade de comparaţie adverbele *formidabil, definitiv, excelent, extrem* – care implică deja superlativul.

❷ Unele adverbe se folosesc numai la comparativul de superioritate – *mai ales, mai presus, mai abitir*; altele apar numai la gradul pozitiv şi la comparativul de superioritate: *încolo, înainte, încoace.*

Aplicaţie: Corectaţi textele următoare, susţinând normele aplicate:

Câţi de mulţi aţi venit vă bazaţi şi pe câţi de destui şi de diverse proveniente eraţi.
El erau greu de pornit în a face faţă tinerilor uşori de oprit printr-o cauză absolut necesară.
V-au dat noilor aleşi şi liberilor cugetători tot ceea ce li se putea da.
Aceştia mai au venit, spunând toţi că mai s-au dus şi toţi mai au ajuns.

Rezolvare: Textele date trebuie să se subordoneze normelor lingvistico-gramaticale, corectarea lor impunând următoarele:

Cât de mulţi aţi venit vă bazaţi pe cât de destui şi de diverse provenienţe eraţi!
El erau greu de pornit în a face faţă tinerilor uşor de oprit printr-o cauză necesară.
V-au dat nou-aleşilor şi liber-cugetătorilor tot ceea ce vi se putea da.
Aceştia au venit din nou, spunând toţi că s-au mai dus şi toţi au mai ajuns.

Să descoperim împreună adverbele şi locuţiunile adverbiale din textele de mai jos, stabilind şi funcţiile lor sintactice:

Totul e bine când se sfârşeşte cu bine (*e bine* = predicat nominal, cu adv. *bine* = nume predicativ; *cu bine* = C.C.M.).
Vorba de azi se va repeta mâine (*de azi* = atribut adverbial; *mâine* = C.C.T.).
Fireşte că ştiu, de bună seamă că te anunţ şi pe tine (*fireşte* şi *de bună seamă* = predicate verbale, căci nu acceptă verbul *a fi* în faţă; *fireşte* este adverb, *de bună seamă* este locuţiune adverbială).
Probabil că vine, dar sigur va fi mâine acolo (*probabil* = predicat nominal – cu nume predicativ *a fi* subînţeles; *sigur* = C.C.M.; dacă ar fi fost *Sigur că vin, sigur* = nume predicativ pentru verbul copulativ *a fi* subînţeles).

Prin urmáre şi locuţiunile adverbiale pot fi complemente circumstanţiale şi atribute adverbiale; pot deveni predicative sau pot intra în componenţa predicatelor nominale.

Atenţie!:

• Când adverbele se substantivează, ele pot prelua funcţiile sintactice nominale:

În basme, binele învinge răul (*binele* = subiect, *răul* = complement direct);
Amatorii binelui caută firescul (*binelui* = atribut, *firescul* = complement).

Scanned with OKEN Scanner

• Adverbele predicative au două posibilităţi: să fie predicate nominale (când nu-l acceptă pe *a fi* în faţă) sau să fie nume predicative (când se subînţelege *a fi* în faţă).
• Adverbele devin predicative numai când solicită o propoziţie subordonată, deci când sunt urmate de conjuncţii. Atenţie la diferenţa dintre *Sigur că merg* şi *Merg sigur.*

✍ Aplicaţii:

① Analizaţi adverbele şi locuţiunile adverbiale din textele:
Cum faci, aşa ţi se face (Folclor).
Moromete abia acum ridică fruntea şi se uită cu adevărat spre drum (M.Preda).
Şi-n adevăr, să şedem strâmb şi să judecăm drept (Odobescu).

② Corectaţi textele de mai jos, explicând normele aplicate:
Şi-a recunoscut pe undeva vina.
Copii noi veniţi erau destui de mulţi, dar erau să piardă întrecerea.
Câţi mai mulţi noi veniţi ne bucură mereu.
Scriu poezii mereu mai plăcute şi moderne; ele vor fi în curând nu numai cel mai gustate dar şi cele mai căutate.

③ Urmăriţi valenţele stilistice ale adverbelor şi locuţiunilor adverbiale din textele:
Bat pământul tot cu foc, zâmbindu-şi unul altuia cu drag.
A aruncat buzduganul cât colo, căci luptă-i fuse în van.
Nu-l iartă în veci pentru că a privit-o aşa şi pe dincolo.

④ Construiţi texte scurte în care să fie valabile:
de mult/demult
ori când/oricând
de vreme/devreme.
nici o dată/niciodată
tot una/totuna

⑤ Precizaţi unele locuţiuni adverbiale formate pe baza adverbelor *bine, călare, afară, zadar,* a substantivelor *faţă, timp, urmă, păr* şi a verbelor *a vrea, a trece, a gândi, a vedea.*

⑥ Care sunt formele corecte din grupurile:
dea stânga/de-a stânga/de-a-stânga
de-a vaţi ascuns/dea v-aţi ascuns/de-a v-aţi ascuns
de-a puia gaia/de-a-puia-gaia
de-a-fir-a-păr/de-a fir-a păr/de-a-fir a păr

⑦ Precizaţi funcţiile sintactice ale adverbelor şi locuţiunilor adverbiale din textele:
E bine cum faci, dar rău că nu se întâmplă întotdeauna la fel!
Cu siguranţă că vom reuşi totul imediat ce nu vom mai greşi defel.
A venit sigur pe sine, dar de bună seamă că va mai avea mult de lucru pentru ca totul să fie deplin.

Scanned with OKEN Scanner

PREPOZIȚIA

Să pornim de la două texte:
Podul de piatră s-a sfărâmat (Folclor).
În vaduri, ape repezi curg (Coşbuc).
În primul text, *de* este **prepoziţie** pentru că face legătura între atributul (de) *piatră* şi substantivul *podul.*
Al doilea text include pe *în* = prepoziţie care leagă complementul (în) *vaduri* de verbul *curg.*
În ambele situaţii, prepoziţiile nu au funcţii de sine stătătoare, căci prima intră în componenţa atributului, iar cealaltă ajută la formarea complementului circumstanţial de loc.
Dar cuvintele determinate de atribute sau complemente pot fi şi altele decât substantive sau verbe:

Tu de colo, hai cu mine!... – cu atributul (de) *colo* determinând pronumele *tu* şi cu complementul (cu) *mine* aflat pe lângă interjecţia verbală *hai* (În asemenea situaţii, prepoziţiile leagă atributul de pronume şi complementul de interjecţie).
Trei dintre voi veţi fi gata de atac – cu *dintre* (prep.) făcând legătura între atribut şi numeral şi cu *de* (prep.) care raportează complementul la adverb.

Se poate spune că **prepoziţia** este partea de vorbire neflexibilă care are rol auxiliar, exprimând raporturi de determinare între părţi de propoziţie şi legând de obicei atribute sau complemente de cuvintele de care depind acestea (substantive, verbe sau înlocuitori ai acestora).
Prepoziţia intră în categoria **elementelor de relaţie** (sau a **instrumentelor gramaticale**), alături de articole, conjuncţii ş.a. Prin urmare, ea nu are rol sintactic aparte, ci intră în componenţa unor atribute sau complemente.
Şi totuşi nu se poate susţine faptul că prepoziţiile sunt total golite de sensuri lexicale, căci: *fără* = minus; *peste* = deasupra; *sub* = dedesubt; *cu* = plus; *lângă* = alături etc.

Prin urmare, prepoziţia nu are funcţie sintactică de sine stătătoare dar susţine funcţiile sintactice ale altor părţi de vorbire:

Lucrez cu coelgii.
Lucrez contra colegilor.
Cartea de pe masă e a mea.
Cartea de acolo e a mea.

A se observa că:

- Schimbarea prepoziţiilor modifică funcţiile sintactice ale cuvintelor în cauză.
- Eliminarea prepoziţiilor consemnează modificarea de esenţă a textelor ca întregi.

Scanned with OKEN Scanner

Aplicaţie: Să analizăm împreună un text, urmărind felurile prepoziţiilor:

Către noi au venit oameni de peste munţi, căutând vorbe bune în loc de necazuri.

Rez.: Descoperim trei situaţii clare:

❶ *către* = prepoziţie simplă;
❷ *de peste* = prepoziţie compusă;
❸ *în loc de* = locuţiune prepoziţională.

Să integrăm şi alte exemple pentru cele trei tipuri de prepoziţii:

❶ **Prepoziţii simple** : *a, cu, de, la, în, între, lângă, pe, peste, prin, sub, pentru* etc.

❷ **Prepoziţii compuse**, care – la rândul lor – se pot scrie în două moduri:

a. cu componentele sudate: *dintre, printre, dinspre, înspre* etc.
b. cu asemenea componente izolate: *de la, până la, de sub, de peste, de prin, de după, de pe, de pe sub, până pe la, de pe la, de lângă, de din, de până, de lângă* etc.

❸ **Locuţiuni prepoziţionale** = grupuri de cuvinte cu sensuri unitare, având roluri de prepoziţii (*afară de* = fără; *în urma* = după etc.):

Ele se pot forma din una sau mai multe prepoziţii şi alte părţi de vorbire:

- substantive – *în urma, în faţa, în locul, faţă de, în loc de, în caz de, în spatele* etc.
- adverbe – *în afara, în afară de, în locul, în susul, pe dinapoia* etc.
- pronume sau adjectivele pronominale – *cu tot, cu toată, cu tot cu* etc.

Mai pot fi folosite ca prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale:

- adverbe sau locuţiuni adverbiale – *împotriva, înainte, deasupra.*
- substantivul *graţie.*
- participiile – *datorită, mulţumită.*

Atenţie la posibilele confuzii între prepoziţii (locuţiuni prepoziţionale) şi alte părţi de vorbire.

Mulţumită lor am câştigat graţia celor din jur (*mulţumită* = prepoziţie; *graţia* = substantiv).
Am luat-o de-a lungul, ca să mă aflu curând în faţa casei (*de-a lungul* = locuţ. adverbială; *în faţa* = locuţiune prepoziţională).
În loc de mulţumiri, a primit ceea ce nu dorea din cauza altora (*în loc de* şi *din cauza* = locuţiuni prepoziţionale).

Să reţinem că orice confuzie între prepoziţii (locuţiuni prepoziţionale) şi alte părţi de vorbire se rezolvă din perspectiva faptului că prepoziţia (locuţiunea prepoziţională) se realizează numai cu funcţie de legătură, fără posibilitatea de a se reprezenta individual şi de a avea funcţie sintactică):

Stau în faţă (*în faţă* = locuţiune adverbială = C.C.L.).
Stau în faţa ta (*în faţa* = locuţiune prepoziţională care poate intra în componenţa C.C.L. *în faţa ta*).

Scanned with OKEN Scanner

Din textele analizate până în prezent, am reţinut – de asemenea – că prepoziţiile (locuţiunile prepoziţionale) solicită anumite cazuri. (Încă o dovadă asupra faptului că ele nu sunt total golite de sensuri):

- pentru genitiv: *asupra, contra, înaintea, dedesubtul, deasupra;*
- pentru dativ: *graţie, datorită, mulţumită, conform, potrivit, contrar;*
- pentru acuzativ (cele mai multe): *de, la, de peste, de prin, dinspre, de către* etc.

Atenţiei:

- Unele prepoziţii apar deseori greşit folosite (unele în locul altora):

  Plec în Câmpina (în loc de *Plec la Câmpina*).
  Suferă cu stomacul (în loc de *Suferă de stomac*).
  Viaţa între cele două războaie mondiale (în loc de *Viaţa dintre cele două războaie mondiale*).

Prin urmare, nu se vor substitui prepoziţiile *de, la, dintre* cu prepoziţiile *cu, în, între.*

- Mai gravă apare înlocuirea prepoziţiei *de pe* cu prepoziţia *după* (şi invers). Corecte sunt construcţiile:

  Iau cartea de pe masă (adică – de deasupra mesei)
  Cartea a căzut după sobă (adică – dincolo de sobă, în spatele ei).

- Se scriu şi se pronunţă *de, pe, după, din, prin, dintre* şi nu *dă, pă, dupe, dân, pân, dântre.*
- Sunt corecte formele *o dată cu, de la, din afară, dinspre, printre* şi nu *odată cu, dela, dinafară, din spre, pântre.*
- Nu se acceptă în nici un caz omiterea prepoziţiilor în situaţii ca:

  Muncim de la 8 la 16 (în loc de formula corectă *Muncim de la 8 până la 16*).
  Am adus tortul care-l doreai (corect – *Am adus tortul pe care-l doreai*).

Aplicaţie: Să urmărim situaţiile în care sunt implicate prepoziţiile din textele de mai jos, demonstrând că unele construcţii prepoziţionale sunt echivalente cu forme cazuale (deci că prepoziţiile ajută în construirea efectivă a cazurilor):

a. *A urmat exemplul a numeroşi colegi* – cu *a* (numeroşi)*colegi* în genitiv; mai corect ar fi trebuit să fie: *exemplul numeroşilor colegi.*
b. *S-au împărţit daruri la toţi copiii* – cu *la* (toţi) *copiii* în dativ: mai corect ar fi *S-au împărţit daruri tuturor copiilor.*
c. *Teoria asupra acestei probleme este dificilă* – cu prepoziţia *asupra* care impune genitivul.

Prin urmare, prepoziţiile sunt elemente de relaţie (instrumente gramaticale), deci neavând funcţii de sine stătătoare; şi totuşi, ele implică – după cum s-a văzut mai sus – anumite sensuri şi situaţii care le susţin relativa complexitate. Să adăugăm alte câteva exemple edificatoare în acest sens (cu deosebire pentru locuţiunile prepoziţionale): *cât despre, cu tot (toată), pe dinăuntrul, cât priveşte, în (ceea) ce priveşte, în raport de* etc.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

✍ Aplicaţii:

① Analizaţi prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale din textele de mai jos (Se vor preciza: cuvintele relaţionate, tipul prepoziţiei, cazul implicat):

Se jucau de-a ulilul şi porumbelii de dimineaţă şi până către seară.
Împotriva obiceiului său, Lăpuşneanul era îmbrăcat cu toată pompa (Negruzzi).
S-a dus de-a dreptul acasă, luând-o, de fapt, de-a lungul drumului.

② Indicaţi texte scurte în care *a* să fie:
- articol posesiv (genitival);
- prepoziţie;
- articol hotărât.

③ Aflaţi locuţiunile prepoziţionale din textele următoare precizând, pentru fiecare, structura şi regimul cazual avut:

Şi eu trec de-a lung de maluri... (Eminescu).
În pofida bunului mers al lucrurilor, a luat măsuri faţă de toţi şi mai ales în privinţa noastră.
Alături de ei au venit cei mulţi, cu excepţia unora care refuză a trăi la un loc cu toţi.

④ Prezentaţi texte scurte în care *peste, de-a latul, dedesubt, pentru, în afară, în loc* să fie prepoziţii (locuţiuni prepoziţionale) şi adverbe (locuţiuni adverbiale). Explicaţi diferenţele de la o parte de vorbire la alta.

⑤ Corectaţi textele de mai jos, susţinând regulile aplicate:

A făcut o observaţie vis-à-vis de ce se spune în ce-i privesc pe toţi.
Cât privesc planurile tale, mă gândesc care din ele să le accept.
Să facem copii dupe acte pentru a le folosi în ideia de câştig.

CONJUNCȚIA

Este – ca și prepoziția – un cuvânt de legătură, un **instrument gramatical.**

Dar, dacă prepoziția stabilea legături numai în cadrul propoziției, conjuncția poate depăși sfera acestei construcții sintactice.

Să urmărim textele:

a) *Știe multe și bune.*
b) *A învățat să crească și să ceară.*

În textul a), conjuncția *și* leagă două părți de propoziție (complemente directe). Cele două părți de propoziție sunt de același fel, deci coordonate.

În textul b), conjuncția *să* introduce două propoziții subordonate, în timp ce conjuncția *și* leagă două propoziții coordonate (completive directe).

Primul text este o propoziție, iar celălalt o frază. Să urmărim schemele lor:

a)

b)

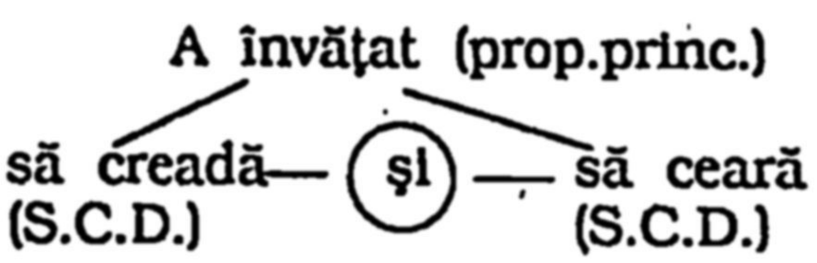

(În scheme se elucidează fără probleme situațiile conjuncțiilor).

Prin urmare, **conjuncția** este partea de vorbire neflexibilă care leagă părți de propoziție sau propoziții de același fel, dar care poate introduce și propoziții subordonate (legând propoziții diferite).

De reținut că:

- La nivelul propoziției, conjuncția stabilește legături numai între părți de propoziție de același fel (două subiecte, două nume predicative, două atribute, două complemente).
- În cadrul frazei, conjuncțiile pot fi atât **coordonatoare** (legând două propoziții de același fel) cât și **subordonatoare** (legând o subordonată de regenta ei).
- Numai în situații excepționale conjuncțiile apar în propoziții exclamative fără a realiza legăturile discutate mai sus:

Dac-ar vrea asta!
Că mare fu norocul!

Scanned with OKEN Scanner

✍ Aplicaţie: reţinând situaţiile din exemplele de mai sus precum şi altele din textele următoare, să încercăm a descoperi clasificarea conjuncţiilor:

Iei totul sau puţin? (cu *sau* care leagă două părţi de propoziţie de acelaşi fel = C.D.).
Ştiu totul, deci domn (în care *deci* leagă două propoziţii de acelaşi fel = principale).
Am venit ca să văd totul (cu *ca să* = conjuncţie de legătură între prop. subordonată şi regenta acesteia).
Chiar de-ar veni, tot n-ai obţine ceva (în care *chiar de* = locuţiune conjuncţională aflată între subordonată şi regenta ei).
De faci ce poţi şi cum poţi e ca şi cum ai realiza ceva (cu *de* = conjuncţie provenită din prepoziţie, *ce* = pronume relativ cu valoarea de conjuncţie, *cum* = adverb relativ cu valoare de conjuncţie şi *ca şi cum* = locuţiune conjuncţională cu baza în adverbul *cum*).

Obţinem clasificarea conjuncţiilor după mai multe criterii:

I. După sens, ele pot fi **coordonatoare** şi **subordonatoare** (Primele legând părţi de propoziţii de acelaşi fel, celelalte stabilind relaţii între propoziţii subordonate şi regentele lor).

II. După formă, se întâlnesc:

❶ **Conjuncţii simple** – *şi, dacă, că, să, sau, deci, iar, ci, nici* etc.
❷ **Conjuncţii compuse** – *ca să, fiindcă, deoarece, cum că, încât, întrucât* etc. (Atenţie la scrierea lor!).
❸ **Locuţiuni conjuncţionale** (= grupuri de cuvinte care susţin unităţi de sens în plan conjuncţional) – *chiar de* (deşi), *aşa că* (deci), *măcar că* (deşi), *în timp ce* (când), *în ciuda faptului că* (deşi), *ca şi cum* (cum), *fără să, până ce, de câte ori* etc.

Din textele discutate mai sus, se poate reţine şi un al treilea criteriu de delimitare a conjuncţiilor. Este vorba de cele provenite din alte părţi de vorbire:

• Prepoziţia *de* devine conjuncţie în cadrul relaţiilor dintre propoziţii: *De te-ndeamnă, de te cheamă,/Tu rămâi la toate reci!* (Eminescu).
• Adverbele şi pronumele interogativ-relative (ca şi cele nehotărâte) preiau valenţe relaţionale în cadrul frazelor: *Unde vrei şi când nu vrei, vezi ceea ce nu-ţi place.*
(Din asemenea părţi de vorbire se formează multiple locuţiuni conjuncţionale: *după ce, de vreme ce, până când, ca şi cum, de parcă, o dată ce, de bine ce* etc.).
• Substantivele, adverbele şi alte părţi de vorbire pot intra în structura locuţiunilor conjuncţionale (după ce s-au „golit" de sensurile iniţiale) – *de vreme ce, din cauză că, cu toate că, de bine ce, în ciuda faptului că* etc.

✍ Aplicaţie: Depistaţi situaţiile prepoziţiilor, pronumelor şi adverbelor relative din textele:

De mă cauţi unde nu sunt, nu-i vina mea.
Am aflat cine vine, chiar de nu mi s-a spus înainte.

Scanned with OKEN Scanner

Rez.:

În primul text, *de* = conjuncţie = dacă; *unde* = adverb relativ cu valoare de conjuncţie subordonatoare.
În al doilea text, *cine* = pronume relativ cu valoare de conjuncţie subordonatoare, iar *de* în componenţa locuţiunii conjuncţionale *chiar de* = deşi).

Să aprofundăm cunoştinţele în legătură cu clasificarea conjuncţiilor după sens, folosindu-ne şi de textele:

① a. *Stau şi te privesc; nici nu sper, nici nu mai cred în ceva.*
b. *Văd casa cât şi locul.*
c. *Am aşteptat, dar am pierdut.*
M-am abţinut, numai că am greşit.
d. *Am luptat, deci am câştigat,*
Te înţeleg, aşadar te aprob; în concluzie te susţin.

② a. *Ştiu să te aprob chiar dacă n-o meriţi.*
b. *Cu toate că n-ai vrut-o, eu te-am susţinut pentru ca să ai ce-ţi trebuie.*
c. *De vrei să cauţi ceea ce ţi se cuvine, încearcă totul, deşi s-ar putea să-ţi fie mereu mai greu.*

Din grupajul ① rezultă situaţiile conjuncţiilor şi ale locuţiunilor conjuncţionale **coordonatoare:**

a. **Copulative** sunt cele care implică alăturarea celor două elemente relaţionate. Respectivele conjuncţii coordonatoare copulative sunt *şi, nici*, cărora li se adaugă locuţiunile *cât şi, precum şi, nu numai... ci şi, nu numai... dar şi.*
b. **Disjunctivele** susţin relaţii de înlăturare, ele fiind *sau, ori, fie.*
c. relaţia de adversitate este propusă de conjuncţiile *dar, iar, însă, ci* (în flux crescând) precum şi de locuţiunile *numai că, numai cât.* Conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale **adversative** ajută în construirea antitezei stilistice.
d. Situaţiile **conclusive** sunt marcate cu ajutorul conjuncţiilor *deci, aşadar* şi al locuţiunilor conjuncţionale *prin urmare, de aceea, în concluzie, în consecinţă.*

Prin urmare, conjuncţiile şi locuţiunile coordonatoare pot fi: **copulative, disjunctive, adversative** sau **conclusive.**

În grupajul ② apar conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale subordonatoare, categoriile acestora rezultând din analiza frazelor în cauză:

a. *Ştiu*[1]*/să te aprob*[2]*/chiar dacă n-o meriţi*[3] – cu [2]/ = SCD şi [3]/ = SCConc.
b. *Cu toate că n-ai vrut-o*[1]*/, eu te-am susţinut*[2]*/pentru ca să ai*[3]*/ce-ţi trebuie*[4]*/* – cu [1]/=SCConc.; [3]/=SCFin.; [4]/=SCD.
c. *De vrei*[1]*/să cauţi*[2]*/ceea ce ţi-se cuvine*[3]*/, încearcă totul*[4]*/, deşi s-ar putea*[5]*/să-ţi fie mereu mai greu*[6]*/* – cu [1]/=SCCond.; [2]/=SCD; [3]/=SCD; [5]/=SCConc.; [6]/=SB.

Scanned with OKEN Scanner

Atenţie deci! Conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale subordonatoare preiau valenţele după categoriile propoziţiilor subordonate pe care le introduc.

Să urmărim, mai departe, modalităţile de construire a locuţiunilor conjuncţionale:

- Cele coordonatoare se bazează pe conjuncţii (*ci, şi, dar, nici*), pe adverbe + conjuncţii (*numai şi, precum şi, cât şi, cum şi*), pe prepoziţii + pronume (*de aceea*), pe prepoziţie + substantiv (*în concluzie, în consecinţă*).
- Cele subordonatoare folosesc mai multe combinaţii:
  - prep. (loc. prep.) + conjuncţie – *fără să, pe lângă că, pentru ca să;*
  - prep. (loc. prep.) + adverb sau pronume relativ – *după ce, de cum, faţă de cum;*
  - prep. + substantiv (sau înlocuitor al lui) + conjuncţie – în loc să, cu toate că, în caz că, de câte ori, de vreme ce etc;
  - adverb (loc. adverbială) + conjuncţie (pronume sau adverb relativ) – *chiar dacă, în afară că, chiar când, imediat ce;*
  - forme verbale golite de sens – *lasă că (las' că), fie că* etc;
  - combinaţii ale elementelor de relaţie – *ca şi cum, când să, până să, ca şi când* etc.

Atenţie la situaţiile pronumelor şi adverbelor interogativ-relative şi nehotărâte care nu au întotdeauna valenţe ale conjuncţiilor subordonatoare:

Când mergi, când nu mergi!
Ce eşti şi ce-ai să fii!

Aplicaţie: Să urmărim textele de mai jos, descoperind situaţii în care apar confuzii din cauza nefolosirii corecte a conjuncţiilor:

a. *Am cumpărat un litru jumătate de ulei, plătind două mii cinci sute de lei.*
b. *Dorea să ştie şi înţeleagă ce se întâmplase cu el.*
c. *L-a interogat că la ce-a venit.*
d. *I-a impus ca să plece.*
e. *Valoarea este poate că cerută de voi toţi.*
f. *Am sperat în mai bine; ori tu ai fost mereu mai rău.*
g. *Vreau ca să ştii totul.*
h. *Să ştiţi că v-am descoperit.*
i. *Până mă descurc, totul e normal.*
j. *Nu muncesc destul, şi totuşi mă descurc bine!*

Rez.:
- În textul a., s-a omis conjuncţia *şi* – corect *Am cumpărat un litru şi jumătate de ulei, plătind două mii şi cinci sute de lei.*
- În b., se impune reluarea conjuncţiei *să* în faţa verbului *înţeleagă.*
- Textul c, trebuie modificat: *L-a interogat în legătură cu ce a venit.*
- În d., conjuncţia *că* se va exclude (*I-a impus să plece*).
- Textul e. este supraîncărcat de conjuncţia *că* (se elimină).
- În textul f., *ori* (conj. coord. disjunctivă) este folosită în locul conjuncţiei adversative neologice *or* (care deseori se percepe chiar ca *oare*).

Scanned with OKEN Scanner

– În g., conjuncţia *ca să* a preluat, în mod eronat, locul conjuncţiei *să*, după cum în h. *căci* a înlocuit conjuncţia *că*.
– Textul i. include conjuncţia (provenită din prepoziţie) *până* în locul locuţiunii conj. *cât timp*.
– În fine, textul j. dă câştig de cauză conjuncţiei *şi* în locul conjuncţiei *dar* (Atenţie şi la posibila folosire a lui *dar*, totuşi!).

Să mai reţinem şi alte construcţii în care conjuncţiile (locuţiunile conjuncţionale) „se bruiază" între ele sau cu alte elemente lexico-gramaticale şi ca atare – corecturile sunt inevitabile:
I-a spus dar lui, însă nu t-a păsat (Corect: *I-a spus, dar lui nu t-a păsat*).
A auzit totul, dar dimpotrivă n-a reacţionat (Corect: *A auzit totul, dar n-a reacţionat*).

Să reţinem:

- Conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale nu pot avea valori sintactice.
- În cadrul analizei sintactico-morfologice, ele rămân aparte – ca elemente de relaţie între părţile de propoziţie sau propoziţii. Se poate justifica acest considerent prin două scheme – de la o propoziţie, la o frază:

1. Văd oamenii şi copiii lor, buni sau răi.

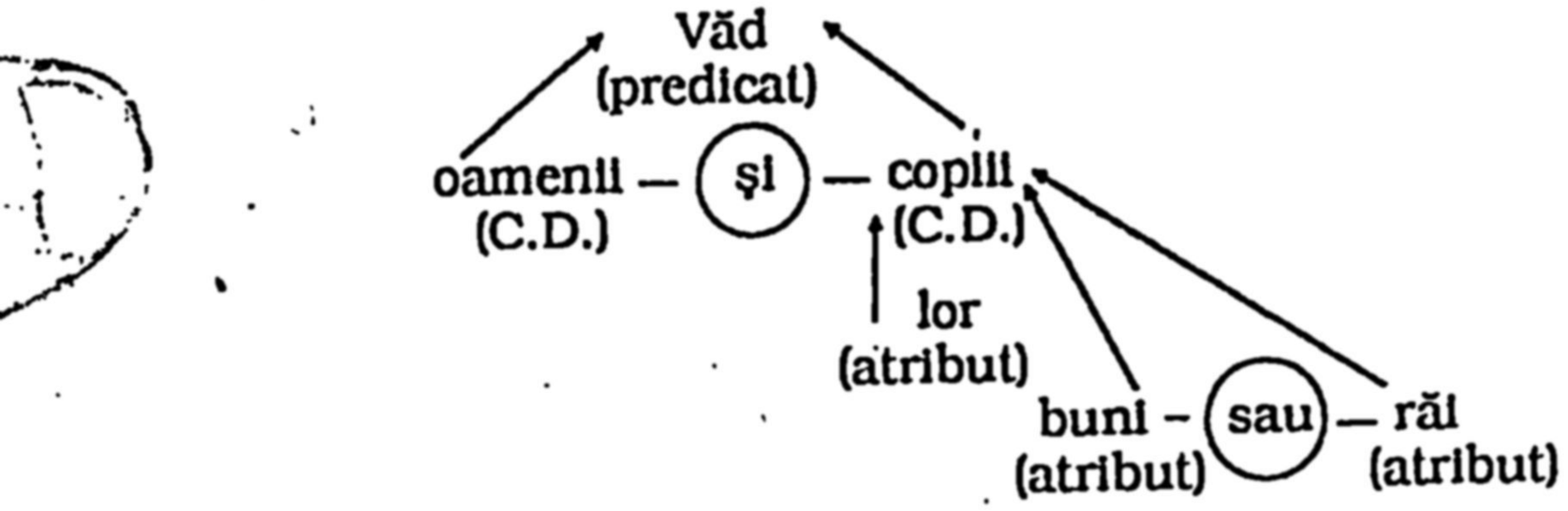

2. Vreau[1]/să văd[2]/ce-mi spui[3]/,dar nu pot[4]/s-o fac[5]/,căci am aflat[6]/cum ai procedat[7]/de-ai învins[8]/.

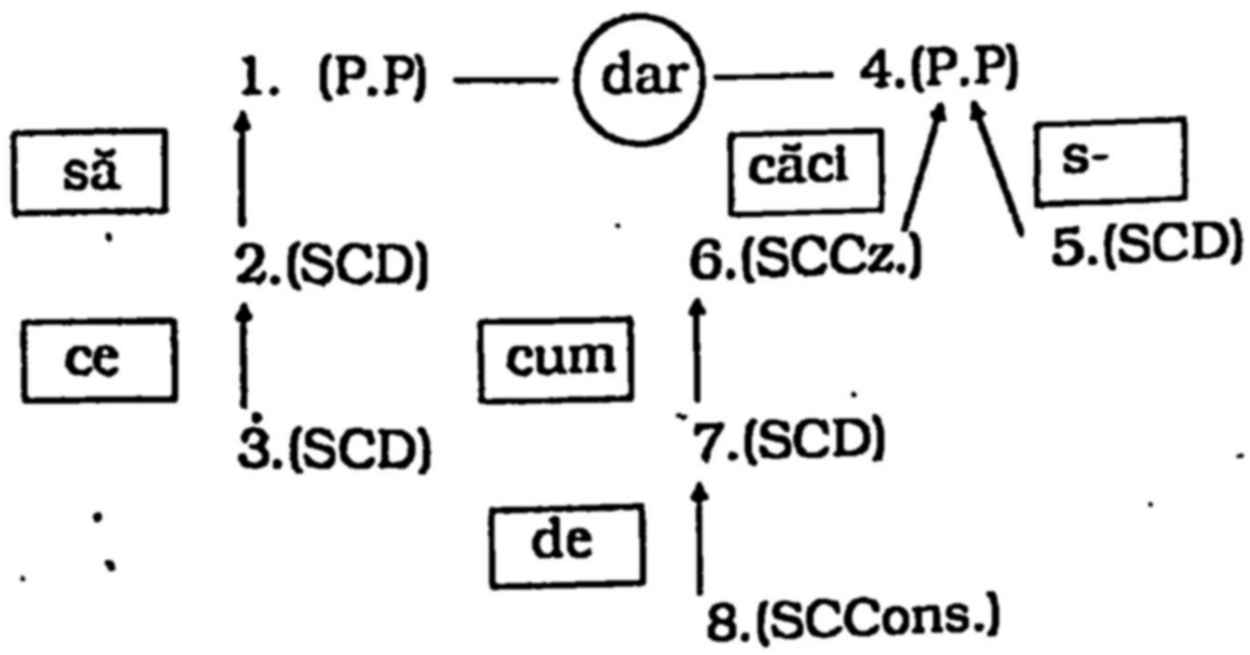

Scanned with OKEN Scanner

Înţelegând faptul că o conjuncţie (sau locuţiune conjuncţională) se realizează în frază drept marcă a unei subordonate, să încercăm a demonstra că aceeaşi conjuncţie poate deveni valabilă pentru mai multe subordonate:

Ştiu că vii (SCD).
Se ştie că vii (SB)
Totul e că vii (SPR).
Mă gândesc că vii (SCI) etc.

Prin urmare, conjuncţiile (locuţiunile conjuncţionale) par golite de sens (neavând funcţii sintactice), dar – de fapt – ele impun relaţii contextuale. Căci să ne imaginăm ce s-ar întâmpla dacă în construcţiile

Stai sau pleci?
Vreau să-ţi cer ce-mi trebuie,

ar lipsi conjuncţiile. Asemenea construcţii ar apărea fără sens:

Stai... pleci?
Vreau...-ţi cer...-mi trebuie.

Aplicaţii:

① Analiza conjuncţiilor şi a locuţiunilor conjuncţionale din textele:

A plătit şi a rămas la masă, fără să spună vreun cuvânt, mâncând ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat (Al. Ivasiuc).
Faptul că a venit şi adevărul că nu-ţi vrea răul înseamnă că totul este ca şi când tu ai fi mereu primul.
După ce că nu ştii ce-ţi spun, mai faci şi nazuri, pentru ca eu să te cred în ceea ce-ţi închipui a fi mai bine pentru noi toţi.

② Prezentarea unor texte scurte în care şi să fie:

– conj. coord. copulativă
adversativă
conclusivă
– adverb.

③ Corectarea textelor:

L-am rugat ca să-mi spună cum de ce-a venit.
Vreau totul că v-am descoperit.
Muncesc mult, şi n-am ce-mi trebuie.
Doresc ca să înţeleg şi să aflu ce se întâmplă.

④ Construirea unor fraze în care conjuncţia *de* să introducă toate subordonatele posibile.

⑤ Identificarea situaţiilor lui *ce* din textele:

Ce vrei?
Omul ce-l vezi nu-i cel pe care-l ştiai.
Ce se ştie?
– Nu am ce face.
S-a făcut din ce în ce mai bun.

⑥ Precizarea unor situaţii contextuale în care *iar* să fie: adverb, conjuncţie coordonatoare copulativă, conjuncţie coordonatoare adversativă.

⑦ Construirea unor texte scurte în care *măsură, loc, cauză, moment* să intre – pe rând – în componenţa locuţiunilor prepoziţionale şi conjuncţionale.

Scanned with OKEN Scanner

INTERJECȚIA

Este diferită de celelalte părți de vorbire pentru că nu denumește nici obiecte, nici acțiuni sau însușiri și nici nu propune relații între cuvinte sau noțiuni.

Să-i descoperim definiția, analizând textele:

a. – *Vai de mine!* țipă *mama. E rău copilului...* (Caragiale)
– *Hai* și *noi, măi băieți, să dăm ajutor la drum* (Creangă).

b. *A făcut trosc! prin pădure și apoi s-a auzit poc!...*

În textele de la a., *vai!* exprimă o stare sufletească (suferință), iar *hai!* susține un îndemn (o manifestare a voinței).

În textul b., *trosc!* și *poc!* imită sunete și zgomote.

Prin urmare, **interjecția** este partea de vorbire neflexibilă folosită în sens exclamativ și care exprimă o senzație, o stare sufletească, un act de voință sau care reproduce sunete și zgomote.

Din textele analizate, am reținut faptul că interjecțiile pun multiple probleme ortografice, ortoepice și de punctuație. De fapt, asemenea părți de vorbire pot fi formate dintr-un sunet sau din mai multe (*o, oh, au, vai* etc.), pot implica repetări de sunete (*aal, hool, staal* etc.), după cum pot solicita interogații sau exclamații, suspensii sau alte semne de punctuație. În acest sens, să urmărim situațiile din textele:

Țuști! în apă și... hai! mai departe...
Era vai de voi!
Aici e, vai! mai rău...

(Se observă că interjecțiile solicită semne de punctuație în funcție de situația contextuală, de intonație etc.).

În raport cu textele analizate până în prezent, am putut descoperi felurile interjecțiilor după sens:

1. **Interjecții propriu-zise** (Care propun stări sufletești sau manifestări ale voinței, senzații): *ah!, vai!, of!, hai!, hăis!* etc.
   Asemenea interjecții pot exprima: – durerea, nemulțumirea, teama, spaima, deznădejdea, necazul (*aoleo!, dec!, uf!, vai!*).
   – mirarea, surpriza, admirația, entuziasmul (*bree!, ehe!, ura!*).
   – îndemnuri, chemări (*hai!, stop!, ceai!*).
2. Interjecții care imită sunete sau zgomote (**onomatopee**), cu:
   – zgomote sau sunete emise din natură (*bang!, cioc!, fâș!*):
   – sunete sau zgomote emise de om (*gogâlț!, hapciu!, sforl, plici!*);
   – zgomote emise de animale sau chiar de insecte (*cucu!, gai, behehe!, miau!*).

Scanned with OKEN Scanner

Să nu uităm, însă, posibilele clasificări ale interjecţiilor după formă:

❶ **Interjecţii simple** (*buf! poc!, bravo! tuşti!*).

❷ **Interjecţii compuse** – obţinute fie prin repetarea unor elemente (*pâş-pâş!, hai-hai!*), fie prin alăturarea unor elemente complementare sau chiar opozitive (*hop-aşa!, hai-da-del, stop-sus!, hop-jos!*).

❸ Mai rare sunt **locuţiunile interjecţionale** – *pe naiba!, doamne fereşte!, păcatele mele!* etc.

Atenţie! Unele interjecţii se formează din părţi de vorbire total neaşteptate. Se impune – ca atare – atenţionarea diferenţierii dintre interjecţii şi părţile de vorbire din care provin ele:

Ce dracu' cauţi aici?... (interjecţie provenită din substantiv).
Haideţi, băieţi... (interjecţie cu sens verbal-predicativ).
Afară! – *strigă el* (interj. provenită din adverb).
Ajutor! – *auzi ea de dincolo* (interj. preluată din aria substantivală).

(Se observă că – în trecerea de la alte părţi de vorbire către interjecţii – se produce acea golire de sens, rămânând numai unele posibilităţi cu nuanţe exclamative pentru acele cuvinte (elemente).

Aplicaţii: Analizaţi interjecţiile din textele de mai jos, încercând să susţineţi şi funcţiile lor sintactice:

a) – *Ei, stăpâne, cum ţi se pare?*
b) – *Hai după el, vere!...*
c) *S-a auzit poc! poc!*
d) *E vai şi-amar de el!*

Rez.:

- Pentru textul a) *ei* nu poate avea decât valoare stilistică (Adresarea imediată implică participarea afectivă mai intensă).
- În textul b), *hai* are valoare predicativă (*hai* = *vino*) cumulată cu sensul afectiv-emoţional.
- Textul c) propune interjecţia (dublă) cu valoare de complement direct dar şi cu sens auditiv-emoţional.
- În ultimul text dat, interjecţiile au funcţii sintactice de nume predicative.

Se poate spune – prin urmare – că interjecţiile au – în primul rând – valoare afectiv-emoţională (De aici provine şi multitudinea situaţiilor ortografice, ortoepice şi de punctuaţie în care se pot afla ele!).

Atenţie!

- Pe lângă asemenea valori afectiv-emoţionale ale interjecţiilor, nu pot fi excluse funcţiile lor sintactice. (Conform celor discutate anterior).
- Mai mult chiar, interjecţiile pot decide anumite forme verbale sau în planul altor părţi de vorbire, cât timp:
  – din *trosc!* provine verbul *a trosni*;
  – din *hop!* s-a prelungit substantivul *hopul*;
  – din *zvâr!* s-a format substantivul *zvârlitură* etc.

Scanned with OKEN Scanner

Trebuie să ajungem la concluzia că interjecţia este totuşi o parte de vorbire de legătură între conotaţie şi denotaţie, pentru că ea poate susţine – în funcţie de situaţiile contextuale – expresivitatea şi chiar valenţele funcţionale ale limbii.

Într-un atare sens, să reţinem – cu deosebire – textul:

Vai şi-amar de 'toţi! (Cu *vai* şi *amar* care susţin afectivitatea (suferinţa) dar şi numele predicative pentru construcţia sintactică (Se subînţelge – *E vai şi-amar de voi!*).

Atenţie! Interjecţiile pun multiple probleme în privinţa transcrierii şi a punctuaţiei, căci în:

Pupăza zbârr! pe-o dugheană (Creangă).
Oh! ce bine e...,

interjecţiile se pot transcrie în mod diferit, în funcţie de accentuarea stării emoţionale transmise.

Să mai adăugăm şi alte exemple:

Na-ţi-o frântă că ţi-am dres-o! (Folclor) (Cu un *na* mai mult sau mai puţin prelungit).
Bravo cui vine către noi! (în care *bravo* se accentuează în funcţie de valenţele afective ale expresiei întregi)..
El a făcut ţuşti! după noi – cu acel *ţuşti!* auditiv-emoţional etc.

Să mai reţinem că situaţiile interjecţionale se pot confunda cu acelea în care apar verbe la imperativ:

Dă-mi, doamne, totul!...
Ia-mi ce vrei şi hai mai departe!

Aplicaţii:

① Analiza interjecţiilor din textele:
- *Haideţi cu noi, căci este vai şi-amar de voi!*
- *Ei, ei! acu-i acu. Ce-i de făcut, măi Nică!* – *îmi zic eu, în mine* (Creangă).
Iată că vin oamenii care fac hopa-hopa pe tot locul.
A sosit lipa-lipa şi ne-a spus: Stop în tot ceea ce faceţi!

② Alcătuirea unor propoziţii în care interjecţia *e!* să exprime sentimente diferite.

③ Construirea unor texte în care să apară interjecţii, verbe la imperativ şi substantive la vocativ.

④ Propunerea unor situaţii în care interjecţiile, imperativele şi vocativele să se suprapună.

⑤ Precizarea unor interjecţii care să exprime durere, entuziasm, părere de rău, îndemn, plictiseală.

⑥ Identificarea situaţiilor cuvântului *domn* din textele:
- *Ce faci, domnule?...*
- *Doamne, câtă lume vine!*
- *Am plecat cu domnul Popescu.*
- *Domnului îi plac toate cele bune.*

Scanned with OKEN Scanner

Aplicaţii recapitulative:

① Analiza tuturor părţilor de vorbire din textele:

Durerea noastră surdă şi amară,
O grămădit pe-o singură vioară,
Pe care ascultând-o a jucat
Stăpânul, ca un ţap înjunghiat. (T. Arghezi).
– Ce te legeni, codrule,
Fără ploaie, fără vânt.
Cu crengile la pământ? (Eminescu).

② Identificarea sensurilor proprii şi figurate ale cuvintelor şi expresiilor din:

De treci codrii de aramă, de departe vezi albind
Şi-auzi mândra glăsuire a pădurii de argint (Eminescu).
Lacul codrilor albastru
Nuferi galbeni îl încarcă,
Tresărind în cercuri albe
El cutremură o barcă (Eminescu).
– O luptă-i viaţa, deci te luptă
Cu dragoste, de ea, cu dor (G. Coşbuc).

③ Construirea unor texte scurte în care să fie valabile situaţiile:

loc → subst.
→ în loc. adv.
→ în loc. prop.
→ în loc. conj.

fel → subst.
→ în loc. adj.
→ în loc. adv.

tot → subst.
→ prop.
→ adv.
→ în loc. prep.
→ în loc. conj.

④ Care sunt formele corecte:

– cartea de pe/după sobă
– casa fetei/fetii
– trebuie/trebuieşte să te cert
– dau omului cel/celui bun

⑤ Corectaţi textele:

Mi-am adus aportul la ceia ce era mai superb şi am urcat mereu mai sus, pe scara lumei care-o vroiam mereu mai superioară.
Să ştiţi voi înseva, cu forţele voastre proprii, că toate care vă bazaţi, sunt ale voastre înşivei
Casa babii nu poate fi alta de cât acelora de care vorbim acum

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

⑥ Identificarea situațiilor în care:

copil să fie la → D. plural, art.
→ V. plural

a crea să fie la → ind. mai mult ca perfect (pers. I)
→ gerunziu
→ cond. opt. perf. (pers. I)

dimineață să fie → subs.
→ adv.

limpede să fie → adj.
→ adv.
→ subst.

sus să fie → adv.
→ în loc. prep.

pricină să fie → subst.
→ în locuț. prep.
→ în locuț. conj.

Scanned with OKEN Scanner

SINTAXA

Definiţie – Parte a gramaticii care studiază modul în care se stabilesc relaţii între cuvinte în procesul comunicării.

I. Se dau cuvintele: *Ionuţ, şcoală, doreşte.*

Cerinţe:

① Descoperiţi sensurile acestor cuvinte, luate pe rând. (Rez.: *Ionuţ* = nume de copil; *şcoală* = unitate de învăţământ; doreşte = se simte atras).

② Combinaţi aceste cuvinte în funcţie de posibilul sens general (Rez.: *Ionuţ doreşte şcoala*).

③ Ce s-a obţinut prin respectiva combinare? (Rez.: O comunicare = **o propoziţie**).

④ Ce element asigură esenţa combinaţiei obţinute? (Rez.: **Predicatul** – care susţine acţiunea sau starea; în context, predicatul este *doreşte*).

⑤ Prin urmare, care sunt diferenţele dintre sensurile cuvintelor luate separat şi cum trebuie reţinută integrarea lor în propoziţie? (Rez.: Sensurile izolate s-au integrat în fluxul comunicării prin combinare).

Atenţie! **Propoziţia este o comunicare realizată cu un singur predicat.**

II. Se dă textul: *A fi sau a nu fi!*

Sarcini de lucru:

① Care sunt asemănările şi diferenţele faţă de propoziţia discutată anterior? (Rez.: Este tot o combinaţie de cuvinte, dar lipseşte predicatul).

② Cum poate fi denumită o asemenea construcţie? (Rez.: **Sintagmă**)

III. Pentru textul *Ionuţ doreşte şcoala care-i dă lumina vieţii*, încercaţi să stabiliţi numărul comunicărilor (Rez.: Esenţele acestora, care sunt predicatele *doreşte* şi *dă*, asigură faptul că sunt două comunicări, deci două propoziţii).
– Cum poate fi denumită o asemenea combinaţie? (Rez.: **Frază**).

Atenţie! Dacă textul depăşeşte limitele frazei, indiferent de mărime, el se numeşte **context.**

Concluzie: **Sintaxa** este partea gramaticii care studiază regulile îmbinării cuvintelor în sintagme şi propoziţii şi a acestora în fraze şi contexte.

Aplicaţie: Se dă textul: *Iar el, fiind pe fază, privea ce se întâmplă fără să bage de seamă prea mult ce se vorbea.*

Cerinţe:

– Stabilirea numărului predicatelor (4).
– Identificarea propoziţiilor (4).
– Descoperirea eventualelor sintagme (*fiind pe fază*).
– Definirea textului (**Frază**).

Atenţie! Orice text cu predicat (sau predicate) formează propoziţie (sau frază). Lipsa predicatelor consemnează sintagme.

Prin urmare, **sintaxa** studiază situaţiile cuvintelor în cadrul îmbinărilor tot mai dezvoltate – dinspre părţi de propoziţie şi sintagme, către propoziţii, fraze şi contexte mai largi. Componentele sale de bază rămân, însă, **sintaxa propoziţiei** (Cu poziţia cuvântului – **ca parte a propoziţiei** – **şi a propoziţiei** ca atare) şi **sintaxa frazei** (Cu viziunea propoziţiilor în diversele lor relaţii).

Atenţie! Situaţiile sintagmelor nu pot fi judecate în afara contextelor – propoziţii sau fraze, cât timp în texte de tipul:

① – **Vrând sau nevrând,** faci ce spun!
② – Cum stăm?
– **Între bine şi rău!...,**
③ – Care-i stadiul lucrului?
– **Făcut mai bine sau mai rău!...**

sublinierile susţin chiar posibile intervenţii predicative.

Să reţinem, deci: **Sintagmele** subânţeleg comunicări, după cum propoziţiile le exprimă, iar frazele le dezvoltă.

Scanned with OKEN Scanner

SINTAXA PROPOZIȚIEI

Are în vedere propoziția – luată ca atare – și elementele ei care se cer denumite *părți de propoziție.*

Se dă textul: *Iubirea susține viața lungă.*

❤ Cerințe:

① De ce textul respectiv este o propoziție? (Este o comunicare cu un singur predicat – *susține*).

② Care sunt elementele respectivei propoziții? (*Iubirea* = subiect; *susține* = predicat; *viața* = complement; *lungă* = atribut).

➔ Prin urmare, **propoziția** este o comunicare cu un singur predicat. În cadrul ei se pot dezvolta și alte părți de propoziție decât predicatul.

Se dă situația contextuală:

– *Pleci?*

– *S-ar putea...*

Stabiliți părțile de propoziție reprezentate (Rez.: Numai predicate). Prin urmare, singura parte de propoziție strict necesară propoziției este predicatul (Care susține starea sau acțiunea, existența – ca atare).

✍ Aplicații:

I. Se dă textul: *Și, de vrei sau de nu vrei, tot am să te am la mână, badeo!*

① Să se despartă în propoziții acest text, după ce au fost subliniate predicatele. (Rez.:

Predicatele: *vrei, nu vrei, am să am la mână*

Propozițiile: *Și tot am să te am la mână, badeo!...*

de vrei

sau de nu vrei

② Stabiliți elementele de relație dintre propoziții (Rez.: Conjuncțiile *de, sau*).

③ Contrageți fraza în propoziții, propozițiile 2 și 3 devenind sintagme (Rez.: *Și, vrând sau nevrând, tot am să te am la mână, badeo!*)

II. Se dă textul: *Făcut de el, lucrul părea mai bun decât făcut de altcineva.*

❤ Cerințe:

① Numiți categoria textului, pe baza unei motivări clare (Rez.: Este o propoziție pentru că are un singur predicat – *părea mai bun*).

Scanned with OKEN Scanner

② Ce elemente ale acestui text pot genera noi propoziţii şi de ce? (Rez.: Participiul cu tentă pasivă – *făcut* – folosit de două ori).
③ Dezvoltaţi aceste elemente, obţinând o frază (Rez.: *Dacă era făcut de el, lucrul părea mai bun decât dacă era făcut de altcineva.*)

Atenţie! Pentru a delimita propoziţiile dintr-o frază, se parcurg etapele:
- Sublinierea predicatelor.
- Urmărirea fluxului comunicărilor.
- Delimitarea şi numerotarea propoziţiilor.
- Identificarea şi încadrarea elementelor de relaţie.

Exemplu: Şi,[1]/ când *a aflat*[2]/ ce *se întâmplase* cu acela[3]/ pe care îl *ştia* bine[4]/, *a plecat* trist[1]/.

Scanned with OKEN Scanner

Tipurile propoziţiilor

Propoziţia – luată ca atare – se clasifică după trei criterii:

- după scopul comunicării;
- după formă (aspect);
- după structură.

Primul criteriu poate avea în vedere textele:

– *Căprarul vechi îl tese-n prag.* (G. Coşbuc)

– *Oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu?* (M. Eminescu)

Cerinţă: Ce diferenţă esenţială este între cele două texte reţinând scopul comunicării? (Rez.: Primul text enunţă = **propoziţie enunţiativă**; celălalt caută un răspuns, pe baza unei întrebări = **propoziţie interogativă**).

Căutând valenţele propoziţiei enunţiative, să cercetăm următoarele situaţii:

① *Scapi fusul jos...* (G. Coşbuc)

② *Ar striga... şi nu se-ndură* (M. Eminescu)

③ *Vite ar fi, da' nu e pâine* (Camil Petrescu)

④ *Va fi fiind un drac la mijloc* (M. Sadoveanu)

⑤ *Rela-mi al nemuririi nimb...* (M. Eminescu)

⑥ *N-aş trăi la câmp, doamne fereşte!* (I. Creangă)

şi vom ajunge la următoarele asemenea valenţe: **enunţiativă propriu-zisă** (1); **enunţiativă optativă** (2) – cu verbul *ar striga*; **enunţiativă potenţială** (3) – cu *vite ar fi*; **enunţiativă dubitativă** (4); **enunţiativă imperativă** (5) şi **enunţiativă exclamativă** (6).

Valenţele propoziţiei interogative se pot regăsi în contextele:

– *Oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu?* (M. Eminescu) – interogativă directă propriu-zisă.

– *Aţi dori ceva?...* – interogativă directă optativă.

– *Ce-ar mai spune cronicarul?* (M. Sadoveanu) – interogativă directă potenţială.

– *Om să fie la portiţă?* – interogativă directă dubitativă.

– *Ai porni-o pe-o aşa vreme?!* – interogativă directă exclamativă.

Mă întreb ce să fac (Frază în care *ce să fac* este o propoziţie interogativă indirectă).

– *Ai făcut bine?... N-aş crede!...* (Cu prima propoziţie = interogativă retorică)

După forma (aspectul) comunicării, propoziţiile pot fi **afirmative** şi **negative.**

Scanned with OKEN Scanner

Cerinţă: Să se compare textele perechi de mai jos:

① *Cartea mea-i, fiule, o treaptă* (T. Arghezi)

② *Nu căuta dreptatea domnească, frăţioare...* (T. Arghezi)

③ – *Ai văzut cal fără splină?*
– *Ba cum să nu văd.*

④ – *Ai fost acolo?*
– *N-am fost niciciuml...*

⑤ – *Puseseşi gând să-l jefuiască?*
– *Ferească Dumnezeu!* (T. Arghezi)

⑥ *Asta nu noi, eu şi cu dumneata; asta Statul trebuie!* (I.L. Caragiale).

Rez.: Situaţiile descoperite sunt: **propoziţie afirmativă – cu afirmaţie directă** (1); **propoziţie negativă – cu negaţie directă** (2); **afirmaţie obţinută din dublă negaţie** (3); **negaţie fermă obţinută prin adverb** (4); **negaţie prin afirmaţie** (5); **contradicţia dintre afirmaţie şi negaţie** – în acelaşi text (6).

După structură, propoziţiile pot apărea într-una din situaţiile:

❶ *Caporalul nu răspunse.* (M. Sadoveanu)

❷ *Visuri sunt şi unul şi-altul.* (M. Eminescu)

❸ *Plouă...*

❹ *Cerbul e un munte urât* (C. Hogaş)

❺ *Ce faci tu, copile?...*

Dacă textele ❶ şi ❷ sunt **propoziţii simple** (Au în componenţă doar subiecte şi predicate), ❸ este **propoziţie simplă** (doar cu predicat), în schimb ❹ şi ❺ sunt **propoziţii dezvoltate** (Pe lângă **subiecte** şi **predicate**, au şi alte părţi de propoziţie – denumite secundare, respectiv: **atributul** *urât* şi **complementul** *ce*).

Aplicaţii:

I. Pentru fraza: *Să nu ajungă oamenii ca toţi să strige ca şi cum nimic n-ar mai fi de făcut: Trăiască eroul!*

Cerinţe:

① Despărţirea în propoziţii.

② Felurile propoziţiilor, după cele trei criterii.

II. Se dă textul:

Impiegatul ridică geamul:
– *Dumneavoastră ciocăneaţi aşa?*
– *Da.*
– *Dumneavoastră nu ştiţi că biroul se deschide la ora 7?*
– *Ba da...* (I.L. Caragiale)

Cerinţe:

– Analiza propoziţiilor, după aspect şi structură.
– Transformarea interogativelor directe în interogative indirecte.
– Explicarea afirmaţiilor *da* şi *ba da* şi motivarea valenţelor lor predicative.

Atenţie! Există situaţii în care predicatul lipseşte din text, dar el se subînţelege.

Ex:

– *Ai scris?*
– *Nu!* (Adică: *N-am scris*)

Scanned with OKEN Scanner

Părțile de propoziție

S-a reținut, până acum, că orice propoziție are în componența sa **părți de propoziție**, care sunt de fapt funcții ale cuvintelor, obținute prin relațiile dintre ele.

Se dă propoziția: *Mircea însuși mână-n luptă vijelia-ngrozitoare* (M. Eminescu).

Cerințe:

– Să se denumească părțile de propoziție constitutive (Rez.: *Mircea* = **subiect**; *însuși* = **atribut**; *mână* – **predicat**; *-n luptă* = **complement**; *vijelia* = **complement**; *-ngrozitoare* = **atribut**).

– Să se elimine toate elementele, până la limita impunerii propoziției simple (Rez.: *Mircea mână*).

– Ce părți de propoziție formează acest ultim text? (Rez.: *Mircea* = **subiect**; *mână* = **predicat**).

Prin urmare, unele părți de propoziție sunt absolut necesare propoziției, ele numindu-se **părți principale ale propoziției** (subiectul și predicatul), în timp ce altele pot lipsi din propoziție – **părți secundare** (atributul și complementul).

Atenție! Regula de mai sus nu poate fi infirmată de situații cum ar fi:

Afară plouă (Cu subiectul neexprimat, verbul fiind impersonal).
Se pare că vine (Prima propoziție – cu verb impersonal – primește ca subiect o a doua propoziție).
– *Mergi cu noi?*
– *Da!...* (În care se subânțelege predicatul merg)
– *Vreau să merg cu tine!...* (Subiectul *eu* este inclus în desinența verbului *să merg*)

Deci subiectul și predicatul se impun ca părți principale ale propoziției chiar dacă și ele pot lipsi din text.

Într-o schemă demonstrativă, considerentele de mai sus pot fi marcate astfel pentru un text de tipul:

Omul sătul de toate nu crede nicicum celui flămând de orice.

Scanned with OKEN Scanner

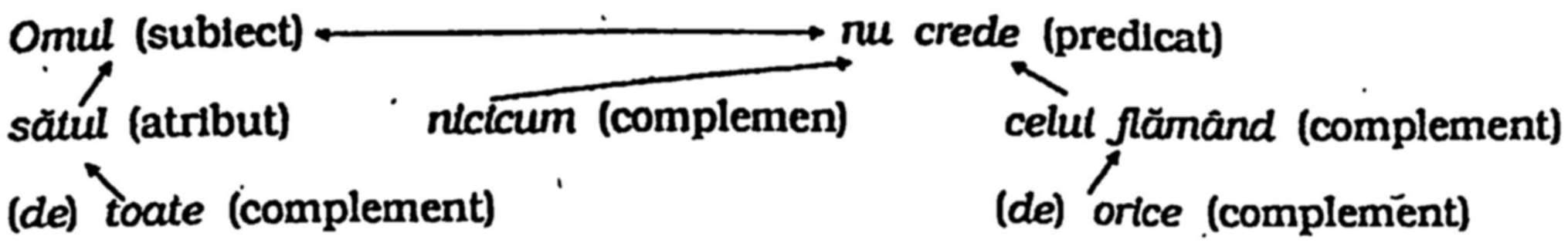

Pe etajul superior al schemei noastre, se impun **subiectul** şi **predicatul** – ca **părţi principale ale propoziţiei**, aflate în raport de interdependenţă; celelalte sunt **părţi secundare ale propoziţiei** şi se subordonează celor principale sau chiar altora secundare.

Atenţie: Să se realizeze schema, după modelul de mai sus, pentru propoziţiile:

E uşor a scrie versuri... (M. Eminescu)
Începuse tocmai vacanţa de Paşti... (L. Blaga)
Zările de farmec pline strălucesc în luminiş... (G. Coşbuc)
Cel tari se îngrădiră cu-averea şi mărirea în cerul lor de legi... (M. Eminescu)

Scanned with OKEN Scanner

SUBIECTUL

Se ştie că **subiectul** este parte principală de propoziţie raportată întotdeauna la predicat. El este prezent oricând în mintea vorbitorului, căci de la el porneşte gândirea, indiferent dacă este exprimat sau nu din punct de vedere lingvistic (gramatical).

Se dau propoziţiile:
Căprarul se lăsase dus de gând. (T. Arghezi)
Apoi aşa se cheamă locurile pe alci, cucoane! (C. Hogaş)
Întrebările s-au alcătuit (...) de toată adunarea... (C. Negruzzi)
Tu eşti copilă, asta e!... (M. Eminescu)

Cerinţă: Să se descopere subiectele, motivându-se definirea lor.

(Rez.: În prima propoziţie substantivul *căprarul* susţine chiar pe făptuitorul acţiunii de *a se lăsa dus de gând*; în a 2-a, *se cheamă aşa* trimite la subiectul *locurile*; în a 3-a, subiectul *tu* se raportează la numele predicativ *copilă*, dar nepermiţând schimbarea de roluri).

Se poate afirma, fără îndoială, că **subiectul** este partea principală de propoziţie despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului. El răspunde la întrebările *cine?* sau *ce?* Spre a se evita confuzia cu complementul direct, se va folosi întrebarea de control *cine?*

Să urmărim, spre exemplificare, situaţiile:
Unirea face puterea.
Cartea ne învaţă istoria,
în care putem descoperi uşor cum subiectele *(unirea, cartea)* nu se confundă cu complementele directe *(puterea, istoria)*, căci subiectele nu se pot suprapune cu obiectele. Chiar şi în cazul diatezei reflexive autentice, asemenea suprapuneri trebuie rezolvate la nivel corespunzător: *Omul se acuză pe sine de urmări* (*Omul* = subiect; *pe sine* = complement direct).

Confuzii pot apărea şi între subiect şi numele predicativ. Pentru asemenea situaţii, se reţine existenţa verbului copulativ între cele două părţi de propoziţie, ca-n exemplele:
Ionel e copil. (*Ionel* = subiect; *copil* = nume predicativ).
A reuşi înseamnă totul. (*a reuşi* = subiect; *totul* = nume predicativ).

În multe cazuri intervine nepotrivirea dintre **subiectul logic** şi **cel gramatical**, primul definind autorul real al acţiunii, iar celălalt răspunzând la întrebarea *cine?*, chiar dacă nu susţine făptuitorul. În contextul *Omul este întotdeauna salvat de cineva dintre ai săi*, subiectul gramatical este *omul* (Cine este salvat?), pe când cel logic – *de cineva* – răspunde la întrebarea *de cine?* şi trebuie considerat drept **complement de agent.** La fel se va pune problema şi pentru propoziţia *Luminile se aprind de unii şi de alţii*, în

Scanned with OKEN Scanner

care *luminile* este **subiectul gramatical**, în timp ce *de unii şi de alţii* consemnează un complement de agent multiplu (**subiect logic multiplu**).

Concluzie: Subiectul este concomitent logic şi gramatical când este autorul acţiunii.

În general, subiectul gramatical se susţine prin întrebările *cine?, ce?* şi cazul nominativ. Dar există şi excepţii – cu subiecte exprimate în alte cazuri. Să urmărim textele:

① *Al alteia, bietul, e gata de drum.* (G. Coşbuc)
② *Al casei făceau mare haz de aceste războaie.* (P. Dan)
③ *Dau cui cere.*
④ *Hai, fiecare pe la casa cui ne are...* (I. Creangă)
⑤ *Se întâmplă de acestea peste tot.*
⑥ *Au mai pierit din soldaţi.*

În primele două texte, genitivele îndeplinesc rolul de subiecte (*al alteia, al casei*), după cum în ③ şi ④ dativele *cui* preiau asemenea posibilităţi, iar în ⑤ şi ⑥ acuzativele *de acestea* şi *din soldaţi* se impun ca subiecte.

✍ Aplicaţie: Să se descopere subiectele gramaticale din textele:

Cartea aceasta o trimit cui mi-a cerut-o.
Eu însumi am chemat pe cine poate rezolva problema despre care n-am înţeles totul.
Altfel se prezintă situaţia când omul pe care-l cunoşti ştie ce-i bine de făcut.

În general, se susţine că subiectul poate fi exprimat prin majoritatea părţilor de vorbire „pline" (prin „pline" înţelegându-se „cu sensuri de sine stătătoare"). Să descoperim asemenea situaţii în textele:

Zăpada se ridică până la geamuri (B.Şt. Delavrancea) – cu *zăpada* = **subiect/ substantiv.**
Ea-şi puse voalul cu mişcări discrete (G. Topârceanu) – cu *ea* = **subiect/ pronume personal.**
– *un altul zise...* (T. Arghezi) – cu *un altul* = **subiect/ pronume posesiv.**
Urâtul din ce-i făcut? – cu *urâtul* = **subiect/ adjectiv substantivizat.**
Cel dintâi s-a născut la Severin. – cu *cel dintâi* = **subiect/ numeral ordinal** (Pentru numeralul cardinal substantivizat: *Cei trei vin din Argeş* – cu subiect = *cei trei*).
E uşor a scrie versuri (M. Eminescu) – cu *a scrie* = **subiect/ verb la infinitiv.**
E greu de recunoscut totul – cu *de recunoscut* = **subiect/ verb la supin.**

Dar la fel de bine există părţi de vorbire prin care subiectul nu poate fi exprimat, cât timp ele contravin situaţiilor acestei părţi de propoziţie. Se pot demonstra asemenea situaţii prin adjectivele pronominale, pronumele reflexive, pronumele relative (Numai în propoziţii independente). În plus, în cazul

Scanned with OKEN Scanner

numeralelor, adjectivelor, participiilor, adverbelor şi pentru infinitiv şi supin, trecerea către funcţia sintactică de subiect impune substantivarea.

Concluzie – Subiectul se exprimă cu deosebire prin părţi de vorbire nominale.

✍ Aplicaţie: Să se descopere subiectele din textele următoare, susţinându-se părţile de vorbire prin care sunt exprimate acestea:

– *Ţi-a plăcut ce-ai văzut?*
– *Ne-am înţeles ce să-mi placă!...*
– *Cartea pe care o ai în mână e grozavă...*
N-am simţit cât mă interesează aceasta!
– *Te rog să vezi ce te poate interesa în ceea ce scrie acolo!*

Ca parte de propoziţie principală, subiectul poate fi exprimat sau nu. Situaţiile neexprimării sale se pot descoperi în textele:

Astăzi începem lupta. (M. Sadoveanu) – cu subiect inclus în desinenţa verbului (**începem** – noi).
Cine nu munceşte nu mănâncă – cu subiect subînţeles în contextul anterior (**nu mănâncă** – cine).
Într-o dimineaţă mi s-a bătut la uşă. (Emil Gârleanu) – cu subiect neexprimat, fiind vorba de verbul impersonal **s-a bătut** (Valabil şi pentru expresiile impersonale **e uşor, e greu** etc.).
Şi-i frig şi brumează (G. Bacovia) – cu subiecte neexprimate pentru construcţii impersonale, în care subiectele ar trebui să fie fenomenele meteorologice.

Să nu pierdem din vedere faptul că scriitorii noştri acordă unor asemenea situaţii (abstracte şi meteorologice) subiecte în plan metaforic:
Te uită cum ninge decembre (G. Bacovia).
Nu plouă norii, nici nu vor să treacă. (Şt.O. Iosif).

În exprimarea curentă, valorile afective ale construirii subiectului sunt multiple. Trei dintre ele se impun cu deosebire: **reluarea sa, subiectul cantitativ** şi **izolarea subiectului.** Să urmărim textele:

① – *He-hei! ştie el glonţul în carnea cui să intre!* (Gârleanu).
② *Harap-Alb vede el bine unde merge treaba* (I. Creangă).
③ *Ce negoţ, ce daraveri, ce bănet s-ar face!* (B.Şt. Delavrancea).
④ – *Mamă, ce de spectatori veniseră! – sala plină!*
⑤ *Virtutea pentru dânşii, ea nu există...* (M. Eminescu).
⑥ *Femeia de lume, aceea se impune.*

Din textele ① şi ② rezultă că reluarea subiectului se poate face imediat sau după predicat (A nu se confunda cu situaţiile complementului sociativ, ţinând cont de acordul subiectului cu predicatul!). Ideea de cantitate (de flux în creştere) apare în textele ③ şi ④, pe când în ⑤ şi ⑥ subiectele sunt reluate spre a fi mai bine definite, prin izolare.

Alături de toate aceste situaţii, se impune **subiectul multiplu** (*Oamenii,*

Scanned with OKEN Scanner

florile, păsările şi totul din jur salutau venirea primăverii) care pune cu deosebire probleme de acord, aşa cum se va vedea mai departe.

Aplicaţii:

① Identificarea subiectelor (sau a categoriilor acestora) din textele:

S-a auzit de toţi că vine un altul decât cine ar trebui să vină.
Totul este a lucra, căci de greu de izbândit fără să se facă ce trebuie.
Au mai fost şi alţii care se credeau altfel decât suntem noi.

(Pe parcurs, se va realiza analiza lor integrală).

② Construirea unor texte în care subiectul să fie exprimat prin: pronume interogative, adverb substantivizat, verb la infinitiv.

③ Corectarea textelor:

Ele va veni căci tot ele vrea să te anunţe ce ai obţinut.
Sunt greu oamenii de pornit, dar devin mai grea lumea din care face parte.
Au fost mulţimea de oameni cu ei şi n-au reuşit nimic.

④ Construirea unei propoziţii în care subiectul multiplu să fie format din pronume personale – la cele trei persoane. (Atenţie la acord!)

Scanned with OKEN Scanner

PREDICATUL

Ca parte principală a propoziţiei, **predicatul** exprimă acţiunea sau existenţa subiectului, starea în care se află acesta sau însuşirea ce i se atribuie. Prin urmare, el „spune" ceva despre subiect.

Să urmărim textele:

① – *Ascult, coane Fănică...* (Caragiale).
② *Felix se codi* (G. Călinescu).
③ – *Ai mei pierduţi sunt, paşă, toţi...!* (G. Coşbuc).
④ – *Tu ai băgat de seamă?*
⑤ *Liniştea-i acum deplină...* (G. Coşbuc)
⑥ *Iară pentru Ghiţă cârciuma era un noroc...* (I. Slavici).
⑦ *Acesta este Ghiţă, omul nostru.*

În primele două texte, predicatele sunt *ascult* (ce fac eu?) şi *se codi* (ce făcu Felix?). Al treilea text conţine un verb la diateza pasivă *(sunt pierduţi)* care susţine o întrebare apropiată (ce fac ai mei?). Al patrulea introduce predicatul prin locuţiunea verbală *ai băgat de seamă* (ce ai făcut?).

Se poate spune că aceste prime texte impun o categorie a predicatului care solicită întrebarea *ce face?* şi se exprimă prin verb sau locuţiune verbală la orice diateză, dar la mod personal.

Textul al cincilea impune întrebarea *cum este?* (adresată subiectului *liniştea*), spre a obţine predicatul *-i deplină*. Al şaselea raportează subiectul *cârciuma* la *un noroc* pe baza întrebării **ce era?**, spre a se reţine predicatul *era un noroc*, în timp ce al şaptelea impune predicatul *este Ghiţă*, raportat, prin întrebarea **cine este?**, la subiectul *acesta*.

S-au reţinut, prin urmare, două categorii de predicate:

❶ Prima categorie cumulează **predicatele verbale** (Exprimate prin verbe sau locuţiuni verbale la orice diateză, dar la mod personal şi având întrebarea de control *ce face?*).

❷ În cea de-a doua categorie apar **predicatele nominale** care conţin câte două elemente distincte: **verbe copulative** şi **nume predicative** (*-i deplină* – unde *-i* = verb cop. şi deplină = nume pred.). Întrebările lor de control sunt *cum este?, ce este? cine este?*

Aplicaţii:

① Să se descopere predicatele din textele următoare, stabilindu-se tipurile acestora.

Ana şi bătrâna se puseseră la sfat. (I. Slavici)
Nu este cazul de a insista aici asupra succesului lui Matorescu. (T. Vianu)

Scanned with OKEN Scanner

Satul e de vuiet plin... (G. Coşbuc)
E lung pământul, ba e lat... (G. Coşbuc)
– *Nu mi-a fost cu putinţă să aflu ceva.* (Camil Petrescu)
– *Frumoasă eşti, pădurea mea...*
Când umbra-ţi încă rară! (G. Topârceanu)

② Să se introducă verbele corespunzătoare în contextele:

El.....bun
.....bun
.....bun

Omul..... bine
...bine – omul
...bun – omul
...bun – omul
...bun – omul

Ce fel de predicat s-a obţinut?

Predicatul verbal se mai poate exprima şi prin alte părţi de vorbire, în afară de verbe şi locuţiuni verbale. Să analizăm textele:

① *Zbârnâia prin tufiş*, atrăgând atenţia.
② – *Hai în codrul cu verdeaţă!* (M. Eminescu)
③ *Nimeni nu avea a şti.*
④ *Apoi începu a râde tar.* (M. Sadoveanu)
⑤ *Desigur că vom veni şi noi.*

Luate pe rând, respectivele texte impun predicate verbale exprimate prin verbe provenite din interjecţii (**zbârnâia**), prin interjecţii predicative (**hai! = vino!**) sau adverbe predicative (**desigur**); la fel de bine pot exista predicate verbale compuse (**nu avea a şti** şi **începu a râde**).

Atenţie! **Predicatele verbale compuse** nu se vor confunda cu grupările predicative independente, întrucât primele sunt construcţii cu componente neanalizabile. Să comparăm, spre exemplu:

Pot să merg oriunde. (2 predicate)
Ne putem gândi la ceva. (pred. vb. compus)

Probleme mult mai dificile pune, fără îndoială, **predicatul nominal**, prin cele două componente ale sale – **verbul copulativ** şi **numele predicativ.**

Verbul copulativ este verbul care şi-a pierdut conţinutul noţional, intrând în componenţa predicatului nominal ca o simplă unealtă gramaticală.

El este, de fapt, instrument de legătură între subiect şi nume predicativ. În textul *Drumu-i lung până la Jii* (T. Arghezi), subiectul este *drumul*, care se cere calificat prin adjectivul *lung*; dar autorul textului nu aplică acest adjectiv ca determinativ imediat (atribut) al substantivului, ci interpune între cele două elemente verbul devenit copulativ (de legătură).

Cel mai întâlnit verb copulativ este *a fi*, care, însă, atunci când are sensul de *a exista, a trăi, a se afla, a se întâmpla*, are valoare predicativă independentă, formând predicate verbale.

Scanned with OKEN Scanner

Iată contexte diferenţiale:
A fost odată ca-n poveşti... (*a fost* = a existat = pred. verbal)
Şi acolo sunt nemţii. (Camil Petrescu) (*sunt* = se află = pred. verb.)
Din moşi-strămoşi, el este pe munte. (este = trăieşte = pred. verb.)
Omul este altfel decât alţii (*este altfel* = pred. nominal).

Atenţie la multiplele situaţii ale lui *-l*, în contexte diverse, acestea putând fi:

- Pronume personal – *I s-a dat ce-l trebuia.*
- Verb predicativ – *Nu-l acolo* (Nu se află acolo).
- Verb component al unor locuţiuni sau al altei construcţii verbale – *Nu mi-l dat cu putinţă să aflu ceva.*
- Verb auxiliar
  – *Nu-l lăudat de cei din jur* (pentru diateza pasivă).
  – *Ioane, îl face sau nu-l face, treaba ca lumea?* (pentru formele de viitor).
- Verb copulativ – *Nu-l omul pe care-l ştii, ci-l răutatea întruchipată!*

Verbele copulative sunt *a fi, a deveni, a părea, a ieşi, a însemna, a se face, a se naşte, a rămâne, a arăta, a constitui, a scoate* etc. Dintre ele, *a fi* menţine situaţiile prezentate mai înainte, iar *a deveni* este întotdeauna copulativ. De fapt, *a deveni* şi *a fi* (copulativ) formează chiar marca verbului copulativ şi, de câte ori există dubii asupra celorlalte verbe copulative, trebuie să se procedeze la înlocuirea lor cu o atare marcă. Să demonstrăm asemenea afirmaţii pe texte ca:
– *...eu aveam de gând să te scot dascăl.* (I. Slavici) – cu *să scot* = să devii.
...Căci nimic nu pare mai simplu decât o axiomă (Camil Petrescu) – cu *nu pare mai simplu* = nu este mai simplu.

Dacă verbul *a deveni* este eminamente copulativ, celelalte au dublă postură: predicativă şi copulativă.

Aplicaţie: Să se precizeze predicatele din textele de mai jos, motivându-se fiecare situaţie în parte:

Aici se face o casă nouă.
El a ajuns pe munte.
S-a făcut roşu ca fraga.
Petre se face inginer.
Îmi pare rău, Ghiţă, că mai stărueşti... (I.L. Caragiale).
Fumul alb iese alene! Din cămin... (G. Coşbuc).
Peste doi ani iese maistru.
Numai ochii bunicului au rămas ca odinioară: blânzi şi mângâietori (Delavrancea).
Dacă nu se îndreaptă, se face de râs.
Asta ar însemna anularea tuturor credinţelor.
El s-a născut un definitiv ratat.
A ieşit la liman, dar rău şi complicat.
Înseamnă mult ce-mi spui.
Am ajuns sus, dar am rămas mereu acelaşi.

Scanned with OKEN Scanner

Numele predicativ este partea fundamentală a predicatului nominal, cât timp conținutul său noțional atribuie o caracteristică subiectului. Dovada respectivei afirmații se poate descoperi în propoziția: *Deci vechii greci erau prin definiție niște filosofi.* Aici subiectul *(grecl)* este definit la nivel superior prin numele predicativ *(niște filosofi).* Respectiva definire se realizează prin intermediul copulativului *(erau).*

Se susține, pe drept cuvânt, că numele predicativ se poate exprima prin aceleași părți de vorbire prin care se exprimă și subiectul.

Cerință: Să se propună texte în care numele predicative să fie exprimate prin substantive (comune și proprii, în nominativ, în genitiv și dativ), prin adjective și locuțiuni adjectivale, prin pronume (de toate tipurile), prin numerale (cardinale, ordinale, colective, distributive, multiplicative), prin verbe la gerunziu, infinitiv, participiu și supin, prin adverbe și locuțiuni adverbiale, prin interjecții.

Pentru rezolvare, se pot avea în vedere textele:

– *...dumneata nu mai ești al comitetului* (Caragiale).
Pentru fala lui, totul părea o pleașcă.
Nu-s primul în întrecere.
Dar iubirea e altceva (Camil Petrescu).
A devenit de nerecunoscut.
– *...uite, și acum ești turmentat...* (Caragiale).
A rămas mereu răbufnind contra întregii lumi.
S-a făcut a nu vedea ce-i bun.
Se numea om doar când era leafăr.
A ajuns hotărât în a fi omul de recunoscut în lume.
E vai și-amar de el!
Omul este în siguranță când singur devine stăpân pe sine.

Concluzii:

1. Verbele copulative nu vor fi confundate cu auxiliare pentru că primele au sensuri de sine stătătoare împreună cu numele predicative, iar celelalte ajută în formarea timpurilor și modurilor compuse.
2. Numele predicative diferă de alte părți ale propoziției (și mai ales de subiecte), întrucât ele complinesc valorile subiectelor. În propoziția *Ionel este elev,* relația dintre subiect și predicat poate fi schimbată dacă greutatea expresivă se modifică, ajungându-se la situația *Elevul este Ionel* (*Ionel* și *elevul* devin subiecte sau nume predicative în funcție de greutatea expresivității comunicării).

Dacă exprimarea predicatului prin interjecții nu pune – în general – probleme, folosirea adverbelor și a locuțiunilor adverbiale este mult mai complicată, având în vedere faptul că acestea din urmă pot comporta sau nu verbalitatea absolută. Să luăm în discuție textele:

Desigur că vin mâine.
Probabil că mâine îți dau răspunsul.

În primul, *desigur* (adv. pred.) nu poate concepe auxialiarul *a fi* în față; prin urmare, el este predicat verbal. În al doilea, se poate interpune *a fi* (*e probabil*) și predicatul respectiv nu poate fi decât nominal.

Scanned with OKEN Scanner

Aplicaţie:

Să se definească tipurile predicatelor din textele:

De bună seamă că totul e normal.
Sigur că lucrurile sunt la locul lor.

Atenţie!

– Dacă adverbele şi locuţiunile adverbiale sunt urmate de conjuncţii, ele formează propoziţii şi vor fi luate ca predicate.)
– Dacă înaintea lor sunt permise valorile verbului *a fi*, ele sunt predicate nominale; altfel, nu pot fi decât predicate verbale.

Aplicaţie: Să se analizeze fraza următoare, definindu-se tipurile subiectelor şi predicatelor şi apoi despărţindu-se textul în propoziţii:

Cine a fost om nu poate fi altfel, căci desigur că omul care a fost mereu aşa nu devine altfel cât timp istoria nu înseamnă altceva decât evoluţie, iar lumea nu poate rămâne decât lume.

Alte aplicaţii:

① Analiza completă a predicatelor din texte:

– Ce-i cu tine de nu-mi pari cum ai putea fi?...
S-a făcut roşu de mânie şi a rămas pe loc, căci a ajuns cum n-ar fi părut altădată.

② Construirea unor texte scurte în care *a ajunge*, *a însemna*, *a fi* să fie – pe rând – predicative şi copulative.

③ Precizarea situaţiilor predicative şi a verbelor de construcţie:

– a fi avut (el) *ceva;*
– or să vină (el);
– n-am a-ţi cere mare lucru;
– ţi-oi rămâne dator;
– s-o face mare (el);
– n-are a face mare lucru;
– n-oi părea cumva ceva pentru tine...

Acordul subiectului cu predicatul

S-a reţinut că raportul de interdependenţă dintre subiect şi predicat se realizează prin acord. Predicatul – ca element nou al gândirii – la acea formă care se potriveşte cu numărul şi persoana, uneori cu cazul şi genul subiectului.

Prin urmare, în acord rolul determinant îl are subiectul (Chiar dacă acesta poate lipsi din exprimare mai mult decât predicatul).

Acordul dintre subiect şi predicat se realizează, în multiple sensuri, după situaţiile prezentate în exprimarea curentă:

❶ Subiectul şi predicatul verbal se acordă în număr şi persoană:

Păsările se adună în cuiburi.

Dacă predicatul vérbal este exprimat prin locuţiune verbală, acordul se face numai între verbul ei component şi subiect:

Scanned with OKEN Scanner

El au băgat de seamă totul.

❷ Verbul copulativ al predicatului nominal se acordă cu subiectul tot în număr şi persoană:

– *Tu eşti copilă, asta e...* (M. Eminescu).

❸ Numele predicativ exprimat prin adjectiv impune acordul prin gen, număr şi caz:

Omul a devenit cugetător.

❹ Numele predicativ exprimat prin substantiv sau un înlocuitor al acestuia se acordă cu subiectul în număr şi caz (Acordul în gen depinde de sensul predicatului nominal):

Eu sunt cartograf (cartografă).

❺ Predicatul verbal exprimat prin verb la diateza pasivă solicită acordul dintre subiect şi verbul auxiliar, în număr şi persoană, iar între subiect şi verbul la participiu, în gen şi număr:

– *Jertfele şi rugăciunile au fost poruncite...* (M. Sadoveanu).

❻ Dacă subiectul este multiplu, prioritare în acord sunt persoanele propuse în context (ca gen şi număr), conform ierarhizării I-II-III:

a. *Eu, tu şi voi mergem la film* (Pers. I plural).
b. *Tu şi ei veţi fi acolo!* (Pers. a II-a plural).
c. *Eu şi toţi cei de faţă vom reveni.* (Pers. I plural).

Masculinul are prioritate faţă de feminin:

Munţii şi apele vor fi reprezentaţi pe hartă.

Prin urmare, prioritare în acord trebuie să fie persoanele în descreştere şi genul masculin; numărul plural este permanent în cazul subiectului multiplu.

Există şi alte forme de acord:

❶ După înţeles – în cazul subiectului exprimat prin substantiv colectiv *(Un stol de graur plutl)* sau în contexte în care subiectul esenţial este *fiecare (Veneau mulţi. Fiecare avea ce-i trebuia)*, ca şi atunci când exprimarea ajunge la subiectele *unul* sau *nici unul (Toţi se certau. Dar nici unul nu se ostenea să rezolve ceva).*

❷ Prin atracţie – acord care trebuie evitat dacă nu se are în vedere subiectul:

Mulţimile de oameni veneau (acord corect).
Mulţimea de oameni veneau (acord incorect).

Aplicaţie: Corectaţi textele următoare, propunând regulile impuse de acord, indiferent de tipul acestuia:

Femelle erau surprinşi pe locurile ei.
Era ştiute regulile locale şi nu se puteau mai mult decât aplicarea mai splendidelor acţiuni unificate.
S-au hotărât să-şi ducă mai supremul aport întru mai extrema colaborare la ce se puteau face.
Îşi vor aduce aportul – ei, ele şi toţi cellalţi – ca să devină conştiente la ce va fi mai departe.

Scanned with OKEN Scanner

Omul care-l ştiau va fi cu ele şi lumea toată va acţiona asemenea fiinţei cea bună.

Să reţinem dificultăţile propuse de verbul *a trebui* în acord:

– Forma variabilă:

Trăieşti căci trebuieşti.
I-au trebuit cărţile.

Forma invariabilă:

Trebuie să vin.
A trebuit să plec.

Incorecte formele:

Am trebuit să lucrez.
Noi trebuiam să vă ajutăm.

Alte aplicaţii:

① Rezolvaţi acordurile pentru situaţiile contextuale:

(*A ajuta* – la diateza pasivă, viitor anterior) *noi şi voi acolo.*
(*A lucra* – la diateza pasivă, conj. perf.) *fetele şi băieţii.*
(*A merge* – la imperativ) *acolo tu şi voi, toţi care vă credeţi mari!*

② Analizaţi subiectele şi predicatele din textele de mai jos, demonstrând valabilitatea (sau injusteţea) acordurilor dintre subiecte şi predicate (Pentru anumite situaţii, refaceţi acordurile şi chiar textele):

Par a veni ca lumea toţi care se vor fete de prima mână.
Nu-s astfel decât am rămas ele şi voi.

③ Prezentaţi texte scurte în care:

– *a merge* să fie la cond.-opt., perfect, pers. a II-a, sing.:
– *a fi depăşit* să fie la conj. perfect plural;
– *a se părea* să apară la perfect compus (formă inversată), pers. I, singular.

Scanned with OKEN Scanner

ATRIBUTUL

Se dau textele:

① *Ridicat în aer imensa mea pălărie neagră şi de trei ori o închinai ca pe un steag cernit.* (C. Hogaş).

② *Nici unul dintre consilieri şi dintre funcţionari nu se ostenea într-o zi ca aceea...* (M. Sadoveanu).

③ *Trei dintre oamenii de astăzi veniseră să asculte totul.*

④ *Dreptul de a avea este al tuturor.*

⑤ *Tot păţitu-i priceput în cele trei încercări ale anului.*

Să se comenteze situaţiile elementelor sintactice care determină substantivele sau înlocuitoare ale lor (**numerale, participii** etc.).

Din rezolvarea respectivei teme, rezultă situaţiile:

– Substantivul *pălărie* este determinat de adjectivul *imensa* (care pălărie?), de adjectivul pronominal posesiv *mea* (care, a cui pălărie?) şi de adjectivul *neagră* (ce fel de pălărie?).

– Obiectul denumit de substantivul *steag* este calificat de participiul *cernit* (ce fel de steag?).

– Pronumele *nici unul* primeşte determinări prin construcţiile *dintre consilieri* şi *dintre funcţionari* = substantive cu prepoziţii (care nici unul?).

– Substantivul *o. zi* este determinat de gruparea *ca aceea* = pronume demonstrativ, ca element de comparaţie (ce fel de zi?).

– Numeralul *trei* se impune explicitat prin construcţia *dintre oameni* = substantiv cu prepoziţie (care trei?), pe când substantivul *oamenii* este calificat de adverbul cu prepoziţie *de astăzi* (care oameni?).

– Substantivul *dreptul* este determinat de infinitivul cu prepoziţie *de a avea* (care drept?).

– În fine, participiul *păţit* se cere definit cu ajutorul adjectivului pronominal nehotărât *tot* (care păţit?), în timp ce substantivul *încercări* apare determinat simultan de numeralul *trei* (câte încercări?) şi de substantivul *ale omului* (ale cui încercări?)

Şi dacă în fiecare dintre aceste texte s-au descoperit părţi de propoziţie care determină substantive sau înlocuitoare ale acestora, va trebui să încadrăm asemenea părţi de propoziţie în categoria atributului, reţinându-i întrebările – care?, ce fel de?, câţi?, câte?, (al, a, ai, ale) cui?

Atenţie!

Nu orice cuvânt sau construcţie care se alătură substantivului sau înlocuitorului acestuia se consideră atribut.

Să cosiderăm situaţiile:

Cântă cucul precum omul.
Ştie totul ca şi noi,

în care *precum omul* nu determină substantivul *cucul*, ci verbul *cântă*

Scanned with OKEN Scanner

ATRIBUTUL

Se dau textele:

① *Ridicat în aer imensa mea pălărie neagră şi de trei ori o închinai ca pe un steag cernit.* (C. Hogaş).

② *Nici unul dintre consilieri şi dintre funcţionari nu se ostenea într-o zi ca aceea...* (M. Sadoveanu).

③ *Trei dintre oamenii de astăzi veniseră să asculte totul.*

④ *Dreptul de a avea este al tuturor.*

⑤ *Tot păţitu-i priceput în cele trei încercări ale anului.*

Să se comenteze situaţiile elementelor sintactice care determină substantivele sau înlocuitoare ale lor (**numerale, participii** etc.).

Din rezolvarea respectivei teme, rezultă situaţiile:

– Substantivul *pălărie* este determinat de adjectivul *imensa* (care pălărie?), de adjectivul pronominal posesiv *mea* (care, a cui pălărie?) şi de adjectivul *neagră* (ce fel de pălărie?).

– Obiectul denumit de substantivul *steag* este calificat de participiul *cernit* (ce fel de steag?).

– Pronumele *nici unul* primeşte determinări prin construcţiile *dintre consilieri* şi *dintre funcţionari* = substantive cu prepoziţii (care nici unul?).

– Substantivul *o. zi*, este determinat de gruparea *ca aceea* = pronume demonstrativ, ca element de comparaţie (ce fel de zi?).

– Numeralul *trei* se impune explicitat prin construcţia *dintre oameni* = substantiv cu prepoziţie (care trei?), pe când substantivul *oamenii* este calificat de adverbul cu prepoziţie *de astăzi* (care oameni?).

– Substantivul *dreptul* este determinat de infinitivul cu prepoziţie *de a avea* (care drept?).

– În fine, participiul *păţit* se cere definit cu ajutorul adjectivului pronominal nehotărât *tot* (care păţit?), în timp ce substantivul *încercări* apare determinat simultan de numeralul *trei* (câte încercări?) şi de substantivul *ale omului* (ale cui încercări?)

Şi dacă în fiecare dintre aceste texte s-au descoperit părţi de propoziţie care determină substantive sau înlocuitoare ale acestora, va trebui să încadrăm asemenea părţi de propoziţie în categoria atributului, reţinându-i întrebările – care?, ce fel de?, câţi?, câte?, (al, a, ai, ale) cui?

Atenţie!

Nu orice cuvânt sau construcţie care se alătură substantivului sau înlocuitorului acestuia se consideră atribut.

Să cosiderăm situaţiile:

Cântă cucul precum omul.
Ştie totul ca şi noi,

în care *precum omul* nu determină substantivul *cucul*, ci verbul *cântă*

Scanned with OKEN Scanner

(cum cântă?), în timp ce *ca şi noi* este complement al verbului *ştie* (cum ştie?).

Se reţine că **atributele** califică sau determină obiectele denumite de substantive sau de înlocuitori ai acestora (pronume, numerale, adjective, participii etc.).

Aplicaţie: Să se descopere atributele din textul:

Prin munca cinstită de zi cu zi, toţi cei de faţă răspundem grijii arătate de părinţii noştri.

În general, felurile atributului se stabilesc după părţile de vorbire prin care se exprimă.

Din exemplele analizate mai înainte, rezultă că atributele pot fi **adjectivale, substantivale, pronominale, verbale** şi **adverbiale.**

Şi dacă acestora li se adaugă atributele **interjecţionale** (*Mersul teleap-teleap ne încurcă*), schiţa categoriei atributului este completă.

Aplicaţie:

Să se stabilească tipurile atributelor din textele:

Pe mulţi tătari cuprins-ai de-ai morţii reci fiori (V. Alescandri).

Sfios, amurgul toamnei mohorâte/ Îşi muşcă-ncet podoaba lui bolnavă (O. Goga).

Datoria de a şti ce-i de făcut în ziua de astăzi se impune în lumea mereu născândă ca şi în viaţa tresăltând de florul dorinţei de a fi.

Atributul adjectival

se exprimă prin adjective propriu-zise sau înlocuitoare ale acestora (adjective pronominale, numerale, participii, gerunzii acordate, locuţiuni adjectivale etc.).

În textele de mai jos, să urmărim respectivii înlocuitori ai adjectivului:

Am un prieten bun de gură (*bun de gură* = locuţ. adjectivală).

Trei săptămâni îl şcoli şi fură trei veacuri (B. Delavrancea) – *trei* = numeral.

Câinii domesticiţi tăceau (*domesticiţi* = participiu).

Cartea mea-i, fiule, o treaptă (*mea* = adjectiv pronominal posesiv).

Prin urmare, orice adjectiv (inclusiv locuţiunile adjectivale) propriu-zis sau pronominal, orice numeral sau participiu care determină un substantiv sau un înlocuitor al acestuia se realizează în propoziţie ca atribut adjectival. Loc aparte ocupă verbul la gerunziu, care este atribut adjectival numai când se acordă cu substantivul determinat în gen şi număr: *Şi norii-şi spun în tunet durerea lor mugindă* (M. Eminescu).

Scanned with OKEN Scanner

✍ Aplicaţie: Să se analizeze atributele adjectivale din textele:

Peste un şir de culmi împădurite, pe cea mai înaltă dintre ele, se zăresc câteva turnuri de catedrală (G. Bogza).
De-atunci marca-nflorată de sublima ei durere,/ În imagini de talazuri, cânt-a Greciei cădere... (M. Eminescu)
Din albastrul şters al cerului adânc, soarele, alb de fierbinte ce era, ploua cu foc peste capetele noastre: nici o suflare de vânt nu mişca aerul înăbuşit (C. Hogaş).

Substantivul (sau înlocuitorul acestuia) subordonează părţile de vorbire prin care se exprimă atributul adjectival pe baza acordului în gen, număr şi caz:

Acelaşi fir ne leagă şi-n sfânta rugăciune... (Z. Bârsan).

Aici acordul intervine între substantivul *fir* şi atributul adjectival *acelaşi*, între substantivul *rugăciune* şi atributul adjectival *sfânta*.

Strâns legată de problema acordului este topica atributului adjectival, căci de poziţia acestuia depinde aspectul formal al acordului. Să urmărim situaţiile de mai jos, susţinând categoriile respectivului acord:

Satul întreg îl trecea pe dinaintea ochilor ei orbi şi-o arăta cu degetul (B. Delavrancea).
Marea cea mare şi noua descoperire îl dădeau o întreită forţă...

Rezultă clar că atunci când atributul adjectival se află după substantivul regent (sau după înlocuitorul acestuia), el este lipsit de posibilitatea articulării care apare numai în cazul prepunerii atributului adjectival.

Dificultăţi de acord se ivesc atunci când un singur atribut adjectival determină mai multe substantive de genuri diferite: *Pe omul şi pe femeia frumoasă fiecare-i poftеşte în casă.* (Automat, calificarea atributiv-adjectivală se atribuie ambelor obiecte – om şi femeie – căci între respectivele substantive există o legătură strânsă. La fel pentru propoziţia: *Poezia şi jocul popular, nepreţuite în ochii noştri, îşi poartă pretutindeni vraja.*).

Când două substantive sunt determinate de un atribut adjectival, acordul se face după regula numelui predicativ adjectival: *Casa şi drumul curate aşteptau vizita.*

❗ Atenţie la acordul în caz pentru substantive feminine la singular, genitiv şi dativ!

Să corectăm împreună textele de mai jos, motivând corecturile respective:

Acestei propuneri importante, făcută în discuţii, i s-au adus amendamente (Corect – făcute).
A răspuns solicitării adresată de noi (Corect – adresate).

O problemă majoră de acord ridică şi atributul adjectival exprimat prin numeralul *întâi*, care nu-şi schimbă forma după gen în poziţie postpusă substantivului (*Clasa întâi, grupul întâi*). Acesta preia articolul hotărât şi se declină când este aşezat înaintea substantivului (*Întâia fată vine*). În alte situaţii, marcarea flexiunii implică folosirea articolului adjectival:

La cel dintâi gest, răspundea fără să clipească.

Scanned with OKEN Scanner

La capătul seriei numeralului ordinal se află locuţiunile adjectivale cu sensuri de numerale – *cel din urmă, cea din urmă* etc.

✍ Aplicaţii:

① Cum e corect:

Dau omului întâiul/ întâiului.
Am dat lui cel dintâi/ celui dintâi de toate.
Anunţ totul ce le trebuie fiinţelor cele trei/ celor trei.
Aştept semnalele destinului celui nobil/ cel nobil?
Poezia şi autorul ei, nepreţuite/ nepreţuiţi în lume, sunt nemuritori/ nemuritoare.

(Notă – Pentru fiecare caz, să se motiveze corectarea respectivă.)

② Analiza atributelor adjectivale din textele:

Flacăra luminând peste tot locul cuprins de întuneric părea o torţă strălucitoare.
Lumea nostră pluteşte peste tot locul căutat de oameni.
Cei trei oameni au venit cu forţe înmiite, spre a deveni acele fiinţe care se cereau.
Oamenii cei buni şi care-s greu de învins vor rezolva problema grea a celor care vor învinge.

③ Rezolvarea acordurilor pentru textele:

De pretutindeni sosesc femei şi bărbaţi (**pregătit**) *pentru a câştiga lupta care o doresc* (**câştigat**).
Privim cu drag câmpiile (*a arde* – **gerunziu**) *şi munţii* (**cântat**) *de toţi.*

Atributul substantival

➡ se exprimă numai prin substantive, probleme deosebite punând cazurile în care se află acestea.

Să urmărim situaţiile:

① *El, omul de omenie, învinge oricând.*
② *Numai bordeiele ţiganilor robi erau peste o sută* (G. Galaction).
③ *Parcă simţea în palmă bătaia nebună a inimii vatmanului* (M. Sadoveanu).
④ *Acest prunc fi-va poate, cândva, domn ţării* (M. Sadoveanu).
⑤ *Zburător cu plete negre, umbră fără de noroc* (M. Eminescu).

Pentru ①, *omul de omenie* este atribut apoziţional dezvoltat (care el?) format din apoziţia propriu-zisă *omul* şi atributul prepoziţional *de omenie* (ce fel de om?). *Omul* menţine cazul elementului determinat, pe când *de omenie* se află în acuzativ.

Pentru ②, *ţiganilor* este atribut substantival genitival (ale cui bordeie?).

Scanned with OKEN Scanner

În situaţia ③, apar două atribute substantivale genitivale: *a inimii* (a cui bătaie?) şi *vatmanului* (a cui inimă?).

Textul ④, propune pe *ţării* ca atribut substantival în dativ (domn cui?). Asemenea situaţii mai apar în contexte ca: *Tu, frate plânsetelor noastre* (O. Goga) sau *Preot deşteptării noastre* (idem).

În ⑤, *cu plete* şi *fără de noroc* sunt atribute substantivale prepoziţionale, determinând substantivele *zburător* şi *umbră* (în cazul acuzativ – ce fel de zburător?, care umbră?).

✎ Prin urmare, atributul substantival poate fi **apoziţional** sau **genitival**, **în dativ** sau **în acuzativ (prepoziţional)**.

Apoziţia substantivală se poate realiza prin substantiv comun (*Era el, un om...*), substantiv propriu (*Părintele Iancu aştepta*), adjectiv substantivizat (*Omul, gingaşul, ştia tot*), numeral substantivizat (*Se petrecea în anul de graţie 1000*).

După structură, apoziţia poate fi simplă (*Ea, femeia, ştia totul*) sau dezvoltată (*Luca Talabă, un bărbat cât un munte (...) îi adunase pe oameni* – L. Rebreanu).

Atenţie!

❶ În cazul apoziţiei dezvoltate, contextul respectiv este analizabil în părţile sale constituente: *un bărbat cât un munte* = apoziţie + atribut substantival cu valoare stilistică de comparaţie).

❷ În situaţia contextului apoziţional, acordul se raportează la procesul de aderenţă:

– *Deci voi, meşteri mari./ Calfe şi zidari./ Curând vă siliţi...*
– *Tot satul: oameni, copii, câini fac alai după militari* (Caragiale).

✎ Aplicaţie: Să se analizeze atributele cunoscute din textul:.

Pe locul ştiut, era căruţa lui Ştefan, omul de aur al satului, bucuria de neîntrecut a ţărănimii care se voia neapărat ancorată experienţei lumii de perspectivă.

Pentru **atributul substantival genitival**, probleme de acord apar numai din perspectiva articolului proclitic genitival.

✎ De reţinut! Sunt corecte formele:

Sporeşte ritmul de creştere a industriei (Şi nu *al industriei*).
În ale lumii fire dese se descoper-adevăruri (Şi nu *în a lumii*), cât timp acordul se realizează între determinante şi determinate – *creştere – industrie; fire – lume.*

✎ Aplicaţii:

① Să se descopere greşelile de acord din textele de mai jos, susţinându-se cu motivaţii corespunzătoare;

Dau oamenilor acéia lumină.
Aduc prinos florilor acelea a grădinilor.
Sistemul de evoluţie al lumii cea veşnică interesează pe oricine.

Scanned with OKEN Scanner

② Să se construiască texte în care atributul substantival să fie exprimat prin substantive proprii simple şi compuse, cu şi fără articol hotărât proclitic.

În ceea ce priveşte atributul substantival în dativ, se impun trei condiţii esenţiale. Să le descoperim, studiind textul:

Acordarea de ajutor colegilor dovedeşte solidaritatea noastră.

(Rez.: Determinarea respectivului atribut vine din partea unui substantiv – *acordarea*; dativul în cauză este distanţat de substantivul regent; între regent şi atribut se interpun alte elemente).

Asemenea condiţii permit diferenţierea dativului de genitiv, ca şi în textul: *Odată cu trimiterea cadoului prietenului meu, am înţeles totul.*.

Atributul substantival prepoziţional nu se confundă cu cel genitival, căci primul susţine felul (categoria), pe când celălalt – posesia.

Obs. Atributul substantival genitival poate avea şi alte nuanţe (ca ale genitivului în general):

Dragostea mamei (în contexte diferite)

= subiectivă (*Mama iubeşte.*)
= obiectivă (*Mama este iubită.*)

(Atenţie la diferenţa dintre *Examenul de conştiinţă* şi *Examenul conştiinţei*).

Atributul substantival prepoziţional nu pune probleme de acord, el postpunându-se elementului determinat. Dar tot el poate propune situaţii care încarcă expresivitatea contextuală:

- Prepoziţionalul subiectiv (*Lectura îi dă dureri de cap*).
- Prepoziţionalul obiectiv (*Avu un scurt proces de voinţă*).
- Prepoziţionalul temporal (*Se trec fructele de vară*).
- Prepoziţionalul local (*Portretul din faţă parcă vorbeşte*).
- Prepoziţionalul comparaţiei (*Era mare, cu trup ca de stejar*).

Atributul pronominal

reia, în general, situaţiile celui substantival, căci pronumele este substitut, prin excelenţă, al substantivului.

Să descoperim categoriile sale în textele:

Copilul nu ştia decât de frica ei (*ei* = **atribut pronominal genitival** – a cui frică?).

Frumuseţile-ne tineri, bătrânii lor distrug (M. Eminescu) – cu *ne* = **atribut pronominal în dativ** (frumuseţile cui?)

Ziseră râzând doi dintre ei (Delavrancea) – cu *dintre ei* = **atribut pronominal prepoziţional** (care doi?).

...eu, unul, drept să vă spun... (Hogaş) – cu *unul* = **atribut pronominal apoziţional** (care eu?)

Din textele analizate, rezultă că **atributul pronominal** se poate exprima prin toate tipurile de pronume.

Scanned with OKEN Scanner

Atenţie! Nu se vor confunda atributele adjectivale exprimate prin adjective pronominale cu atributele pronominale (Pentru primele, intervine acordul în gen şi număr cu elementul determinat – ca în cazul oricărui adjectiv; celelalte refuză acordul). Să observăm diferenţele dintre două situaţii clare:

Tu trebuia să te cuprinzi/ De acel farmec sfânt (M. Eminescu) – *acel* = atribut adjectival.

Să te fi cuprins de farmecul aceluia... – cu *aceluia* = atribut pronominal.

Aplicaţii:

① Să se stabilească tipurile atributelor pronominale din textele de mai jos, analizând din punct de vedere morfologic fiecare situaţie în parte:

Din părul-i de aur curge gândirea-i genială.
Lauda ei m-ar mâhni peste îngăduinţa oricui.
Pretenţia tuturor, a lui sau a ei, mă antrenează în lupta cu mine însumi.

② Să se construiască texte în care atributele pronominale să fie exprimate prin pronume personale şi reflexive, posesive şi demonstrative, nehotărâte şi negative. Se vor căuta toate posibilităţile exemplificării celor patru categorii ale atributului pronominal.

O problemă mai complicată apare din perspectiva atributului pronominal în dativ. Acesta este limitat la formele neaccentuate de dativ ale pronumelor personale şi reflexive şi poate apărea în trei poziţii distincte:

– pe lângă substantiv – *Dragostea-ţi de mamă e nemărginită.*

– pe lângă adjectivul care determină un substantiv – *Lucida-i gândire ne ajută mereu.*

– pe lângă un verb, dar rămânând în dependenţă faţă de substantiv: *Plecase să-şi caute fiul.*

Mai ales pentru situaţia a treia, se cere evitată confuzia cu complementul indirect şi în acest sens se reţine faptul că atributul pronominal este dependent de substantiv (sau de înlocuitorul acestuia), cel din urmă apărând cu articol hotărât, individualizator.

Prin urmare:

Îşi caută dreptul – cu *îşi* = atribut pronominal (dreptul lui).
Îmi caut o carte – cu *îmi* = complement indirect (Caut mie).

Funcţiile stilistice ale atributului pronominal în dativ:

– dativul posesiv (*Cartea-mi e nouă*).

– dativul etic (*Vor să mi te-omoare*).

Aplicaţie: Să descoperim situaţiile atributelor în textele:

În casa-i din pădure se mutase moşul cu privirea-i de urs.
– Cine-mi eşti, omule, de-mi cauţi pricină, cu furtunoasa-ţi mânie nemaivăzută?
Mi-am făcut treaba fără să-ţi cer nepreţuitu-ţi sprijin, dar acum ţi-aştept părerea, spre continua-ne cunoaştere şi recunoaştere.
Oglindindu-şi chipul în frumoasa-ţi oglindă, n-a putut să nu-şi descopere fruntea-i ce-i asemenea cu a ta.

Scanned with OKEN Scanner

Atributul verbal

se exprimă prin verbe la moduri nepersonale (Cele la moduri personale formează predicate).

Să urmărim modurile verbale prin care se pot exprima asemenea atribute:

Dorința de a face literatură poate egala dorința de a face aur. (M. Sadoveanu) – cu *de a face* (în două situații) = **infinitiv** (care dorință?).

Lucrul de furat nu ține de cald – cu *de furat* = **supin** (care lucru?).

...eram(...) cu straiele șiroind și lipite de trup (M. Sadoveanu) – cu *șiroind* = **gerunziu** (ce fel de straie?).

În textul din urmă, participiul *lipite* nu poate fi decât atribut adjectival, întotdeauna acest mod îndeplinind un asemenea rol când determină un substantiv.

Prin urmare, **atributul verbal** se poate exprima prin **infinitiv, supin** și **gerunziu**. Dacă primele două moduri au întotdeauna această funcție când determină substantive, gerunziul poate fi atribut adjectival sau atribut verbal după cum se acordă sau nu cu substantivul determinat:

Văd soldații grăbind spre noi (*grăbind* = **atribut verbal**: nu se acordă cu soldații – care soldați?).

Frunza tremurândă va cădea curând (*tremurândă* = **atribut adjectival**: se acordă în gen și număr cu substantivul *frunza*).

Atenție și la deosebirea dintre gerunziul – atribut verbal și alte posibile funcții ale acestui mod verbal, în texte cum ar fi:

Am auzit omul certându-se cu confrații... (care om? = atribut)
Am auzit certându-se unul cu altul... (ce am auzit? = C.D.)
Lucrând, omul nu arată ce poate. (cum arată? = CCM, CCT, cond.)
Muncind prea mult, a obosit. (din ce cauză a obosit? = cauzal).
Am văzut un om care, muncind atât de mult, s-a lipsit de tot, devenind un înstrăinat. (muncind = cauzal; devenind = consecutiv).

Aplicații:

① Analiza atributelor verbale din textele:

Dreptul de a te naște nu poate fi luat de un om chiar având acesta puterea de a impune orice.

Bărbatul a sosit bolborosind ceva greu de înțeles către oamenii strânși acolo și cătându-le privirea.

Creanga mișcându-se în voia vântului își poartă cumva dorul de a se legăna.

Mâna cuminților de stăpânu-i dornic de a se impune cere parcă o atenție aducând a rugă.

② Alte exemple în care verbele la supin și infinitiv să îndeplinească funcții de subiecte, nume predicative și atribute.

Scanned with OKEN Scanner

③ Completarea textelor de mai jos conform cerinţelor dintre paranteze:

Am ştiut că Mihai poate face orice lucru (**a înţelege = atribut verbal – supin**).

Modul (**a lucra = atribut verbal – infinitiv**) *conştient este specific omului* (**a căuta = atribut verbal – gerunziu**) *adevărul.*

(**A face = subiect**) *totul cum trebuie nu-i greu când îţi cunoşti felul* (**a fi = atribut verbal – infinitiv**).

Atributul adverbial

Se dau textele:

...îşi tăinuise unul altuia şiretenia de-acasă (Caragiale).

...tovarăşii au trecut pe malul dimpotrivă (M. Sadoveanu).

Pauza din loc în loc este necesară.

Să se precizeze elementele prin care sunt exprimate atributele din aceste texte (Rez.: *de-acasă* = **adverb cu prepoziţie**; *dimpotrivă* = **adverb**; *din loc în loc* = **locuţiune adverbială**).

De reţinut:

– Dè fiecare dată, **atributul adverbial** are funcţie de precizare.

– Acesta se exprimă prin adverbe şi locuţiuni adverbiale care determină substantive sau înlocuitori ai lor.

Atenţie! Se vor evita confuziile între alte funcţii sintactice ale adverbului şi cea de atribut adverbial:

Vine repede cu trenul de azi (*repede* = **complement**; *de azi* = **atribut adverbial**).

Gândirea de atunci nu este la fel cu cea de astăzi (*de atunci* = **atribut adverbial**; *cea de astăzi* = **complement**).

Aplicaţii:

① Analiza atributelor adverbiale din textele următoare, făcând referiri şi la ortografia folosită:

Mersul pe jos şi în lungul drumului este necesar omului de azi şi dintotdeauna, cât timp viaţa omului se făureşte prin efortul fără de răgaz.

Zborul în sus şi apoi de-a rostogolul se reţine uşor la unele păsări din înaltul cerului.

② Precizarea unor exemple în care *primăvară, seară, joc, drept* să fie, pe rând, subiecte şi atribute. Evidenţierea categoriilor atributelor obţinute.

Scanned with OKEN Scanner

este mai puțin frecvent și totuși se poate descoperi în texte ca:

Halal oamenii ce să zic...
Au un cal vai și-amar...
Era o iarnă tare... he-he!

Nu încape îndoială că *halal, vai și-amar, tare... he-he* sunt atribute exprimate prin interjecții și locuțiuni interjecționale; deci sunt **atribute interjecționale**. În general, ele se descoperă ușor, cât timp determină clar substantive sau înlocuitori ai acestora.

Atenție! Atributele interjecționale solicită semne de punctuație și chiar o ortografiere de mai mare dificultate (După cum și interjecțiile ca atare le impun. A se vedea și capitolul **Interjecția!**).

Aplicații recapitulative:

① Să se analizeze atributele din textele:

...a fost o scenă de teroare de nedescris... (Caragiale)
În cumpăna gândirii voastre, stă lâncezânda-vă stare între a fi ceva și a nu fi chiar lucrul de preț.
Mersul pe jos, hop-hop!, nu se compară cu cel de melc, târâș-grăpiș, chiar dacă finalul victorios și bucurând inimile apropiate ar susține faptele altfel decât ar părea ele.
Dar când inima-ți frământă/ Dorul vii și patimi multe... (Eminescu).

② Să se completeze textele de mai jos, făcând acordurile solicitate între paranteze:

Lor (*însumi*) le-am cerut să se adreseze (*acel*) oameni.
Caii, mânjii și iepele (*pus*) la lucru merită a fi (*băgat în seamă*).
Dați oamenilor (*cel drept*) ce li se cuvine și veți avea voi (*însumi*) considerație și preț (*deplin*).
Glasul fetelor (*cea drăguță*) răsună în adâncul pădurilor (*cea mai atractivă*).

③ Să se descopere cazurile în care atributele au valori stilistice de epitete și comparații; să se comenteze asemenea situații din textele:

Odihnească-n pace gloriosul Ștefan, că n-au fost spuse-n deșert cuvintele mândre și-nțelepte pe care ni le-a lăsat cu limbă de moarte (Vlahuță).
Întreaga Lume este un vast Atelier
În care munca, -ntâiul născut al Providenței,
Cu brațu-i stăpânește peste Pământ și Cer (V. Voiculescu).
Lucrul de sus și gândirea înaltă dau dreptul omului de bună credință să vadă mereu înaintea celorlalți așa-ziși de pe urmă și să atingă piscuri mereu mai înflorite ale dorinței și ale cunoașterii.
Era cald de mama focului și totul părea un cazan încins din care țeșeau săbii ucigătoare.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

COMPLEMENTUL

Se dau textele:
Am jurat ca peste dânşii să trec falnic, fără păs,
Din pristolul de la Roma să dau calului ovăz... (Eminescu).
L-a găsit aruncat la pământ de cineva, plin de sânge.
Bine de ei, rău de noi! - gândea él.
Şi poc! o palmă imediat peste faţă!...

Să se recunoască părţile de propoziţie din aceste texte (Altele decât subiecte, predicate şi atribute), consemnându-se întrebările şi elementele regente.

Rezolvare:

- *peste dânşii* (unde să trec?); *falnic* (cum să trec?); *fără păs* (cum să trec?); deci toate determină verbul *să trec.*
- *din pristolul* (de unde să dau?); *calului* (cui să dau?); *ovăz* (ce să dau?) - toate determină verbul *să dau.*
- *L-* (pe cine a găsit?); *la pământ* (aruncat unde?); *de cineva* (de cine aruncat?) -, primele două determină verbul *a găsit,* iar celelalte se raportează la *aruncat* (verb la participiu).
- *plin* (cum l-a găsit?); *de sânge* (plin de ce?) - primul determină verbul *a găsit* iar al doilea este subordonat adjectivului *plin.*
- *de ei* şi *de noi* determină adverbe (bine de cine? rău de cine?).
- *o palmă* (poc! ce?); *imediat* (poc! când?); *peste faţă* (poc! unde?) - toate determină interjecţia *poc!* - cu valoare verbală.

Reţinând faptul că toate aceste părţi de propoziţie intră în categoria complementului, să se formuleze definiţia acestuia (Rez.: Este partea secundată de propoziţie care determină verbe, adverbe, adjective şi interjecţii).

Din aceleaşi exemple analizate rezultă tipurile complementelor. Care sunt acestea?

Rezolvare:

- *ovăz* (ce?), *l-* (pe cine), *o palmă* (ce?) - **complemente directe.**
- *calului* (cui?), *de sânge* (de ce?), *de ei şi de noi* (de cine?) - **complemente indirecte.**
- *de cineva* (aruncat de cine?) - **complement de agent** (subiect logic, dar nu şi gramatical).
- *falnic, fără păs* (cum?), *din pristolul* (de unde?), *la pământ* (unde?), *imediat* (când?, *peste faţă* (unde?) - **complemente circumstanţiale.**

Aplicaţie: Să se descopere complementele din textele de mai jos, grupându-le după modelul discutat anterior:

Am străbătut şi codrii şi ţara-n sus şi-n jos,
Călare-n şa, de-a fuga pe vânt, ca Făt-Frumos (T. Arghezi).

Biblia ne povesteşte de Samson, cum că mulerea,
Când dormea, tăindu-i părul, i-a luat toată puterea. (M. Eminescu).
Iar tu, nărodul de noroc bătut,
Ţi-ai strâns la piept enorma ţa avere... (G. Coşbuc).

Complementul direct (C.D.)

Din datele generale despre complement, s-au reţinut întrebările la care răspund complementele directe. Care sunt acestea? (Rez.: *pe cine? ce?*) Cui sunt adresate asemenea întrebări? (Rez.: Verbelor şi construcţiilor verbale cu sens tranzitiv).

Să urmărim asemenea complemente directe în textele:

Pe Ionel îl striga cineva.
Văd totul, dar nu înţeleg mare lucru.

Verbele tranzitive *strigă, văd, (nu) înţeleg* solicită **complementele directe** *pe Ionel, îl* (pe cine văd?), *totul* (ce văd?), *nimic* (ce nu înţeleg?).

Prin urmare, ce este **complementul direct** şi care sunt valenţele sale? (Rez.: Complementul direct determină verbe sau construcţii verbale tranzitive şi susţine rezultatul acţiunii sau arată asupra cui trece în mod nemijlocit acţiunea. De obicei, el propune OBIECTUL acţiunii, putându-se numi şi complement de obiect).

Analizând textele următoare, să urmărim părţile de vorbire prin care se exprimă complementul direct:

- Ştiu **voia** (subst.) ta şi nu-**l** (pron.) pot combate pe **George...** (subst.propriu)
- Pe **cel frumos** (adj.) şi **lăudat** (part.) să-**l** (pron.) susţii mereu!
- **Îl** (pron.) laud pe **al treilea,** (numeral) dorindu-i **a fi** (inf.) cum trebuie.
- Aud **troznind** (gerunziu) şi termin **de vorbit.** (supin)

Concluzie: Complementul direct se exprimă, ca şi subiectul, prin toate părţile de vorbire echivalente cu substantivul.

Comparând construcţiile *Întâi am văzut-o pe ea* (E. Gârleanu) şi *Dar ţie ce ţi-am spus?* (Idem), să stabilim poziţiile complementului direct faţă de regent.

Rezolvare: În mod normal, acesta se găseşte după elementul regent. Dar sunt multiple situaţii în care topica lui se diversifică, mai ales în cazul reluării şi anticipării:

Pe alţii îi goneşti (Gârleanu).
Pe mine mă căuta (Idem).
Îl apreciază pe fiecare după munca lui.

Scanned with OKEN Scanner

Atenţie! Sunt interzise reluarea şi anticiparea complementelor directe în situaţiile:

– Când sunt exprimate prin substantive comune nearticulate:

Noroc ţi-ai ales chiar acum.

S-a prăvălit în codri, descoperind taine.

– Când se exprimă prin pronume nehotărâte şi negative:

Ceva ştiu de-acum.

Dar nu vedeam nimic nici într-o parte.

Regulă: Complementul direct nu se desparte prin virgulă de elementul regent, indiferent de poziţie. În schimb, între elementele constitutive ale complementului direct multiplu se pune virgulă dacă nu apare conjuncţia *şi* cu valoare copulativă.

Aplicaţii:

① Analiza complementelor directe din textele:

Cheia ce mi-ai dat aseară

Cheia de la poarta verde

Am pierdut-o chiar aseară! (Ion Minulescu).

Pe ţăran îl cuprinse un fel de milă amestecată cu dispreţ.

② Completarea textelor:

Pe noi nu... pot lăuda dacă nu... cunosc destul.

...l-am cunoscut după ce am văzut-o...

③ Construirea unei propoziţii în care să fie valabilă schema: S + CD (pron. pers.) + CD (pron. pers.) + PV.

④ Corectarea textului:

Astăzi, eu, n-am să mai cert nici o fiinţă nici pietrele nici oamenii nici buruienile (Pe parcurs, se vor explica normele impuse corectării).

Observaţie: Complementul direct se confundă uşor cu subiectul şi cu complementul indirect.

Atenţie la exemplele:

Se dă cartea pe faţă. (*Cartea* = **subiect**).

Mă gândesc la datorie (*la datorie* = **complement indirect**).

Citesc cartea care-mi place (*care* = **subiect**).

Elementele analizate nu sunt complemente directe pentru că nu indică obiecte ale acţiunii şi nu răspund la întrebările *pe cine?* sau *ce?* Subiectul are întrebarea de control *cine?*, în timp ce complementul indirect acceptă întrebări specifice.

Scanned with OKEN Scanner

Complementul indirect (C.I)

După cum s-a putut reţine până în prezent, complementul indirect se opune celui direct, acceptând intranzitivitatea.

Să urmărim situaţiile:

Dau o jucărie copilului.

Mă uit la Ionel cu plăcere.

Prin *copilului* se indică obiectul căruia i se atribuie acţiunea; *la Ionel* susţine obiectul spre care se îndreaptă o acţiune.

Rezultă cu claritate definiţia **complementului indirect**: Este complementul care desemnează obiectul căruia i se atribuie, i se adresează o acţiune, o însuşire sau o caracteristică. De asemenea, pot fi reţinute întrebările complementului indirect: cui? (pentru cazul dativ) şi prepoziţie + cine? sau ce? (pentru cazul acuzativ).

Să urmărim părţile de vorbire pe care le determină complementul indirect:

Du Oltului din partea mea
O caldă sărutare (O. Goga). – **complementul indirect** *Oltului* determină **verbul** *du* (cui du?).

Sătul de lume, a plecat. – **compl. ind.** *de lume* determină **adjectivul** *sătul* (sătul de ce?).

Sigur de prieteni, n-a mai fost atent în jur. – **compl. ind.** *de prieteni* determină **adverbul** *sigur* (sigur de cine?).

Vai de ei! Dar vai şi de Păcală! (I. Slavici) – **compl. ind.** *de ei* şi *de Păcală* determină **interjecţia** *vai!* (vai de cine?).

Deci, ca şi complementul direct, complementul indirect poate fi solicitat de verbe, adverbe, adjective şi interjecţii.

Sarcină de lucru: Descoperirea părţilor de vorbire prin care se poate exprima complementul indirect în cadrul următoarelor texte:

Numai imbecililor le e indiferent ce opinie au (Camil Petrescu).
Dăm celui frumos şi celor trei dreptul cuvenit.
Mă gândesc la a fi sau a nu fi.
Mă întorc la vânat cu prietenii.

A rezultat, pe rând, că un complement indirect se poate exprima prin:
– *imbecililor* (substantiv) şi *le* (pronume) = cui e indiferent?
– *celui frumos* (adjectiv) şi *celor trei* (numeral) – cui dăm dreptul?
– la *a fi* sau *a nu fi* (infinitive) – la ce mă gândesc?
– *la vânat* (supin) – la ce mă întorc? şi *cu prietenii* (substantiv) – cu cine mă întorc?

Deci C.I se poate exprima prin: substantiv, pronume, adjectiv, numeral, participiu, supin, infinitiv.

Scanned with OKEN Scanner

Din textele analizate mai sus, a putut fi reținută și topica posibilă a complementului indirect: înainte sau după elementul regent. Alte exemple:

Dau omului suprema speranță (*Omului* = postpunere).
Despre ei gândeau mulți (*despre ei* = prepunere).

Există situații în care complementele indirecte se pot relua sau pot fi anticipate:

Copilei îi plăcea să-l vadă în preajma ei (M. Sadoveanu). – *copilei* (subst.) reluat prin *îi* (pron.).

✍ Aplicație: Propuneți texte în care elementele de bază ale complementului indirect să fie adjective, numerale, participii, pronume.

Posibile rezolvări:

I-am spus celui nou – celui nou (adjectiv).
Le-am dat celor trei – celor trei (numeral).
Bătutului de soartă nu-i dau orice – bătutului (participiu).
Multora nu le place teatrul – multora (pronume).

Obs. Jocurile reluării și anticipării folosesc formele neaccentuate ale pronumelor.

Atenție!

– Din toate textele analizate rezultă că între complementul indirect și regentul său nu se pune virgulă.
– Complementul indirect nu se va confunda cu alte părți de propoziție, căci se au în vedere definiția și întrebările lui. De reținut nuanțele circumstanțiale ale acestui complement (Dar fără a ajunge la confuzii cu complementele circumstanțiale):

Era tare necăjit pentru nereușită (**nuanță cauzală**).
Privea cu drag la voi (**nuanță de loc**).
S-a tot pregătit pentru plecare (**nuanță de scop**).

✍ Aplicații:

① Analizați complementele indirecte din textele următoare; comentați topica și punctuația lor:

Gândind la noi, dar luptând cu alții, nu poți fi tuturor pe plac.
Să ducem celor mulți vestea că oricărei vieți îi stă bine când se luptă.
M-am purtat atent cu bătrânii omului de lângă mine, știindu-i buni de povețe.

② Corectați textele de mai jos, explicând normele aplicate:

– Săi da-i ce iar trebui numai când țiai putea impune ți-e însămi săți ai!
Totul datumisa fără ca eu însăți sămi pot da seama deo merit sau nu.
– Mii dor de fata babei cea rea, dar numi vine a pleca în căutarea ei, ba dimpotrivă î-mi tot arde deo stare perpetuă.

Scanned with OKEN Scanner

Complementul de agent (CAg.)

Să urmărim două texte prin comparaţie:

El şi-a făurit visul.
Visul i-a fost impus de propria-i muncă.

În primul text, subiectul gramatical *(el)* realizează deodată şi acţiunea (Este şi subiect logic). În schimb, în cel de al doilea text, subiectul gramatical *(visul)* nu este deodată şi logic. În acest caz, acţiunea propusă de un verb la dateza pasivă apare realizată de *muncă* = subiect logic = complement de agent, răspunzând la întrebarea *de cine?* (În alte situaţii *de ce?*). Modificând textul, obţinem: *Propria-i muncă i-a impus visul.*

Prin urmare, **complementul de agent** se opune subiectului gramatical, propunând autorul acţiunii unor verbe cu sens pasiv.

Atenţie!

– Un sens verbal pasiv se poate exprima atât prin diateza pasivă propriu-zisă cât şi prin diateza reflexivă cu sens pasiv:

Am fost apreciat de toţi.
Versurile se recită de întregul grup.

– Între subiect şi complementul de agent se impune opoziţia esenţială prin sens (primul este subiect gramatical, celălalt este subiect logic) şi prin formă (primul este susţinut de întrebările *cine?* sau *ce?*, pe când celălalt antrenează întrebările *de cine? de ce?*).

Aplicaţie: Analiza complementelor de agent din textele de mai jos, cu stabilirea elementelor regente:

Am fost apăraţi de fraţi şi surori, deşi s-au spus multe de către cei trei oameni că n-ar fi aşa.
N-am fost înţeles de lumea întreagă de acolo, când ea însăşi se voia acuzată de cei leneşi.

Din respectivele texte analizate, rezultă că între complementul de agent şi regentul său nu se pune virgulă; de asemenea, s-a reţinut că, de regulă, complementul de agent este postpus respectivului regent. Mai rar se întâlnesc situaţii cum ar fi:

De el am fost lăudat ieri – în care *de el* este complement de agent prepus regentului (*am fost lăudat*).
De nimeni nu vei fi apreciat dacă n-o meriţi – în care *de nimeni* este complementul de agent aşezat în faţa regentului (verbul *nu vei fi apreciat*).

Părţile de vorbire prin care pot fi exprimate complementele de agent sunt diverse şi se pot reţine din variantele:

Scanned with OKEN Scanner

Sunt lăudat de oameni (substantiv).
de ei (pronume).
de cei trei (numeral).
de cel bun (adjectiv).
de cel ales (participiu).

De menţionat că în toate situaţiile consemnate apar substantive sau alte părţi de vorbire cu valoare substantivală.

Aplicaţii:

① Analiza complementelor de agent şi a regentelor lor:

Religia - o frază de dânşii inventată (M. Eminescu).
Iar tu, norodul de noroc bătut,
Ţi-ai prins la piept enorma ta avere (G. Coşbuc).
Hotărârea luată de alţii şi susţinută de toţi cei din jur se cere acceptată şi de mine.
Impusă de cei trei, cauza nu poate fi anulată de unul sau de altul.
E greu de ştiut de un oarecare ce se poate face, rezolvându-se de noi sau de alţii în bine sau în rău.

② Construirea unor texte în care:

a. Complementele de agent să fie exprimate prin: pronume demonstrativ de identitate, pronume posesiv, participiu, pronume interogativ.

b. Regentele complementelor de agent să fie verbe la diateza reflexivă, modurile participiu, gerunziu, infinitiv şi supin.

Complementele circumstanţiale

Să analizăm câteva texte, încercând să identificăm în ele categoriile sintactice în afara subiectelor, predicatelor, atributelor şi complementelor deja studiate. Să folosim în acest sens întrebările, spre a reţine nuanţe.

L-a văzut acum şi aici, strângând din răsputeri din dinţi.
De necaz avea totul plănuit spre a şti orice.
Învăţând totul, nu poţi pierde, în ciuda tuturor greutăţilor, astfel obţinând ce doreşti.

La nivel general, complementele descoperite susţin circumstanţe ale acţiunilor sau ale stărilor exprimate.

Pe categorii speciale, acestea se prezintă astfel:
- *acum* (când?) - temporal.
- *aici* (unde?) - de loc.
- *strângând* (cum?) - de mod.
- *din răsputeri* (cum?) - de mod.
- *de necaz* (din ce cauză?) - de cauză.
- *spre a şti* (cu ce scop?) - de scop.
- *învăţând* (cu ce condiţie?) - condiţional.
- *în ciuda greutăţilor* (în ciuda cărui fapt?) - concesiv.
- *astfel obţinând* (care-i urmarea faptului că...?) - consecutiv.

Scanned with OKEN Scanner

Din alte texte, să descoperim regentele posibile ale circumstanţialelor:

Mergem acasă (unde?) *repede* (cum?) *spre a găsi* (cu ce scop?) *ce-am uitat.* – toate depind de verbul *mergem.*

Roşu de furie (din ce cauză?), *s-a gândit că-i rău în a nu asculta* (în legătură cu ce?) *de cei din jur.* – primul depinde de adjectivul *roşu* iar celălalt de adverbul *rău.*

– *Hai cu toţii la drum!* (*unde?*). – depinde de interjecţia *hai!*

Deci **complementul circumstanţial** determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecţie şi arată împrejurarea în care se realizează o acţiune, o stare sau o însuşire. Solicită în general cazul acuzativ şi impune întrebări diverse în funcţie de nuanţele circumstanţelor.

Aplicaţii:

① Descoperirea complementelor circumstanţiale, cu stabilirea nuanţelor acestora:

Dăm în mod corespunzător ajutor când trebuie şi unde se cere, spre a ne impune voinţa, devenind deodată apreciaţi.

Recurgând la forţă, n-ai cum să ajungi la ţelul dorit, deci hai la treabă până a nu fi respins de ceilalţi!

Calul ne privea din iarba înaltă în care stătea priponit, chiar greu fiindu-i s-o facă.

② Integrarea unor circumstanţiale solicitate de întrebările propuse între paranteze:

(În ciuda cărui fapt?) *a reuşit să ne ajungă* (cum?) *şi ne-a solicitat* (cu ce scop?).

Du-te (cum?) (unde?) (cu ce scop?) *celor care se află la necaz!*

③ Prezentarea tuturor nuanţelor circumstanţiale posibile pe lângă locuţiunea verbală *a băga de seamă.*

Complementul circumstanţial de timp (C.C.T.)

conform denumirii, indică timpul acţiunii sau al stării. Dar categoria timp implică nuanţări. Să folosim exemple din care se pot descoperi acestea:

Uneori ştiu ce pot face – când ştiu? = *uneori* = momentul acţiunii.

Trăim pe acest pământ de milenii – de cât timp trăim? = *de milenii* = durata acţiunii.

Vă ţineţi de azi pe mâine – de când şi până când vă ţineţi? = *de azi pe mâine* = extreme în timp.

Din când în când venea pe la noi – când venea? = *din când în când* = frecvenţa acţiunii.

În raport cu asemenea situaţii, complementele circumstaţiale de timp acceptă întrebările:

– când? – *Am venit marţi la tine.*
– de când? – *Muncesc de ieri pentru voi.*
– până când? – *Rabd până-n zori.*
– cât timp? – *Ne zbatem la infinit.*

Să descoperim din textele analizate până acum părţile de vorbire prin care se exprimă complementul circumstanţial de timp: adverbe (*uneori, de*

Scanned with OKEN Scanner

azi pe mâine), locuţiuni adverbiale (*din când în când, la infinit*), substantive cu sau fără prepoziţii (*de milenii, marţi*).

Să completăm lista acestor părţi de vorbire, analizând şi textele:

– Mi-a fugit somnul deocamdată, nevastă dragă, dar o să mă culc şi eu la acuş (Folclor) – adverbe: *deocamdată, acuş.*

De un an a venit în sat – substantiv: *de un an.*

Sara stăm la sfat – adverb provenit din substantiv: *sara.*

Plecând, Titu dădu mâna pe rând cu toţi (L. Rebreanu) – verb la gerunziu: *plecând.*

Din timp în timp mă gândesc la el – locuţiune adverbială: *din timp în timp.*

Atenţie! Deseori complementul circumstaţial de timp se exprimă prin construcţii sintagmatice:

A venit la noi acum un an (acum un an).

După un sfert de oră, a plecat. (după un sfert de oră).

Trecea chiar în acea clipă pe acolo (în acea clipă).

Nu şi-au făcut apariţia tocmai la mijlocul zilei cu pricina. (la mijlocul zilei).

În asemenea sintăgme, analiza se reduce la elementul component de bază.

Din textele analizate mai sus au rezultat atât topica acestei părţi de propoziţie cât şi punctuaţia solicitată de ea: CCT poate sta înainte sau după elementul regent şi se poate despărţi sau nu de acesta prin virgulă în funcţie de gradul de dependenţă faţă de el.

Aplicaţii:

① Completaţi complementele circumstanţiale de timp solicitate de textele:

...i-am dat ce nu-i trebuia azi.

L-am rugat să mă ajute...

– Vin la voi... să cer ajutor pentru viitor.

② Analizaţi complementele circumstanţiale de timp din textul:

Lucrând, a aflat ieri că, din timp în timp, se repetă fără cruţare aceeaşi tehnică a fluxului neîntrerupt, în trecut şi azi, pe când esenţele rămân fără încetare aceleaşi, devenind din ce în ce mai pline de vlagă în timp şi ajungând să se impună din vreme în vreme tot mai mult.

Complementul circumstanţial de loc (C.C.L.)

indică locul acţiunii (stării), având variante care se pot descoperi în texte ca:

Acolo, lângă izvoară, iarba pare de omăt (M. Eminescu) – *acolo* şi *lângă izvoară* – unde pare omăt? = locul propriu-zis.

...îl scoaseră din puşcărie legat... (N. Bălcescu) – *din puşcărie* – de unde îl scoaseră? = punctul de plecare.

...boierul nu se dezlipea de lângă dânsul (P. Ispirescu) – *de lângă dânsul* = de unde nu se dezlipea? = punctul de plecare.

...hotărâm a merge... de la Piatra pân' la Dorna... (Hogaş) – *de la Piatra pân' la Dorna* = de unde? până unde? = punctul de plecare şi punctul de sosire.

...munţii urcă spre cer... (Geo Bogza) – *spre cer* = încotro? = direcţia.

Scanned with OKEN Scanner

Din aceleaşi texte mai rezultă:
• Întrebările la care răspund CCL: unde?, de unde?, până unde?, încotro?
• Elementul regent de bază: verbul (locuţiunea verbală).

Obs. Sunt şi situaţii în care CCL determină adverbe (*Repede acasă!*) sau interjecţii (- *Hai de-aici!*).

• Părţile de vorbire prin care se exprimă CCL: adverbe, substantive sau pronume.

Sarcini de lucru:

① Care sunt prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale specifice CCL? (Rez.: *către, înspre, dinspre, în, la, lângă, pe, peste, prin, sub, alături de, aproape de, de-a lungul, deasupra, în dosul, în faţa, prin dreptul* etc.).
Care sunt cazurile solicitate de asemenea prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale? (Rez.: genitiv şi acuzativ).

② Există şi situaţii în care CCL să se afle în cazul dativ? (Rez.: Da! În exemple ca:

Agripina se opri locului (Galaction).
Toamna s-a aşternut pământului.
De notat că în asemenea situaţii CCL sunt echivalente cu prepoziţionalele de tipul: *pe loc, la pământ*).

③ Daţi exemple în care CCL să fie exprimate prin locuţiuni adverbiale: (Rez.: *Se opreşte* ***din loc în loc.*** *A luat-o* ***în sus.*** *Stă* ***de-a stânga*** *şi priveşte*).

Atenţie! Nu confundaţi situaţiile în care pot apărea adverbe (locuţiuni adverbiale) cu situaţiile în care apar prepoziţii (locuţiuni prepoziţionale):

Stăm ***în faţă*** (locuţiune adverbială = CCL).
Stăm ***în faţa lumii*** (substantiv + locuţiune prepoziţională = CCL).

Observaţii:

❶ Există situaţii în care CCL cumulează şi alte nuanţe:

Ne trebuie apa ***la drum*** (nuanţă de CCT).
Văzu totul ***de departe*** (nuanţă de CCM).

❷ În unele cazuri, apar false CCL, elementele respective având de fapt alte funcţii sintactice:

Lupta din faţa noastră este aprigă (*din faţa noastră* = **atribut**).
Mă duc la el (*la el* = **complement indirect**).
Sunt de-a dreptul emoţionat (*de-a dreptul* = **CCM**).

Aplicaţii:

① Analiza CCL din textele de mai jos (Cu sesizarea topicii şi a punctuaţiei acestora):

Oamenii de azi din popor reţin perfect ce este dincolo de ei şi de lumea lor şi, aici sau acolo, acţionează pe de-a-ntregul cum e mai bine la tot pasul.

De-a lungul potecii apăruse o vietate care, oriunde ar fi fost, părea ieşită din comun faţă de cele de aici.

Privind sus, nu poţi să nu realizezi că acolo şi nu altundeva totul este posibil.

Scanned with OKEN Scanner

② Realizarea unor texte în care *de sus, de mâine, de colo colo* să fie atribute şi CCL.

③ Completarea textelor date mai jos cu elemente corelative sau de opoziţie:

Sus bat pietrele.... cad apele.
Unde auzi ceva,... să fii atent.
Oriunde-ai căuta ce vrei.... nu găseşti.

Atenţie! Adverbele relative au dublu rol în context: ca elemente de relaţie între propoziţii, dar şi cu funcţii sintactice, ca în cazul:

– ***Unde*** mergi,[1]/ acolo găseşti[2]/ **ce** vrei[3]/ (*Unde* = CCL introducând SCL).

Complementul circumstanţial de mod (C.C.M.)

Reţinând faptul că o atare parte de propoziţie arată felul în care se realizează acţiunea (starea), să-i descoperim nuanţele din următoarele texte:

De pe coastă vin ţipând... (G. Coşbuc) – cum vin? =. *ţipând* – arată modul în care se petrece acţiunea şi se exprimă prin verb la gerunziu.
– *Uite-i, mă, căciula, frate.*
Mare cât o zi de post. (G. Coşbuc) – cât de mare? – *cât o zi de post* – arată o **comparaţie** şi se exprimă prin construcţie substantivală cu element de comparaţie.
Îl joci în doi, în trei.
Îl joci în câte câţi vrei (Arghezi) – *în doi, în trei* = **cantitatea, măsura, distribuţia, succesiunea** = numerale; *în câte câţi* = idem = construcţie pronominală nehotărâtă.
Am mers hai-hai, străduindu-mă cu greu să văd totul, şi am revenit cu chiu cu vai – în ce mod? – *hai-hai!, cu greu, cu chiu, cu vai* = **modul acţiunilor** = interjecţie, adverb, locuţiune adverbială.

Din aceste texte a rezultat că un CCM poate determina verbe sau adjective. Să lărgim sfera elementelor sale regente, urmărind exemplele:

Era întocmai ca luna ce arde... – CCM *ca luna* determină adverbul *întocmai.*
Aud poc! cu forţă fără limite – CCM *cu forţă* determină interjecţia *poc!*

Au mai rezultat (din aceleaşi texte):
– Întrebările solicitate de CCM: cum?, în ce fel?, în ce mod?, cât de?
– Părţile de vorbire prin care se pot exprima CCM: adverbe şi locuţiuni adverbiale, substantive, pronume, numerale, interjecţii. Se mai pot adăuga: gerunzii (*Vine **gândindu-se***), infinitive (*Scrie **fără a pregeta***).
– Topica şi punctuaţia CCM (înainte sau după regent, cu sau fără virgulă).

În concluzie: Există trei tipuri de CCM:

❶ **De mod propriu-zis** – *Noi ne-om strânge **piept la piept*** (Eminescu).
❷ **Modal-comparativ** – *Iar slava lor **ţărână** a căzut* (Arghezi).
❸ **Modal-cantitativ sau de măsură** – *Muncim **însutit** şi învingem **rând pe rând.***

Scanned with OKEN Scanner

Aplicaţii:

① Construirea unor texte în care *mult, tot, singur* să fie adverbe (CCM) şi-apoi – pronume sau adjective pronominale.

② Analiza CCM din textele:

– Bine faci, bine găseşti, dar întotdeauna să fii atent cum lucrezi pentru a fi cât se poate de mulţumit!
Vorbeşte cu grijă despre tot, căci numai el poate răspunde corect la ce se cere cu atâta acuitate.
– Dorind-o sau nu, vei auzi repede şi tare că tot se vorbeşte cum nu trebuie.

③ Descoperirea diferenţelor de folosire a adverbelor *bine, destul, fortuit, forţat* (din perspectiva sintactică) în textele:

A lucrat bine şi totuşi nu e bine văzut.
– E bine ce faci, munceşti destul.
– Nu-i destul să ai aprecieri; important este să ai tu însuţi păreri destul de bune despre ce faci!
A venit forţat de situaţii.
Se află fortuit printre noi.

Complementul circumstanţial de cauză (C.C.Cz.)

poate fi definit pornind de la situaţii din textele:

De teamă, două inimi se făcură una. (Blaga) – din ce cauză se făcură una? – *de teamă.*
– Aş vrea să plâng de fericit. (Coşbuc) – din ce cauză aş vrea să plâng? – *de fericit.*
Bucuros pentru situaţia creată, a mulţumit... – bucuros din ce cauză? – *pentru situaţia.*
Nu se mustra pentru acestea, ci se lăuda ştiindu-se deasupra tuturor – din ce cauză nu se mustra? – *pentru acestea*; – din ce cauză se lăuda? – *ştiindu-...*

Rezultă că această parte de propoziţie secundară determină verbe şi adjective, propunând cauza unei acţiuni, a unei stări sau însuşiri; răspunde la întrebările din ce cauză?, din ce pricină?

C.C.Cz. se poate exprima prin substantive, pronume sau adjective (cu prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale), prin gerunzii.

Să descoperim alte părţi de vorbire prin care se pot exprima C.C.Cz. în textele:

Supărat, *n-a mai fost atent în jur.* (part.)
Nu înţelegea nimic, **de rău** *cum era.* (adv.)
De nervos *ce era, a fugit urgent.* (adj.)
Din cauza celor trei, *este şi acum furios.* (numeral).

C.C.Cz. are prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale specifice:
– *din cauza; din pricina* – pentru cazul genitiv;
– *datorită* – pentru cazul dativ;
– *de, din, din cauză de, pentru, dintru* – pentru cazul acuzativ.

Scanned with OKEN Scanner

Atenţie la posibilele nuanţe ale C.C.Cz. în texte ca:

***Supărat** de ce se întâmpla şi **văzând** că nu-i totul pe placul lui. a fugit...* (nuanţe de CCT).
*M-am necăjit **pentru neobrăzarea** ta, dar, **neavând** motive suficiente să-ţi exclud poziţia, te-am reţinut, **gândind** că-ţi vei reveni cumva pe viitor.* (nuanţe de C. Rel., CCT).

Aplicaţii:

① Sesizarea şi explicarea situaţiilor cuvintelor *cauză* şi *pricină* în textele:

– Cauza ce-ţi propun nu-i suficientă din partea altor păreri expuse.
– Numai din cauza voastră nu-mi pot susţine poziţia!
Omul în cauză lipseşte din pricină că n-a fost anunţat.

② Analiza C.C.Cz. din textele:

Urlă câmpul şi de tropot şi de strigăt de bătaie... (Mihai Eminescu).
De nervos şi negăsind înţelegerea în jur, s-a lăsat păgubaş în a-şi mai susţine cauza.
...care nu se-nfioară de-a' ta faimă, Baiazid! (Eminescu).

Complementul circumstanţial de scop (C.C.S.)

arată scopul acţiunii, determină – în general – un verb şi răspunde la întrebările *cu ce scop?, în ce scop?*

Să urmărim părţile de vorbire prin care se poate el exprima:

Banii erau depuşi, pentru spor, la o bancă (Blaga). – cu ce scop erau depuşi? – *pentru spor* = substantiv cu prepoziţie.
Dusese lucrurile la curăţat. – cu ce scop dusese lucrurile? – *la curăţat* = verb la supin.
Spre a nu greşi, vom munci mereu atenţi! – cu ce scop vom munci mereu atenţi? – *spre a nu greşi* = verb la infinitiv cu prepoziţie.

C.C.S. se construieşte cu prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale în cazurile:

– genitiv – *cu scopul, în scopul, în vederea;*
– acuzativ – *după, în, spre, pentru.*

Atenţie!

❶ C.C.S. nu se confundă cu C.C.Cz pentru că scopul urmează acţiunea propusă de regent, este ţintă spre care se tinde (*Vine iar **spre a lua** darul* sau *Vine iar **pentru dar**.*), pe când cauza precede acţiunea, este anterioară acesteia sau poate exista concomitent cu aceasta (*Codrul clocoti **de zgomot şi de arme şi de zbucium**...* – Eminescu).

❷ C.C.S. este rar folosit, vorbitorii fiind mai tentaţi să facă apel la propoziţia corespondentă lui (finala). Astfel că în loc de *L-a ţinut **la muncă** toată noaptea*, apare – spre exemplu – *L-a ţinut **să muncească** toată noaptea.*

Aplicaţii:

① Construirea unor texte scurte în care *scop* şi *vedere* să poată fi:

Scanned with OKEN Scanner

substantive de sine stătătoare, în structura locuțiunilor prepoziționale, în locuțiuni verbale.

② Analiza C.C.S. din textele:

Preferă să lucreze spre a trage profituri, dar și să le risipească în petreceri.
Ne pregătim de drum și spre a prinde pește.
A venit pentru o discuție și nu pentru faptul de a fi lăudat.

Observație: Pentru a descoperi mai ușor C.C.S., este bine să se procedeze la dezvoltarea acestuia în propoziție corespunzătoare, cum ar fi:

Pușca a fost expediată ***la curățat.***
Pușca a fost expediată ***ca să fie curățată.***

Complementul circumstanțial condițional (C.C.Cond.)

este rar folosit, în construcții de tipul:

Numai scriind, lucrurile au să se petreacă la fel. – cu ce condiție lucrurile au să se petreacă la fel? – *numai scriind* = verb la gerunziu.
La un caz, iar... pac! la Războiul (Caragiale) – cu ce condiție pac! la Războiul? – *la un caz* = substantiv cu prepoziție.
În cazul plecării tale, vom mai vedea ce-i de făcut... – cu ce condiție vom mai vedea ce-i de făcut? – *în cazul plecării* = substantiv + locuțiune prepozițională.

Din asemenea exemple, rezultă că această parte de propoziție arată condiția de care depinde realizarea acțiunii, răspunzând la întrebarea *cu ce condiție?* C.C.Cond. se exprimă prin verb la gerunziu sau substantiv cu prepoziție sau locuțiune prepozițională.

Există și situațiile:

Ai să faci totul numai bucuros – cu *numai bucuros* = C.C.Cond. exprimat prin adjectiv.
Dacă mergi e bine, altfel nu se poate – cu *altfel* = C.C.Cond. exprimat prin adverb.

Observații:

– C.C.Cond. poate fi deosebit ușor de alte complemente circumstanțiale operând dezvoltarea părților de propoziție în propoziții:
  – ***Fără efort,*** *nu reușești.*
  – ***Dacă nu faci efort,*** *nu reușești.*
– C.C.Cond. se desparte sau nu prin virgulă de regent în funcție de gradul de aderență la acesta.

Aplicații:

① Analiza C.C.Cond. din textele:

Fără apărare, oricât de curajos ai fi, pierzi.
– Ce s-ar fi întâmplat cu tine, lipsit de șansă fiind?
– Lucrând zi de zi ce ți se cere, vei fi mereu apreciat!

② Construirea unor texte scurte în care cuvântul *caz* să fie:

Scanned with OKEN Scanner

– substantiv;
– component al locuțiunii prepoziționale pentru genitiv (și introducând un C.C.Cond.);
– în locuțiune prepozițională pentru acuzativ (și introducând un C.C.Cond.);
– în locuțiune conjuncțională.

③ Realizarea unor propoziții în care adverbele *așa, altfel* și *altminteri* să exprime C.C.Cond.

Complemente circumstanțiale foarte rar întâlnite

Să încercăm a depista împreună asemenea complemente, luând în discuție textele:

❶ *Ca să-mi fac sfânta dreptate,*
Cu cea ghioagă de pe spate (Alecsandri). – cu ce să-mi fac dreptate? – *cu ghioagă* (Mijlocul prin care se realizează acțiunea) = **complement circumstanțial instrumental** (C.C.Instr.).

Cânta din fluier. – din ce cânta? – *din fluier* = idem.
Am trimis-o prin cineva (Caragiale). – cu ajutorul cui am trimis-o? – *prin cineva* = idem.
Grație ție, vom reuși – cu ajutorul cui vom învinge? – *grație ție* = C.C.Instr.
– *Nu se poate, d'le, fără pașaport!* (Caragiale) – fără ajutorul cui nu se poate? – *fără pașaport* = idem.

Prin urmare, **C.C.Instr.** arată mijlocul prin care se realizează acțiunea și răspunde la întrebările: cu ce?, din ce?, cu ajutorul cui? Se exprimă mai ales prin substantive sau pronume însoțite de prepoziții (locuțiuni prepoziționale) pentru acuzativ (*cu, din, fără, prin, cu ajutorul*) sau pentru dativ (*grație, datorită, mulțumită*).

❷ *În privința asta nu mi-am schimbat prea mult părerea* (Sadoveanu). – în legătură cu ce nu mi-am schimbat părerea? (La cine sau la ce se referă o acțiune sau o calitate?) – *în privința asta* = **complement circumstanțial de relație** (C.C.Rel.).
Erau slabi de minte, dar tari de brat – în legătură cu ce erau slabi? – *la minte* = C.C.Rel.; în legătură cu ce erau tari? – *de brat* = C.C.Rel.
De iubit, te va iubi mereu... (Călinescu) – în legătură cu ce te va iubi mereu? – *de iubit* = idem.
Totul este normal din punct de vedere etic – în legătură cu ce este normal – *din punct de vedere etic.* = *idem.*
De meserie, cu toții corespundeau... – în legătură cu ce corespundeau? – *de meserie* = idem.

Complementul circumstanțial de relație arată la cine sau la ce se referă acțiunea (calitatea) exprimată de regent (verb și mai rar adjectiv). Răspunde la întrebările: în legătură cu cine (ce)?, în relație cu cine (ce)? Folosește prepoziții (*de, la*) și locuțiuni prepoziționale (*în privința, în legătură cu, din punct de vedere*). Se exprimă prin substantive și adjective (cu prep. sau loc. prep.), verbe la supin etc.

Scanned with OKEN Scanner

C.C.Rel. nu trebuie confundat cu complementul indirect având în vedere faptul că C.C.Rel. implică cu deosebire relaţia dintre regent şi subordonat.

❸ *S-a terminat totul de minune.* (La prima vedere, *de minune* pare complement circumstanţial de mod; dar, de fapt, printr-o atare construcţie se exprimă consecinţa acţiunii) – care este urmarea faptului că s-a terminat? – *de minune* (a fost minunat) = **complement circumstanţial consecutiv (C.C.Cons.)**
Lucrează împreună de-o frumuseţe. – care este urmarea faptului că lucrează împreună – *de-o frumuseţe* (Este foarte frumos) = C.C.Cons.
S-a schimbat de nerecunoscut. – care este urmarea faptului că s-a schimbat? – *de nerecunoscut* (Nu-l mai recunoşti) = idem.
Mă bucur de-a mai mare dragul. – care este urmarea faptului că mă bucur? – *de-a mai mare dragul* (Ţi-e mai mare dragul) = idem.

➡ C.C.Cons. exprimă, deci, consecinţele pe care le are sau le poate avea o acţiune sau o însuşire. Determină un verb şi mai rar un adjectiv (*Apărea bucuroasă de necrezut*). Răspunde la întrebarea *care este urmarea faptului că...?* Se exprimă prin: substantive cu prepoziţii, locuţiuni adverbiale (*de-a mai mare dragul*), verbe la supin.

❹ *În ciuda celor spuse, nu voi ceda...* – în ciuda cărui fapt nu voi ceda? – *în ciuda celor spuse* (arată o piedică incapabilă să incomodeze o acţiune) = **complement circumstanţial concesiv (C.C.Conc.)**.
Chiar dorit de toţi, n-a venit – în ciuda cărui fapt n-a venit? – chiar dorit = idem.
Contrar obiceiului, omul n-a fost rău – în ciuda cărui fapt omul n-a fost rău? – *contrar obiceiului* = *idem.*
Cu toată lumina, el nu vedea – în ciuda cărui fapt el nu vedea? – *cu toată lumina* = idem.
Chiar veghind mereu, poţi fi prins în şah... – în ciuda cărui fapt poţi fi prins în şah? – *chiar veghind* = idem.
Fără a şti multe despre el, l-a primit frumos – în ciuda cărui fapt l-a primit frumos? – *fără a şti* = idem.

➡ **C.C.Conc.** arată o piedică ce ar fi putut opri îndeplinirea unei acţiuni, dar n-a făcut-o. Răspunde la întrebarea *în ciuda cărui fapt?*
Se exprimă printr-o mare varietate morfologică:
– Substantive sau pronume precedate de locuţiuni prepoziţionale: *cu tot (cu toată), în ciuda, în contra* (sau prep. *contrar*).
– Substantive, adjective şi verbe la moduri nepersonale precedate de prep. *fără*, de adverbul *chiar*, de conjuncţiile *deşi* sau *fie* (*Deşi mare, n-are minte. Fie bărbat, fie femeie – tot aceeaşi soartă apare*). Ideea de concesie se poate exprima şi fără elementele de relaţie: *Om bătrân fără minte...*

❺ *Pe pieptul tânăr el şi-a pus*
Altiţă-n loc de-aramă (Coşbuc). – în loc de ce şi-a pus altiţă? – *în loc de-aramă* (propune obiectul care se opune altui obiect din text) = **complement circumstaţial opoziţional (C.C.Opoz.)**.
Merg mai mult într-o plimbare decât la vânătoare. – în loc de ce merg într-o plimbare? – *decât la vânătoare* = idem.
Nu un prieten rău, ci o carte e mai bună. – în loc de ce este respins un prieten rău? – *ci o carte* = idem.
În locul ei, aş face altcumva. – în locul cui aş face altcumva? – *în locul ei* = idem.

Scanned with OKEN Scanner

În consecinţă, **C.C.Opoz.** exprimă obiectul sau acţiunea care intră în opoziţie cu alte elemente ale propoziţiei. Se exprimă prin:
- Substantive, pronume sau numerale precedate de locuţiuni prepoziţionale: *în locul* (pentru genitiv), *în loc de* (pentru acuzativ).
- Infinitive cu locuţiunea prepoziţională *în loc de*.
- Substantive, pronume, numerale precedate de adverbul *decât*.

Atenţie la posibilele confuzii dintre C.C.Opoz şi construcţia adversativă!

(Nu scrie, ci se uită pe pereţi.
Nu un om de rând, ci unul superior caut).

❻ *Făcuse totul, cu excepţia dorinţei adversarilor.* – cu ce excepţie făcuse totul? – *cu excepţia dorinţei* (Arată o excepţie faţă de acel *tot* anterior exprimat) = **complement circumstanţial de excepţie (C.C.Ex.)**.
N-avea vicii multe, decât tutunul. – cu ce excepţie n-avea vicii multe? – *decât tutunul* (în afară de tutun) = idem.
Pot vorbi oricum, în afară de tare. – cu ce excepţie pot vorbi oricum? – *în afară de tare* = idem.
Afară de noi, nu mai era nimeni. – cu ce excepţie nu mai era nimeni? – *afară de noi.*

C.C.Ex. exprimă o excepţie faţă de un alt element al unei propoziţii, apărând pe lângă un verb afirmativ sau pe lângă unul negativ (*Erau cu toţii, în afară de el – Nu plecase nimeni în afara lui*).

Se exprimă prin: substantive, pronume, numerale precedate de locuţiuni prepoziţionale: (în) *afară de, în afara, cu excepţia* sau de adverbul *decât*:
– adverbe precedate de locuţiunea prepoziţională (în) *afară de*.

Alte exemple:

Recunosc ce-mi spui, afară de învinuiri.
Altul decât el se purta altfel.
Nimic nu-i mai plăcut decât amorul.

❼ *Pe lângă talent, ai şi curaj.* – pe lângă ce ai şi curaj? – *pe lângă talent* (Arată ideea de cumul, de adăugare din partea unui alt element al propoziţiei) = **complement circumstanţial cumulativ (C.C.Cum.)**.
În afara măiestriei, punea şi muncă. – în afară de ce punea şi muncă? – *în afara măiestriei* = idem.
Afară de succes, obţine şi dobânzi. – în afară de ce obţine şi dobânzi? – *afară de succes* = idem.

C.C.Cum. propune obiectul gramatical căruia i se adaugă cele exprimate de un alt element al propoziţiei.

Poate fi exprimat prin substantive, pronume, numerale şi adjective precedate de prepoziţia compusă *pe lângă* sau de locuţiunile prepoziţionale (în) *afară de, în afara*; mai rar se construieşte cu adverbul *decât* (*A citit şi alte cărţi decât cele indicate*).

Atenţie! C.C.Cum. se poate confunda uşor cu C.C.Ex. Diferenţierea o impune conţinutul textului din care trebuie să rezulte fie cumulul, fie excepţia. Spre ex.:

În afară de engleză, nu ştiu vreo altă limbă. (*în afară de* = cu excepţia...).

Scanned with OKEN Scanner

În afară de fată, nu-i nimeni acasă. (cu excepția fetei...)
În afară de tine, a venit Ionel. (în plus de... în cumul...)
Pe lângă voi, trăiesc și destul leneș. (în plus de voi..., în cumul...)

Observație: Asemenea complemente circumstanțiale, prezentate ca fiind foarte rare, se pot descoperi mai ușor dacă sunt raportate la propoziții subordonate corespunzătoare (mult mai des întâlnite). Spre exemplificare:

În loc de coborât, suia mereu, chiar greu fiindu-i. → *În loc să coboare,* **(propoziție opoziț.)**

Suia mereu, deși îi era greu. **(pròp. concesivă)**

Dorindu-vă binele, eu vreau să acționez cu toată puterea în privința viitorului vostru. → *Dacă vă doresc binele* ***(prop. condițională)****, eu vreau să acționez prin ce pot* ***(prop. instrumentală)*** *în ceea ce privește viitorul vostru* **(propoziție circ. de relație)**.

Aplicații recapitulative:

① Analiza tuturor complementelor circumstanțiale din textele:

Mă strecor mai la o parte, dau fuga aici la odaie și încalic un căluț flocos, în care aveam încredere că m-a duce fără sminteală unde voiam eu. (Sadoveanu).
Era mică de statură, dar, în afară de ea, nu găseai pe nimeni cu care să porți o vorbă.
Știind totul prea bine, a pornit cu tot elanul și cu cel mai învățat cal pentru drumul care urma.
Chiar grea fiind treaba, el nu se temea, muncind atât până la a nu putea fi de cineva prins.

② Construirea unor texte scurte în care *afară* să fie:
- adverb (C.C.L.);
- în loc. prep. (pentru C.C.Opoz.);
  (pentru C.C.Ex.);
- interjecție.

③ Prezentarea unor propoziții scurte în care *ajutorul, grație, loc* să fie:
- substantive;
- în loc. prep.;
- interjecții.

Elementul predicativ suplimentar și atributele circumstanțiale

sunt două structuri sintactice de interferență, foarte ușor confundabile cu alte părți de propoziție.

❶ Să observăm poziția cuvântului *zâmbitor* în textul:

Zâmbitor pășea moșneagul... (Goga).

Acesta exprimă o caracteristică a obiectului denumit de substantivul *moșneagul*,

Scanned with OKEN Scanner

dar nu oricum, ci prin intermediul verbului *păşea*. Ca atare, *zâmbitor* este **element predicativ suplimentar**, acesta având dublă subordonare – faţă de nume (subiect, complement direct, complement indirect, complement de agent) şi faţă de verb.

Să fixăm definiţia **elementului predicativ suplimentar**, urmărind situaţia din textul: *O lăsasem pe faţă singură* – cu *singură* = element predicativ suplimentar pentru că se subordonează deodată verbului *lăsasem* (cum o lăsasem?) şi substantivului *faţă* (ce, fel de faţă?).

Aplicaţie: Reţinând faptul că **elementul predicativ suplimentar** este partea secundară de propoziţie care, prin intermediul verbului, exprimă o caracteristică sau o acţiune referitoare la un nume, să descoperim elementele predicative suplimentare din textele de mai jos, precizând şi părţile de vorbire prin care sunt exprimate:

Luna pe cer trece-aşa sfântă şi clară... (Eminescu) (cum trece? care lună? – *sfântă şi clară* = elemente predicative suplimentare exprimate prin adjective).
Aşeaz-o cu credinţă la căpătâi (Arghezi). (cum aşeaz-o?, ce fel de credinţă? – *căpătâi* = idem, exprimat prin substantiv).
M-au făurit râzând, cântând, părinţii:.. – Arghezi. (cum m-au făurit?, care părinţi? – *râzând, cântând* = idem, exprimate prin gerunzii).
Plecat-am nouă din Vaslui... (Alecsandri) (câţi am plecat?, care noi am plecat? – *nouă* = idem, exprimat prin numeral).
– *Drept cine mă iei, oare?* (Macedonski) (cum mă iei?, care eu? – *drept cine* = idem, exprimat prin pronume).

Aplicaţii de rezolvat:

a. Analiza elementelor predicative suplimentare din textele:

Supărată şi nervoasă, ea se ascundea de ochii lumii.
Flăcăul trecu hotărât şi fără teamă.
Câmpiile apăreau frumoase în faţa noastră.
Venea bombănind pe stradă asupra unei biete fete pornite din mulţime.

b. Construirea unor texte scurte în care *înalt, copil, cel dintâi* să fie – pe rând – atribute şi elemente predicative suplimentare.

❷ Să încercăm să descoperim **valenţele circumstanţiale** ale atributelor din textele:

Prietenul de la oraş soseşte. **(C.C.L.)**
Sunt amintiri plăcute din serile de basm. **(C.C.T.)**
Copilul, ferit de frig, nu băga de seamă nimic. **(C.C.Cz).**

Să reţinem că asemenea atribute – care au nuanţe circumstanţiale – se numesc **atribute circumstanţiale**, în timpul analizei ele trebuind consemnate ca atribute cu nuanţă circumstanţială...

Aplicaţii:

Descoperirea nuanţelor circumstanţiale ale unor atribute din textele:

Scanned with OKEN Scanner

A publicat articole privind adversarii.
Un biet om cu birja vine în fugă.
Pierdut în lume, el n-avea de unde să ştie totul.
Bătatul, chiar mic, înţelegea destul de bine ce i se spunea.

✍ Aplicaţii recapitulative:

① Analiza tuturor părţilor de propoziţie din textele:

– *Asta vra să zică, scumpul meu, că eu ţin cu orice preţ să mai rămână câteva, măcar, din picăturile sângelui tău* (Hogaş).
Când l-aude numai dânsul îşi ştia inima lui,
Căci copilul cu bobocii era chiar copilul lui (Eminescu).
Şi dacă vedea omul ce vedea, că nu se poate descotorosi de mine cu vorba, mă lua frumuşel de bărbie cu mâna stângă. (Creangă)

② Realizarea schemelor solicitate de propoziţiile:

Prietenul tuturor nu e prietenul nimănui (Călinescu).
Ar bea rouă rourată în potiru-i adunată (A. Mamu).
– *O, şopteşte-mi (...) tu cu ochii plini d-eres*
Dulci cuvinte ne-nţelese, însă pline de-nţeles (Eminescu).

③ Propoziţii pentru schemele:

– CCT (gerunziu) + subiect (substantiv) + atribut substantival prepoziţional + predicat verbal (cond. optativ perfect) + CCM (adverb la comparativ de super.).
– Subiect (pron. dem. de identitate) + pred. verbal (perf. simplu) + C.D. (substantiv) + atribut subst. prep. + CCL (substantiv cu prep.) + atribut adverbial (loc. adv.).
– Subiect (subst.) + atribut adverbial (adv.) + pred. verbal (imperfect) + CCInstr. (subst. cu prep.) + elem. pred. suplim. (adjectiv).

④ Construirea unor texte în care cuvintele de mai jos să se afle în situaţiile solicitate pentru fiecare:

– *singur* – atribut; CCM; CCConc.
– *voios* – atribut; CCM; elem. pred. supl.;
– *caz* – subiect; CCM; în loc. prep. (pentru CCCond.); în loc. conj.;
– *dimineaţa* – substantiv (subiect); adverb (CCT);
– *fie* – conjuncţie; verb (pred. verbal).

⑤ Cum e corect:

– cartea **de pe/ după** masă;
– omul **care/ pe care**-l vezi;
– vorbesc **de/ despre** tine;
– copie **de pe/ după** acte;
– cartea **fetei/ fetii**;
– trăieşti pentru că **trebuie/ trebuieşte**.

✍ Notă – Pentru fiecare corectură se va asigura explicaţia de rigoare. Spre exemplu: *Dau babei (şi nu babii)* întrucât genitiv-dativul substantivelor feminine se formează de la plural cu articolul cazului respectiv.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

SINTAXA · FRAZEI

studiază propoziţiile şi relaţiile dintre ele în cadrul frazei.

Să considerăm textul: „**Ştia**[1]**/, vezi** *bine*[2]**/**, soarele[1]**/** *cu cine* **are de-a face**[3]**/**, *căci* **eram feciorul** *mamei*[4]**/**, *care şi ea cu adevărat că* **ştia** *a face multe şi mari minunăţii*[5]**/**" (I. Creangă).

– Evidenţiem predicatele prin subliniere şi stabilim numărul propoziţiilor (Rez.:5).

– Umărim comunicările şi despărţim textul în propoziţii.

– Definim **fraza:** O îmbinare de propoziţii care se impune ca un tot unitar pentru a exprima idei, gânduri şi sentimente.

Atenţie! Fraza trebuie să aibă cel puţin două propoziţii şi sens unitar. Separarea ei în cadrul contextului solicită cu deosebire pauza marcată prin punct.

– Mai departe, stabilim pe ce căi se poate realiza legătura dintre propoziţii în frază:

– între 1 şi 2: prin juxtapunere (parataxa);

– între 1 şi 3, 1 şi 4, 4 şi 5 – prin joncţiune (marcată cu ajutorul conjuncţiilor şi al altor elemente de relaţie cu valoare de conjuncţie).

– Precizăm şi încadrăm în mod corespunzător elementele de relaţie:

– juxtapunerea este marcată prin virgule;

– joncţiunea apare reprezentată de pronumele relativ (*cu*) *cine*, conjuncţia *căci*, pronumele relativ *care*; dincolo de acest text, mai pot apărea locuţiuni conjunctivale (*cu toate că, măcar să, în ciuda faptului că*), adverbe relative (*când, unde, cum etc.*), pronume şi adverbe nehotărâte (*careva, orice, undeva, cândva etc.*).

Recapitulăm etapele analizei oricărei fraze: sublinierea predicatelor, descifrarea comunicărilor şi stabilirea propoziţiilor, precizarea elementelor de relaţie; mai târziu, vor interveni: relaţiile dintre propoziţii şi felurile lor.

Pentru a reţine tipurile generale ale propoziţiilor din frază, să analizăm textul:

L-a oprit[1]*/ şi t-a spus*[2]*/ să îndrăznească*[3]*/ şi să ceară*[4]*/ ce-i trebuie*[5]*/.*

– Propoziţiile 1 şi 2 au sensuri independente (Pot fi luate singure) = **propoziţii principale.**

– Propoziţiile 3, 4 şi 5 sunt dependente de alte propoziţii = **propoziţii secundare.**

Atenţie! O frază nu se poate realiza fără a avea cel puţin o propoziţie principală (care să-i asigure esenţa, nucleul).

De la nivelul aceluiaşi text, vom descoperi şi categoriile raporturilor dintre propoziţii în frază:

- Propoziţiile 1 şi 2 se află în relaţie de interdependenţă, de egalitate = **raport de coordonare.**
- Propoziţiile 2 şi 3 se află în **raport de subordonare** (propoziţia 3 depinde de propoziţia 2). Propoziţia de care depinde o altă propoziţie se numeşte **regentă**, iar cealaltă **subordonată**. Regenta poate fi o propoziţie principală (propoziţia 2 pentru propoziţiile 3 şi 4) dar şi una secundară (propoziţia 4 pentru propoziţia 5). Subordonata nu poate fi decât o propoziţie secundară.

Raportul de coordonare se stabileşte – prin urmare – numai între propoziţiile de acelaşi fel:

- două principale (1 şi 2);
- două secundare de acelaşi fel dar şi cu aceeaşi regentă (3 şi 4).

Raportul de subordonare se realizează între o propoziţie secundară şi regenta ei (între 2-4 şi 3-4; între 4 şi 5).

Atât coordonarea cât şi subordonarea se pot marca prin juxtapunere sau joncţiune:

Vin[1]**/, te salut**[2]**/ şi plec**[3]**/:**

1,2,3 = propoziţii principale;
- între 1 şi 2 = juxtapunere;
- între 2 şi 3 = joncţiune prin conjuncţia *„şi"*

Ai carte[1]**/, ai parte**[2]**/:**

2 = principală şi regentă pentru 1;
1 = secundară şi subordonată propoziţiei 2 (Relaţia se stabileşte prin juxtapunere.).

Citeşte[1]**/ ce trebuie**[2]**, când trebuie**[3]**/ şi învaţă tot**[4]**/.**

1 şi 4 = principale (coordonate prin conjuncţia *„şi"*);
2 = subordonată propoziţiei 1 prin pronumele relativ *„ce"*;
3 = subordonată propoziţiei 1 prin adverbul relativ *„când"*;

Obs. În general, elementele de relaţie specifice coordonării diferă de cele ale subordonării.

Aplicaţii:

① Să se analizeze fraza următoare, implicând atât diferenţierea propoziţiilor cât şi orientarea elementelor de relaţie între coordonare şi subordonare: *Vrei sau nu vrei să faci ceea ce ţi se spune, tot eşti obligat să te comporţi ca şi cum ai face-o.*

② Completaţi punctele de suspensie cu elementele de relaţie necesare:

a) ...ştii, ...nu ştii totul, eşti pe aceeaşi treaptă cu omul... o face.

b) Am fost... n-ai putut ajunge, astfel... te-am putut depăşi... n-o poţi crede.

Scanned with OKEN Scanner

c) ...vrei, poți... faci orice,... nu te aşteptai la asta.
d) ...gândeşte singur e mereu sigur... nu pierde timpul... îl are la dispoziție.

Din toate frazele analizate până în prezent, rezultă că atât coordonatele cât şi subordonatele sunt de mai multe tipuri. Să urmărim coordonatele din textele:

a) „*Nici* **nu ţipă**[1]/, *nici* **nu cere**[2]; **stă**[3] *şi*-**ascultă**[4]".
b) „*Ori* **cânţi** *frumos*[1]/, *ori* **taci**[2]!"
c) „*De mare*-**i mare**[1], *dar minte* **n-are**[2]."
d) „**Am muncit**[1]/, *deci* **sunt mulţumit**[2]/!"

– Propoziţiile din textul a) (1-2; 3-4) sunt coordonate prin unitatea de conţinut, deci prin simpla alăturare (asemenea juxtapunerii); ele se numesc **propoziţii coordonate copulative** şi raporturile lor se stabilesc prin juxtapunere şi prin conjuncţiile *şi, nici... nici, ba nici, iar* (echivalent cu *şi*), prin locuţiunile conjuncţionale *nu numai dar şi, nu numai ci şi*. Mai rar, asemenea raporturi sunt susţinute prin adverbe repetate (*Acu vine, acu pleacă*).

– În ex. b) sunt incluse construcţii ale căror acţiuni se exclud reciproc. Ele se numesc **propoziţii coordonate disjunctive** şi sunt reprezentate de conjuncţiile specifice *sau, ori, fie*. Există – mai rar – situaţii ale disjunctivelor juxtapuse: „**Taie**-*mă*[1]/, **nu** *mă* **tăia**[2]/, **nu mă las** *de pradă mea*[3]/" (Alecsandri) – între prop. 1 şi 2.

– Ex. c) propune opoziţii între acţiunile din coordonare. Asemenea propoziţii se numesc **coordonate adversative** şi sunt introduse prin conjuncţiile *dar, iar, însă, ci* şi locuţiunea adverbială *în schimb*.

Atenţie! Conjuncţia copulativă *şi* poate susţine adversative (*El munceşte şi eu stau*).

Trebuie să se evite multipla marcare a raportului de adversitate din textul: *Nu numai că nu te-am certat, ba dimpotrivă te-am lăudat...* (Exprimare pleonastică).

Mai rar, coordonata adversativă poate fi introdusă şi prin locuţiunile conjuncţionale *numai (să), (că), fără (să)*:

Lumea nu piere; numai oamenii o fac.
Pânza nu ştiu năvădi,/ Făr'să ştiu a-chiui. (Folclor)

– În fine, în textul d), propoziţia 2 exprimă concluzia acţiunii coordonatei. Este **coordonata conclusivă** care se introduce prin conjuncţie şi locuţiune conjuncţională (*deci, aşadar, prin urmare, de aceea, în concluzie* ş.a.).

Observaţie: Foarte rar, concluzia poate apărea şi prin construcţie juxtapusă: *Nu-l nimeni*[1]/, *mi s-a părut doar*[2]/...

Aplicaţie: Realizaţi schema frazei următoare, definind raporturile de coordonare dintre propoziţiile componente: *A şti sau a nu şti – iată problema: în concluzie te întreabă sau acţionează şi vei putea obţine puţin dar vei putea spera mereu la mai mult!*

De reţinut! Coordonate pot fi şi propoziţiile secundare, cum se poate descoperi uşor în textele:

Ştiu ce vrei şi ce nu vrei.
Vreau să te ajut, dar nu să te duc în spate.
Pot să te invit sau să n-o fac.
Realizaţi schemele lor, demonstrând afirmaţia.

Scanned with OKEN Scanner

Propozițiile subordonate

sunt, prin urmare, propozițiile secundare care au regente (cărora li se subordonează).

În general, raportul de subordonare se marchează prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale, pronume și adverbe relative. Cum am văzut deja, el se poate realiza și prin juxtapunere:

– *Du-te, te rog, aș vrea să dorm* (Delavrancea).
– *Crezi sau nu crezi, trebuie să te conformezi!*

Din textul următor, putem stabili gradele de subordonare:

Plecând, Ghiță **mâna** *cailt*[1]*/, Pintea* **ședea** *lângă el*[2]*/, iară Laie* **se făcuse ghem** *în fundul căruței, lângă Uță*[3]*/ care-și* **adusese** *în pripă o legătură cu rufe*[4]*/, pe care și-o* **pusese** *pe un snop de cocenț*[5]*/, ca* **să șeadă** *mai bine*[6]*/.* (I. Slavici).

Prop. 1-2-3 = principale, coordonate între ele;
Prop. 4 = subordonată de gradul 1 propoziției principale 3;
Prop. 5-6 = subordonate de gradul al II-lea (5 se subordonează lui 4, iar 6 lui 5).

Prin urmare, subordonarea de gradul I se realizează între o propoziție secundară și o principală (regentă), iar cea de gradul al II-lea între o secundară și o altă secundară (regentă).

Între părțile de propoziție și propozițiile subordonate există o oarecare **corespondență** (Ale cărei limite le vom descoperi în continuare). Astfel că există subiective, predicative, atributive, completive etc., după cum există părți de propoziție corespunzătoare. Tocmai o asemenea corespondență (relativă) ajută în asimilarea mai rapidă a subordonatelor.

Aplicație: Transformarea propozițiilor de mai jos în fraze, dezvoltându-se (în limita posibilităților) unele părți de propoziție în propoziții:

A ajuns foarte repede la destinație.
Ascultând melodia, a hotărât a-și compune una specială.
De teamă, a plecat, gândind la unele urmări.
Fără învățătura atât de necesară, nu vei reuși niciodată a te depăși și a evolua.

Model de lucru:

Muncind și perseverând, vei fi mereu mai bun.
Dacă vei munci și vei persevera, vei fi mereu mai bun.

Scanned with OKEN Scanner

Subordonata subiectivă (SB.)

Se dă propoziţia: *Leneşul mai mult aleargă.*

Cerinţe:

- Să stabilim subiectul acesteia.
- Să dezvoltăm această parte de propoziţie în propoziţie şi să reţinem modificările propuse.
- Să definim propoziţia obţinută.

Rezolvări:

- Subiectul *leneşul* se poate dezvolta în propoziţia *Cine e leneş* (Respectiva propoziţie are un sens mai general, mai abstract decât subiectul propriu-zis).

Propoziţia subiectivă este propoziţia subordonată care îndeplineşte rolul de subiect al propoziţiei regente (Şi cu deosebire pe lângă predicatul acesteia).

Observaţie: Spre deosebire de subiect, care este parte principală a propoziţiei, aflându-se în relaţie de interdependenţă cu predicatul, subiectiva este propoziţie subordonată regentei, deci este secundară. Prin urmare, corespondenţa dintre subiect şi subiectivă este relativă.

Categoriile de elemente ale propoziţiei regente care solicită subiective se pot descoperi din texte ca:

a) *Dar*[1]*/ cine* **are** *noroc*[2]**/ se întoarce**[1]**/**... (Sadoveanu)
Şi-a **fost minune**[1]*/ ce* **spunea**[2]**/**... (Coşbuc)

Propoziţiile cu nr. 2 din fiecare frază sunt subiective solicitate de **predicate (verbale sau nominale)** din regente care nu au subiecte (Deşi verbele din componenţa acestor predicate sunt predicative).

b. **S-a spus**[1]*/ că* **vine**[2]**/**.
Nu se poate[1]**/ să nu-***t* **placi**[2]**/**.
Se ştia *bine*[1]*/ că* **nu pleacă**[2]**/**.

În aceste fraze, **verbele impersonale** (*se spune, se ştie, se poate* etc.) solicită subiective (De fiecare dată în poziţie postpusă, deşi sunt posibile şi situaţii de tipul: *Să nu-t placi nu se poate, orice-ar fi!*).

c. **Aşa-i**[1]*/ că asta-i* **o poveste** *din altă lume?*[2]*/* (Sadoveanu)
Tot **atât era**[1]*/ dacă* **ploua**[2]*/ sau* **ningea**[3]*/*.

Expresii verbale impersonale din regente (*e aşa, e bine, e rău, e uşor* etc.) solicită subiective, ele neavând alte determinări subiective. De fapt, *E bine să mergi acasă* corespunde lui *E bine a merge acasă*, în care *a merge* este subiect pentru *e bine* (*E bun mersul acasă*).

Scanned with OKEN Scanner

d. **Destul**[1]/ *că* **nu** *te* **pot ajuta**[2]/.
Pesemne[1]/ *că şi tu* **vei veni**[2]/.

În fiecare dintre aceste fraze, propoziţia a II-a este subiectivă, fiind solicitată de **adverbe sau locuţiuni adverbiale cu valoare predicativă** din propoziţia regentă.

Atenţie! Când adverbele sau locuţiunile adverbiale nu sunt urmate de conjuncţii sau locuţiuni conjuncţionale, ele nu formează predicate şi nu cer subiective (Ex.: *Vin şi eu desigur la voi*).

e. **Iată** *dar*[1]/ *cum* **se dă pe faţă** *o mincinună*[2]/ (Sadoveanu).

Subiectiva 2 este solicitată de **interjecţia cu valoare predicativă** *tată*.

Prin urmare, subordonata subiectivă poate fi solicitată de verbe sau locuţiuni verbale (care nu au subiecte în regentă), de verbe şi expresii verbale impersonale, de adverbe sau locuţiuni adverbiale cu sens predicativ, de interjecţii predicative din regentă.

Observaţie: Întrebările *cine?* sau *ce?*, specifice subiectului, sunt mai greu de aplicat pentru subiectivă. Cheia de control o formează, în acest caz, elementul regent.

Aplicaţie: Analizând frazele de mai jos, stabiliţi elementele de relaţie prin care se introduc subiectivele:

Cel ce minte[1]/ nu poate fi suportat[2]/. (*cel ce* = **pronume relativ compus**).
– Îţi convine[1]/ să râzi[2]/. (*să* = **conjuncţie simplă**).
Se ştie[1]/ când vine[2]/ şi unde pleacă[3]/. (*când* şi *unde* = **adverbe relative**).
Cine a mintit o dată[1]/ şi-a mâncat credinţa toată[2]/. (Folclor). (*cine* = **pronume relativ simplu**).
Cui i-e foame[1]/ codri visează[2]/. (*cui* = **pronume relativ în dativ**).

În aceleaşi fraze, au fost elucidate şi problemele de topică şi de punctuaţie puse de subiectivă:

– Subiectivele pot să preceadă sau să urmeze regentele;
– Între subiective şi regente nu se pun virgule indiferent de topica lor; de fapt, aici se aplică regula impusă de relaţia subiectului cu predicatul.

Atenţie! Există şi regente care solicită mai multe subiective. În asemenea cazuri, subiectivele se despart prin virgule dacă între ele nu apare conjuncţia *şi*. Spre ex.:

Se aude că vine, stă puţin şi pleacă. (De remarcat că într-un atare context *se aude* rămâne invariabil, fiind impersonal, spre deosebire de situaţia propusă de propoziţia *Se aud copii, bărbaţi şi femei* – în care *se aud* este variabil-personal şi deci se acordă cu subiectul în număr şi persoană).

Aplicaţii:

① Analiza completă a frazelor:

– *Eu am drăguţe multe-n sat, dar nici o fată/ N-a zis că-i bine s-o sărut şi să-i ţin drumul./ Dar nici că-i bine când o las nesărutată* (G. Coşbuc).

Scanned with OKEN Scanner

I se părea că inima îl creşte, i se umflă şi îl bate tot mai repede şi credea că îi era dat să-i fie frică mereu.
Cine-i primar de aceea e primar, părându-i-se mereu că n-a făcut totul pentru satul său.
Când îţi măriţi fata e ca şi cum ţi-ar arde casa şi unde te duci nu ţi se pare decât printre străini.

② Transformarea propoziţiilor subiective din textele următoare în subiecte corespunzătoare:

Destul să constatăm cum stau lucrurile (Caragiale).
Poet nu-i cel ce scrie, poet e cel ce-a mers (Ion Pillat).
Când te-o vedea e una, dar nu se poate în nici un caz să nu-i placi. (G. Călinescu).

③ Dezvoltaţi subiectele în subiective; transformând propoziţiile de mai jos în fraze:

A fi om e lucru mare. A fi domn e o-ntâmplare.
E uşor a scrie versuri... (Eminescu)
Sătulul nu crede flămândului.
Lung le-a fost aşteptatul.

④ Construiţi fraze în care subiectivele să fie introduse prin elementele de relaţie: *de, cel ce, cum, dacă, cât, ca şi cum, de unde, până când.*

Atenţie la falsele propoziţii circumstanţiale (mai ales introduse prin adverbele relative şi compusele lor), care sunt – de fapt – subiective. Spre exemplu: – *Nu-i totul când pleci (când pleci* = subiectivă solicitată de *nu-i totul*, aici impersonal).

Pentru elucidare, se impune atenţionarea severă a regentelor şi a componentelor lor predicative.

Subordonata predicativă (SPr.)

Să încercăm a defini împreună această subordonată, pornind de la propoziţia:

Primăvara asta totuşi
Nu-i decât o copie (Topârceanu).

Cerinţe:
– Stabilirea predicatului (*nu-i decât o copie* = predicat nominal).
– Transformarea numelui predicativ în propoziţie subordonată (*cum e o copie).*

Definirea **subordonatei predicative:** Propoziţia care îndeplineşte funcţiunea unui nume predicativ pe lângă un verb copulativ din regentă.

Prin urmare, pentru a depista cu uşurinţă propoziţiile predicative, se cer cunoscute (şi deci repetate) verbele copulative.

Cerinţă: Care sunt verbele copulative?

Scanned with OKEN Scanner

Rezolvare:

– *a fi* (mai puțin situațiile în care acesta este echivalent cu *a trăi, a exista, a se afla*).
– *a deveni* (întotdeauna).
– *a ajunge, a rămâne, a însemna, a părea, a se face, a constitui, a arăta, a se numi* (numai în cazurile când sunt echivalente cu *a deveni, a fi*).

Să luăm exemplele:

A fost la munte. (*a fost* = pred. verbal);
Ajunge bine. (*ajunge* = verb copulativ, *bine* = nume predicativ);
Rămâne acasă, dar nu se face corect. (*rămâne* = verb predicativ = predicat verbal; *nu se face corect* = predicat nominal, căci *se face* = *devine*).

De reținut că atunci când numele predicativ este înlocuit de o propoziție, aceasta este propoziție predicativă:
A ajuns cel mai bun → A ajuns cum nu se poate de bun.

În consecință, propoziția predicativă nu este echivalentă cu o parte de propoziție (predicatul), ci doar cu o componentă a acestuia (numele predicativ). Iată încă un element care încalcă concordanța părților de propoziție cu propozițiile.

Să consemnăm elementele referitoare la propoziția predicativă, analizând textul:

...bucuria mea-i[1] */ că te* **văd**[2] */* (Sadoveanu)
S-a făcut[1] */ cum* **a vrut**[2] */.*
Devenise[1] */ cum* **nu putea crede**[2] */.*
Asta **înseamnă**[1] */ ca și cum* **ar fi altfel**[2] */.*
Va rămâne[1] */* **ceea ce fusese** *înainte*[2] */.*

Din asemenea exemple rezultă că:
– Predicatele nominale incomplete din propozițiile regente solicită propoziții predicative. Acestea se definesc drept propoziții subordonate care preiau rolul numelor predicative ale unor verbe copulative din regente.
– Predicativele nu fac altceva decât să explicitеze și să completeze sensurile regentei.
– Ele pot fi introduse prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale, prin pronume și adverbe relativ-interogative.
– Așa cum între verbul copulativ și numele predicativ nu se poate concepe pauză, nici între predicativă și regentă nu se pune virgulă.

Să aprofundăm aceste precizări asupra predicativei, urmărind textele:
A rămas cum îl știi. – cum îl știi = prop. predicativă solicitată de verbul copulativ *a rămas* și introdusă prin adverbul relativ *cum*.
Pasiunea ei era să citească. – să citească = prop. predicativă cerută de verbul copulativ *era* și introdusă prin conjuncția *să*.
Pare ca și cum n-ar fi simțit nimic. – ca și cum n-ar fi simțit nimic = prop. predicativă cerută de verbul copulativ *pare* și introdusă prin locuțiunea conjuncțională *ca și cum*.

Scanned with OKEN Scanner

Atenţie la posibilele confuzii între propoziţia predicativă şi alte subordonate! (Se impune de fiecare dată gradul de complementaritate în planul predicativităţii, pentru predicativă):

Vorba e unde mergem. – *unde mergem* = predicativă şi nu subordonată circ. de loc.

A ieşit din şcoală fără să fie observat. – *fără să fie observat* = subordonată circumstanţială de mod şi nu predicativă.

Să devii cine-ai mai fost! – *cine-ai mai fost* = predicativă şi nu completivă directă.

Aplicaţii:

① Transformaţi propoziţia de mai jos în frază, toate numele predicative devenind propoziţii predicative:

Fiind corespunzător şi devenind neapărat omenos, a ajuns pe culmea cea mai de sus.

② Transformaţi fraza următoare într-un context mai larg, fiecare nume predicativ devenind o propoziţie predicativă:

Va fi fost normal să rămână extrem de curajos, dar greutăţile au devenit mereu mai insuportabile.

③ Construiţi fraze în care propoziţiile predicative să fie introduse prin conjuncţiile: *de, decî, ca să* şi prin pronumele şi adverbele relative *ce, cum, când, cât.*

④ Analizaţi frazele următoare, precizând relaţiile dintre subiective sau predicative şi regentele lor; în continuare, contrageţi aceste subordonate în părţile de propoziţie corespunzătoare.

a. *Cine devine mereu cum trebuie să fie un om arată oricând ca şi când ar fi în evoluţie continuă.*

b. *Cel ce a minţit o dată, ajungând să nu fie crezut de nimeni, se face pe zi ce trece mai altfel decât ar trebui să fie.*

c. *Iată ce e bine să înţelegem cu toţii, însemnând că vom arăta cum se cuvine în lume.*

⑤ Urmăriţi şi precizaţi situaţiile verbului *a trebui* în texte ca:

– *Lucrurile îmi trebuiesc pentru folosinţă imediată.*

– *Trebuie să facem totul.*

S-a gândit cum trebuie să rezolve problema.

⑥ Identificaţi situaţiile în care se află verbul *a fi* în propoziţiile:

E lăudat de toţi.

Nu-i bine lucrat acest obiect.

E normal totul.

E uşor de scris.

Omul e prea delicat.

şi în frazele:

– *Nu-i adevărat ce-mi spui!*

– *Viaţa e cum o vezi.*

– *Fie-ţi milă de cel ce vine!*

– *Este tocmai ideea pe care o susţineam toţi.*

– *Nu-i lăudat de cine crezi tu, ci tocmai de cine nu te aştepţi.*

Scanned with OKEN Scanner

Obs.: – Atenţie la diferenţierile clare dintre *a trebui* – verb impersonal şi *a trebui* – verb personal (între variabil şi invariabil!)

⑦ Cum e corect:

Aud oamenii care-mi trebuie/ trebuiesc.
– Trebuie/ trebuieşte să vii cu-mine!
Lucrurile trebuia/ trebuiau în ceea ce se făcea?

Subordonata atributivă (ATR)

poate fi definită fără probleme dacă raportăm o propoziţie:

Lucrul de furat nu ţine de cald

la o frază:

Lucrul[1]*/ care e de furat*[2]*/ nu ţine de cald*[1]*/.*

În propoziţie, apare atributul verbal *de furat* (supin) care în frază a fost dezvoltat în propoziţia subordonată atributivă *care e de furat.*

Deci **atributiva** este o propoziţie care îndeplineşte rolul de atribut pe lângă un substantiv sau un înlocuitor al acestuia din propoziţia regentă.

Să observăm diferenţa dintre:

Şi apa[1]*/ unde-au fost căzut*[2]
În cercuri se roteşte[1]*/...* (M. Eminescu).
O singură datorie are omul[1]*/: să nu fie prost*[2]*/.* (Slavici)

În prima frază, *unde-au fost căzut* este atributivă propriu-zisă (O atare propoziţie atributivă poate fi determinativă sau explicativă); în a doua frază, *să nu fie prost* este atributivă apozitivă.

Atenţie! Atributivele propriu-zise determinative sunt mai strâns legate de regente (neacceptând despărţirea de acestea prin virgulă), pe când explicativele şi apozitivele permit pauze marcate prin virgule, paranteze sau două puncte.

Să urmărim atributivele din frazele de mai jos, precizând categoriile lor, elementele de relaţie prin care sunt introduse precum şi punctuaţia solicitată de ele:

a) *Constantin aduna tot*[1]*/ ce găsea*[2]*/ într-o traistă veche*[1]*/, pe care o ţinea ascunsă*[3]*/...* (Galaction)

Rez.:

– prop. 2 = atributivă determinativă introdusă prin pron. relativ *(pe) care;*
– prop. 3 = atributivă explicativă introdusă prin pron. relativ *(pe) care.*

b) *Şi-n vremea asta, oare,*[1]*/ Când eu visez mereu/ La soare*[2]*/ – Ce face dorul meu?*[1]*/* (Topârceanu).

Scanned with OKEN Scanner

Rez.: – propoziţia *Când eu visez mereu/ La soare* = atributivă explicativă introdusă prin adverbul relativ *când*.

c) *...a început[1]/ s-o sărute şi p-o parte şi pe alta[2]/. pân'a podidit-o un plâns[3]/ d-a mulat un ştergar întreg[4]*. (Delavrancea).

Rez.: *d-a mulat un ştergar întreg* = prop. atributivă determinativă introdusă prin conjuncţia *de* (care are şi o nuanţă consecutivă).

d) *Datoria[1]/ ca să nu te laşi depăşit uşor[2]/ este şi a ta[1]/.*

Rez.: – prop. 2 este atributivă determinativă introdusă prin conjuncţia *ca să*.

e) *Aşa e lumea[1]/: copiii cresc, luând locul părinţilor.[2]/*

Rez.: – prop. 2 este atributivă apozitivă lipsită de element de relaţie.

Prin urmare, atributivele se pot introduce prin conjuncţii sau locuţiuni conjuncţionale, prin pronume sau adverbe interogativ-relative (nehotărâte). În acest sens, pot fi preluate şi situaţiile din frazele:

Lumea de oriunde ar începe este binevenită.
Ştii omul căruia-i dai totul?
Primesc simbria câtă merit.

Se reţine şi faptul că atributivele apozitive nu au, de obicei, elemente de relaţie, părând a explica regenta (dar fără a fi propoziţii principale).

Atenţie la posibilele confuzii ale atributivelor cu alte subordonate ca şi la multiplele nuanţe ale atributivelor! Iată situaţii de acest tip:

Sunt un om[1]/ precum mă ştii[2]/. – prop. 2 = atributivă şi nu modală;
Mă gândesc la ziua[1]/ când ne vom revedea[2]/ – prop. 2 este atributivă şi nu temporală;
Ci el cu mâna face semne[1]/ că nu-nţeleg[2]/ ce el a vrut[3]/. (Eminescu) – prop. 2 = atributivă cu nuanţă cauzală;
Spune totul cu atâta poftă[1]/ că ne antrenează pe toţi[2]/. – *prop. 2 = atributivă cu nuanţă consecutivă.*

Notă – Atributivele cu nuanţe circumstanţiale se mai numesc şi **atributive circumstanţiale**. Să le descoperim în frazele:

Ştiu locul de unde se pleacă spre vârful care ne va defini tendinţa.
Timpul de când vii şi până pleci se cuvine marcat cu exactitate.
Ne dă de înţeles că nu poate face lucrul ca să şi placă.

Aplicaţii:

① Construiţi fraze în care atributivele să fie introduse prin conjuncţiile *să, că*, pron.. relative şi nehotărâte *ceea ce, fiecare, oricui*, adverbele relative şi nehotărâte *cum, cât, oriunde*.

② Să se transforme propoziţiile următoare în fraze, dezvoltându-se toate atributele în propoziţii atributive:

Ştiinţa de a fi superior se impune oricând tendinţei de a rămâne în blazare perpetuă.
Omul arzând de dorinţa de a realiza ceva nu poate fi comparat cu un pierde-vară obişnuit.

Scanned with OKEN Scanner

③ Să se analizeze frazele următoare, urmărindu-se cu deosebire subordonatele reţinute până acum (subiectiva, predicativa, atributiva):

Nu sunt omul care pare să-şi dorească totul, ci omul care rămâne să-şi impună doar voinţa cât o are.
Cine e om de aceea e omul care se doreşte, însemnând oricând că poate evolua şi poate obţine succesele spre care tinde dintotdeauna.
Timpul unde încape ceea ce doreşti şi spaţiul unde se petrece totul nu pot fi în afara problemelor cărora te expui, deci atât timpul cât şi spaţiul la care ne referim solicită meditaţii multiple.

④ Stabiliţi formulele corecte (preluate dintre paranteze) pentru textele:

Dau omului (al cărui/ ai cărui/ ale cărui) lucruri le văd.
Văd fetele (cărela/ căruia/ cărora) le doresc binele.
Am ştiut cu certitudine faptele (a căror/ ale căror/ ai căror) rezultate se descifrează uşor.

Subordonata completivă directă (SCD)

Să pornim de la două considerente deja verificate:

❶ **complementele directe** determină verbe tranzitive, răspunzând la întrebările *pe cine?* sau *ce?*

❷ O parte de propoziţie se poate dezvolta (total sau parţial) într-o propoziţie corespunzătoare.

Reţinând asemenea considerente, să comparăm propoziţia

Văd venind oameni. – cu fraza
Văd cum vin oameni.

În texte, apare verbul tranzitiv *văd* care solicită – pentru primul text – complementul direct *venind*, iar – pentru al doilea text – propoziţia completivă directă *cum vin oameni* (gerunziul *venind* s-a dezvoltat în propoziţie).

Prin urmare, propoziţia completivă directă are rol de complement direct al unui verb tranzitiv din regentă.

Ea preia întrebările complementului direct, după cum se poate descoperi din textele:

– *L-am văzut la timp*[1] */ pe cel ce venea*[2] */.* – pe cine am văzut? = *pe cel ce venea* = **SCD.**
– *Ştiu*[1] */ ce vreau*[2] */ şi ce pot*[3] */.* – ce ştiu? = *ce vreau/ şi ce pot* = **SCD.**

Din textele analizate deja până acum, rezultă că propoziţiile completive directe pot fi introduse prin pronume relative şi adverbe relative (cu nuanţele lor interogative şi nehotărâte). Dar aceste propoziţii pot fi introduse la fel de bine şi prin conjuncţii sau locuţiuni conjuncţionale, după cum reiese din următoarele texte:

Scanned with OKEN Scanner

Am jurat ca peste dânşii să trec falnic, fără păs,/ Din pristolul de la Roma să dau calului ovăz (M. Eminescu).
Poruncl la vreo doi ostaşi de-l scoaseră de-acolo (P. Ispirescu).
– Ştiu pentru ca să te ajut oricând...

Rez.: În aceste texte, elementele de relaţie pentru SCD sunt conjuncţiile *ca să, să, de* şi locuţiunea conjuncţională *pentru ca să*).

Situaţiile complementului direct faţă de predicat pot fi verificate şi în cazul propoziţiei completive directe; se descoperă astfel poziţiile şi punctuaţia acesteia:

a) *Că te-am \tubit*[1]*/ atâta putea-vel tu* [2]*/ să lerţi* [3]*/* (Eminescu). – prop.1 este SCD anterioară regentei, *atâta* reluând-o mai departe. (De fapt, SCD este anticipativă); cele două construcţii nu se despart prin virgulă sau alte semne de punctuaţie (Sudura lor este fermă). – prop. 3 = SCD post-pusă regentei.
b) *I-au trimis*[1]*/ pe câţi erau de faţă*[2]*/*. – SCD *pe câţi erau de faţă* se află în poziţie posterioară faţă de regentă (Situaţia respectivă solicită o anticipare = pron. *i* –/care nu este mereu obligatorie); şi în acest caz, alăturarea SCD faţă de regentă nu permite pauza (virgula).

Obs. Atunci când SCD este antepusă regentei, se pune virgula dacă se impune marcarea inversiunii, atrăgându-se atenţia asupra ideii din subordonată:

Pe oricâre i-am cunoscut, i-am salutat.
Că n-a făcut totul, o ştii prea bine.

Completiva directă poate propune mai multe situaţii:

❶ Dublă sau multiplă subordonare faţă de un verb tranzitiv din propoziţia regentă: *Vom întreba pe cei ce-au fost prezenţi, dacă au înţeles totul şi pot corespunde solicitărilor.*

❷ Delimitări de alte propoziţii subordonate faţă de care pot interveni confuzii:

– Acuma mă gândesc[1]*/ că poate vedea ceva înainte*[2]*/*. (Sadoveanu) (prop. 2 = completivă indirectă solicitată de verbul intranzitiv *mă gândesc*).
Se ştie[1]*/ ce face*[2]*/* (prop. 2 = subiectivă).
Mă întrebau ei, uneori,[1]*/ dacă nu mi-e frig*[2]*/*. (Blaga) (prop. 2 = completivă directă).

Prin urmare, folosirea mecanică a întrebării *ce?* poate produce confuzii. Se impune neapărat criteriul sensului în a descifra categoria subordonatei din fraza dată, în contexte cum ar fi:

S-a auzit ce era de auzit.
A spus ce nu se putea spune.
S-a gândit că-i trebuia.
Ce-i bine şi ce-i rău nu trebuie să discerni prea repede.

Aplicaţii:

① Să se construiască fraze în care completivele directe să fie introduse prin conjuncţiile *de, că, să, dacă*, prin pronumele relative *ce, ceea ce* şi adverbele relative *când, unde, cum.*

Scanned with OKEN Scanner

② Să se dezvolte propoziţia de mai jos în frază, transformând unele complemente directe în propoziţii completive directe:

Văd pe unii citind din cărţi şi dorind a fi toţi oameni mai buni.

③ Să se analizeze frazele următoare, evitându-se confuziile dintre completivele directe şi subiective:

Mândria lui e c-a ştiut să creadă tot ce se spunea, gândindu-se la ce va veni.
În vremea când era beznă grea s-a străduit să vadă ce era de văzut şi nu putea să-i producă dureri de cap.
Cel ce învaţă şi nu aşteaptă ce-i bine de la cei ce-l însoţesc va ajunge să obţină ceea ce-i trebuie în lumea care-l înconjoară.

④ Completaţi punctele de suspensie cu forme pronominale de complemente directe care anticipează sau reiau sensurile completivelor directe date:

...am dus pe cine ştii.
Pe care-l vezi, să nu-... pierzi din ochi!
Dă-mi-... pe care-l crezi mai bun.

Subordonata completivă indirectă (SCI)

Să raportăm două construcţii:

– *Mă gândesc a renunţa la tot.*
– *Mă gândesc să renunţ la tot.*

Primul text este o propoziţie în care infinitivul *a renunţa* este complement indirect pe lângă verbul intranzitiv *mă gândesc* (la ce mă gândesc?).

În al doilea text, respectivul infinitiv a devenit conjúnctiv, impunând transformarea propoziţiei întregi în frază şi a complementului indirect în propoziţie completivă indirectă (= *să renunţ la tot*).

Rezultă un prim considerent: **Propoziţia completivă indirectă** are rol de complement indirect pe lângă verbul (în cazul de faţă – *mă gândesc*) din regentă.

Dar asemenea considerent se cere completat prin analiza frazelor:

a) *Este o fată dornică*[1] */ să obţină totul*[2] */.*
b) *Bravo*[1] */ cui v-a învăţat!*[2] */*
c) *Sunt departe*[1] */ de cine mi-e drag*[2] */.*

În textul a), completiva indirectă 2 este solicitată de adjectivul *dornică* (dornică de ce?).

În textul b), interjecţia cere completiva indirectă 2 (bravo cui?).

În textul c), completiva indirectă se subordonează adverbului *departe* (departe de cine?).

Prin urmare, **propoziţia completivă indirectă** îndeplineşte rolul complementului indirect pe lângă un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecţie din propoziţia regentă.

Scanned with OKEN Scanner

Ca şi complementul indirect, ea răspunde la întrebările *cui?, cine?* sau *ce?* + prepoziţie (întrebări puse elementului din regentă.)

Atenţie! Completiva indirectă poate fi uşor confundată cu alte subordonate, dacă nu se iau în considerare elementele sale distinctive (întrebările şi intranzitivitatea). Să descoperim asemenea posibilităţi în textele:

– *S-a spus*[1]*/ ce nu se ştie*[2]*/.* – prop. 2 = subiectivă solicitată de verb impersonal-regent.

– *V-a spus*[1]*/ ce nu ştiaţi*[2]*/.* – 2 = completivă directă cerută de verb tranzitiv-regent.

– *S-a gândit*[1]*/ la ce ştiaţi*[2]*/.* – 2 = completivă indirectă solicitată de verbul intranzitiv-regent *s-a gândit* (la ce?).

Există şi situaţii în care SCI are nuanţe care se cer reţinute:

– *Cu toţii ajută pe omul muncitor*[1] */ să se elibereze de greu*[2]*/.* – nuanţă finală (2).

– *Se miră*[1]*/ de ce a văzut acolo*[2]*/.* – nuanţă cauzală (2).

Observaţie: Din textele analizate, aţi reţinut – fără îndoială – că SCI poate avea topică diversă şi nu se poate despărţi prin virgulă de regentă când se află în urma acesteia; în schimb, poziţia ei antepusă impune despărţirea prin virgulă:

De ce-am văzut, m-am speriat.

Din aceleaşi texte analizate mai înainte, rezultă şi faptul că SCI se poate construi cu pronume relativ-interogative şi conjuncţii. Acestora trebuie să li se adauge adverbele relative:

Se pricepu[1]*/ cum să-l prepare*[2]*.*

Nu m-am gândit încă[1]*/ unde să merg*[2]*/.*

şi locuţiunile conjuncţionale:

De ce m-am temut[1]*/, n-am scăpat*[2]*/.*

Mă tem[1]*/ pentru ca să nu-mi ceară prea mult*[2]*/.*

Obs.: Ca şi complementul indirect, SCI se poate relua sau poate fi anticipată (printr-un complement indirect):

Îi dau totul[1]*/ cui se cuvine*[2]*/* (îi... cui se cuvine).

Oricui vine[1]*/. îi spun o vorbă bună*[2]*/.* (oricui vine, îi...)

Aplicaţii:

① Construiţi fraze în care completivele indirecte să fie introduse prin conjuncţiile *de, să, că, ca să*, adverbele relative *cum, cât*, pronumele relative *ceea ce, cine.*

② Comparaţi textele de mai jos, precizând categoria propoziţiilor subordonate:

Nu s-a hotărât ce să facă.
Se gândea cum să lucreze şi unde să se oprească.
Nu şi-a amintit ce trebuia să spună.

③ Delimitaţi situaţiile completivelor indirecte de cele ale completivelor directe în cadrul următoarelor construcţii sintactice:

Scanned with OKEN Scanner

A spus despre oameni ce puteau să facă.
Nu s-a gândit nimeni că lucrurile începeau să evolueze în sensul bun al cuvântului.

④ Stabiliţi punctuaţia necesară. Motivaţi-o pentru frazele:

Cui nu ştie juca odaia i se pare strâmtă. (Sadoveanu).
Nu am stimă pentru oricine se crede.
De ce fugi nu scapi, orice-ai face.

Subordonata completivă de agent (SCAg.)

Să ne reamintim propoziţii în care complementele de agent propun autori ai acţiunii unui verb la diateza pasivă sau reflexivă cu sens pasiv, aceştia fiind – de fapt – subiecţi logici (Subiectul logic diferă – în asemenea cazuri – de cel gramatical):

...pământul era acoperit de zgură (Sadoveanu).
Religia – o frază de dânşii inventată... (Eminescu).
Ordinul se dădu de putere.

Să procedăm la dezvoltarea acestor construcţii, transformând – în măsura posibilităţilor – complementele de agent în propoziţii corespunzătoare:

...pământul era acoperit[1] */ de ceea ce se numea zgură*[2] */.*
Religia – o frază inventată[1] */ de cei ce se vor mai*[2] */.*
Ordinul se dădu[1] */ de cei ce puteau*[2] */.*

➡ Vom obţine astfel definiţia: **Subordonata completivă de agent** are rol de complement de agent (subiect logic) pe lângă un verb la diateza pasivă sau reflexivă cu sens pasiv din propoziţia regentă.

O atare definiţie se poate completa uşor cu întrebările de resort: *de cine?, de către cine?, de ce?*, conform unor aplicaţii pe textele:

Problema se rezolvă[1] */ de către cei ce o cunosc*[2] */* – de către cine se rezolvă problema? = *de către cei ce o cunosc* **(SCAg).**
Când eşti atacat[1] */ de ce nu vrei*[2] */, te revolţi repede*[3] *./* – de ce eşti atacat? = *de ce nu vrei* **(SCAg).**
– De cei ce vând parfum[1] */ când eşti atins.*[2] */*
Tu-n haine prinzi mirosul lor distins[3] */.* (Coşbuc) – de cine eşti atins? = *de cei ce vând parfum* **(SCAg).**

Din textele analizate rezultă faptul că SCAg. poate sta înainte sau după regentă, fără a se pune problema despărţirii ei prin virgulă de elementul căruia se subordonează.

⚠ Atenţie! SCAg. nu poate fi introdusă decât prin pronume interogativ-relative şi nehotărâte care trimit la subiectul logic. Iată alte situaţii edificatoare:

S-a spus totul de oricine ştii?...
Am fost lăudat sau nu de fiece se susţine în lumea asta...

Scanned with OKEN Scanner

✍ Aplicaţii:

① Construiţi fraze în care SCAg. să fie antepusă şi – mai apoi – postpusă regentei; folosiţi în acest sens toate pronumele posibile.

② Analizaţi textele următoare, remarcând cu atenţie completivele de agent, în relaţie imediată cu subiectivele, completivele directe şi indirecte:

S-a înţeles de cei ce erau de faţă că efortul ce se pretinde nu poate fi realizat decât de către cine poate rezolva mai multe deodată.

N-am reţinut, din ceea ce mi-ai spus, dacă pot sau nu să devin ceea ce s-ar putea realiza numai de către cel ce-s primii, ajungând să mă impun prin ce aş putea suplini totul.

Să fiu reprezentat de cine ar putea s-o facă mă interesează mai puţin, dar nu pot fi obligat chiar de cel ce-mi este superior s-o fac.

Subordonate circumstanţiale

urmează demersurile complementelor circumstanţiale, conform şi următoarelor texte prezentate în cuplaje:

❶ a) *Plecând, a uitat totul.*
b) *Când a plecat, a uitat totul.*

❷ a) *A stat undeva.*
b) *A stat unde se ştie.*

❸ a) *Munceşte cu sârg.*
b) *Munceşte fără să pregete.*

❹ a) *Pierzând totul, a cedat.*
b) *Din cauză că a pierdut totul, a cedat.*

❺ a) *A pornit spre a învinge.*
b) *A pornit ca să învingă.*

Rezultă clar că:

La ❶ – **complementul circ. de timp** (*plecând*) se raportează la **subordonata circ. de timp** (*când a plecat*).
La ❷ – *undeva* este **complement circ. de loc**, în timp ce *unde se ştie* este **subordonată circ. de loc**.
La ❸ – **complementul circ. de mod** (*cu sârg*) se dezvoltă în **subordonată circ. de mod** (*fără să pregete*).
La ❹ – *pierzând* (**complement circ. de cauză**) se dezvoltă în **subordonată circ. de cauză** (*din cauză că a pierdut*).
La ❺ – **complementul circ. de scop** (*spre a învinge*) se dezvoltă în **subordonată circ. de scop** (*ca să învingă*).

✍ Prin urmare, propoziţiile circumstanţiale preiau rolurile complementelor circumstanţiale faţă-n faţă cu propoziţiile regente; de fiecare dată se observă că o propoziţie circ. dezvoltă un complement circ., regenta rămânând neschimbată:

Scanned with OKEN Scanner

Venind sau nevenind, vei fi privit la fel.
Dacă vei veni sau dacă nu vei veni, vei fi privit la fel.

Să urmărim situaţiile fiecărei propoziţii circumstaţiale în parte:

Subordonata circumstanţială de timp (SCT)

➡ îndeplinind rolul de complement circ. de timp faţă de propoziţia regentă (de fapt, faţă de un element al acesteia), arată timpul, durata în timp sau extremele temporale ale unei acţiuni sau stări:

Am plecat[1] / când venise el[2]. / – când am plecat? = *când venise el* = **timpul propriu-zis.**

Au stat pe loc[1] / cât a vorbit el[2]. / – cât timp au stat pe loc? = *cât a vorbit el* = **durata acţiunii.**

M-am gândit la voi[1] / de când aţi venit[2] / şi până aţi plecat[3]. /

– de când m-am gândit la voi? – *de când aţi venit* = **punctul de plecare în timp** = o primă extremă;

– până când m-am gândit la voi? = *până aţi plecat* = **punctul final în timp** = a doua extremă.

În funcţie de ce-şi propune să precizeze, **SCT** utilizează întrebările complementului circ. de timp *când?, de când?, până când?, cât timp?*

Raportată la acţiunea din regentă, SCT se poate afla în trei situaţii. Să le descoperim din textele:

După ce-ai vorbit,[1] / totul era clar[2]. / – între 1 (SCT) şi 2 (principală) este raport **de anterioritate.**

Până când stai cu noi[1] /, te ascultăm[2]. / – 1 (SCT) este **în raport de simultaneitate** cu 2 (principală).

Până să ies[1] /, Adela zâmbea cu subînţeles[2]. / – între 1 (SCT) şi 2 (principală) este **raport de posterioritate.**

✍ Prin urmare, **acţiunile temporale pot fi anterioare, simultane sau posterioare celor din regentă.**

Din textele analizate, descoperim – de asemenea – că în majoritatea cazurilor SCT se desparte prin virgulă de regentă. Mai reţinem şi elementele de relaţie folosite de SCT: adverbe relative (*când* şi compuşii săi), locuţiuni conjuncţionale. Să completăm lista lor, analizând şi textele:

De câte ori învaţi ceva, ştii mai multe. – *de câte ori* = locuţiune adverbială.

Cât ţinu lumina, fiu uşor. – *cât* = adverb.

Mai înainte ca să înţelegi, îi-era tare greu. – *mai înainte ca să* = locuţiune conjuncţională.

– *Până vin eu, să stai cuminte!* – *până* = prepoziţie cu valoare conjuncţională.

⚠ Atenţie!:

❶ – Există temporale inverse = construcţii care au elementul temporal *când* aşezat înaintea regentei:

Era spre miezul nopţii, când văzu totul – când văzu totul? = *când era spre miezul nopţii.*

Scanned with OKEN Scanner

② – SCT pot avea şi alte **nuanţe circumstanţiale** (Deosebirile vor porni de la sensurile de bază ale subordonatelor):

Când s-au apropiat puhoaiele[1]/, au fugit cu toţii[2]./ – prop. 1 = SCT cu nuanţă cauzală.

E mai vie năluclrea[1] / Când iubirea o înbie[2].../ (Coşbuc) – prop. 2 = SCT cu nuanţă condiţională.

Îl susţii[1] / când n-are dreptate[2]./ – prop. 2 = SCT cu nuanţă concesivă.

În ceea ce priveşte topica, trebuie reţinut faptul că SCT poate sta atât înaintea regentei (despărţindu-se întotdeauna de ea prin virgulă) cât şi după aceasta (caz în care despărţirea prin virgulă se impune numai când sensul temporal este pur explicativ, deci, distanţat de cel al regentei).

Aplicaţii:

① Analiza frazei:

Şi una e să mori la datorie, când te izbeşte un glonţ sau o schijă în cap, şi alta e să fii legat de un stâlp şi să te execute plutonul de execuţie (M. Preda).

② Transformarea subordonatelor temporale din aceeaşi frază în complemente circ. de timp; explicarea modificărilor produse.

③ Transformarea complementelor circ. de timp din textul de mai jos în SCT:

A realizat totul trecând pe acolo şi trăgând cu urechea.

④ Pentru fraza obţinută la ex. 3, încercaţi să schimbaţi poziţia subordonatelor temporale. Ce observaţi?

⑤ Completaţi frazele următoare cu elementele corelative potrivite:

Cum deschise gura,... o podidi plânsul (Rebreanu).

...vine când nici nu te aştepţi.

De când mă ştii,... mă respecţi.

(Model de lucru: *Când plec, atunci să încui uşa!*).

Subordonata circumstanţială de loc (SCL)

Să pornim de la textele:

① *Se află într-un loc ştiut de toţi.*

② *Se află unde ştim toţi.*

③ *Venise dincotro nu se putea bănui.*

④ *Am plecat încotro am văzut.*

⑤ *Te-ai dus până unde ai putut.*

În textul ①, *într-un loc* este **complement circ. de loc**, cărula-i corespunde în fraza ② o ***propoziţie circ. de loc*** - *unde se află? = unde ştim toţi.*

În frazele ②, ③, ④, ⑤, fiecare a 2-a propoziţie este SCL, pentru că:

- în cazul lui ③ – de unde venise? = *dincotro nu se putea bănui.*
- pentru ④ – încotro am plecat? = *încotro am văzut.*
- în cazul lui ⑤ – până unde te-ai dus? = *până unde-ai putut.*

Scanned with OKEN Scanner

Prin urmare, **subordonata circumstanţială de loc (SCL)** joacă rolul complementului circ. de loc pe lângă un verb din regentă, precizând locul în care se petrece acţiunea acestui verb. Nuanţele sale apar în întrebările pe care le solicită: *unde?* (**locul propriu-zis al acţiunii**), *de unde?* şi *până unde* (**limita în spaţiu**), *încotro* (**direcţia**).

Din aceleaşi texte de mai sus au rezultat şi uneltele introductive obişnuite ale SCL – adverbele relative *unde* şi *încotro*, cărora li se adaugă forme compuse cu prepoziţii sau cu *ori*: *de unde, oriunde, dincotro, oriîncotro, oridincotro, ori de unde* etc.

În cazul frazei *M-am dus spre cine mă chema*, SCL este introdusă prin pronumele relativ (care poate fi şi interogativ) + prepoziţie. De data aceasta, SCL preia şi nuanţă de completivă indirectă (Atenţie la diferenţiere – în funcţie de greutatea sensului contextual, pornind de la definiţiile celor două subordonate!)

Să identificăm SCL din frazele de mai jos, încercând să judecăm poziţia, punctuaţia şi posibilele lor elemente corelative:

a) *Acolo-l vezi unde te aştepţi mai puţin.*
b) *În tot locul dai de el, oriunde mergi,*
c) *De unde-a plecat, de acolo s-a întors..*

Rez.:

În textul a), SCL (*unde te aştepţi mai puţin*) este postpusă regentei de care nu se desparte prin virgulă; corelativul ei din regentă este adverbul *acolo*.

– A doua frază (b) are SCL (*oriunde mergi*) tot postpusă regentei, dar de care se desparte prin virgulă, având rol explicativ.

– Textul c) antepune SCL (*de unde-a plecat*) faţă de regentă fără virgulă; corelativul este *de acolo*.

Deci SCL poate avea poziţie dublă faţă de regentă, dar se desparte prin virgulă de aceasta numai când este postpusă şi are rol explicativ.

Corelativele ei sunt adverbe prin care se subliniază ideea de loc.

Atenţie! SCL are ca elemente regente cu deosebire verbe a căror acţiune este legată de spaţiu, implică mişcarea sau existenţa (*a merge, a pleca, a fi, a porni, a colinda, a trăi* etc.).

Aplicaţii:

① Analiza completă a frazelor:

Şi unde n-a început să tragă la aghioase tocmai acolo unde nu se putea crede că s-ar întâmpla acest lucru...
Totul e de unde începi să-ţi rezolvi problemele şi deci fii atent unde ajungi de oriunde-ai plecat!

② Contragerea frazelor de mai jos în propoziţii, cu definirea categoriilor părţilor de propoziţie obţinute:

A pornit-o spre cel ce-a venit.
Oriunde-ai căuta nu vei afla chiar totul.

Scanned with OKEN Scanner

③ Identificarea propoziţiilor subordonate introduse prin adverbul *unde*:

Se ştie unde se află.
Totul e unde mergem.
Ştie unde ne găseşte.
Mă gândesc unde să plec.
Stau unde vreau.

④ Identificarea valenţelor lui *unde* pentru textele:

Unde dai şi unde crapă.
Şi unde nu s-a pus pe un ţipăt, de-ţi era mai mare mila!
Treaba asta merge unde şi unde...
Ori pe unde-ai pleca, tot vei fi găsit.

Subordonata circumstanţială de mod (SCM)

corespunde unui **complement circumstanţial de mod** solicitat de un verb, un adverb sau un adjectiv din propoziţia regentă şi răspunde la întrebările *cum?, în ce fel?, în ce mod? cât de?*

Tace ca peştele. – cum tace? = *ca peştele* = **complement circ. de mod.**
Tace cum tace peştele. – cum tace? = *cum tace peştele* = **SCM.**

Să construim fraze în care SCM să fie soliciatate de verbe, adverbe şi adjective din regente:

– *O, eşti frumos, cum numa-n vis/ Un demon-se arată...* (Eminescu)
– cât de frumos eşti? = *cum numa-n vis un demon se arată* = SCM cu elementul regent – adjectivul *frumos.*
A lucrat frumos de nu se poate decât lăuda. – cât de frumos a lucrat? = *de nu se poate decât lăuda* = SCM cu elementul regent – adverbul *frumos.*
A judecat cum nu s-a pomenit. – în ce mod a judecat? = *cum nu s-a pomenit* = SCM – regent verbul *a judecat.*

Să descoperim în continuare valenţele acestei subordonate, analizând frazele:

a – *Lucrează*[1]*/ cum i se cere*[2]*/.*
b – *Creşte în minte*[1]*/ pe măsură ce se-nalţă în vârstă*[2]*./*
c – *...tăcea molcum în horn*[1]*/, cum tace peştele în borş la foc*[2]*./* (Creangă):

Rez.: a (2) = modală propriu-zisă; b (2) = modală de măsură; c (2) = modală comparativă.

Să reţinem principalele elemente de relaţie ale modalei: *cum, ca şi cum, parcă, după cum, ca şi când, fără să, fără ca să.* Ele sunt, prin urmare, adverbe şi locuţiuni conjuncţionale.

Temă: Construiţi fraze în care SCM să fie introduse prin toate adverbele şi locuţiunile conjuncţionale posibile.

Scanned with OKEN Scanner

Atenţiei:

❶ – Modala comparativă poate fi uşor confundată cu condiţionala: *Prind a suna clopotele*[1]*/, parcă ar bocl vremurile trecute*[2] (Sadoveanu).

❷ – Punctuaţia modalei faţă de regentă depinde de sudura acţiunilor exprimate de cele două propoziţii: *Petre striga*[1]*/ cât îl ţinea gura*[2]*/* (Rebreanu), dar *Cum am stabilit*[1]*/, aşa rămâne*[2]*/*. De reţinut însă că virgula este obligatorie când modala se află înaintea regentei.

❸ – Şi SCM are elemente corelative – *aşa, astfel, atât* etc.:

Cum îl ştii[1]*/, aşa (astfel, atât) rămâne*[2]*/*.

Aplicaţii:

① Realizarea schemelor pentru frazele de mai jos, cu sublinierea poziţiilor modalelor:

Se făcu ca şi cum nu ştia, dar omul refuza totul după cum credea.
Bolnavul sare din pat, iese din dormitor şi, fără să anunţe pe cineva, după cum cere regulamentul, iese pe poartă (Caragiale).
Am lucrat după cum mi s-a spus, dar fără să bag în seamă cum se întâmplă totul.

② Construirea unor fraze în care adverbul relativ *cum* să introducă:

- modală;
- subiectivă;
- predicativă;
- atributivă;
- completivă directă;
- completivă indirectă;
- cauzală;
- condiţională.

③ Discutarea situaţiilor adverbului *cum* în textele:

Cum aude, fuge de-acasă.
Cum ştie, cum nu ştie, se descurcă.
Stă ca şi cum n-ar pricepe nimic.
Cum-necum, a realizat ce i s-a cerut.
Cum de-ai făcut, băiete, toate astea?...

Subordonata circumstanţială de cauză (SCCz)

arată din ce cauză se realizează acţiunile (stările) sau însuşirile din propoziţia regentă. Răspunde la întrebările: *din ce cauză?, din ce pricină?*, fiind echivalentă (în planul contragerii) cu un **complement circumstanţial de cauză**.

– Să urmărim textele (în care trebuie să descoperim cauzalele, regentele lor, elementele de relaţie, eventualele confuzii cu alte subordonate):

① *Ştia să lucreze pentru că (fiindcă, deoarece) învăţase totul.*
② *Dacă nu învăţase, el fusese obligat să ia totul de la capăt.*
③ *De vreme ce fusese suferind, el fusese obligat să ia totul de la capăt.*
④ *Şi-a amintit totul, o dată ce se vindecase de amnezie.*
⑤ *Pentru motivul că (din cauză că, din pricină că) aflase adevărul, nu mai putea fi mistificat.*

Scanned with OKEN Scanner

⑥ *Nervos, întrucât fusese provocat, devenise irascibil.*

Rezolvare:

① *pentru că învățase totul* este **cauzală** deoarece arată cauza științei de a lucra – din ce cauză știa să lucreze? (*pentru că* = locuțiune conjuncțională specifică pentru SCCz)

② din ce cauză fusese obligat? – *dacă nu învățase* (*dacă* = *căci*; a nu se confunda cauzala cu condițională!)

③ din ce cauză pierduse legătura? – *de vreme ce fusese suferind* (*de vreme ce* = locuțiune conjuncțională echivalentă cu *fiindcă*)

④ din ce cauză și-a amintit totul? – *o dată ce (= pentru că) se vindecase de amnezie* – *o dată ce* = locuțiune conjuncțională; a nu se confunda cu SCT.

⑤ nu mai putea fi mistificat – din ce pricină? – *pentru că aflase adevărul; pentru motivul că, din pricină că, din cauză că* = locuțiuni conjuncționale specifice.

⑥ din ce cauză devenise irascibil? – *întrucât fusese provocat; întrucât* = conjuncție specifică.

Analiza acestor texte a demonstrat că:

a. Orice cauzală susține o acțiune care o precede pe cea din regentă.

b. Elementele de relație ale cauzalei sunt conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale *că, căci, întrucât, fiindcă, pentru că, deoarece, pe motivul că* etc. Mai rar sunt folosite adverbele relative *când, unde, cum*. Spre exemplu:

1. *Cum nu făcuse nimănui rău*[1]*/, a fost iertat*[2]*./* – propoziția 1 = SCCz introdusă prin adverbul *cum* = *deoarece*.
2. *Unde n-ai vrut*[1]*/ să mă vezi*[2]*/, de-aia ai plecat!...*[3]*/* – propoziția 1 = SCCz introdusă prin adverbul *unde* = *pentru că*.

Atenție! În asemenea texte, adverbele relative și-au pierdut valențele inițiale, preluând tonalitatea cauzală.

c. Conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale *dacă, de vreme ce, o dată ce* introduc cauzale numai cât timp sunt echivalente cu *deoarece, pentru că* etc.

d. Cauzalele se despart – în general – prin virgulă de regente, rol determinant având, în acest sens, relația dintre cauză și efect.

Spre a justifica afirmațiile de mai sus, să construim fraze în care cauzalele să fie introduse prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale care n-au apărut în textele analizate și în care punctuația să fie diferită.

Rez.:

Citesc[1]*/ că vreau*[2]*/ să știu*[3]*/.* – prop. 2 = cauzală introdusă prin conj. *că*; nu se desparte de regentă.

M-am susținut[1]*/ căci mă vreau om*[2]*/.* – prop. 2 = cauzală introdusă prin *căci*; nu se desparte de regentă.

Deoarece te cunosc[1]*, nu te voi acuza direct*[1]*.* – prop. 1 = cauzală introdusă prin conj. *deoarece*; se desparte de regentă.

Scanned with OKEN Scanner

Atenţie la posibilele confuzii între cauzale şi alte subordonate!

Elementele de control sunt: întrebarea *din ce cauză?* (deci cauzalitatea contextuală) şi instrumentele introductive specifice – *căci, pentru că, fiindcă, deoarece* etc.

SCCz are – în general – poziţie postpusă faţă de regentă:

S-a speriat[1] / din moment ce lupul a apărut pe neaşteptate[2]. / – prop. 2 = SCCz. introdusă prin locuţiunea conj. *din moment ce* – echivalentă cu *pentru că.*

Dar, pentru a se insista asupra raportului de cauzalitate, SCCz poate trece în prim-plan: – *Fiindcă nu urmărise totul cu atenţie[1] /, nu înţelesese mare lucru[2] /.*

S-a observat că SCCz se desparte de regentă prin virgulă în majoritatea situaţiilor şi mai ales în poziţii antepuse.

Notă – Pentru a se prelungi sensurile cauzalităţii, uneori elementelor de relaţie ale cauzalelor le corespund corelative (*de aceea, de-aia*). Spre ex.:

Dacă nu poţi[1] /, de-aia nu fac[2] /.

De-aceea a plecat repede[1] /, din moment ce îi era frică de tine[2] /.

Aplicaţii:

① Analiza frazelor de mai jos – cu determinarea cauzalelor:

Unde stă el tot timpul degeaba, îi 'crede şi pe alţii leneşi.
Din moment ce am căzut de acord, putem continua.
Şi motanul toarce-n sobă, de blazat ce-i... (Eminescu)
Cum un gust acru se simţea în jur, toţi se speriară.
– Crezi că mai putem fi prieteni, când te porţi aşa cu mine?!

(În aceste texte, se va acorda atenţie şi elementelor de relaţie mai puţin obişnuite pentru cauzală. În ce mod se justifică folosirea lor?).

② Construirea unor fraze în care SCCz să fie introduse prin conjuncţiile *de, că* şi locuţiunile conjuncţionale *o dată ce, din pricină că.*

③ Realizarea unor fraze scurte în care conjuncţia *că* să introducă toate subordonatele posibile şi cu deosebire:

- subiectivă;
- predicativă;
- atributivă;
- completivă directă;
- completivă indirectă;
- cauzală.

④ Contragerea frazei următoare, obţinându-se o propoziţie în care complementul circumstanţial de cauză să fie exprimat prin verb la modul gerunziu.

Cum mulţi alţii îl puteau lua partea, acesta s-a oprit numai la o simplă observaţie.

⑤ Dezvoltarea propoziţiilor de mai jos, obţinându-se fraze în care cauzalele să fie introduse prin *întrucât, din moment ce, de vreme ce:*

Ştiindu-se cu musca pe căciulă, a plecat tăcând molcum.
Îşi frecau mâinile, dârdâind de frig.
Mulţumit pentru tot, bătatul s-a retras în cea mai plăcută poziţie.
Se sufocă de sete.

Scanned with OKEN Scanner

Subordonata circumstanțială de scop = Finala (SCFin.)

Să comparăm textele:

A muncit pentru a ajunge ceva.
A muncit[1] / ca să ajungă ceva[2] /.

În primul, care este o propoziție, apare **complementul circumstanțial de scop** *spre a ajunge ceva.*

În al doilea, acest complement este dezvoltat într-o **propoziție subordonată**. Prin urmare, **subordonata circumstanțială de scop** arată în ce scop sau cu ce intenții se săvârșește acțiunea din regentă, fiind echivalentă cu un complement circumstanțial de scop și răspunzând, prin urmare, la întrebările *cu ce scop?, în ce scop?.*

Reținând textul – *El merse în Polonia[1] / de încheie pace între Ștefan și Albert[2].* (Bălcescu), să încercăm înlocuirea elementului de relație *de* pentru finală (2) cu alte asemenea elemente de relație posibile (Rez.: *de = să = ca să = pentru ca să.* Acestea sunt elementele de relație specifice finalei).

Atenție! Punctuația impusă de relația dintre finală și regentă depinde de legătura dintre cele două propoziții:

Seara făcură de mâncare într-o groapă adâncă[1] /, să nu se vadă lumina focului[2] ./ (Galaction)
Până acum m-am chinuit[1] / de l-am crescut[2] /... (Creangă)

În general, SCFin. se desparte prin virgulă de regentă indiferent dacă este antepusă sau postpusă acesteia. Excepție fac finalele introduse prin conjuncțiile *să* și *de*, strâns legate de verbul regent:

– Mergi[1] / de i le du[2]... (Creangă)
Îl aduc[1] / să facem treaba[2] /.

Notă: Sunt situații în care finala își întărește sensurile, alăturând elementelor introductive adverbe:

A fugit[1] / nu cumva să fie prins[2] /.
L-au închis[1] / doar să facă o glumă[2] /.

Aplicații:

① Pentru fiecare din regentele de mai jos, să se propună cel puțin trei finale posibile:

a) Vin la voi –
–
–

b) Știu totul –
–
–

Scanned with OKEN Scanner

c) M-am dus acolo –
–
–

② Analiza următoarelor fraze, cu sublinierea poziţiilor finalelor:

a) *Să ştiţi, de asta ne-au trimis, ca să apărăm moşiile şi băncile.* (Camilar)

b) *Mai şede el cât şede, de cască gura prin târg, şi apoi îşi ia tălpăşiţa spre casă.* (Creangă)

c) *Când a plecat de-acasă să meargă la Bucureşti (...), mama lui (...) l-a sărutat de-atâtea ori...* (Caragiale)

③ Construirea unor fraze în care finalele să fie introduse prin elementele de relaţie *de, cum, unde* (Atenţie la posibilele valenţe ale unor asemenea subordonatel).

Subordonata circumstanţială condiţională (SCCond.)

Să ne reamintim elementele definitorii ale **complementului circumstanţial condiţional**:

- arată condiţia de care depinde realizarea unei acţiuni;
- răspunde la întrebarea *cu ce condiţie?*
- se întâlneşte destul de rar.

Să aplicăm asemenea cunoştinţe pe două texte:

Numai muncind, vei reuşi! – cu ce condiţie vei reuşi? = *numai muncind.*
În caz de vânt, vom merge mai departe. – cu ce condiţie vom merge mai departe? = *în caz de vânt.*

Să comparăm o propoziţie şi o frază, spre a ajunge la definirea propoziţiei condiţionale:

Doar cercetând istoria, vei cunoaşte rădăcinile neamului tău.
Doar dacă vei cerceta istoria, vei cunoaşte rădăcinile neamului tău.

De observat că al doilea text îl dezvoltă pe primul, **complementul circumstanţial de mod** *doar cercetând* devenind **SCCond** *doar dacă vei cerceta istoria.*

Prin urmare:

– **Subordonata circumstanţială condiţională (SCCond.)** are rolul de complement circumstanţial condiţional pe lângă un verb din propoziţia regentă, arătând condiţia de care depinde realizarea acţiunii acestuia.
– Ea se descoperă cu ajutorul întrebării: *Cu ce condiţie?*
– Are ca element de relaţie specific conjuncţia *dacă.*

Să căutăm cuvinte şi construcţii sinonimice pentru această conjuncţie, în fraza: – *Dacă ştiai, filosof rămâneai!*

Rez.: Acestea vor fi conjuncţiile *de, că,* locuţiunile conjuncţionale *numai dacă, în ipoteza că, în caz că* şi adverbul relativ *când.*

Scanned with OKEN Scanner

Notă: SCCond. poate fi şi juxtapusă faţă de regentă:
– *Ştii*[1]*/, vorbeşte*[2]*/; nu ştii*[3]*/, taci*[1]*/!* (M. Preda) – cu prop. 1 şi 3 = SCCond. – cu conjuncţia *dacă* subînţeleasă.
– *Dar, ţi-o spun matale*[1]*/: a-nceput aşa*[2]*/, aşa se sfârşeşte*[3]*./* – cu prop. 2 = SCCond. (Dacă a-nceput aşa...).

Atenţie! SCCond. poate avea nuanţe:
Ai carte[1]*/, ai parte*[2]*./* – cu prop.1 = SCCond. cu nuanţă de SCT.
Şi[1]*/ când nu sunt ochi negri*[2]*/, sărutu şi albaştri*[1]*/.* (Creangă) – cu prop. 2 = SCCond. cu nuanţă de SCT.
Dacă ar pleca[1]*/, ar deveni de nerecunoscut*[2]*/.* – cu prop. nr.1 = SCCond. cu dublă nuanţă – temporală şi cauzală.

Temă: Pe baza textelor analizate până în prezent, comentaţi topica şi punctuaţia condiţionalei.

Rez.:
– SCCond. stă – în mod obişnuit – înaintea regentei.
– Dacă accentul cade pe acţiunea din regentă, SCCond. devine postpusă acesteia:
– *Vei veni tu la mine, dacă nu vei mai putea!*
Lucrurile se fac, numai dacă-s iubite!
(*numai* = adverb care insistă asupra caracterului exclusiv al condiţionalei).
– Întotdeauna SCCond. se desparte prin virgulă de regentă.

Aplicaţii:
① Prezentaţi fraze scurte în care conjuncţia *dacă* să introducă:
– subiectivă;
– predicativă;
– atributivă;
– completivă directă;
– completivă indirectă;
– cauzală;
– condiţională.

② Analiza completă a frazelor:
a) *Dumneata gândeşti că, dacă te ascunzi sub căciulă, nu te mai vede nimeni ce faci...* (Caragiale).
b) *Ţi-e scris, ţi-e scris; nu ţi-e scris, nu ţi-e scris, şi sănătate bună...* (Slavici).
c) *Se ştie cu siguranţă dacă vine, dar şi dacă nu s-ar putea şti, tot destul de simplu ar fi: de n-ar fi aşa, nimeni nu s-ar încumeta să intre în întrecere.*

③ Dezvoltaţi propoziţiile de mai jos în fraze, complementele circ. condiţionale devenind SCCond.:
Înţelegând asta, a închis partea în întreg.
Cu capul plin de idei, rezolvi oricând problemele.

④ Contrageţi frazele următoare în propoziţii; remarcaţi schimbările produse:
Să fi aflat totul dinainte, te ajutam mai bine.
În caz că-i bătrân, cântă el după ştiinţa proprie.

Scanned with OKEN Scanner

Subordonata circumstanțială consecutivă (SCCons.)

poate fi definită ușor pornind chiar de la denumire: ea propune rezultatul unei acțiuni sau al unei însușiri exprimate în regentă.

Să luăm două exemple:

Mă comport cu toată lumea astfel[1]/, încât nu pot avea dușmani[2]/.
Este atât de corect[1]/, încât nu-i poți imputa nimic[2]/.

În prima frază, rezultatul (consecința) verbului *mă comport* se descoperă în propoziția *încât nu pot avea dușmani* = **SCCons.**

În a doua frază, adjectivul *corect* își definește urmarea cu ajutorul propoziției *încât nu-i poți imputa nimic* = **SCCons.**

Deci:

– Care este întrebarea acestei subordonate? (Rez.: *Care este urmarea faptului că?...*).
– Care este conjuncția specifică SCCons? (Rez.: **încât**).

Să aplicăm respectiva întrebare, ca și celelalte noțiuni reținute deja cu privire la SCCons., analizând frazele:

① *A mâncat așa de mult[1]/, că-i greu[2]/ să se scoale de la masă[3]/.*
② *Muncim[1]/ de nu mai știm de noi[2]/.*
③ *După câte mi-ai făcut[1]/, de parcă să mă anulezi cu totul,[2]/ te ocolesc[3]/, de să nu te mai văd[4]/.*

În textul ①, *că-i greu* = SCCons. (Care-i urmarea faptului că a mâncat prea mult?); elementul de relație este conjuncția *că* – echivalentă cu *încât să.*

În fraza ②, *de nu mai știm de noi* = SCCons., cu elementul de relație – conjuncția *de* = *încât.*

Textul ③ este mai dezvoltat, incluzând:

a) Propoziția 2 = SCCons., dar cu puternică nuanță finală; element de relație – locuț. conj. *de parcă*
b) Propoziția 4 = SCCons. tot cu nuanță finală; element introductiv – *de să* = *încât.*

Din textele analizate până în prezent, mai rezultă:

❶ SCCons. se introduc prin conjuncțiile *că, de, încât* și locuț. conj. *de să, încât să, de parcă să* (Mai rar: *ca, astfel ca... să*). Întotdeauna controlul îl asigură conjuncția *încât.*
❷ Aceste subordonate pot fi de două categorii:

a) **Consecutive reale**, care, de cele mai multe ori au și corelative în regente (*așa, astfel, atât*):

M-ai obosit atât[1]/, de nu mai știu[2]/ ce să fac[3]/. – prop. 2 = SCCons. reală.
Îmi pari astfel[1]/, că mi-e greu[2]/ să te suport[3]/. – prop. 2 = SCCons. reală.

Scanned with OKEN Scanner

b) **Consecutive finale** – în care consecința (urmarea) se arată ca posibilă, ca un scop (Dar nu trebuie confundată cu finala ca atare, cât timp sensul consecutiv este dominant):

L-am ascuns atât de bine,[1] */ astfel ca să nu se vadă*[2] */.*
Se alăturară perfect[1] */. ca să găsească unul la altul sprijin*[2]*.*

Teme:

① Reluând textele analizate până în pezent, stabiliți topica și punctuația SCCons. (Rez.: Eprimând urmarea unei acțiuni sau a unei însușiri, SCCons. nu poate fi decât postpusă regentei, de care se desparte; de obicei, prin virgulă. Excepție fac SCCons. introduse prin *de* și așezate imediat după verbul regent: *M-am supărat*[1] */ de nu mai știu de mine!*[2] */* .

② Încercați să descoperiți locuțiunile conjuncționale formate din grupările realizate între corelative și conjuncții.

Rez.:

– *Mănâne tot*[1] */, așa ca să nu mă certi*[2] */ – așa ca să;*
– *Nu te caut*[1] */, așa încât să mă lași în pace*[2] */... – așa încât;*
– *Vreau*[1] */ să plec*[2] */, astfel că dă-mi liber!*[3] *– astfel că.*

Atenție! Nu se vor confunda situațiile în care corelativele sunt separate sau fac corp comun cu locuțiunile conjuncționale.

Aplicații:

① Analiza completă a frazei:

A plecat atât de furios, de nu se mai putea sta de vorbă cu el, dar a rămas convins că va fi luat în seamă atât de bine, încât, dacă va revent, va avea un cuvânt bun de spus.

② Contragerea frazelor de mai jos în propoziții – cu definirea părților de propoziție obținute:

Totul e să-l ascunzi astfel, încât să nu se vadă.
– I-a plăcut filmul atât de mult, de a uitat să-i solicite autorul.

③ Construirea unor fraze scurte în care conjuncțiile *de, încât, să, ca să, că să* introducă toate subordonatele posibile.

④ Dezvoltarea textului următor, părțile de propoziție devenind propoziții (în măsura posibilităților); explicarea situațiilor obținute:

Obraznicul ajunge de nesuportat, fiind greu celor din jur a-l accepta.

Subordonata circumstanțială concesivă (SCCv.)

Să pornim de la analiza textelor:

① *Deși e cald tare*[1] */, lui îi e tot frig*[2] */.*
② *De te-ndeamnă,*[1] */ de te cheamă*[2] */,*
Tu rămâi la toate rece[3] */* (Eminescu).
③ *Cu toate că știe*[1] */, nu răspunde*[2] */.*

Fraza ① propune o principală (*lui îi e tot frig*) față de sensul căreia prima propoziție construiește o situație apozitivă dar netranșantă: Căldura din jur

Scanned with OKEN Scanner

ar putea împiedica situaţia din regentă, dar n-o face – Deci: *deşi e cald afară* = **SCCv.**, introdusă prin conjuncţia *deşi*.

În textul al doilea, *tu rămâi la toate rece* se raportează, în acelaşi sens concesiv la primele două propoziţii = **SCCv.** introduse prin conjucţia *de*.

În fine, textul al treilea susţine concesiva *cu toate că ştie* faţă-n faţă cu principala *nu răspunde*; element introductiv = locuţ. conj. *cu toate că*.

Să definim – deci – **subordonata circumstanţială concesivă (SSCv.)**: Subordonata care exprimă o situaţie care ar putea împiedica realizarea acţiunii din regentă, dar n-o face (sau nu reuşeşte s-o facă), susţinând o concesie.

Să reţinem întrebarea acestei subordonate: *În ciuda cărui fapt?*

Alături de o atare întrebare, să mai reţinem elementul introductiv specific concesivei: conjuncţia *deşi*.

Ce alte elemente de relaţie similare conjuncţiei *deşi* ar mai putea introduce concesive? (Rez.: *de, că* = conjuncţii; *cu toate că, măcar că, chiar dacă, chiar de, în ciuda faptului că, nici dacă* etc. = locuţiuni conjuncţionale).

Să analizăm frazele de mai jos, stabilind concesivele şi nuanţele lor, elementele introductive, topica şi punctuaţia acestor subordonate:

① *Muntele*[1]*/, că-i munte*[2]*/, şi tot pare a se clătina de vânt*[1]*./* – cu prop.2 = **SCCv. reală** introdusă prin conjuncţia *că*; este intercalată propoziţiei principale de care se izolează prin virgulă.

② *Cât ştie/, cât nu ştie*[2]*/, şi-a adus şi el obolul*[3]*./* – cu prop. 1 şi 2 = **SCCv. reale** introduse prin adverbul relativ *cât*; sunt antepuse regentei de care se despart prin virgulă.

③ *Orice treabă faci*[1]*/ şi oricum dregi*[2]*/, tot nu vei reuşi*[3]*./* – cu prop.1 şi 2 = **SCCv. reale** introduse prin adjectivul pronominal nehotărât *orice* şi adverbul nehotărât *oricum*; sunt antepuse regentei de care se despart prin virgulă.

④ *Chiar de te-ai orienta bine*[1]*/; tot nu te-ai descurca*[2]*./* – cu prop.1 = **SCCV. condiţională** introdusă prin locuţ. conf: *chiar de*; este antecorelativ *tot*.

⑤ *N-am să fac asta,*[1]*/ nici dacă mă obligi!*[2]*/* – cu prop. 2 = **SCCV. condiţională** introdusă prin locuţ. conj. *nici dacă*; se impune virgula între regentă şi subordonată; SCCv. este postpusă regentei.

⑥ *Oricât s-ar fi silit el*[1]*/, totuşi fata refuza*[2]*/ să se lase convinsă*[3]*./* – cu prop.1 = **SCCv. condiţională** antepusă regentei şi despărţită de aceasta prin virgulă; se introduce prin adverbul relativ *oricât*.

Reţineţi:

– **SCCv.** poate fi (în funcţie de context) **reală sau condiţională.**

– SCCv. condiţională nu se va confunda cu condiţionala ca atare (Se impun definiţiile):

Să ştiu[1]*/ că rabd de foame*[2]*/, dar pâine de la tine nu mănânc*[3]*./* – cu prop. 1 = SCCv. condiţională.

Dacă rabzi de foame[1]*, faci economii şi siluetă*[2]*./* – cu prop. 1 = SCCond.

Scanned with OKEN Scanner

– Corelativele concesivei sunt: *totuşi, (şi) tot.*
– SCCv. se poate introduce şi prin conjuncţii valabile pentru foarte multe alte subordonate: *că, de, să.* Mai ales în asemenea situaţii, se vor evita confuziile cu mare atenţie.
– În mod obişnuit SCCv. precede regenta. Dar, când acţiunea din regentă interesează în primul rând, concesiva apare postpusă.
– În toate situaţiile, SCCv. se desparte prin virgulă de regentă.

Atenţie la SCCv. introduse prin juxtapunere:

O fi puţină[1]*/, o fi amară*[2] *– e pâine!*[3]*/* (Călinescu) – cu prop. 1 şi 2 = SCCv.

Aplicaţii:

① Analiza frazelor:

Ştie multe, ştie puţin din ceea ce i se cere – tot va trebui să reuşească.
– Orice gând ai, împărate, şi oricum vei fi sosit,
Cât suntem încă pe pace, eu îţi zic: Bine-ai venit! (Eminescu)
– Dar, fără să te pretinzi cum se cuvine, n-ai cum să reuşeşti niciodată ca om ce te doreşti.

② Prezentarea unor fraze în care SCCv. să fie introduse prin: *oricare, orice, chiar dacă, cum.*

③ Dezvoltarea propoziţiei de mai jos în frază, cu transformarea complementului circumstanţial concesiv în SCCv.:

Din inimă lui nu s-a şters purtarea necuviincioasă a stăpânului, cu toate îndreptările şi înrudirea lui (Creangă).

④ Restrângerea frazei următoare în propoziţie, toate subordonatele devenind părţi de propoziţie. Sublinierea modului în care concesiva s-a restrâns în complement circumstanţial:

Deşi n-avem destui oameni ca să facă faţă celor ce vin, noi nu ne vom da niciodată bătuţi!

⑤ Construirea unei fraze pe următoarea structură:

– Prop. 1 = principală;
– Prop. 2 şi 3 = concesive;
– Prop. 4 = principală;
– Prop. 5 şi 6 = concesive.

Scanned with OKEN Scanner

Alte propoziţii subordonate

pot fi reţinute, folosind cu deosebire sensurile concordanţei dintre părţile de propoziţie şi propoziţii. Deci de la complementul circumstanţial instrumental la SCInstr., de la compl. circ. de relaţie la SCRel. etc.

I. **Subordonata circumstanţială intrumentală (SCInstr.)** corespunde **complementului circumstanţial intrumental**, exprimând o acţiune care serveşte drept mijloc de realizare a acţiunii din regentă.

Să luăm propoziţia *Am trimis-o prin cineva*, în care *prin cineva* este complement circ. intrumental (cu ajutorul cui am trimis-o?).

Să transformăm această propoziţie în frază şi vom obţine:

Am trimis-o[1] */ prin cine am putut*[2]*./* – caz în care propoziţia 2 este SCInstr. (*Prin cine am trimis-o?*).

Să analizăm mai multe fraze:

Cu ce ai[1] */, cu ce n-ai*[2] */, trebuie*[3] */ să reuşeşti* [4]*./* – în care prop. 1 şi 2 = SCInstr. introduse prin pronumele relative *ce* cu prepoziţie; sunt postpuse regentei.

Lucrează[1] */ cu ceea ce îi vine la îndemână*[2]*./* – cu prop. 2 = SCInstr. introdusă prin pron. relativ compus *ceea ce* + prepoziţie. Este postpusă regentei.

Să reţinem, deci:

1. SCInstr. se introduce prin pronumele relative *cine, ce, cel ce, ceea ce* + prepoziţie.
2. Ea poate fi antepusă sau postpusă regentei.
3. Când se află înaintea regentei, SCInstr. se desparte prin virgulă de aceasta.

Aplicaţii:

① Analiza frazelor:

Îl ia la zor pe cel ce vine cu ce poate şi cum crede de cuviinţă.
– Cu cine ştiu numai eu, am să te lovesc atât de tare, de-ţi va fi greu să te ridici!

② Identificarea SCInstr. din textele următoare; transformarea lor în complemente circumstanţiale instrumentale:

Numai cu ce ai, poţi face ceva; cu ce n-ai, totul este zero...
Nu poţi trece graniţa doar cu ce ai pe tine.

Scanned with OKEN Scanner

II. **Subordonata circumstanţială de relaţie (SCRel.)** arată la cine se referă o acţiune sau o calitate din regentă:

A făcut propuneri[1]*/ în ceea ce mă priveşte*[2]*./* – prop. 2 = SCRel. (În legătură cu ce' au făcut propuneri? = *în ceea ce mă priveşte*)' introdusă prin pronumele relativ compus + prepoziţie; este postpusă regentei, de care nu se desparte prin virgulă.

În ce ştii[1]*/, totul e bine*[2]*./* – prop.1 = SCRel. introdusă prin prounume relativ + prepoziţie; este antepusă regentei de care se desparte prin virgulă.

În ce-l priveşte[1]*/, este mereu corect*[2]*./* – prop.1 = SCRel. introdusă prin pron.rel. + prepoziţie.

Atenţie!

SCRel. *în ceea ce priveşte, în ce priveşte, cât priveşte* sunt echivalente cu locuţiunile prepoziţionale care introduc complementele circ. de relaţie:

În privinţa regretelor, fii liniştită, dragă tanti! (Rebreanu) – cu *în privinţa regretelor* = compl. circ. de relaţie care foloseşte loc. prep. *în privinţa.*

În ceea ce priveşte regretele[1]*/, fii liniştită, dragă tanti*[2]*/* – cu prop. 1 = SCRel.

(Nu se face acordul între verbul *priveşte* şi complement. Deci:
– Incorect: *În ce privesc cărţile*[1]*/, vom mai vedea*[2]*/*
– Corect: *În ce priveşte cărţile*[1]*, vom mai vedea*[2]*/*).

De reţinut:

– SCRel. poate sta înainte sau după regentă.
– Se desparte de aceasta prin virgulă când îi este antepusă.
– Se introduce prin pron. rel. cu prepoziţii; mai rar apar situaţii ca:
Întrucât mă priveşte[1]*/, n-am nici un secret*[2]*:/* – prop. 1 = SCRel. introdusă prin adverb.
Mă zbucium mereu[1]*/: să-ţi spun*[2]*/, să nu-ţi spun*[3]*./* – prop. 2 şi 3 = SCRel. construite prin parataxă (Dar cu nuanţe multiple).

Aplicaţii:

① Identificarea complementelor circ. de relaţie din propoziţiile de mai jos; dezvoltarea acestora în SCRel.:
– *Bun o fi pentru d-ta... dar pentru noi...* (T. Muşatescu).
Despre Nadina n-are nici o grijă (Rebreanu).

② Analiza frazelor:
S-a făcut că plouă în ceea ce priveşte toate vorbele care s-au spus, dar în ce stil tu i-a fost mai greu.
I se părea lui că, în ceea ce ştia, totul era confuz.

Scanned with OKEN Scanner

III. Analizând textele de mai jos, reţinem existenţa unei subordonate care exprimă o împotrivire faţă de conţinutul regentei:

– *Se plimba toată ziua*[1]*/, în loc să citească*[2]*./* – cu prop. 2 = **subordonată circumstanţială opoziţională (SCOpoz.)** introdusă prin loc. conj. *în loc să*: este postpusă regentei de care se desparte prin virgulă.

– *Încai omorâţi-mă şi pe mine*[1]*/, decât s-ajung zile amărâte*[2]*!/* (Gh. Brăescu) – cu prop. 2 = SCOpoz. introdusă prin loc. conj. *decât să* şi postpusă regentei.

Prin urmare:

– **subordonata circumstanţială opoziţională** indică o opoziţie totală (*în loc să ţipi*[1]*/, mai bine vorbeşte încet*[2]*/* – cu prop.1) sau parţială (*Decât să-l critici mereu*[1]*/, mai bine ascultă*[2]*/ ce spune*[3]*/* – cu prop.1)

– Ea se introduce prin loc. conj. *în loc să (în loc ca să), decât să.*

– Frecvent, SCOpoz. se aşează înaintea regentei (pentru a-i impune caracterul adversativ), fiind despărţită de aceasta prin virgulă; poate fi însă şi postpusă regentei.

Aplicaţii:

① Completaţi frazele de mai jos cu elementele solicitate de contextele opoziţionale:

– *Suia mereu,... să coboare.*

– *...să cer mereu, mai bine dă şi tu.*

② Analiza frazelor:

– *Şi poate că singura mea vină este că, în loc să reacţionez tăcut, mă mărginesc să protestez verbal.*

– *Decât să te ştiu cum nu trebuie să fii, mai bine e să nu te mai văd.).*

IV. **Propoziţia circumstanţială de excepţie (SCExc.)** susţine un raport de excepţie faţă de una din părţile de propoziţie ale regentei (De fapt, ea impune chiar relaţia dintre afirmaţie şi negaţie – de la subordonată, la regentă):

– *În afară că cere mereu bani*[1]*/, nu face nimic*[2]*./* – cu prop. 1 = SCExc. antepusă regentei şi introdusă prin loc. conj. *în afară că.*

Nu ştie altceva[1]*/ decât să studieze*[2]*./* – cu prop. 2 = SCExc. introdusă prin *decât să* şi postpusă regentei.

SCExc. se introduce, mai frecvent, prin conjuncţii, pronume şi adverbe relative, precedate de adverbul *decât*, iar uneori numai prin adverbul *decât*:

– *Toată ziua nu face altceva*[1]*/, decât se plimbă*[2]*/.*

– *Nu trebuie*[1]*/ să fie*[2]*/ decât unde-l vrei*[3]*/.*

Apar şi situaţii construite cu locuţiuni formate din *afară + de (dacă):*

Mâine plouă sigur[1]*/, afară dacă nu bate vântul*[2]*/.*

Construcţiile cu *în afară că* (loc. conj.) se găsesc mai ales în limbajul familial.

De reţinut: SCExc. se poate afla înainte sau după regentă şi se desparte de aceasta prin virgulă.

Aplicaţii:

① Analiza frazelor:

Nu-mi rămâne alta mai bună, decât să cred că voi fi fericit cu ce voi avea.

Scanned with OKEN Scanner

Altceva nu ţi se cere de la cine ştii, decât să mergi pe calea ce-ţi doreşti.

② Dezvoltarea propoziţiilor următoare în fraze, complementele circ. de excepţie devenind SCExc.:

N-are alt motiv, decât lipsa de iubire.
Nu-ţi doresc altceva, doar fericire.

V. Să studiem textele:

Pe lângă că e nepregătit[1]/, mai bate şi câmpii[2]./ – cu prop.1 care susţine **ideea de cumul**; se introduce prin loc. conj. *pe lângă că* şi este antepusă regentei.

După ce n-auzea[1]/, stătea şi-n ultimul rând[2]./ – prop.1 = idem; se introduce prin loc. conj. *după ce.*

Să reţinem:

– Aceste subordonate se numesc **cumulative (SCCum.)** şi au elemente de relaţie distincte: loc. conj. *după ce, pe lângă că, după ce că, în afară că (plus că).*
– Ele pot sta înainte sau după regentă şi se despart întotdeauna prin virgulă de aceasta:

Vorbeşte încet[1]/, plus că nu spune mare lucru[2]./
În afară că-i brunet[1], se mai îmbracă şi în negru[2]./

Aplicaţii:

① Transformarea complementelor circ. cumulative din textele de mai jos în SCCum.; comentarea modificărilor produse:

Prietenul meu, pe lângă interpret, este şi dirijor.
În afară de meserie, are şi cultură.

② Analiza frazelor, cu sublinierea situaţiilor propuse de SCCum.:

V-am învăţat întotdeauna că, dacă vreţi să aveţi ce vă doriţi, în afară că învăţaţi ce vi se cere, trebuie să studiaţi mult singuri.
M-am supărat rău pe vecini: Făceau gălăgie de te asurzeau, plus că eu eram nervos de nu ştiam de mine.

VI. După modelul **elementului predicativ suplimentar, propoziţia predicativă suplimentară (SPSupl.)** exprimă o acţiune simultană cu cea din regentă, o acţiune care se referă deodată şi la o parte de propoziţie nominală din regentă. Spre ex.:

Văzuse o fată[1]/ cum nu fusese alta[2]./ – cu prop. 2 = SPSupl. (Ce văzuse? = *cum nu fusese*; ce fel de fată? = *cum nu fusese alta*).

Se trezeşte cu el[1]/ că vine[2]./ – prop. 2 = SPSupl. (*că vine* este dependentă deodată de predicatul şi de complementul din regentă).

Te cunosc eu[1]/ câte parale faci[2]./ – prop. 2 = SPSupl. (câte parale faci tu).

SPSupl. se introduce prin conjuncţii şi alte elemente cu valoare conjuncţională: *că, să, cum, câte.* Ea nu se desparte niciodată prin virgulă de regentă.

Aplicaţii:

① Analiza frazei, cu sublinierea situaţiei SPSupl.:

Avea obiceiul împământenit să ducă la bun sfârşit tot ceea ce i se da.

② Transformarea propoziţiilor de mai jos în fraze, elementele predicative suplimentare devenind SPSupl.

Scanned with OKEN Scanner

L-a găsit bolnav şi tremurând.
M-am speriat de toţi că vin.

Aplicaţii recapitulative (asupra sintaxei):

① Analiza frazelor:

• ***Cumu-s iarna viscole şi vânturi reci şi vreme geroasă, de carile se îngreuiadză oamenii şi sâmtu supăraţi în vremea iernei, iară deacă vine primăvara ei să iudşurează de acelea de toate şi să veselesc, căce c-au trecut iarna cu gerul şi s-au ivit primăvara...*** (Varlaam).

(În acest text se vor explica şi situaţiile lexicale – între arhaism şi cuvinte uzuale).

• ***Mai** ştiu şi eu la **ce** gândeam.../Aveţi şi voi un frate/*
***Mi** s-a părut c-aud la geam/Cu degetul **cum** bate* (Coşbuc).

• *Dacă s-ar simţi **vinovat**, el s-ar fi mângâiat **cu gândul** că, mai curând sau mai târziu, i se va dovedi nevinovăţia şi vor rămâne **de ruşine toţi aceia** care îl cârcotesc acum şi se ivesc pe la portiţe, ca să-l vadă în **strâmtoarea** lui* (Slavici).

② Analiza sintactico-morfologică a elementelor scrise cu caractere accentuate (Din textele de la 1).

③ Prezentarea unor situaţii contextuale în care adjectivele să fie definite prin superlative stilistice. Precizarea funcţiilor lor sintactice.

④ Precizarea sensurilor verbului *a crăpa* din textele:

Crapă pietrele de ger.
Au crăpat toate animalele.
Toată ziua crapă şi nu se mai satură.
El crapă uşa încet, încet.

⑤ Construirea unor texte în care gerunziile să îndeplinească funcţii sintactice de complement circ. de timp, compl. circ. de mod, compl. circ. condiţional, compl. circ. concesiv, compl. circ. de loc.

⑥ Alcătuirea unor enunţuri în care cuvântul *ţară* să îndeplinească funcţiile sintactice de subiect, nume predicativ, atribut, complement direct, complement indirect, complement circ. de loc.

⑦ Identificarea situaţiilor pronumelor relative din textele:

Cine învaţă zilnic va reuşi.
Dau totul cui merită.
Ştiu pe ce stai şi ce gândeşti.
Pe cine nu-l laşi să moară nu te lasă să trăieşti.
Cu ce vii la noi?

⑧ Definirea propoziţiilor introduse prin conjuncţia *dacă* în textele:

Dacă vii, să mă anunţi.
E bine dacă vii.
Totul e dacă vii.
Dacă vii sau dacă nu vii, tot nu se rezolvă nimic.
Mă gândesc dacă vei veni.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

STILISTICA ŞI RELAŢIILE SALE CU PROBLEMATICA COMPLEXĂ A CULTIVĂRII LIMBII

Am reţinut până în prezent faptul că limba reflectă, o dată cu gândirea, şi sentimentele umane. Ea nu este numai „un sistem de comunicare alcătuit din sunete articulate, specific oamenilor" (Dicţionarul explicativ al limbii române, EA, 1975, p. 500) – deci instrument de reprezentare a gândirii, ci şi mijlocul de exteriorizare a afectivităţii.

Să comparăm – într-un atare sens – textele:

a) *Viteazul nu se poate face de ruşine.*

b) *Ruşinea-i o rugină pe-o armă de viteaz* (V. Alecsandri)

În primul text, comunicarea se transmite în mod direct, nemediat, pe când în al doilea aceeaşi comunicare este mediatizată de reflexivitate: Eroul lui Alecsandri comunică şi se comunică deodată şi scriitorul recurge – tocmai de aceea – la expresivitatea stilistică. (A se vedea puternica încărcătură a metaforei *rugină*).

De fapt, orice comunicare poartă pecetea celui care o emite; nota ei particulară fiind dată în primul rând de funcţia expresivă a limbii. Prin limbă se pot realiza deodată comunicarea şi stilizarea acestei comunicări, deci se poate face trecerea de la expresia cunoaşterii ştiinţifice la cea a încărcăturii artistice.

Dacă iniţial **stilistica** s-a ocupat numai de studiul stilurilor funcţionale ale limbii (despre care s-a vorbit mai înainte), ulterior ea şi-a obţinut autonomia (faţă de lingvistică şi literatură), utilizând metode de lucru care combină mijloacele lingvistice şi pe cele teoretic-literare, spre a susţine stilul unui text, al unui scriitor, al unei direcţii sau reviste etc.

Prin urmare, **stilistica** este o disciplină de interferenţă, cercetând toate procedeele care au scopuri expresive. În acest mod, ea are o sferă mult mai largă decât cea a literaturii. Pe de altă parte, faţă de gramatică, a cărei valoare normativă este evidentă, stilistica apare mai mult ca o disciplină descriptivă şi explicativă, caracterul său normativ ocupând loc secundar.

Într-un „Psalm", T. Arghezi notează:

Eu, noaptea, ca un pom, ascult în mine,
Căzând miloase-n cuiburi sfinte foi...

(A se vedea modul în care expresivitatea argheziană prezintă noaptea ca un fenomen resimţit gradual în sinea umană, pentru a susţine revenirea acesteia la puritate şi sfinţenie).

Acelaşi mare poet defineşte **stilul** (În conferinţa sa despre M. Eminescu) drept *meşteşugul de a da cuvintelor relief, mişcare, culoare.*

Aplicaţie: Să comentăm textul de mai jos:

Opinca-i era spartă, căciula desfundată,
Dar fruntea lui de raze părea încoronată (V. Alecsandri).

Acest text se încarcă de sensuri stilistice prin utilizarea antitezei între fizicul şi moralul sergentului (primul – aparent de nimic, celălalt – eminamente de excepţie), antiteză bazată pe o raportare a epitetelor la o posibilă magistrală comparaţie.

Se poate spune – prin urmare – că stilistica are în vedere studiul **stilului**, adică studiul tuturor mijloacelor lingvistice folosite de un vorbitor (sau scriitor) pentru a obţine anumite efecte de ordin artistic. În cadrul funcţionalităţii sale, această disciplină se foloseşte de **procedee stilistice** – care pot fi numite – într-un sens, **tropi** şi în alt sens, **figuri de stil**.

Scanned with OKEN Scanner

În cadrul comentariului lingvistic, nu se poate face abstracție de comentariul stilistic atât timp cât cuvântul, subdiviziunile și îmbinările acestuia sunt elementele producătoare (în anumite situații – definite mai înainte reflexive) de efecte de ordin stilistic.

Să urmărim – spre elucidare – textul:

– *O! Tu nici visezi, bătrâne, câți în cale mi s-au pus!* (M. Eminescu).

Se începe cu o interjecție realizată prin prelungirea unei vocale (de la nivel muzical și zgomotos) – ca uvertură, spre a se continua și apoi prin a se raporta verbul *a visa* la vocativul pelorativ, cu schimbarea valorii gramaticale a lui *câți* (pentru a exprima mulțimea adversarilor celui care vorbește dar și din punctul de vedere al disprețului acestuia). Un asemenea cumul al expresivității lingvistice încarcă la rang paroxistic trufia lui Baiazid care s-a văzut „călcat" de mulți, dar care a reușit să fie mereu deasupra.

Mai la tot pasul exprimarea lingvistică poate fi studiată și din punctul de vedere al valorii ei expresive.

Tocmai de aceea, în cele ce urmează, să ne propunem a urmări valențele expresiv-stilistice ale fonetici, ortografiei și punctuației, ale lexicului, ale morfologiei și sintaxei, pentru ca, în finalul acestor dezbateri, să realizăm un mic dicționar al procedeelor stilistice.

Dar, înainte de toate acestea, să ne impunem câteva:

✍ Aplicații:

① Comentariul lingvistico-stilistic al textului eminescian:

Sara pe deal, buciumul sună cu jale... (Eminescu)

② Descifrarea situațiilor contextuale ale cuvântului **codru** din versurile:

– *Împărat slăvit e codrul...*
– *De treci codri de aramă...* (M. Eminescu).

③ Integrarea cuvântului *lume* în diverse contexte stilistico-artistice.

④ Realizarea unei scurte compoziții în care *vatră, casă, lin* (adj.), *a sufla, a râde, fericit, uimit* să aibă sensuri figurate; precizarea unui titlu adecvat pentru respectiva compoziție.

I. Variante și posibilități metodologice în realizarea relației dintre analiza fonetică, lexicală și gramaticală cu demersul comentariului stilistic:

S-a reținut până acum că orice text sau construcție de încărcătură reflexiv-participativă implică neapărat dublu comentariu – lingvistic și stilistic. De fapt, secvențele unui asemenea comentariu pot fi stabilite pe textul:

Mi-e inima de lacrimi plină (G. Coșbuc).

❶ Analiza morfologică:

mi = pron. pers. de pers. I, caz D, formă neaaccentuată;
e = verb copulativ, intranzitiv, mod ind., prezent, pers. a III-a, singular;
inima = subst. comun simplu, fem., pl., caz N, art.

Scanned with OKEN Scanner

plină = adj. calific., variabil, cu două term., acordat cu subst. *inima*, grad pozitiv.

❷ Analiza sintactică:

mi = compl. indirect;
e plină = pred. nominal;
inima = subiect;
(de) *lacrimi* = compl. indirect.

❸ Comentariul stilistic, cu două posibile subsecvențe:

a) Analiza „la cuvânt" (deci în legătură cu structura lexicală):

mi = dativ posesiv, urmărind a preciza încărcătura relației cu *inima* = autopătrundere sentimentală;
inima = viața ca interior uman;
lacrimi = suferințe (metaforă);
plină = încărcată, sufocată (epitet).

b) Analiza „pe întreg":

Verbul se realizează ca o construcție metaforică prin care se propune starea sufletească a poetului ca o suferință prezentată dinspre interior către exterior; participarea afectiv-emoțională susține un autentic plâns interior.

Prin urmare, dublul comentariu în discuție poate avea asemenea trei secvențe, dar mai ales din perspectiva demonstrativă.

De la nivel practic, însă, se au în vedere posibilitățile:

❶ Analiză morfo-sintactică (sau sintactico-morfologică) completată de comentariul stilistic → parțial pe parcurs și – în final – global.)

❷ Comentariul stilistic, global și apoi – pe rând – parțial, cu demonstrarea funcțiilor sintactico-morfologice (sau morfo- sintactice) ale elementelor, construcțiilor sau textelor respective.

Observații: Indiferent de categoria comentariului unui text, trebuie să se rețină atât valențele lingvistice ale componentelor acestuia (fonetice, lexicale, gramaticale, ortografice și de punctuație), cât și sensurile expresivității acestor componnete, pentru ca – în final – să se rețină neapărat semnificațiile contexuale în plan sintactic - stilistic.

Să preluăm spre comentariu titlul elegiei eminesciene *„Mai am un singur dor"* spre a descoperi că:

① Acest titlu este construit dintr-un adverb, un verb, un subst., cu art. nehotărât și un adjectiv (în plan sintactic – un complement circumstanțial de mod, un predicat verbal, un complement direct și un atribut adjectival).

② Construcția este de maximă încărcătură metaforică – implicând adresa directă a poetului care-și expune ultimul (ultima) dor (dorință). În cadrul ei, fiecare element constitutiv (lingvistic) își impune valențele afectiv-emoționale:

– *mai* = încă (la infinit);
– *am* = prezentul etern;
– *un dor* = o dorință, o durere, o tendință a căutării etc.;
– *singur* = unic, irepetabil etc.

Scanned with OKEN Scanner

✍ Aplicaţie: Realizaţi comentariul complex al textelor:

- *O luptă-i viaţa, deci te luptă*
Cu dragoste de ea, cu dor (Coşbuc).
- *... fierbeau văzduhurile şi cerurile clocoteau sub descărcările zguduitoare ale tunetelor, şi pământul înfricoşat se cutremura nemernic...* (C. Hogaş).
- *Un cer de stele dedesubt,*
Deasupra-i cer de stele.
Părea un fulger ne-ntrerupt
Rătăcitor prin ele (Eminescu).

2. Implicaţii fonetice şi fonologice ale comentariului stilistic

În cadrul unor contexte de încărcătură reflexivă, apar multiple încălcări ale normelor fonetice (fonologice).

Să urmărim câteva asemenea posibilităţi:

a) – *Dă-te draculul!* – *zise streacul de el.*
Linişte neturburată în cer şi pretutindeni (Hogaş).
– *Hărăcan de mine! Bene c-au scăpat* – *spuse unul dentre ei.*

b) – *... ştiu că vă drăgostiţi bine...* (Creangă)
– *Tă-vă pustia, privighetori, să vă bată* (Creangă)

În grupa a) apar situaţii de înlocuire a sunetelor (literelor) = de **anagramă**: *dă-te/du-te; streacul/săracul; neturburată/netulburată; hărăcan/sărăcan; bene/bine; dentre/dintre*, (A se vedea şi forma *lumine* în loc de *lumină*!).

Grupa b) implică dispariţii de sunete şi grupuri de sunete = **apocope** sau **sincope**: *drăgostiţi/îndrăgostiţi; tă-vă/bată-vă.*

✍ Aplicaţie:

Comentaţi situaţiile fonetice (fonologice) ale cuvintelor *bampir, famelie, renumeraţie, fonţie, fotel, docoment, nifilist, cioclopedică, andrisant, enteres, bagabont, musiu, pasion, cremenel, catindat, examplu, particuler, volintir, murături* (în situaţia alternativă a lui *moratoriu*), *fixonomie*; încercaţi să raportaţi situaţiile în care pot fi incluse asemenea cuvinte faţă-n faţă cu construcţiile corecte.

În continuare, situaţiile apocopei şi ale sincopei pot fi dezvoltate şi prelungite prin comentariul textelor:

... de la tine pân' la mine,
parcă cine astăzi ştie
că mereu îmi vin lumine?! (Folclor).
– *Coane Fănică! e depeşă fe-fe urgentă!* (Caragiale).

În primul text, s-a prescurtat prepoziţia *până* în *pân'*.

Următorul text face trecerea de la dispariţia unor sunete (sau grupuri de sunete) la folosirea unor prescurtări.

Pornind de la asemenea situaţii contextuale, să se raporteze:

– *Mânca-te-ar norecul la* – *'ca-te-ar norocul!*
Unii au făcut şcoala la fără frecvenţă la *Unii au făcut şcoala la f.f.*

Scanned with OKEN Scanner

Sub imperiul efectului, cuvintele pot să-şi mărească structura fonetică (şi nu doar s-o micşoreze), cum se întâmplă în textele:

– *Mmmitocane! Ppastramaglile* (Caraglale).
– *Ce te faci, mă...!*

Aplicaţie: Comentaţi modul în care evoluează expresia literară de la:

După ce hoaţa de vulpe a aruncat o mulţime de peşte pe drum, binişor sare şi ea din car la:

După ce hoaţa de vulpe a aruncat o mulţime de peşte pe drum, biniiişor! sare şi ea din car (Creangă).

Repetiţia (reluarea) vocalică este alt procedeu stilistic prin care se permite înţelegerea preceptelor fonetice, atât prin aliteraţie cât şi pe calea asonaţiei sau a onomatopeei.

Să comentăm, într-un atare sens, textele:

Şi-n creasta coifului înalt,
Prin vârfuri vântul viu vuia (Coşbuc)
Fruieraş de fag
Mult zice cu drag (Folclor)

În primul text, reluarea sunetelor *v* şi *u* devine onomatopeică (şi chiar muzicală) de la nivel stilistic pentru a se susţine imaginea artistică: Prin *v* se imită iureşul produs de cavalcadă în natură, pe când *u* reluat imprimă acestui iureş o deschidere magistrală (Până la sensurile personificatoare şi hiperbolice).

Al doilea text include reluarea sunetelor (aliteraţia) *f* şi *a* din dorinţa definirii obiectuale (de la *fluieraş*, la *fag*), cu posibilitatea amplificării acestei definiri în dublu context: natural şi sentimental – uman.

Aplicaţie: Stabiliţi valenţele situaţiilor de reluare a sunetelor în cadrul textelor:

E vremea rozelor ce mor,
Mor în grădini, şi mor şi-n mine (Macedonski)
Mai sus e un etaj cu orologii stătute.
Şi mai jos sunt împăraţii (Şt. Aug. Doinaş)

Atenţie! Un loc aparte în categoria onomatopeelor îl ocupă interjecţiile *vâjjj!, pârrr!, aaau!, sfârr!* etc.

Să continuăm, analizând situaţiile contextual-stilistice din textul:

Dar ninsoarea încetează, norii fug, dorilul soare
Străluceşte şi dezmiardă oceanul de ninsoare (V. Alecsandri).

Se reţine folosirea **apocopei** care concepe deplasarea articulării unui sunet şi modificarea de timbru a altui sunet într-un enunţ, cu o modulaţie fie semnificativă, fie expresivă.

În versurile date spre exemplificare, expresivitatea contextuală solicită prelungirea cuvântului *ocean* şi trecerea accentului de pe diftongul *ea* pe vocala *a*. Ca atare, **apofonia** implică imensitatea zăpezilor sub imperiul dezmierdător al soarelui.

Scanned with OKEN Scanner

Aplicaţie:

Contruiţi şi alte texte în care valenţele stilistice să fie susţinute de posibilităţi ale prelungirii sunetelor (Atenţie la diferenţa dintre prelungirea propriu-zisă şi cea impusă de exprimare!).

În raport cu cele discutate mai înainte, trebuie reţinut faptul că accentul şi schimbarea de accent formează o adevărată complexitate a expresivităţii stilistice în plan fonetic/fonologic.

Se încadrează aici situaţiile lexicale:

deşi (adj.) – *deşi* (conj.)
dudùie (subst.) – *dudúie* (verb), ca şi contextele:
Şi-a arătat ochii, spre a dormi mai apoi.
El a ochit totul.
Dormind, n-a reţinut ceea ce se-ntâmplă acolo.

Atenţie! Nu se vor confunda:

– *aceea* (pron. dem. de depărtare, gen fem., sing.) cu *aceia* (idem, gen masc., plural);
– *aceeaşi/acelaşi* (între pron. dem. de identitate, gen feminin, singular şi pron. dem. de identitate, gen masc., plural) etc.

Aplicaţie: Să comentăm textele de mai jos, descoperind resursele stilistice ale deplasării accentului:

a) *În coapsa grăitoarei mirişti*
Devreme plugul vostru ară... (Goga)
b) *Floarea soarelui, bătrână,*
Stă-n lumina matură
Ca un talger de balanţă
Aplecat pe-o latură (Topârceanu).

Rezolvare:

Primul text include substantivul *mirişte* cu accentul deplasat de pe silaba a doua pe prima.
În al doilea text, adjectivul *matură* apare cu accentul deplasat de pe silaba a doua pe prima.
Deplasările de accent s-au realizat în ambele situaţii din perspectiva obţinerii ritmului poetic.

Atenţie! În foarte multe cazuri, ritmul obişnuit al cuvintelor (luate ca individualităţi lexicale) se modifică în trecere către textul literar – artistic şi mai ales poetic. De fapt, de la acest nivel pot interveni situaţiile numite **licenţe poetice** (Abateri de la normele limbii în scopuri practice) care sunt posibile în toate planurile – fonetic, lexical, morfologic şi sintactic.

Să reţinem, pentru moment, situaţia substantivului *viaţa* din versurile eminesciene:

S-a stins viaţa falnicei Veneţii,
N-auzi cântări, nu vezi lumini de baluri.

Efecte stilistice se obţin atât prin accelerarea cât şi prin încetinirea exprimării. Pot apărea, astfel, situaţii:

Scanned with OKEN Scanner

– de subliniere a unor silabe din cuvânt sau chiar a tuturor componenteleor cuvântului:

... *amicul nostru d. Ca-ţa-ven-cu* (Caragiale).
A spus fem: Im-po-si-bil (Caragiale);

– de întrerupere a exprimării, cu condiţia continuării gândurilor faţă de cele neexprimate:

Parcă spuneai că...
Am lucrat mult, dar...

Loc aparte trebuie să-l ocupe în discuţiile noastre **simbolismul fonetic** care se alătură fenomenelor onomatopeice spre a susţine cu deosebire valoarea expresivă a sunetelor.

Să urmărim valenţele simbolismului fonetic pe baza seriilor de situaţii lexicale şi chiar de construcţii sintactice:

a) *Falnic belfer molfăind, fonfăind farafastîcuri* (Eminescu)
b) *Bâlbâia bâlbâitura cu brio.*
c) *Umblând de frunza frăsinetului, a ajuns să treacă lele pe drumuri.*
d) *Scrumbieră – scumieră – scrumieră.*
e) *Era un om săltat.*
f) *La un caz, iar... pac! la Războiul!* (Caragiale).
g) *Na, mizerabile şi paf!...* (Caragiale).

Textele a, b, c îşi bazează simbolismul fonetic (şi deci expresivitatea contextuală) pe reluarea unor sunete, obţinându-se, de fiecare dată, prelungiri şi chiar gradări stilistice.

Gruparea lexicală d) şi textul e) implică modificări de sunete şi grupări de sunete, inversări de sunete şi chiar grupări de sunete în baza **etimologiei populare.**

În fine, textele f) şi g) includ interjecţii în cadrul cărora simbolismul fonetic este esenţial.

De reţinut că situaţiile simbolismului fonetic pot deveni cu uşurinţă producătoare ale fluxului onomatopeic, deci ale muzicalităţii.

Aplicaţii:

① Comentaţi textele de mai jos, precizând implicaţia fenomenelor fonetice/fonologice:

– Şi ca nouri de aramă şi ca ropotul de grindeni,
Orizonu-ntunecându-l, vin săgeţi de pretutindeni,
Vâjâind ca vijelia şi ca plesnetul de ploaie... (Eminescu).
Se ploconea, răsărlean şi moale,
Mălai din mâna ta să clugulească
Albastru pâlpâia şi cald, la poale,
Ca pânzele alcoolului, în ceaşcă. (I. Barbu)

② Construiţi texte în care *stai, stop, vino, da* să se includă în diverse situaţii stilistice.

③ Identificaţi toate posibilităţile accentuării cuvintelor *ăcele, acum, mamă, faţă, domn, a cere* (Pentru fiecare situaţie în parte, precizaţi modul în care se realizează sau se dispun respectivele cuvinte sau structuri de cuvinte).

Atenţie la situaţiile în care simbolismul fonetic se raportează la valenţele

Scanned with OKEN Scanner

stilistice ale gramaticii în a se exprima superlativul:

- *E mare, mare copilul!...*
- *Şi e frumos! Vai ce frumos!...*

3. Cuvânt şi context: valori stilistice ale categoriilor lexicale

Am reţinut deja că bogăţia unei limbi constă, în general vorbind, din complexitatea posibilităţilor ei lexicale şi – implicit – din valorile semantice ale exprimării.

Să definim cuvântul, reţinând şi punctele de vedere ale creatorilor literar-artistici.

Din perspectivă generală, **cuvântul** este – ca noţiune – o generalizare, deci o abstractizare.

Dar în contexte literar-artistice cuvântul capătă forţă expresivă, noţiunea abstractă „îmbrăcându-se" într-o diversitate de culori, lumini şi viziuni metaforice.

„Cuvintele – preciza A. France – ***sunt imagini, iar dicţionarul este o lume întreagă în ordine alfabetică".***

La rândul său, Nichita Stănescu susţinea ***„cuvintele-tristele"*** în baza unei devize ferme:

Am gândit un mod atâta de dulce
De a izbi două cuvinte
De parcă iarbă verde ar înflori
Iar florile s-ar ierbi.

„Fiecare cuvânt este o pagină de istorie" – sublinia Ovid Densusianu, solicitând a se intensifica cunoaşterea istoriei poporului nostru în baza studiului evoluţiei cuvintelor.

Cuvintele păstrează semnele originii concrete, după cum foarte bine pot trece la alte sensuri sau pot intra în contexte dintre cele mai neaşteptate.

Aplicaţie: Susţineţi asemenea consideraţii, urmărind posibilele situaţii ale cuvântului *poartă*.

Rezolvare:

La bază, respectivul cuvânt desemna (şi desemnează) o deschidere amenajată într-un zid, într-un gard.

Pe parcursul evoluţiei lexico-gramaticale, acest cuvânt a comportat modificări semantice, după cum rezultă şi din construcţiile:

- *poartă-n poartă cu cineva* (= faţă-n faţă cu cineva);
- *a bate la toate porţile* (= a se adresa tuturor);
- *Poarta Otomană* (= reşedinţa suzeranităţii turceşti);
- *„Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă"*... (Eminescu) (= o deschidere a cerurilor dinspre pământ către geniu şi – mai ales – invers)..

Din respectivele exemple, rezultă trecerea cuvântului *poartă* dinspre sensurile lui fundamentale şi proprii către cele derivate şi figurate.

Cuvântul poate fi „imagine" spre a conduce către vizlunea unei noi „lumi"

Scanned with OKEN Scanner

– una imagistică; el poate fi „trist", pentru a susține o altă „lume" și o întreagă „istorie" – *Lumea-i un infern sau o fericire* etc.

Am urmărit în capitolul adecvat vocabularului modalitățile semanticii pe baza polisemiei, omonimiei, sinonimiei, antonimiei, paronimiei și frazeologiei ca și sub semnul relației dintre arhaisme, neologisme și regionalisme (la nivelul fiecărei categorii lexicale precizându-se și valențele stilistice).

Să recapitulăm considerente de acest tip, comentând textul:

Ci-n pacea obidirii voastre,
Ca-ntr-un întins adânc de mare,
Trăiește-nfricoșatul vișor
Al vremilor răzbunătoare (O. Goga)

În comentariul nostru să ne propunem sarcinile:

a) Stabilirea relațiilor dintre substantive și dintre substantive și adjective, elucidând contextul stilistic al suferinței în poezia lui Goga.

b) Raportarea cuvintelor intrate în relații sintagmatice la originea lor, cu precizarea influențelor acestor relații asupra valorilor stilistice ale textului.

c) Înlocuirea substantivelor din text cu sinonime sau antonime în așa fel ca sensurile generale ale strofei să nu se schimbe.

Rezolvare:

a) În primul vers apar două substantive care definesc – prin antiteză – suferința în pacea românilor, de care poetul se simte aproape; în versul următor, substantivul *adânc* ne trimite la *pace*, iar *mare* la *obidire* – pentru ca ambele să se conceapă din nou în spațiu imens – prin adjectivul *întins*; ultimele versuri raportează câte un substantiv la un adjectiv, spre a exprima evoluția revoltei care frământă poporul din timpuri străvechi. Prin urmare, statistica strofei s-ar prezenta astfel:

vers 1 = substantiv + substantiv + adjectiv;
vers 2 = adjectiv + adjectiv + substantiv;
vers 3 = verb + adjectiv + substantiv;
vers 4 = substantiv + adjectiv.

Se va reține neapărat simetria statistică și conceptuală în plan lingvistic care exprimă dăinuirea personificatoare a suferinței populare, concomitent cu străvechea revoltă înăbușită.

b) – *pace* (neol.) + *obidire* (arh.) = tradiționala coexistență a durerilor înăbușite din viața plugarilor.
– *înfricoșatul* + *vișor* (arh.) = perspectiva unui viitor proiectat în depărtare dintr-un trecut îndepărtat;
– *vremi* (arh.) + *răzbunare* = aceeași imagine artistică.

c) O posibilitate de rezolvare asupra întregului strofei ar fi:

Ci-n fremătul suferinței voastre,
Ca-ntr-un imens și nesfârșit de ape,
Trăiește-nfricoșata luptă
A timpurilor răzbunătoare.

(Fără îndoială că se vor observa modificările stilistice produse!)

Scanned with OKEN Scanner

Având în vedere faptul că un cuvânt poate avea multiple sensuri figurative, să încercăm a realiza integrări contextuale pentru:

- *școală*
  - pentru elevi (*Învăț la școală*);
  - pentru formarea unei promoții (*Sunt la Școala Labiș*);
  - pentru o nouă existență (*O școală produce o nouă lume*).
- *copii*
  - pentru noua generație (*Ei sunt copiii de astăzi*);
  - pentru regenerarea continuă (*Copiii lumii aduc primenirea vieții*).
- *viață*
  - pentru existența omenirii;
  - pentru viziunea trecerii în plan pesonificator (*S-a stins viața falnicei Veneții...* - Eminescu);
  - pentru definirea unei publicații - „*Viața*" etc.

Prin urmare, în cadrul contextului, cuvântul poate avea diverse valențe - între sensurile fundamentale și secundare, cele proprii și figurate.

Aplicație:

Încercați să susțineți valențele figurativ-stilistice ale cuvintelor *a abona, acru, boboc, a boteza, bucată, carte, a fierbe, găină, gogoașă, a împunge, a încasa, a îngheța, a jumuli, a lichida, mână, a strivi, parolă, ploaie, a săpuni, scrobit, a sfecli, a socri, strâns, șest, șugubăț, tablou, a traduce, a vinde, zbanghiu.*

Rezolvare: Pe rând, se pot da situații contextuale de genul:

S-a abonat la petreceri, dar a rămas mereu acră, considerându-se un boboc de fată.

Era botezat în toate culorile, fiind un om dintr-o bucată și picând pe-o singură carte - aceea a adevărului.

A fiert în suc propriu; aruncând găina din curtea sa ca pe o gogoașă oarecare.

Îșt împunge colegul, dar încasează mai mult decât el și ideile îi vor îngheța în curând.

Și-a jumulit stăpânul, pe care-l va anula curând cu o mână mereu ucigătoare și care strivește totul.

Parola mea vine ca o ploaie care ar putea să te săpunească sau să te facă într-un fel scrobit.

Ai sfeclit-o când ai fost socrit de acei care te-au strâns cu ușa pe șest.

Te-ai comportat ca un șugubăț atunci, dar ai rămas tablou când te-a tradus colegul cel mai bun..

Ai fost vândut pe doi bani de un oarecare zbanghiu.

În analiza contextuală și gramaticală mare atenție se va acorda valorilor figurate ale cuvintelor.

Să urmărim, spre exemplificare, textele:

Soarele își acoperise fața cu un zăbralnic;
arșița mușca cu dinți de foc;

Scanned with OKEN Scanner

Codrii urlaşii, ca o mână de vreascuri netrebnice, se zvârcoleau nepuncioşi şi ţipau de usturime;
stihiile păreau că plănuiesc ceva. (din C. Hogaş)

Se reţine – mai întâi – o expoziţiune susţinută de personificarea soarelui, substantivele *faţă* şi *zăbranic* preluând sensuri figurate (Se subînţelege că *soarele se acoperise de nori*).

Mai departe, *arşiţa* – personificată şi ea – prelua *dinţi* (= accente) de foc (deci *Arşiţa trimitea flăcări în jur*).

Al treilea text dat implică (sub semnul unui posibil punct culminant) efectele acţiunii soarelui şi pe cele ale arşiţei.

Codrii, personificaţi, apar comparaţi cu *o mână* (= un snop) *de vreascuri netrebnice* (= decăzute) şi *se zvârcoleau* (= se cutremurau) *nepuncioşi şi ţipau de usturime.*

În fine, personificarea *stihiilor* propune un fel de deznodământ – capabil a conduce către o altă amplificare. În context, verbul *a plănui* preia sensuri figurative, între *a face planuri* – *a pune la cale* – *a preconiza* (cu nuanţe voit personificatoare):

La capitolul **Vocabular**, am reţinut că mai toate situaţiile şi categoriile lexicale pot avea trimiteri şi treceri către sensurile stilistico-funcţionale. Să le recapitulăm pe scurt:

❶ **Sensurile proprii** ale cuvintelor se pot raporta la cele **figurate:**
- mister – *corola de minuni a lumii* (Blaga);
- vârtej de apă – *cuibar rotind de ape* (Eminescu).

❷ **Polisemia şi omonimia:**
- casa – *casa soarelui;*
- altar – *altarul „nădejdii noastre de mai bine"* (Goga);
- *O luptă-i viaţa, deci te luptă*
Cu dragoste de ea, cu dor (Coşbuc).

❸ **Sinonimia:**
- *Să stăm de vorbă, să vorbim, să spunem cuvinte...* (N. Stănescu)
A aruncat praful şi colbul din viaţa sa.
Privea afară cu nesaţ zăpada şi albul întinderilor.

❹ **Antonimia** – care, prin definiţie, este alimentatoare pentru antiteza stilistică:
El totul, voi nimic (Eminescu)
El face, ea desface şi totul se preface...
Sus viaţa se desface, jos tot ea se reface...

❺ **Construcţii frazeologice şi locuţiuni:**
Punctul lui de vedere părea un călcâi al lui Ahile.
Mărul discordiei luase în primire întreaga întoarcere pe dos a situaţiei.

S-a observat până în prezent că sursa principală a expresivităţii cuvintelor o formează sinonimia. Dar se impune a înţelege că între sinonimia lexicală şi cea stilistică diferenţele sunt mari şi ele se cer observate. Prima permite înlocuirea unor cuvinte cu altele pentru a se evita monotonia şi pentru a se evidenţia nuanţe de sens.

Scanned with OKEN Scanner

Sinonimia stilistică propune mai mult şi anume încorporarea în cuvânt a unor imagini latente prin care vorbitorul (scriitorul) comunică şi se comunică.

Dintr-o atare perspectivă, să comentăm textul:

Într-o sală-ntinsă, printre căpitani.
Stă pe tronu-i Mircea, încărcat de ani.
Astfel printre trestii tinere-nverzite,
Un stejar întinde braţe veştejite. (D. Bolintineanu)

Pornind de la sensurile proprii ale cuvintelor, se obţine imaginea unei adunări istorice a sfatului domnesc în jurul marelui domn Mircea şi în aşteptarea unui verdict primordial. Citindu-se cu atenţie textul, se ajunge neapărat şi la încărcătura lui figurată, care debutează cu epitetul noţional-stilistic „*încărcat de ani*" (care defineşte vârsta şi trăinicia lui Mircea). Mai departe, epitetul remarcat atrage după sine înlocuirea noţiunii morale printr-una fizică: Mircea este *un stejar* cu *braţe veştejite*, în antiteză cu căpitanii săi – *trestii tinere-nverzite*.

Fără îndoială că dubla metonimie are drept scop a sublinia – tot prin antiteză – calităţile domnului, care este bătrân, dar este de-o vârstă cu ţara, fiind pus faţă-n faţă cu tinerii ţării, care vin din urmă şi se subordonează, pentru moment, domnului, spre a se forma – mai apoi – ei înşişi.

Cuvântul *stejar* reţine – prin urmare – o calitate semantică proprie (robusteţe şi trăinicie), deci un element al sensului de bază, pe care poetul îl transferă asupra unui om, prin figurarea conceptului.

Din cele discutate mai înainte, a rezultat – credem – că orice discuţie referitoare la valenţele stilistice ale cuvintelor nu se poate realiza decât în cadrul contextelor. Căci cuvintele nu sunt nişte **semne algebrice, ci unităţi care conservă în structura lor semantică ecoul tuturor propoziţiilor care le-au generat** (Mică enciclopedie a figurilor de stil, Ed. Ştiinţ., 1975, pag. 9.).

Morfologie şi stilistică

T. Arghezi susţinea (În Luceafărul I/XII 1958) că **poezia pune în adevăr puţine probleme de vocabular, dar foarte multe de organizare şi de rânduială nouă în cuvinte.**

Cele mai importante şi mai întâlnite procedee stilistice au la bază părţi de vorbire, adică modificări ale cuvintelor în exprimare.

✍ Aplicaţie: Să cercetăm valenţele stilistice ale substantivului, comentând textele:

a) *Dădeam onorul cuvenit personalului.*
b) *S-au bătut ungurul cu turcul.*
c) – *D-le maior, am ajuns...*
d) – *Ce faci, bădie?!...*

În primul text (a), *onorul* înlocuieşte subst. *onoare*, după cum în al doilea (b) pluralul este suplinit de singular.

Ultimele texte (c şi d) propun două situaţii posibile ale vocativului:

– definirea acestui caz prin nominativ (c);
– descătuşarea vocativului, cu toate valenţele sale stilistice (d).

Scanned with OKEN Scanner

Se pare, însă, că formula cea mai răspândită pentru stilistica substantivului o formează repetarea:

Făceq fețe-fețe, văzându-ne.
- Tinere, tinerel ține minte vorbele mele...

Repetarea nu se face întotdeauna prin simplă juxtapunere, căci sunt posibile exprimările de mare încărcătură stilistică:

Nu mai putem - e frig și frig!
Acolo descopereai lume peste lume etc.

În cadrul repetărilor de până acum, substantivul își păstrează forma. Sunt și cazuri în care el se repetă sub aspect morfologic diferit. Este, în primul rând, situația exprimărilor superlative: *minunea minunilor, boul boilor, frumoasa frumoaselor* etc. Mai departe, se impun construcțiile care includ valențe diminutivale:

- Codrule, codruțule.
Ce mai faci, drăguțule?... (Eminescu)
- Puiul mamei puișor,
Ți-oi cânta acum de dor,
De dor, doruleț... (Folclor) etc.

În fine, repetarea se poate realiza și prin sinonime, sensurile stilistice ale exprimării căpătând numeroase variații:

Limba cea veche e cap și începătură.
Copiii vin cârduri și rânduri.

Aplicație: Comentați din punct de vedere stilistic textele de mai jos, punând accent pe folosirea substantivelor:

S-a adunat lumea de pe lume, câtă frunză și iarbă,
- E comedie mare, mare comedie; trădare, trădare! (de trei ori trădare)
Au venit rând pe rând și-au numărat para cu para. - Caragiale.

Antonomaza este un procedeu stilistic de substituție, care solicită fie înlocuirea unui nume propriu de persoană cu unul comun, fie reprezentarea unui substantiv comun printr-unul propriu.

Aplicație: Susțineți valențele antonomazelor din textul:

Mihai Eminescu este luceafărul poeziei românești pentru că opera sa este adevărata noastră Poezie.

Rez.: Numele lui Eminescu a fost suplinit prin metafora *luceafărului*, pe când opera sa a fost ridicată la rang de simbol - *Poezia.*

Cazurile substantivului dau posibilitatea unor diverse situații stilistice (în afara vocativelor deja discutate).

Să urmărim textele:

a. *Nici lu bărbat, nici lu femeie - la o asemenea viață de lume!* (Folclor).
b. *S-a stins viața falnicei Venețli...* (Eminescu).
c. *... la nunta mea*

Scanned with OKEN Scanner

A căzut o stea,
Brazi şi păltinaşi
I-am avut nuntaşi... (Folclor)

d. *Hai, copii de-acelaşi sânge! hai cu toţi într-o unire,*
Libertate-acum sau moarte să cătăm, să dobândim! (V. Alecsandri).

În primul text (a) se foloseşte nominativul etic – care adaugă solicitarea interlocutorului la integrarea sa afectivă în situaţia propusă (A se vedea poziţia substantivelor *bărbat* şi *femeie*).

Textul al doilea (b) include genitivul *Veneţii* prin care se impune alăturarea subiectului liric la obiectul propus. Totodată se reţine pronunţarea prelungită a vocalei *a* în substantivul *viaţa*.

În fragmentul preluat din Miorița (c) descoperim acuzativul subiectiv (*brazi, păltinaşi, nuntaşi*) – construit pentru a concepe relaţia imediată dintre autorul acţiunii şi obiectul ei.

Ultimul text dat demonstrează că uneori categoria acuzativului subiectiv se combină cu utilizările vocativului. Substantivele *libertate* şi *moarte* (propuse printr-o voită disjuncţie) sunt construite la acuzativul subiectiv şi se integrează perfect exclamaţiilor pornite din vocativul *copii de-acelaşi sânge*.

Să mai descoperim şi alte posibile valenţe stilistice ale substantivului, comentând textele:

① *Insula aceasta de foc e inima.*
Locuită dacă nu mă înşel (M. Sorescu)

② *Sunaţi, clopote de-aramă.*
Sunaţi, clopote de-argint! (I. Minulescu)

③ *Şi totuşi le păstraţi ca-ntr-un breloc de-argint*
Şi astăzi, fără voie, incrustată
Icoana lor (Minulescu)

Cele trei texte se bazează pe trei posibilităţi ale integrării substantivelor în plan stilistic:

❶ epitete – (insula) *de foc*, (clopote) *de aramă*, (clopote) *de-argint*, (breloc) *de-argint*;

❷ comparaţie – (icoana) *ca-ntr-un breloc de-argint*;

❸ metaforele – *inima* (insula de foc), *icoana* (amintirea).

Adjectivul îşi raportează posibilităţile stilistice între valenţele primare şi multiplele situaţii superlative.

Să urmărim, pentru început, două situaţii contextuale, prin comparaţie:

Era un om mare la trup.
Era un om mare ca gând şi ca simţire.

Adjectivul *mare* este folosit – în primul text – cu sens absolut calificativ. Dar în al doilea text acelaşi adjectiv completează calificarea propriu-zisă cu una afectiv-emoţională. Astfel că adjectivul *mare* devine epitet.

Să consemnăm alte asemenea situaţii contextuale, în care adjectivele depăşesc sfera pur calificativă către cea afectiv-stilistică (deci către seria epitetelor):

Eliad zidea din visuri şi din basme seculare
Delta biblicelor sânte, profeţiilor amare (Eminescu)
Toate micile mizerii unui suflet chinuit
Mult mai mult îl vor atrage decât tot ce ai gândit (Idem).

Scanned with OKEN Scanner

Se reţine faptul că **epitetul** este procedeul stilistic graţie căruia se propune o însuşire luată din comun pentru obiectele determinate; el susţine deodată aprofundări audio-vizuale (complexe sau pe secvenţe) ale însuşirilor acţiunilor sau stărilor (unele definite de substantive, altele susţinute de verbe).

Să comentăm, în scopul descoperirii acestor calificări, textele grupate astfel:

1.a. *Mircea însuşi mână-n luptă vijelia- ngrozitoare...* (Eminescu)

1.b. *Dar ce ciudat oraş!*
Un încâlcit amestec urlaş
De scări, de stâlpi, de bolţi, de monumente (Al. Philippide).

2.a. *Un vânt de seară*
aprins sărută cerul la apus
şi-i scoate ruji de sânge... (L. Blaga)

c. *Şi buciumul nostru şt-aruncă păgân*
Glasul pe unde (I. Pillat)

(Poate fi reţinută şi o continuare:
Doar ţipăt de păsări, pe noapte stăpân
Jalnic răspunde – idem)

Se reţin situaţiile:

a) Adjectivele şi adjectivele pronominale (*însuşi, îngrozitoare, ciudat, urlaş*) pot susţine calificări figurativ-emoţionale ale unor obiecte, în cadrul unor contexte literar-artistice.

b) Epitetele pot deveni substantivale – care implică asemenea calificări (În textele date se impun epitetele substantivale: *de seară, la apus, de sânge*).

c) Chiar verbele pot solicita epitete (asupra calificării acţiunii de a se arunca în mod „păgân").

Se poate spune că **epitetul** este un procedeu stilistic pornit dintr-o calificare de excepţie (stilistică).

Aplicaţie: Comentaţi situaţiile propuse de epitetele din textele:

a) *Măicuţă bărtrână,*
Cu brâul de lână,
Din ochi lăcrimând,
Pe câmp alergând (Folclor)

b) *Trăind şi nemurind, am să-ţi arăt eu ţie, badeo!* (Folclor)

c) *Durduind soseau călării...* (Eminescu)

d) *Risipite se-mprăştie a duşmanilor şiraguri*
Şi gonind, biruitoare, tot veneau a ţării steaguri (Eminescu)

Rezolvare: Din textele date, rezultă situaţiile:

a – c) – cu epitete gerunziale definind obiecte, acţiuni sau ştiri (Atenţie la posibilităţile racordării situaţiilor gerunziale – între valenţele verbale şi cele adjectivale:

Frunză tremurând sau
Frunză tremurândă!

– d) – cu epitetul – participiu – *risipite* raportat la gerunziul *gonind* şi la adjectivul – epitet *biruitoare*.

Scanned with OKEN Scanner

Prin urmare, **epitetul** este ***acea parte de vorbire sau de frază care determină, în lucrurile sau acţiunile exprimate printr-un substantiv sau verb, însuşirile lor estetice, adică acelea care pun în lumină felul în care le vede sau le simte scriitorul şi care au un răsunet în fantezia şi sensibilitatea cititorului*** (Probleme de stil şi artă literară pag. 12-13).

Aplicaţii recapitulative:

Să susţinem o alare definiţie cu comenatrii asupra altor exemple-citate:

Albe, râzând spre lumea prostită,
Lunecau baletistele albe,
Albe, stârnind instinctul satanic,
Lunecau baletistele albe. (Bacovia).
... pământul înfricoşat se cutremura nemernic (Hogaş)
Flori albastre tremur ude în văzduhul tămâiet (Eminescu)
Eu nu strivesc corola de minuni a lumii (Blaga).

Adjectivul se impune – mai departe – prin valenţele stilistice ale comparaţiilor şi ale superlativelor.

Să ne oprim asupra situaţiilor:

a) *Să-i fie viaţa viaţă şi casa-i de piatră* (Folclor)
b) *Tare ca piatra,*
Iute ca săgeata... (Folclor)
c) *... mi-aş întinde spre cer toate mările*
Ca nişte vânjoase, sălbatice braţe fierbinţi (Blaga)
d) *Pădurea era foarte tristă şi foarte pustie în jalea ei de toamnă.* (Sadoveanu)
Preaînălţatul, preadreptul şi preamilostivul e tare mâhnit de Lumină.
ţia-ta. (M. Sorescu)
e) *... unul lung şi uscat ca tine era prostul proştilor, atât de prost, că-l bărbierea mă-sa.* (M. Sorescu)

Din textele de mai sus se reţin situaţiile:

– În textul a) apare trecerea dinspre definirea prin epitet către o posibilă comparaţie.

– Textul b) impune deja comparaţiile.

– În textul c) se raportează comparaţiile la epitete, spre a se susţine valenţe stilistice ale unor exprimări contextuale.

– Textele incluse la d) susţin superlativul în formă simplă sau dezvoltată.

– Ultimul text e) încorporează unele posibilităţi ale exprimării superlativului.

Temă: Căutaţi şi alte posibilităţi ale exprimării superlativului folosindu-vă de textele:

Vom merge spre-o lume profundă, profundă...
Lumea de astăzi se vrea supraconsiderată.
Mai-marele şi-ascunde picioarele...
Am văzut un tânăr frumos cu două fete foc de arătoase.

Se poate spune că gradele de comparaţie implică multiple trepte ale tensionării stilistico-funcţionale şi – deci – sensuri ale expresivităţii limbii:

Scanned with OKEN Scanner

① *Nalt la stat,*
Mare la sfat
Şi viteaz cum n-a mai stat – Folclor (cu situaţii ale gradului pozitiv raportate la un superlativ de excepţie).

② *Călăuzul nostru nu era mai puţin curios decât mine...* – Odobescu (cu implicarea comparativului de superioritate prin integrarea opusului – comparativul de inferioritate).

③ *Cel mai înalt dintre munţi este Ceahlăul, care, dacă ar fi intrat în basmele celor vechi, ar fi fost tot atât de vestit ca şi Olimpul, Pindul sau Pelas* – D. Cantemir (aici se raportează superlativul la un comparativ de egalitate, spre a se înălţa Ceahlăul la nivelul marilor înălţimi).

Atenţie!

– Există construcţii în care un grad de comparaţie se poate exprima prin alternanţe mai mult sau mai puţin opozitive:

Acest copil e deştept rău.
El este îngrozitor de frumos.
E rău nevoie mare!

– Uneori nuanţele calificativ-stilistice se preiau din construcţii ca:

– *Bietul Mişu, secul naibii* (cu un adjectiv substantivat + un substantiv în genitiv).

Se vedea o boală de vacă (în care substantivul *boală* preia locul adjectivului).

– *Vai, ticăloasa de mine!* (cu *ticăloasa* = adjectiv substantivat, de mare încărcătură stilistică) etc.

Pronumele pot exprima nuanţe stilistice speciale când subiectul vorbitor e nemulţumit şi de aceea evită numele persoanei la care se gândeşte:

Azi o spălat ele lână... şi tare m-o mai foit...
„Ele sunt maicile". Când se supără, Chiţa nu le spune pe nume.
Este şi el un acesta, un mare lucru!
Un oarecare poate părea oricine.

(Se observă că respectivele situaţii pronominale includ şi variante peiorative).

Aplicaţie: Ce nuanţe stilistice ale pronumelor descoperiţi în textele:

a. *Dacă nu-i el (dânsul, dumnealui, al meu) acasă, ce pot să fac eu?*
b. *S-a înfăţişat la curte dumnealui postelnicul...*
c. *Stăi, măi porcane, că te căpluşeşte ea Mărluca acuş!* (Creangă)
d. *Şi nici tu drumeţ, nici tu nimica...*

Rez.:

Pentru textul a) – *el, dânsul, dumnealui, al meu* se referă, de fapt, la *bărbatul meu, soţul meu.*
(Atenţie la situaţiile în care aceste pronume capătă valenţe peiorative:
– *Ce faci, dânsule?*
– *Ştiu eu ce vrea dumnealui!*
A rămas acelaşi el – oarecare).

Scanned with OKEN Scanner

În textul b) *dumnealui* susţine şi dezvoltă atitudinea de respect faţă de postelnic.

În cadrul textului c), *ea* preia locul persoanei I şi reprezintă – tot în plan expresiv-stilistic – subiectul.

Ultimul text include pe *tu* care reprezintă în mod formal persoana a II-a, dar fără a exista vreun partener la dialog. De fapt, se are în vedere posibilitatea ca *tu* să capete valoare de persoană generală.

Pronumele posesive prelau deseori încărcătură stilistică şi mai ales când definesc „lucrurile, treburile, afacerile" mele:

– *La ce, hai, la ce umbli în ale mele?* (Brătescu-Voineşti)

La rândul lor, pronumele demonstrative se impun din perspectivă stilistică prin:

a. Relaţia departe-aproape

Acesta nu-i ca acela.
Am dat celuilalt şi nu cestuilalt.

b. Formele populare:

Ăsta e? Apoi îl ştim pe domnul (Câte parale face).
– *Dar nevastă-mea nu-i d-alea, domnule!* (Caragiale).

Atenţie şi la posibilităţile stilistice ale folosirii pronumelor şi adjectivelor pronominale demonstrative de identitate:

Era mereu acelaşi om.
Venise un acelaşi, tot un acelaşi.
Alte măşti, aceeaşi scenă (Eminescu).

Să comentăm împreună textele de mai jos, urmărind cu deosebire valenţele stilistice ale pronumelor şi adjectivelor pronominale incluse în ele:

A venit unul Ionescu şi nu mai ştiu cum.
– *Nal asta-i încă una* (Creangă).
Ştii una şi bună şi gata.
... n-apuc a scăpa de una şi dau peste alta (Creangă).
– *Crezi că el e un fiţecine?!...*

În respectivele texte apar pronume şi adjective pronominale nehotărâte cu posibilele situaţii:

– în legătură cu *unul* = nuanţă a disprelului;
– cumulul obţinut cu ajutorul pronumelui *una*;
– construcţia *una şi bună* susţine calificarea unei situaţii (stări);
– *fiţecine* defineşte o consideraţie ironică asupra cuiva.

Atenţie şi la posibilităţile stilistice propuse de textele (mai ales din perspectiva pronumelor şi adjectivelor pronominale):

Nimeni n-avea ceea el avea (Jebeleanu).
(Simţea) *un nu ştiu ce şi-un nu ştiu cum* (Eminescu).
Nu venise nici unul, dar nu pierduseră nimic cei absenţi.

Aplicaţie asupra valorilor stilistice ale pronumelor şi adjectivelor pronominale: Comentaţi textele de mai jos, subliniind contribuţia stilistică a pronumelor şi adjectivelor pronominale:

Scanned with OKEN Scanner

Căci astăzi dacă mai ascult
Nimicurile-aceste,
Îmi pare o veche, de demult
Poveste (Eminescu).

Eu, pe cât m-ajunge mintea, nu mă ştiu greşit cu nimica şi n-am făcut nimănui nici un rău (Sadoveanu).

Numeralul pare lipsit – dacă e privit în sine – de valenţe stilistice. Şi totuşi textele de mai jos contrazic atare afirmaţie:

... *şi una-două, la pupăză* (Creangă) (cu o alternanţă care implică un cumul);

... *din două una: ori tu mă iubeşti..., ori nu* (Caragiale) (cu o nuanţă exclusivă)

... *şi una-i una, două is mai multe* (Creangă) (cu posibilitatea alternanţei cantitativ-calitative).

... *fii o dată bărbat şi nu-ţi face voia real* (Creangă) (cu susţinerea momentului posibil alternant cu *de două ori*).

Verbul are – după cum am văzut în capitolul respectiv – o bogată flexiune. Ca atare, el susţine şi o multitudine de fapte stilistice.

Să descoperim situaţii stilistice propuse de jocul persoanelor în texte ca:

– Care eşti acolo?
Aşa-i trebuie omului, dacă n-are minte!
– Care ai reclamat ceva ieşi în faţă!

Se reţine cu uşurinţă faptul că schimbarea persoanelor produce situaţii stilistice.

În unele situaţii, schimbarea persoanei este întovărăşită de schimbarea numărului:

Pornesc eu la drum, o iau când la stânga, când la dreapta. Şi mergi şi mergi până te pierzi...
Mergem şi mergem până ce viscolul ne opreşte. Ei, ce te mai faci acum, omule?

Atenţie şi la sensurile pluralului solidarităţii:

Elevul spune: – Aşa suntem noi, românii, domnule profesor!

Mai numeroase sunt implicaţiile timpului şi ale schimbărilor de timp în stilistică. În cele ce urmează, să descoperim valenţele stilistice ale folosirii timpului prezent:

a. *Mircea însuşi mână-n luptă vijelia-ngrozitoare*
Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare (Eminescu).
b. *Eu atunci iute mă răsucesc într-un picior, fac vreo două sărituri mai potrivite, mă azvârl peste gard şi...* (Creangă).
c. *Merge ea cât merge şi face şi desface.*

În cele trei texte date apar mai multe situaţii stilistice:

❶ (a) – prezentul istoric = înlocuirea trecutului cu prezentul pentru a reînvia faptele istorice (*Mircea... mână...*).
❷ (b) – Gradarea unor acţiuni care par a veni dintr-un trecut imemorial către un prezent etern (*care vine, vine, vine...*)

Scanned with OKEN Scanner

❸ (b) – Gradarea unor acţiuni care amplifică situaţii prezente: (mă) *răsucesc – fac* – (mă) *azvârl...*

❹ (c) – Repetarea verbelor la timp prezent (în forme reluate sau în forme derivate) pentru a se susţine anumite acţiuni (stări).

Atenţie! Perspectiva omonimică permite deseori raportarea unor persoane sau timpuri verbale la altele:

El strică (prezent) – *El strică* (perfect simplu).
Eu cer (eu cer) *să meargă* (el/ei) *la treabă.*

Se ştie că imprefectul indică o acţiune trecută dar neterminată, în suspensie.

Să reţinem situaţiile sale stilistice din textele:

a. *Torcea, torcea fus după fus,*
Din zori şi până-n seară (Şt. O. Iosif).
b. *Trăia odată un împărat...* (folclor).
c. ... *Şi gonind biruitoare tot veneau a ţării steaguri* (Eminescu)

Primul text impune – prin imperfecte – repetabilitatea acţiunii. (A se vedea că respectiva repetiţie verbală este susţinută şi de repetiţii substantivale ca şi de cumulul adverbial).

Al doilea text defineşte imperfectul ca timp al fixării situaţiilor mitice.

În fine, textul al treilea susţine trecerea acţiunii din trecut către prezentul etern.

Prin chiar modalităţile sale de construcţie, perfectul simplu are o puternică valoare stilistică – în plan sonor/onomatopeic:

Dacă văzui şi văzui
Îmi luai coasa din cui... (Folclor)

Sensurile acestui timp permit utilizări apropiate celor ale prezentului:

Setea îl birui... Lăsă căuşul în fântână şi dădu să-l scoată (Delavrancea).

Aplicaţie: Precizaţi valenţele stilistice ale folosirii perfectului simplu în textele:

Împăratul surâse, soarele surâse şi el... (Eminescu)
... aruncai şaua şi desagii pe spatele Plăcuţii, încălecai, sui dâmbul şi apucai drumul de coastă... (C. Hogaş).

Rez.: Textul prim îşi bazează fluxul stilistic pe repetiţia verbului.
Următorul text impune o gradare verbală.

Perfectul compus îşi bazează valorile afectiv-emoţionale mai ales pe construcţiile inversate:

Şapte ani de când plecat-ai, zburător cu negre plete,
Şi-ai uitat de soarta mândrei, iubitoarei tale fete! (Eminescu)

Respectivul text permite a se sublinia – prin inversiunea verbală – vocativul subiectiv, deci participarea afectiv-emoţională a unui posibil subiect la întreaga prezentare.

Scanned with OKEN Scanner

✍ Temă: Comparaţi construcţiile:

Dusu-m-am şi m-am tot dus.
M-am dus şi m-am tot dus.

La ce concluzii ajungeţi?

Stilistica mai mult ca perfectului dă posibilitatea gradării unor acţiuni sau stări pe etape evolutive – din cel mai îndepărtat timp până în prezent:

Soarele îşi acoperise faţa cu un zăbranic de aburi roşietici şi stihiile păreau că plănuiesc ceva în incrementrea lor (C. Hogaş).

Se observă, fără nici o îndoială, modul în care trecutul îndepărtat trece în imperfect, spre a se raporta – mai apoi – la un prezent etern.

Timpul viitor poate propune – mai întâi – două situaţii expresive, căci între *voi veni* şi *voi fi venit* intervine gradaţia dinspre viitorul îndepărtat şi prezent.

Dar cele mai multe nuanţe stilistice le dau formele viitorului popular:

– *Mâni dimineaţă am să le bat potcoave la cai...*
– *Le-i bate, da acuma vără oamenii înăuntru* (Sadoveanu).
– *Când te-i face mare, ai să faci cum îi vrea tu...* (Brătescu-Voineşti)

Alte asemenea posibile forme: *o merge, oi veni, îi cere, nu s-a putea, (nu)-i găsi, o să vină* etc.

Multiple implicaţii stilistice au formele inversate ale viitorului.

✍ Temă: Descoperiţi şi comentaţi asemenea situaţii pe textele:

Vom visa un vis ferice,
Îngâna-ne-vor c-un cânt
Singuratece izvoare,
Blânda batere de vânt (Eminescu).
Pica-mi-ai în mână şi vedea-te-oi ce-ai să faci! (Folclor).

În cazul modului conjunctiv cele mai multe procedee artistice provin din deplasările modale. Să le reţinem din textele:

a. *Să merg sau să nu merg...*
b. *Să fi dat mii de lei, nu găseai fir de mac printre nisip* (Creangă).
c. *Oricare-ar fi sfârşitul luptei,*
Să stai luptând, căci eşti dator (Coşbuc).

În textul prim verbele se realizează într-o relaţie coordonatoare (precum *Merg sau nu merg*).

Următorul text implică un conjunctiv cu nuanţă condiţional-optativă.

Într-un al treilea text, conjunctivele au vădite implicaţii imperative.

✍ Aplicaţie: Prezentaţi şi alte construcţii în care conjunctivul să-şi susţină valenţe stilistice (Spre ex.: *Să pot, te-aş ajuta; N-am să merg cu voi; Să cer asta tocmai tu?* etc.).

Condiţional-optativul verbal oscilează – în planul posibilităţilor stilistice – între formele directe şi cele inversate.

În textul *Aş vrea ceea ce nu aş fi dorit atunci* apare confruntarea dorinţelor între prezent şi trecut.

Scanned with OKEN Scanner

În schimb, prin versurile

Cine joacă şi nu strigă
Face-t-s-ar gura strâmbă (Folclor),

se realizează o inversiune morfo-sintactică graţie căreia se permite accentuarea acţiunii şi a subiectului acesteia, concomitentă cu fixarea prezenţei afectiv-emoţionale a autorului respectivului text.

Modurile nepersonale se încarcă de posibilităţi ale exprimării stilistice prin prelungirea către neobişnuit a sensurilor lor de bază.

Să căutăm asemenea posibilităţi, comentând textele:

a. *Ninge liniştit. Satul e îmbrăcat în puf alb* (Z. Stancu).
b. *Fata frumoasă a venit obosită* (Folclor).
c. *Printre holde rătăcită,*
Toată culmea-i adormită,
Toată valea (Coşbuc).
d. *Prea v-aţi arătat arama sfâşiind această ţară...* (Eminescu).
e. *Ţăranii fugeau mâncând pământul* (Rebreanu).
f. *Vântul jalnic bate-n geamuri*
Cu o mână tremurândă (Eminescu).
h. *Timpul de scris şi lumea de prezentat nu pot fi incluse într-un cuvânt.*

Reţinem că:

❶ Textele **a-c** prezintă situaţii ale participiilor cu:
– *liniştit* = participiu cu valoare adverbială şi *îmbrăcat* = component al diatezei pasive (a);
– *obosită* = participiu adjectivizat = element predicativ suplimentar (**b**);
– *rătăcită* şi *adormită* = participii cu vădite nuanţe calificativ-adjectivale (**c**).

❷ În textul **d**, *sfâşiind* propune o acţiune în desfăşurare cu toate nuanţele sale figurativ-sonore.
Situaţia gerunziului din textul **e** pare o reluare a celui din textul anterior. Dar *sfâşiind* avea o determinare mai mult verbală, pe când *mâncând* se vrea element predicativ suplimentar.
În textul **f** gerunziul are valoare adjectivală (graţie acordului), obţinând alte nuanţe stilistic-funcţionale.

❸ Infinitivele pot deveni subiecte sau complemente (**g**), după cum şi supinele pot avea asemenea situaţii (**h**).

Aplicaţie: Susţineţi stilistica verbului în diverse situaţii, pornind de la textele:

Ce vesel ţi-a ieşit poporu-n cale
Şi ce credinţă tristă să-i rămână! (Vlahuţă).
Lăudându-mi-te cu ce ai de făcut, voi fi mereu bucuros în a te vedea.
Lumea transformând omul nu poate fi decât infinită în a susţine progresul.

Părţile de vorbire neflexibile se realizează – dar numai la prima vedere – ca simple elemente complementare şi de relaţie.

Să demonstrăm că ele pot avea multiple valenţe stilistico-funcţionale, urmărind situaţiile din textele:

Scanned with OKEN Scanner

a. ... *un bătrân atât de simplu după vorbă, după port* – Eminescu (cu prepoziţia *după* gradând şi nuanţând situaţiile).
b. *Multe ştiu, dar nu ştiu toate* – Coşbuc (cu conjuncţia *dar* care impune antiteza).
c. *Îi foşnea uscat pe frunze poala lung-a albei rochii* – Eminescu (cu adverbul *uscat* devenit epitet).

✍ Aplicaţie: Propuneţi şi alte situaţii contextuale în care adverbele, prepoziţiile şi conjuncţiile să susţină valenţe afectiv-emoţionale şi stilistice.

⁘ Atenţie la epitetele adverbiale: *Ninge frumos; Nu-i totul a bine; Lume de veci.*

Loc aparte ocupă (printre părţile de vorbire neflexibile) interjecţia care are multiple posibilităţi conceptuale şi chiar formative. Iată câteva situaţii contextuale în care interjecţiile pot fi onomatopeice, realizând excelente imagini auditiv-muzicale:

Dang! Bing! Bang! Bang!
Dang! Bing! Sună clopotul (Z. Stancu).
Hai, mă! Hai, mă! dii strigă tatăl înfuriat, învârtind biciul pe deasupra cailor (M. Preda).
Neghiniţă înţelese şi ţâşti! în urechea stângă, şi ţopa, ţopa (Delavrancea).

(În afara situaţiilor onomatopeice obţinute numai cu ajutorul interjecţiilor – se reţin şi categoriile onomatopeice susţinute de colaborarea dintre interjecţii, vocative şi imperative).

✍ Temă: Comentaţi textele de mai jos, precizând valenţele stilistice ale cuvintelor componente şi – în continuare – ale construcţiilor, văzute ca întregi:

Eu auz hi, hăi, hi, hăi şi nu văz pe nimeni (Delavrancea).
– Aho! car nebun! aho! (Creangă).
Şi, hodoronc-tronc, vine unul cu un puternic trosc! din bici.
Se desfăcuse încet-încet de lume şi intrase oarecum în sine (Sadoveanu).
– Cumătră, mă pârlesc, ard, mor, nu mă lăsa! (Creangă).
– A! zic eu, având o inspiraţie infernală; a! simte pe cine-l iubeşte... (Caragiale).
– Ei, spune-mi care-ţi place? (Z. Stancu).
– Bre! Făr' de voi şi făr' de ei nu se poate mai apoi! (Folclor).

Între sintaxă şi stilistică

Prioritatea vorbirii constă în libertatea îmbinărilor – afirma Saussure, întemeietorul lingvisticii moderne. La rândul său, I. Iordan scria (în *Stilistica limbii române*, 1975) că ***stilistica este o sintaxă afectivă***, iar sintaxa ***o stilistică intelectuală***. Prin urmare, prima ar studia construcţiile care mai au încă valoare afectivă, în timp ce a doua s-ar ocupa de acelea care ar fi pierdut o atare valoare. De fapt, între sintaxă şi stilistică există multiple relaţii şi interferenţe.

Să urmărim evoluţia limbii noastre între sintaxă şi stilistică, bazându-ne pe texte eminesciene:

a. *Dacă geniul nu cunoaşte nici moarte şi numele lui scapă de simpla uitare, pe de altă parte, însă, pe pământ, nu e capabil a fericl pe*

Scanned with OKEN Scanner

cineva, nici capabil a fi fericit. El n-are moarte, dar n-are nici noroc. (Este o definiţie – realizată de un geniu, deci acesta este un context filozofic).

b. Tot Eminescu încheie basmul „Fata-n grădina de aur" (versificat după Kunisch) în conformitate cu prezicerea fetei:

O, geniu mândru, tu nu eşti de mine,...
Frumos eşti tu, dar a ta nemurire
Fiinţei trecătoare e pieire.

c. Finalul poemului „Luceafărul" reia aceeaşi excepţională idee, dar la nivel expresiv-stilistic superior:

Trăind în cercul vostru strâmt
Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor şi rece.

S-ar putea spune că sintaxa este un mare producător de resurse stilistice. În lucrarea sa *Stilistica limbii române*, I. Iordan clasifica fenomenele sintactice, descoperind următoarele categorii:

❶ Unele care se bazează pe nerespectarea normelor privitoare la construcţia contextuală (schimbarea topicii, elipsa, inversiunea, repetiţia etc.).

❷ Altele la baza cărora se află imagini rezultate din îmbinări contextuale.

Tot după I. Iordan, prima categorie implică diversificări în funcţie de normele lingvistice, în timp ce a 2-a nu permite nici o grupare, întrucât – de la acest nivel – materialul sintactic reţine doar fluxul stilistic.

Să comparăm două asemenea situaţii sintactico-stilistice:

Căzuse toamna cu ploi... Oraşul mărunt şi rar... cădea în adormire. Zilele erau scurte, mohorâte (Z. Stancu).

– Ioane, cată să nu dăm cinstea pe ruşine şi pacea pe gâlceavă! (I. Creangă).

Rezultă, fără îndoială, că stilistica-sintactică porneşte dinspre normarea îmbinării cuvintelor sau a propoziţiilor către libera exprimare a respectivelor cuvinte şi propoziţii. Prin urmare, putem discuta secvenţele sintactice pe rând şi apoi în plan general. Subiectul poate susţine valenţe stilistice în texte cum ar fi:

1. *Cerul e senin şi în tot cuprinsul e o tăcere ca-n vis* (Vlahuţă).
2. *Rămâne numai de văzut cine se duce să aducă un grăunte de foc* (Sadoveanu).
3. ... *– Ce vrei tu*
   – Noi? Bună pace... (Eminescu)
4. *Stai, paşă! Să piară azi unul din noi* (Coşbuc).

Asemenea valenţe stilistice provin – după cum s-a reţinut – din:
– personificări (1);
– implicarea subiectivă a altor părţi de vorbire decât substantivele (2);
– transferul dinspre singular către plural (3);
– multiplicarea subiectului (4);
– subînţelegerea subiectului (5).

Scanned with OKEN Scanner

O bogată sferă stilistică o consemnează topica subiectului, căci el poate deschide o comunicare, după cum o poate încorpora sau o poate conchide, conform următoarelor situaţii contextuale:

- *Mircea însuşi mână-n luptă...* (Eminescu)
- *Negurl albe, strălucite*
  Naşte luna argintie. (Eminescu)
- *Şi abia plecă bătrânul... (Eminescu)*

Deosebit de interesante sunt situaţiile în care subiectele deschid şi închid comunicările:

Privighetorile vor amuţi şi vor începe să chiuie (...) ciocârlile. (Z. Stancu)

Atenţie! Loc aparte ocupă, – într-un atare context – subiectul psihologic, prin care se susţine o autoprecizare, o intimizare. Acesta este mai accentuat din perspectivă stilistică dacă se îmbină cu personificarea:

– *Am scăpat! – gândi cărăbuşul cu bucurie* (Gârleanu).
–... *ţie ţi-a fost scris de sus să-ţi fie dată această cinste* (I. Creangă).

Într-un atare context stilistic se încadrează şi situaţiile repetiţiei subiectului ca-n textele:

... *te căpluşeşte ea Mărioara!* (Creangă)
... *a veni şi ea vremea mea.*

Observaţie: Cu unele excepţii, propoziţia subordonată subiectivă poate avea aceleaşi situaţii ca şi subiectul.

Aplicaţie: Comentaţi situaţiile subiectelor şi ale subordonatelor subiective din textele:

Rămâne numai de văzut cine se duce să aducă un grăunte de foc (Sadoveanu).
Cine nu munceşte nu mănâncă (Folclor).
Cine e primar de aceea e primar, ca să fie cum e Mitru (T. Popovici).
Când îţi măriţi fata e cum ţi-ar arde casa (Liviu Rebreanu).

Predicatul-şi subordonata predicativă îşi dezvoltă valorile stilistice atât în raport cu subiectul cât şi faţă-n faţă cu întregul context. Graţie faptului că atribuie subiectului o acţiune sau o stare, predicatul verbal poate susţine personificări, exprimări onomatopeice, prezent istoric sau etern, sublinieri sau orice alte procedee stilistice comentate de noi la capitolul **Verb** – moduri şi timpuri.

Să comentăm şi alte situaţii contextual-stilistice ale predicatelor verbale:

① ... *ne întovărăşim cu dânşii de frica lăleţilor din Ruginoasa şi hai, hai! hai, hai! până-n ziuă, tacălă-ne în Târgu Frumos* (I. Creangă)
② ... *zvrrr! cu pravila cea mare după călugări!* (I. Creangă)
③ ... *Na-ţi mă, banii!* (I. Creangă)

(În cele trei texte, se consemnează valenţele onomatopeice şi afectiv-emoţionale ale interjecţiilor predicative).

④ *Ghiţă se gândea că mai curând ori mai târziu se va da de gol* (Slavici) – cu trecerea de la diateza reflexivă propriu-zisă (*se gândea*) la activă pronominală (*se va da de gol*): de fapt, respectiva trecere se realizează de la o participare afectivă intensă la alta mai degajată.

Scanned with OKEN Scanner

⑤ *E vorba de o afacere a mea* sau *Eu sunt şi acum cum mi-am impus şi mai înainte* (în cele două texte se impun predicatele psihologice = nuclee sau suporturi ale comunicărilor; apar un predicat şi o predicativă în care persoana acţiunii verbului are o trimitere imediată şi intensă la întregul text în care se implică).

Cu cea de a cincea aplicaţie, s-a făcut deja trecerea la predicatul nominal şi, cu deosebire la valenţele expresive ale numelui predicativ (respectiv, ale propoziţiilor predicative).

Să demonstrăm mai departe că numele predicative se încarcă deseori de valenţe ale epitetului, ale comparaţiei şi ale metaforei:

Zvârle haine, ca să fie
Sprinten-foc, când e-n război (Coşbuc).
Ochii ei - două nopţi turburi, gura ei - un hău căscat, dinţii ei - şiruri de pietre mari (Eminescu).
Un cuptor e roşul soare
Şi cărbune sub picioare
E nisipul (Coşbuc).

Ca şi în cazul subiectului, multiplicarea permite numelor predicative a exprima amplificarea unor situaţii, numai că - de data aceasta - nu participanţii la acţiune se înmulţesc, ci calităţile sau determinările lor:

Domnul era nici vesel, nici trist, nici bătrân (Sadoveanu).
Părea venind, dar mai mult plecând...

Iată şi o antiteză construită tocmai pe asemenea posibilităţi:

Femeile-s mai viclene, ..., ele-s mai iscusite la vorbă; iar bărbaţii îs mai proşti, însă mai tari de virtute (Sadoveanu).

✍ Aplicaţie: Descoperiţi situaţiile stilistice în care sunt implicate propoziţiile predicative, pornind de la comentariul textelor:

① *Fata Chirului e cum arar se mai află sub soare* (Delavrancea).
② *Înălţimea ta eşti*
Oricât de slab doreşti (Gr. Alexandrescu).
③ *Lumea-i cum este... şi ca dânsa suntem noi* (Eminescu).
④ *Omenia-i cum îi omul* (Folclor).

✍ Rez.: Respectivele situaţii sunt:

- Susţinerea unei exprimări superlative ①.
- O calificare colorată şi chiar superlativă ②.
- O definire intimă şi nuanţată ③.
- O repetiţie - de la subiectul subiectivei la numele predicativ al predicativei - în sens amplificativ-stilistic ④.

✍ Atenţie şi la situaţiile din textele:

... să te fereşti de dânsul, c-atunci e cum îl mai rău (Creangă).
A avea la îndemână picioarele unui cal înseamnă să mergi şezând călare (C. Hogaş).
Pacea înseamnă
să nu mai fie teamă (Nina Cassian).

Scanned with OKEN Scanner

Regulile şi abaterile de la regulile privitoare la acordul subiectului cu predicatul permit apariţia mai multor procedee stilistice:

❶ **Tautologia** concepe reluarea subiectului sau a predicatului:

Femeia tot femeie (Negruzzi).
Eu is bun cât is bun (Creangă).

❷ **Silepsa** propune înlocuirea acordului gramatical cu cel aparent logic:

Toată albina îşi apără căscioara şi hrana lor (Ureche).
Un roi de albine au zburat (Folclor).

❸ **Atracţia** consemnează abaterea de la regula acordului:

O mare-ntreagă de oameni se abat de la drumul dorit (În loc de *O lume se abate*).

❹ **Licenţele poetice** = abateri de la regulile acordului între subiect şi predicat pe motive stilistice:

Minciuni şi fraze-i totul ce statele susţine... (Eminescu).
... pe voi contra voastră la luptă ei vă mân (Idem).

Temă: Reamintindu-vă principalele date asupra atributului şi atributivei, încercaţi să descoperiţi situaţiile-lor stilistice din textele:

1.a. *O! vis ferice de iubire,*
Mireasă blândă din' poveşti,
Nu mai zâmbi... (Eminescu).

1.b. *Se afla o privelişte uimitoare, cum alta nu e pe lume...*

2. *S-a întors bolnavă, dar plecată...*
S-a întors ea, care era bolnavă şi plecată...

3.a. *Avea o frunte naltă, pleşuvă, încreţită de gânduri.*

3.b. *Mircea însuşi mână-n luptă vijelia-ngrozitoare*
Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare (Eminescu).

4. *Din mesteacănul de-afară,*
Flori îngălbenite curg (Goga).
Haina-i măturând pământul
Şi-o târăşte-abia, abia (Coşbuc).

5. *Din lăstar t-a răspuns un glas stins: piu! piu!* (Brătescu-Voineşti).

Rezolvare:

– Textele 1.a. şi 1.b. prezintă posibilităţi ale epitetelor exprimate prin atribute (a) sau o atributivă (b).
– În textul 2 apar atribute – epitete cu valenţe predicative.
– Grupajul al treilea raportează un flux al atributelor-epitete la un cumul al atributivelor cu excepţionale valenţe vizual-auditive.
– Textele grupate la nr. 4 demonstrează că atributele verbale şi adverbiale exprimă dublu sens – între calificări obiectuale şi precizări circumstanţiale.
– Ultimul text încorporează valenţele onomatopeice ale situaţiilor atributive.

Complementele prelau valori stilistice, în primul rând, prin modul în care determină verbe, adjective sau adverbe, adică nuanţează împrejurarea sau obiectul acţiunii, al însuşirii, al modalităţii adverbiale de existenţă. Dintr-un

Scanned with OKEN Scanner

atare punct de vedere, cel mai înalt grad al exprimării afective îl reprezintă complementele care determină adjective:

- *Aşa era mama..., plină de minunăţii...* (Creangă)
- *Nalt cât casa, verde ca mătasa* (Folclor).

Celelalte categorii de complemente trebuie să forţeze ele însele nuanţele, spre a se exprima în perspectivă stilistică:

- ... *încep a cărăbăni la cireşe în sân* (Creangă).
- ... *haţ pe ted de gâtl* (Idem).

Să descoperim împreună valenţele stilistice ale complementelor şi completivelor directe din textele:

– *Hai, băiete! Dii calul!...*

cu un determinant predicativ-interjecţional care susţine nuanţe afectiv-emoţionale (*dii calul* = mână calul).

- *De câte ori auzeam jartl, auzeam şi aoleul* (Delavrancea) – cu complemente directe exprimate prin interjecţii de vădite nuanţe onomatopeice.
- *Parcă mă uit pe mine, parcă mă privesc pe mine* (D.R. Popescu).
  Am văzut-o pe Ancuţa înfricoşată (Sadoveanu).

(Cele două texte implică valenţe stilistice ale pronumelor reflexive şi personale – toate din postura complementelor directe şi sub semnul implicării participative).

- *Vom visa un vis ferice* (Eminescu) – cu acel complement intern despre care s-a discutat şi la sintaxă.

✍ Aplicaţie: Comentaţi textele de mai jos, susţinând valenţele stilistice ale complementelor şi completivelor directe:

- *Banii pentru pâine îl avea în pungă.*
- *Iată şi codrul Grumăzeştilor* (Creangă).
- *Trăiam un ce anume şi-un nu ştiu ce.*
- *Aţi muncit ceea ce nu se munceşte decât în anumite situaţii.*

În situaţiile complementului (ale completivei indirecte) concentrarea stilistică se poate îndrepta către acel cineva (sau ceva) aflat de la nivel gramatical – în cazurile dativ sau acuzativ (cui i se atribuie? sau pe cine priveşte ceva?):

– ... *să slujeşti şi la poarta mea, că nu ţi-a părea rău* (Creangă).
– *Satură-te de făcut şagă cu mine!* (Creangă).

✍ Se reţine intensitatea raporturilor dintre verbele-acţiuni şi obiectele-implicaţii ale acestora.

Să descoperim şi alte valenţe stilistice ale Ç.I. şi S.C.I. din textele:

- *Vouă vă pune lege, pedepse, vă măsoară* (Eminescu) (Prin reluarea C.D., stilistica obţine accentuarea unor situaţii participative).
- *Să dai foc la puşcărie şi la casa de nebuni* (Eminescu).
- *Dă-mi-i mie ochii negri!* (Eminescu).
- *La ce-o şi m-oi şi gândit, da' şi la ce n-o putea şi.*

(Textele propun construcţii sinonimice sau paralele pentru construirea C.I. sau S.C.I.).

- *Vai de urechile mele!* (Creangă).

Scanned with OKEN Scanner

- *Departe sunt de tine şi singur lângă foc.*
- *Lucrat de cine-o fi şi corect în ceea ce se poate, totul pare mereu mai bun.*

(Apar valenţe stilistice propuse de C.D şi S.C.D. cerute de interjecţii, adverbe, participii, adjective).

✍ Aplicaţii: Comentaţi situaţiile stilistice ale C.I. şi ale S.C.I. din textele:

- *Duminicile bâzâiau la stranã* (Creangă).
- *Hai la ce poate fi mai bine!*
- *Sunt sigur că odată şi odată ai să-ţi recunoşti vina.*

Ştim că – prin definiţie – complementul de agent propune autorul unei acţiuni exprimate de un verb la diateza pasivă sau reflexivă cu sens pasiv.

Să urmărim în ce poate consta stilistica sa, cercetând textele:

① *... clipa mult dorită de amândoi sosise pe neaşteptate* (Gârleanu).

② *Ruinele şi pivniţa se cutremurau de exploziile bombelor trase de ai noştri* (A. Mihale).

În cele două texte, se observă faptul că apropierea dintre subiectele logice şi cele gramaticale permite tensionări ale acţiunilor şi în plan stilistic (sub semnul mereu mai participativ).

✍ Aplicaţii: Urmăriţi diferenţele dintre nuanţele participativ-stilistice implicate în construcţiile:

- *Bucuros de oaspeţi?*
- *Lăudat-am fost de oaspeţi!*
- *Cum te-ai lăsat blagoslovit de un nu ştiu cine?!*

Complementele circumstanţiale şi subordonatele corespunzătoare lor propun – în general – împrejurări exterioare, mai puţin dependente de elementele regente. Tocmai de aceea, asemenea construcţii prezintă o serie de particularităţi care le dau multiple posibilităţi cu implicaţii stilistice, la modul apropiat:

❶ Circumstanţiale (diverse) subordonate unui singur regent: *Străbăteam iarăşi parcul la pas, ca mai-nainte* (T. Arghezi).

❷ Constituirea acestor circumstanţiale cu elemente de relaţie, permiţându-se astfel desfăşurări vaste ale îmbinărilor de cuvinte:
- *Se văd satele pierdute în clăbucii albi de fum* (Alecsandri).
- *A lucrat corect, nici prea-prea, nici foarte-foarte* (Creangă).
- *Lucrează cum i se cere, când a fi şi când n-a fi.*

❸ Introducerea mai multor subordonate circumstanţiale prin aceleaşi conjuncţii (locuţiuni conjuncţionale):
- *Dacă vrei, poţi!*
- *Pomul, dacă-bătrâneşte, pune paie şi-l pârleşte* (Folclor).

❹ Situaţiile în care circumstanţialele pot avea mai multe valori sintactice (şi – prin urmare – stilistice):
- *S-au întâlnit la horă.*
- *Apucând pe-un alt drum, n-au reuşit a te întâlni.*

❺ Antepunerea circumstanţialelor faţă de regente – implicându-şi esenţializarea lor în faţa vorbitorului:

Scanned with OKEN Scanner

Cărbunele când îl-ar arde-n vatră,
În seri de ani târzii și goi.
Tu, stând în lespedea de piatră,
Să te gândești c-am arde noi (Goga).

Să descoperim și alte valențe stilistice ale circumstanțialelor, comentând cu atenție textele:

① • *Dat fiind succesul, uitam rolul.*
• *Întrucât soarele dormea, zmeul a încercat să fure luna.*
• *Pe motiv că lipsise, el și-a făcut de cap în clipa următoare.*

Textul inițial propune posibilitatea elementului introductiv de a amplifica valențele stilistice ale complementului circumstanțial. Celelalte două texte dezvoltă asemenea situații în planul subordonatelor circumstanțiale.

② *Am reușit să scap de unul ca să dau de altul* (Cu falsa propoziție circumstanțială finală = prop. principală).

③ • *Ai carte, ai parte.*
• *Luptând și rezistând, am realizat istoria.*
• *Cap ai, minte ce-ți mai trebuie?*

(Texte în care juxtapunerea concepe subordonarea, cu multiple valențe stilistice).

④ • *Stătea gândindu-se dacă n-ar fi bine să-l afume prin somn cu păr de lup* (Sadoveanu).
• *La citit, vocea-i era plăcut monotonă* (Eminescu).

În asemenea texte, apar posibilități ale exprimării subordonatelor cu complemente circumstanțiale; contragerea produce nuanțări stilistice.

Dar procesul expresiv poate fi și invers, în cazul dezvoltării:
Stătu gândind aiurea/Stătu ca și când ar fi bătut câmpii.

Atenție! Atât contragerea cât și dezvoltarea contextuală creează multiple resurse stilistice, nucleele esențiale fiind modurile nepersonale ale verbelor, adjectivele și adverbele:

• *A fi om e totul/Să fii om e totul.*
• *Fericit, a uitat.../Pentru că era fericit, a uitat...*
• *Iute în viață, a pierdut/Întrucât a fost iute în viață, a pierdut.*

Aplicații: Construiți situațiile stilistice propuse de C.C. și S.C.C. în textele:

• *N-a venit, e suferind.*
• *Durduind soseau călării* (Eminescu).
• *A fi sau a nu fi, aceasta-i întrebarea.*
• *Dacă tu ai învățat, eu ți-am urmat exemplul.*
• *Să fii sau să nu fii când ți se cere sau când o vrei înseamnă mare lucru...*

(Atenție la situațiile sintactice propuse de respectivele texte!).

Luate pe rând, complementele și propozițiile circumstanțiale pot exprima situații mai mult sau mai puțin încărcate de la nivel afectiv-emoțional:

a) Locul – *Pe stânga, Ceahlăul se înalță în aer ca un fantastic castel* (C. Hogaș) și *Leagă calul unde zice el* (Idem).

Scanned with OKEN Scanner

b) Timpul – *Cum îl ocoli, ceru de mâncare* (Creangă) şi *Doar n-am trăit cât lumea!* (Idem).
c) Modul – ... *eram vesel ca vremea cea bună şi şturlubatic şi copilăros ca vântul...* (Creangă) şi *La treabă îs hărnicuţ cât se poate* (Idem).
d) Cauza – *Dar turturica, fiind mai uşoară, ajunge mai înainte* (Creangă) şi *Stai, că mai ai şi cu mine oleacă de trabă* (Idem).
e) Scopul – ... *porni în călătorie spre a-şi găsi bărbatul* (Ispirescu) şi *Duceţi-vă de muriţi mai bine slobozi, decât să trăiţi în robie* (Russo).
f) Condiţia – *Ştiind orice, n-ai fi oricine* şi *De nu mi le-ai da, stăpânul meu este în primejdie!* (Creangă).
g) Concesia – ... *cu toată părerea de rău, l-am tras într-o zi o bleandă* (Creangă) şi *Am şparlit-o la baltă, cu gând rău asupra mamei, cât îmi era de mamă şi de necăjită* (Idem).
h) Consecuţia – *Era atât de ameţit, abia ţinându-se pe picioare* şi ... *erau săraci de n-aveau după ce bea apă* (Ispirescu).
i) Instrumentul de lucru – *Ai luat-o bine cu vorba!* şi *Ştii c-a nimerit-o de ţi-a pus numele Chirică!* (Creangă).
j) Asocierea – *Vin cu ce-a fi să fie* şi *Cu ce-ai fost, cu ce vei fi trebuie să te arăţi mândru!*
k) Relaţia – *Mă declar cumva în a te considera ca atare* şi *Stau şi mă mir... cum de am găsit în mine atâtea puteri să rabd şi să îndeplinesc toate* (Sadoveanu).

Situaţiile stilistice ale acestor concepte sintactice rezultă – în primul rând – din nuanţele proprii. (Conform textelor dezbătute mai sus).

Dar pot apărea şi construcţii stilistice de interferenţă.

Să descoperim asemenea situaţii, comentând textele:

① *Capra ţâşti! în dreapta, ţâşti! în stânga, se depărta mereu* – Ispirescu (Cu dimensionarea progresiei narative în sens spaţial şi temporal).

② *De ciudă plâng eu numai, mamă* (Coşbuc) şi *Lupul puse să-i ascută limba şi dinţii ca să-şi subţieze glasul* (Creangă) (Cu indentificarea unor situaţii în care cauza şi scopul se individualizează în plan stilistic).

③ *Asta n-aş face-o eu, de-ar fi el pe cât eşti* (Creangă) şi
Să-l văd venind,
Aş mai trăi o ploaie (Coşbuc).

(Cu aspecte ale interpunerii condiţiei sau a concesiei în faţa acţiunii propriu-zise).

Cunoscut fiind faptul că modalul şi modala de comparaţie implică deseori valenţe stilistice, să reţinem treptele acestor posibile valenţe:

a) Valorile de epitet ale sintagmelor modale:
Fluieraş de fag
Mult zice cu drag (Folclor)
b) Conceperea comparaţiilor prin structura acestor sintagme:
• *Un salcâm privi spre munte*
Mândru ca o flamură (Topârceanu).
• *S-a făcut roşu ca şi cum era crăit de soare.*
c) Respectarea construcţiilor modale, în scopul amplificării situaţiilor:

Scanned with OKEN Scanner

• *Melancolic, cornul sună*
Mai departe, mai departe,
Mai încet, tot mai încet... (Eminescu).
• *Am lucrat ca şi cum te ştiam, ca şi cum te căutam...*

d) Implicarea asociaţiilor subiectuale sau obiectuale, a instrumentelor care conlucrează în realizarea amplificărilor în cauză (*S-aşează la masă cu mic, cu mare* – Folclor sau *Scorpia se rugă cu lacrimi în ochi s-o ierte* – Ispirescu).

e) Considerarea urmărilor unor amplificări (*Când voia, aşa de tare se lăţea, de cuprindea pământul în braţe* – Creangă sau ... *urlau dobitoacele, de ţi se făcea părul măciucă în cap* – Ispirescu).

✍ Aplicaţii: Descoperiţi valenţe stilistice ale circumstanţelor (complemente şi subordonate) în textele:

• *Moţoc îl sărută mâna, asemenea câinelui care, în loc să muşte, linge mâna care-l bate* (Negruzzi).
• *Nici oleacă de mâncare nu mi-a dat, necum să-mi dea ceva simbrie* (Rebreanu)
• *Alta nu-i rămâne, decât să spele putina* (Caragiale).
• *Mă uitam la ei cum erau de obosiţi.*
• *Bun, nebun – e omul meu.*
• *Moartea să albă coasă de aur, el şi-ar înfige amândouă mâinile în tăişul ei* (Rebreanu).
• *Cu toată osteneala, greierul le cântă... un imn al dimineţii* (Gârleanu).
• *Dacă voi nu mă vreţi, eu vă vreu, şi dacă voi nu mă iubiţi, eu vă iubesc pre voi şi voi merge ori cu voia, ori fără voia voastră* (Negruzzi).
• *Măturam prin casă ca o fată mare, de n-avea mama grijă* (Creangă).

Revenind la considerarea construcţiilor sintactice în general, putem considera cu uşurinţă că există bogate resurse stilistice produse de acestea.

✍ Aplicaţie: Urmăriţi valenţele construcţiilor interogative conform textelor:

1.a. *Tu eşti, mă?...*
1.b. *L-o fi ascuns în altă parte?*
1.c. *Nu ştii că a plecat?*
1.d. *Cum de putuse uita?*
1.e. *Parcă ăla e nebun să-l şi primească?!*
2. *Se întreba dacă să meargă sau nu.*
3. *Asta-i bună? Nu-i prea mare...*

✍ Rez.: Grupajul de texte 1. include posibilităţi ale exprimării interogativelor directe = uimire (a), nedumerire (b), afirmaţie (c), părere de rău şi nedumerire (d), exclamarea unui paradox (e).
Textul 2. se susţine pe construcţie interogativă indirectă.
Ultimul text se realizează ca o interogativă retorică.

La rândul său, construcţia exclamativă poate oscila între o simplă interjecţie şi contextul amplu, cu o intonaţie specifică:

• *Alelei, fecior de lele* (Folclor)
• *Sărim şi noi şi turcii sar*

Scanned with OKEN Scanner

Şi-i moarte-n şanţ, e vai şi-amar (Coşbuc).

Atenţie! Atât exclamaţiile cât şi interogaţiile dau posibilităţi ale introspectării unor stări afective – prin monolog sau prin dialog:

- *Doină, doină, cântec dulce,*
  Când te-aud nu m-aş mai duce! (Folclor)
- *Putut-au oare atâta dor în noapte să se stingă?* (Eminescu)

Afirmaţia şi negaţia – ca aspecte ale calităţii contextuale – se pot concepe prin multiple posibilităţi, pornind de la un cuvânt, până la construcţii extrem de încărcate:

a) Afirmaţie prin negaţie şi invers:
- – *Ai aflat?*
  – Ba bine că nu!
- – *Îi cunoşti?*
  – Ferească Dumnezeu!

b) Replică fermă şi scurtă:
- – *Ştii?*
  – Aş!
- – *Ai ceva şanse?*
  – Mai e vorbă!

c) Dublarea afirmaţiei sau a negaţiei prin tonalitate stilistică şi lexicală:
- *Să i-o spunem?*
- *Ba bine că nu!*

d) Construirea superlativului stilistic de maximă încărcătură afirmativă sau negativă:

Nici mort nu mi-oi da moşioara pe mâini de arendaş (Brătescu-Voineşti).

e) Valenţe retorice ale afirmaţiei sau ale negaţiei (în creştere faţă-n faţă cu intervenţiile interogaţiilor şi exclamaţiilor).
- *Nu eşti frumoasă, nu eşti înavuţită?* (Russo).
- *Ştiam eu de aşa ceva, dar ce, era să stric casa omului?!* (Brătescu-Voineşti).

În cadrul contextelor literar-artistice, întâlnim deseori repetiţii, antiteze, parabole, enumeraţii, acestea putând avea – de la caz la caz – valori stilistice de excepţie.

Aplicaţie: Folosindu-vă de cunoştinţele anterioare, precizaţi situaţiile stilistice din textele:

① *Vreme trece, vreme vine,*
Toate-s vechi şi nouă toate (Eminescu).

② *... Noi aclamăm munca, travaliul, care nu se face deloc în ţara noastră* (Caragiale).

③ *E împărţită omenirea*
În cei ce vor şi cei ce ştiu (Eminescu).

④ *Viaţa şi lupta, izbânda şi înfrângerea sunt toate complexe ale fiinţei umane.*

Scanned with OKEN Scanner

Rez.:

- În primul text, descoperim deodată repetiții, antiteze și paralelisme.
- Mai departe (în 2) apare antiteza construită pe sistemul paradoxului.
- Al treilea text realizează paralelismul sintactic pe baza repetiției și a enumerării.
- Ultimul text se bazează pe dublele enumerative – spre a obține un cumul.

Coordonarea și subordonarea au multiple repercusiuni asupra flexibilității stilistice a textului literar chiar prin poziția simetrică sau asimetrică a construcțiilor.

În versurile

Ați luptat luptă deșartă, ați vânat țintă nebună,
Ați visat zile de-aur pe-astă lume de amar (Eminescu),

coordonarea simetrică totală permite o enumerare a motivațiilor deșertăciunii.

Aplicații: Pornind de la o asemenea situație stilistică, comentați textele:

- *Mergi de vezi și de învață!* (Odobescu).
- *Budulea a venit la mine și m-a rugat să-i scriu lui Huțu. pentru ca să vie acasă* (Slavici).

Rez.: Primul text se realizează ca o „simpatică" balanță stilistică (Echilibrul se realizează din dubla subordonare de același fel).

În celălalt text, debutul se face printr-o coordonare, pentru a se trece în ritm crescând – prin două subordonări în lanț.

În asemenea cadre stilistice de excepție se înscrie **perioada** care capătă ritm și muzicalitate tocmai din așezarea simetrică a propozițiilor de același fel:

Când vuia în sobă tăciunele aprins[1]/ care se știe[2]/ că face a vânt și vreme rea[3]/, sau când țiuia tăciunele[4]/. despre care se zice[5]/ că te vorbește cineva de rău[6]/ mama îl mustra acolo în vatra focului[7]/ și-l buchisea cu cleștele[8]/, să se mai potolească dușmanul[9]/ (Creangă).

Teme:

- Faceți schema frazei de mai sus, demonstrând că acest text se realizează ca o perioadă:
- Judecați, din același punct de vedere textul:

Văile și munții se minunau auzindu-i cântecele, apele-și ridicau valurile mai sus, ca să-l asculte, izvoarele își turburau adâncul, ca să-și azvârle afară undele lor, pentru ca fiecare din unde să-l audă (Eminescu).

Schimbările din topică sunt alte resurse ale expresivității stilistice.

Să urmărim asemenea posibilități în textele:

- *S-au ivit pe rând în soare*
Jos, la capătul potecii,
Turma albă de ninsoare,
Noatinele și berbecii – Topârceanu (cu situarea subiectului în partea finală a comunicării).

Scanned with OKEN Scanner

• *Merge alene pe stradă/ Şi acum tot el merge/ Acum şi el merge către voi* (în care locul predicatului fixează centrul de greutate al comunicării).
• *Sub şirul lung de mândri tei*
Şedeau doi tineri singuri –Eminescu (cu jocul atributelor – antepuse sau postpuse substantivelor, în scopul accentuării obiectului denumit sau a însuşirilor acestuia).

✍ Aplicaţie: Comentaţi situaţiile propuse de inversiunile sintactice din textele de mai jos, având în vedere şi valenţele tonalităţii lor:
• *Cu Ivan şi-au găsit popal* (Creangă).
• *La calic slujeşti, calic rămâi!* (Folclor)
• *Phii! al dracului mă doare!*
• *Mâine începe alegerea* (Caragiale).

Există şi situaţii stilistice în care structura propoziţiei şi a frazei se „sfarmă" cu adevărat.

Anacolutul este o figură de stil de ordinul ambiguităţii, care constă în întreruperea neaşteptată a continuităţii sintactice (pricinuită de neconcordanţa dintre unităţile psihologice şi cele gramaticale ale enunţului):
• *Nu fi duşmănos, căci cine face, face-i-se* (Negruzzi).
• *Cum se încălzeşte la soare, nu-mi pasă de lună* (Folclor).

Cuvintele şi construcţiile **incidente, parantezele, digresiunile, elementele de umplutură** dau multe neplăceri analizei gramaticale, dar susţin bogate participări subiective şi afective ale celui care comunică:
• *Ştia, vezi bine, soarele cu cine are de-a face* (Creangă).
• *Versul cel mai plin, mai blând, mai pudic,*
Puternic iar – de-o vrea – e pururi iambul (Eminescu).
• *Eşti un om care va să zică mai instruit* (Caragiale).

Foarte des întâlnită, mai ales în exprimarea afectivă, **elipsa** contrage enunţul unui cuvânt sau al unei construcţii (Dar elementele contrase se pot subînţelege din context):

A bătut-o rău şi...
Ea a răbdat – nici o vorbă, nici o lacrimă.

În stilul literar (stil beletristic), de multe ori elipsa este întovărăşită de dislocări – graţie cărora se pot transfera cuvinte şi construcţii în mod neaşteptat:

Şi tac ca roua. Ca sămânţa. Ca un dor.
Ca apele tac, ce umblă subt ogor (Blaga).

O situaţie cu totul aparte o au – de la nivelul relaţiei dintre sintaxă şi stilistică – resursele **vorbirii directe şi indirecte.**

Să comparăm două texte:

– *Dar eu, întrebă Fulga, eu să nu-mi încerc puterea?* (V. Alecsandri).
Fulga l-a întrebat dacă nu-şi poate încerca puterea.

În primul text se foloseşte **vorbirea directă** – care reproduce întocmai spusele cuiva, în aşa fel încât textul care conţine reproducerea să nu fie subordonat din punct de vedere gramatical faţă de respectivul verb de declaraţie (în cazul de mai sus – *întrebă*).

Scanned with OKEN Scanner

Al doilea text se bazează pe **vorbirea indirectă**, care reproduce – de asemenea – spusele cuiva, dar în subordonare absolută față de verbul de declarație (*a întrebat*). De fapt, întreaga reproducere este legată de verbul respectiv prin conjuncții, iar construcția apare ca o completivă directă.

Să mai reținem că:

❶ Vorbirea directă folosește mai ales pers. I și a II-a; vorbirea indirectă se bazează pe pers. a III-a.

❷ În cazul vorbirii directe verbul declarativ poate apărea înaintea, la mijlocul sau la sfârșitul comunicării:

- *Și-i zise-ncet: – Încă de mic*
  Te cunoșteam pe tine... (Eminescu).
- *O, șoptește-mi – zice dânsul – tu cu ochii plini de-eres*
  Dulci cuvinte neînțelese, însă pline de-nțeles (Idem).
- *– Ce-i? Ce s-a întâmplat? – întrebă el speriat*

A se observa că poziția verbului de declarații susține anumite trepte ale expresivității stilistice:

- *Îți spun: – Vino!*
- *– Vino! – îți spun – și hai!*
- *– Vino cu noi! – îți spun eu.*

❸ Vorbirea directă este mai plină de semnificații stilistice. Într-un atare sens, să comparăm și textele:

- *Atunci i-am spus:*
  – Fă-te bun!
- *Atunci i-am spus să se facă bun.*

❹ Vorbirea indirectă are o tentă narativă, fără a se solicita încărcătura afectiv-emoțională a exprimării directe; aceasta din urmă folosește semne de punctuație de reale posibilități stilistice (dialogul, două puncte, paranteza, exclamații, interogații).

La pragul interferenței dintre vorbirea directă și cea indirectă se află **vorbirea indirectă liberă** care redă cu fidelitate gândurile cuiva ca și cum ele ar fi fost rostite.

Să avem în vedere textul:

Aș fi vrut să-i cer cărți, să citesc. Când să citești? (Z. Stancu), spre a se exemplifica esențele acestei exprimări:

– Prima parte a textului respectiv aparține stilului narativ.

– Mai departe, fluxul narativ preia o intervenție monologată (În alte situații – chiar de dialog imaginat:

Voiau să fac totul. Dar cum ne vom descurca, oameni buni?).

Atenție! O anumită literatură (cum este cazul celei a lui M. Preda – spre exemplu) poate ridica vorbirea indirectă liberă la rang de stil definitoriu.

În fine, transpunerea vorbirii directe în vorbire indirectă poate permite multiple sensuri ale transferului stilistic. Să pornim de la textele:

– *El, ce-ați făcut la stâna negrenilor? a întrebat moș Mitrea* (Sadoveanu).

– *Mă duc să spun mamei că m-am hotărât să mă însor* (Galaction).

În primul text s-au folosit instrumentele declarației deschise, verbul declarativ apărând în final. Cititorul este pus în fața acestei declarații, fiind parcă invitat să se implice (pro sau contra).

Scanned with OKEN Scanner

Celălalt text este voit narativ şi într-un flux cu subordonarea faţă de verbul de declaraţie.

Respectiva transpunere din vorbirea directă în vorbire indirectă impune trecerea persoanelor I şi a II-a la pers. a III-a şi obţinerea fluxului narativ.

✍ Prin urmare, putem raporta textele:

- *– Dă foc! zise Lică* (Slavici).
- *Mă pusei jos, se puse şi călugărul.*
  – Vii de departe? (Hogaş)

la construcţiile:

- *Lică zise să dea foc.*
- *Mă pusei jos şi-l întrebai dacă vine de departe* (De la exprimarea directă se trece la exprimarea prin complemente directe).

✍ Aplicaţie: Transpuneţi în vorbire indirectă:

Se adresă lui Titu(...):
– Nu trece nepăsător, boierule, că s-apropie ziua judecăţii şi are să-ţi pară rău că n-ai ascultat glasul (Rebreanu).

(Atenţie la modificările contextuale produse!)

✍ Aplicaţii recapitulative:

① Comentaţi din perspectivă stilistico-gramaticală textele:
- *Vii, taică părinte, vii? Încoace, încoace! Uită-te la felinar!* (Galaction).
- *Ia taci, măi Petrică, ia mai taci!* (Rebreanu).
- *El vin şi vin încet* (Delavrancea).

② Construiţi texte în care *destul*, *boboc*, *normal* să aibă diverse sensuri stilistice.

③ Analizaţi fraza de mai jos, comentând în continuare valenţele expresive ale elementelor sale constitutive:

De servit a servit, de la birou n-a lipsit nici o zi, cinstit a fost, de furat n-a furat, de înşelat n-a înşelat pe nimeni (Rebreanu).

④ Comentaţi situaţiile contextuale din textele următoare, luând în consideraţie şi contribuţia propoziţiilor incidente:
- *Sau, de mă duc, la atacuri mă ascund în fundul gropilor...* (Camilar).
- *Amice, trebuie să-ţi supraveghezi expresiile, mă înţelegi...* (Călinescu).

⑤ În cadrul textelor date mai jos, comentaţi situaţiile stilistice susţinute de **anacolut** (= izolarea subiectului):
- *– Mânca-ţi-ar coada cui te are...* (M. Preda).
- *Cui vrea să vină cu noi, să vină oricând!...*

⑥ Se dau textele:
- *Dulos cuvintele răsar:*
  – Nepoată dragă! De-n zadar
  Te văd plângând... (Coşbuc).
- *Vorba ceea:*
  – Măi Ioane, dragi ţi-s fetele?
  – Dragi!

Scanned with OKEN Scanner

– *Dar tu lor?*
– *Şi ele mie!...* (Creangă)
• – *Ţi-a spus Titi că vrea să citească? Mă mir* (Călinescu).

Comentaţi aceste texte în forma lor iniţială. Treceţi-le apoi în vorbire indirectă şi susţineţi modificările produse atât în plan sintactic cât şi de la nivel stilistic.

Mic dicţionar al procedeelor stilistice

1) **Alegorie** = suită de comparaţii, metafore şi personificări, având ca scop transferul din planul abstract al unor înţelesuri de adâncime într-unul figurativ de suprafaţă.
= încifrare de gradul cel mai simplu, cu dezlegarea implicită, transparentă.
Ex.: – alegoria morţii din "*Mioriţa*";
– construcţiile din fabule.

2) **Aliteraţie** = repetarea intenţionată a unor consoane cu efect muzical.
Ex.: • *O, cal de val*
Peste cavală (I. Barbu).
• *Murmură glasul mării* (M. Eminsecu)

3) **Anacolut** = Întreruperea continuităţii sintactice în propoziţie sau în frază:
Turma viswilor mele eu le pasc cu oi de aur (Eminescu)
Căci Dumnezeu păşind, apropiat
Îl vezi lăsată umbra printre noi (Arghezi)

4) **Anadiploza** = repetiţie în scopul sporirii efectului stilistic:
Toate-s vechi şi nouă toate (Eminescu)
Râul urcă, râul coboară...

5) **Antiteză** = alăturarea a două cuvinte (construcţii) cu sensuri opuse, care se pun reciproc în lumină, cu scopul de a sublinia şi mai mult opoziţia dintre ele:
Eu veneam de sus, tu veneai de jos (Arghezi)
Ea un înger ce se roagă – El un demon ce visează (Eminescu)

6) **Antonomază** = înlocuirea numelui propriu prin unul comun sau invers, lărgindu-se sau reducându-se sfera semantică:
Alecsandri – bardul de la Mirceşti.
Iorga – Istoricul.
Tabloul era un Tonitza.

7) **Armonie** = acordul perfect al părţilor unui întreg:
'Un an, dând d-ani, leag – an d-ani vani (Macedonski).

8) **Asonanţă** = repetarea vocalei accentuate în două sau mai multe cuvinte:
Un cântec trist din liră
Aş vrea să-ţi mai arunc,
Din viaţa mea de noapte
De ne-nţeles adânc (Bacovia).

Scanned with OKEN Scanner

9) **Cezură** = pauză care se face în cursul versului:
Ale lumurilor umbre// peste unde stau culcate (Gr. Alexandrescu).

10) **Comparaţie** = relevarea raportului dintre două obiecte, persoane, acţiuni, stări, cu scopul elucidării specificităţii unuia dintre termeni:
Soarele rotund şi palid se prevede printre nori
Ca un vis de tinereţe printre anii trecători (Alecsandri).
(Atenţie! Comparaţia include un termen comparat şi altul cu care se compară).

11) **Disonanţă** = lipsa de armonie în împerecherea unor sunete sau – uneori – incoerenţa logică:
Vrajba lumii e degrabă într-o viaţă ce-i ca gheaţa...

12) **Elipsă** = subînţelegerea într-un singur context a unuia sau a mai multor elemente omise:
Sergentul moare şuierând.
Pe turci în risipire
Iar căpitanul admirând
Stindardu-n fâlfâire (Alecsandri).

13) **Enumeraţie** = înşirarea unor elemente, argumente, fapte etc. privitoare la aceeaşi temă/problemă:
Eu caut o lume, o viaţă şi mai ales un om!

14) **Epiforă** = repetarea unui cuvânt sau a unor grupuri de cuvinte din propoziţie finală:
Ştie multe, mereu multe şi cere multe...

15) **Epitet** = Calificarea neobişnuită a unui obiect sau a unei acţiuni, (stări sau împrejurări):
• *Şi minunaţi zărirăm icoana minunată*
De-un visător visată (I. Pillat).
• *Umblă zvonuri fel de fel,, zvonuri care vin de departe* (Z. Stancu).

16) **Exclamaţie** = exprimarea unei stări afectiv-emoţionale:
• *Cât de frumoasă te-ai gătit, naturo, tu!* (Coşbuc).
• *Ce de lucruri ai adus!* (P. Dan)
(Atenţie la punctuaţia solicitată!)

17) **Hiperbolă** = mărirea sau micşorarea (exagerată) a obiectului (stării sau acţiunii) cu scopul de a susţine expresivitatea exprimării:
• *Viaţa, tinereţea mi-ai prefăcut-o-n rai...* (Eminescu)
• *Înalţi şi drepţi ca turnuri,*
Poveri purtăm pe drumuri (Blaga).

18) **Interogaţie** = întrebare sau şir de întrebări care se adresează unui auditoriu:
– Cum vă comportaţi, oameni de azi?...

19) **Interogaţie indirectă:** = O întrebare inclusă în context:
Spuneţi-mi cum vă comportaţi

20) **Interogaţie retorică** = întrebare pusă cuiva, fără a se aştepta vreun răspuns (= întrebare – pretext):
Spuneţi-mi: Ce-i dreptatea?
Cei tari se îngrădiră cu-averea şi mărtrea în cercul lor de legi (Eminescu)

Scanned with OKEN Scanner

21) **Inversiune** = forţarea topicii normale a propoziţiei sau a frazei pentru a se pune în evidenţă anumite elemente:
Gândind cumva, şi-a spus părerea el.

22) **Invocaţie retorică** = adresă către cineva ca şi când acesta ar fi interlocutor (pentru scriitor):
Cum nu vii tu, Tepeş Doamne, ca punând mâna pe el
Să-l împarţi în două cete... (Eminescu)

23) **Licenţa** = abatere de la folosirea normelor limbii în scopul sporirii expresivităţii stilistice:
• *Făclie de veghe pe umezi morminte* (Eminescu)

24) **Litotă** = punerea în lumină a unei idei sau a unui sentiment pe baza repetiţiei sau a atenuării:
• *Viaţa nu-i un nimic, ci un tot complex.*
• (Oamenii par) *muşti de-o zi pe-o lume mică de se măsură cu cotul* (Eminescu)
(Atenţie! Litota este, în multe sensuri, opusă hiperbolei)

25) **Metafora** = trecerea unei semnificaţii obişnuite a unui cuvânt (sau a unei expresii) la o altă semnificaţie;
= comparaţie subînţeleasă:
• *Soarele, **lacrima Domnului**, cade în mările somnului* (Blaga)
• *Ruşinea-i **o rugină** pe-o armă de viteaz* (Alecsandri)

26) **Metonimia** = numirea unui obiect printr-un termen care desemnează alt obiect în baza unei relaţii logice:
• *Luna-şi picură **argintul*** (Goga).
• *Şi înlănţuindu-mi gâtul cu braţe **de zăpadă*** (Eminescu)

27) **Paradox** = contrazicerea unor puncte de vedere îndeobşte recunoscute sau chiar susţinute de bunul simţ:
Este, care, ceva mai plin de înţeles ca înţelesul? (Blaga)
(Atenţie! Paradoxul nu se poate echivala cu pleonasmul, căci primul stimulează expresivitatea, pe când celălalt anulează până şi corectitudinea exprimării).

28) **Paralelismul sintactic** = alăturarea şi confruntarea unor aspecte pe baza unor construcţii apropiate sau chiar identice:
Verde-i frunza bradului –
Mândru-i chipul dragului (Folclor).

29) **Perifrază** = înlocuirea unei expresii prin alte cuvinte;
= vorbire ocolită:
Când omul luptă pentru-o cauză minoră, el îşi pierde cel mai scump odor al plenitudinii...

30) **Perioadă** = frază formată din mai mulţi membri (propoziţii) care au sens numai în cadrul ansamblului şi a căror armonie se bazează, de cele mai multe ori, pe simetria structurală:
Am dat ce-am putut şi ce n-am putut, dar nu se mai poate repeta ceea ce a fost şi cum ni s-a impus, căci, totuşi, omul este ceea ce se cuvine şi cum ar trebui să fie, deci nu mai suport să dau şi să mi se ceară acelaşi lucru

Scanned with OKEN Scanner

31) **Personificarea** = transferul unor calităţi ale animatelor sau ale oamenilor către inanimate sau abstracţiuni:
- *Norii-şi strigă durerea.*
- *Viaţa literelor asigură funcţionalitatea alfabetului.*

32) **Redundanţă** = ornamentaţia excesivă a stilului:
M-am prezentat eu, pe care mă cunoşti şi pe care mă ştii mereu la fel şi cum pot să rămân...

33) **Repetiţie** = utilizarea aceluiaşi grup de sunete (litere), a aceluiaşi cuvânt, a acelelaşi sintagme sau a acelelaşi relaţii gramaticale de două sau mai multe ori:
- *Să plângi şi tu plânsul tuturor* (Al. Vlahuţă).
- *... toate dorm,*
Dorm toate-n paza albelor priviri de stele (Minulescu)

(Atenţie însă la situaţiile verbului *a dormi* în textele:
- *Dormi şi dormi acasă.*
- *Ai dormit somnul normal şi apoi dormi pe luncă, făr'a munci)*

34) **Silepsă** = construcţie sintactică bazată pe folosirea acordurilor după oscilaţii logice şi nu după reguli gramaticale:
Şi unde nu s-au adunat oamenii să vadă ce se întâmplă...

35) **Sinecdocă** = denumirea unui obiect cu numele altui obiect (Pe baza relaţiilor dintre respectivele obiecte):
Au douăzeci de primăveri (Exprimarea întregului prin parte/părţi).
El este un muritor (Exprimarea părţii prin întreg).
Românul s-a născut poet (Precizarea pluralului prin singular).
Purpura judeca atunci cauza (Numirea obiectului prin materia din care este făcut sau care-o reprezintă).

36) **Simbol** = semn de recunoaştere; exprimarea unei idei (abstracţiuni) cu ajutorul numelui (al imaginii) unui obiect concret:
- *dorul* – la M. Eminescu
- *gorunul* la L. Blaga etc.

37) **Sublim** = grad superlativ al perfecţiunii:
Postura lui Mihai în „Paşa Hassan" de G. Coşbuc sau a lui Mircea în „Scrisoarea III" de M. Eminescu.

Scanned with OKEN Scanner

TESTE COMPLEXE PROPUSE

TEST 1

I. Despărțirea în silabe a cuvintelor: *substantiv, convulsiune, geriatrie, interdicție, joncțiune* – 0,25p.

II. Precizarea predicatelor din textele de mai jos; analiza completă a acestor predicate:
Ea era pe deplin considerată de toți.
A ajuns ce-a fost să fie.
Rămâne același, deși va fi cumva apreciat de unii dintre cei ce vor să pară altfel.
Și de-a fi să fie cum se cuvine, el n-are să devină omul care să se facă mereu mai bun.
– Când te-i face mare, ai să faci cum îi vrea tu, dar acum – că ești mic – ai să faci cum se cuvine să se facă! – 1,60p.

III. Se dă fraza:

Cine știe ce se cuvine să știe cel ce-și impune prestanța nu poate fi altfel decât cel ce-și dorește viața așa cum poate fi ea mai bună, dar omul dornic numai de ceea ce poate fi mai bun nu poate fi decât un parvenit și – ca atare – fii atent, omule, la tot ce poate face un atare om!

Cerințe:
1. Precizarea predicatelor și analiza acestora. – 1,10p.
2. Identificarea propozițiilor și analiza lor. – 1,10p.
3. Numirea unor sinonime contextuale pentru: *a se cuveni, a-și impune, prestanță, altfel, dornic, parvenit, ca atare, a fi atent, a acționa, asemenea.* – 0,20p.
4. Restrângerea primelor patru propoziții din fraza dată în părți de propoziție. – 0,20p.

IV. Cum este corect: oamenii după / de pe glob; *sunt* unul de/despre care-mi spui; omului cel/celui bun; stau după/de pe ușă/ușe; discut cu noi/nou-veniții; toți sunt grei/greu de pornit; știu omul care/pe care-l vezi; privește după/de pe tine; stăm drepți/drept în fața coloanei; casele mătușei/mătușii; profilele/profilurile omului în lume? – 0,50p.

V. Construirea unor texte scurte în care să fie valabile:

altfel/alt fel;
de-a lungul – locuț. prepozițională;
– locuț. adverbială;
caz – substantiv;
– în locuțiune prepozițională;
– în locuțiune conjuncțională;
o dată – adverb;
– numeral;
mie – numeral;
– substantiv. – 0,50p.

VI. Despărțirea în silabe a cuvintelor: estimare, circumstanțial, atemporalitate, disfuncționalitate, dezvinovățiri. – 0,25p.

VII. Analiza structurii cuvintelor și a construcțiilor: infrastructură, omniprezent, desființându-se, colocatar, de-a dreptul, dezinvoltură, de-a v-ați ascuns, primordial, supraestimare, dezintoxicare. – 0,50p.

VIII. Corectarea textelor (Cu explicațiile necesare):
Cinci acolo omule cel cel vezi acolo
Nai să mă vezi urcând mereu mai sus
Sunt fortuit să nu te cred și te caut de pe umbră
Nai să mă găsești nici o dată – 1,60p.

IX. Construirea unor fraze în care elementele de relație date să introducă subordonatele solicitate:
de – subiectivă;
– predicativă.
cum – atributivă;
– subiectivă.
dacă – subiectivă;
– predicativă.

Scanned with OKEN Scanner

când – concesivă;
– condiţională.
unde – atributivă;
– subiectivă. – 0,50p.

X. Precizarea valorii lui *-l* în contextele:
Cine-l el ce-l deranjează liniştea ce-i necesară?
El i-a adus ce-l de lăudat în a-i demonstra calităţile.
Am a-i demonstra calităţile în ce i se cuvine. – 0,80p.

XI. Construirea unei propoziţii după schema: S (verb la infinitiv) + S (verb la infinitiv) + C.C.L. + C.C.L. + P.N. + C.C.M. (verb la infinitiv) + C.D. (subst) + Atr. (substantiv) + Atr. adj. (la superlativ) + Atr. adv. + Atr. adv. + Atr. adj. (verb la participiu) + Compl. de agent (pron. nehot.). – 0,65p.

TEST 2

I. Se dă textul: *Şi **de-ar fi fost lăsat** în lume să treci ca **orice om care** se respectă ar fi fost ca şi când ai fi devenit mereu altfel **decât** cel ce-ai fost **mai înainte** şi **tot ce** ţi s-ar fi întâmplat ar fi fost întâmpinat **astfel de nu ţi-ar fi păsat, gândindu-te la tot pasul** să ai întotdeauna fruntea sus.*

Cerinţe:
1. Sublinierea predicatelor – 0,50p.
2. Despărţirea în propoziţii – 1,00p.
3. Stabilirea felurilor propoziţiilor – 1,00p.
4. Transformarea propoziţiilor 2. 3. 4 în părţi de propoziţie – 0,30p.
5. Analiza sintactico-morfologică a cuvintelor şi construcţiilor subliniate – 1,00p.
6. Construirea altor trei texte în care *lume* să aibă sensuri diferite. – 0,30p.
7. Identificarea situaţiilor conjuncţiei *de* (din textul de mai sus) şi construirea unor fraze noi în care această conjuncţie să introducă alte subordonate – 0,10p.
8. a. Precizarea familiei de cuvinte a lui *pas* (cel puţin cinci cuvinte). – 0,30p.
b. Demonstrarea diferenţei dintre *păs* şi *pas* (în explicaţii şi contexte). – 0,25p.
c. Prezentarea altor cinci construcţii în care *pas* să aibă sensuri şi situaţii diferite. – 0,10p.

II. Precizarea predicatelor şi a felurilor acestora în contextele: – 0,25p.
a. *Era un vis misterios*
Şi blând din cale-afară.
b. *Este mai mereu elogiat de toţi.*
c. *Devenise de tot frumos şi n-ar fi fost normal să nu rămână aşa.*

III. Construirea unei propoziţii după schema: – 0,50p.
CCT (adv.) + CD (pron. pers.) + PV (cond.-opt. prezent) + CCL (loc. adv.) + C. Scop (gerunziu) + CD (pron. pers.) + CD (subst.) + Atr. (participiu) + C. de agent (pron. nehot.).

IV. Precizarea unor construcţii stilistice sinonime cu: *destul, a se necăji, foarte frumos, alandala, a susţine.* – 1,00p.

V. În textul: *Oamenii s-au retras în umbră şi au luat cu ei totul, găsind că ar trebui să fie izolaţi un timp,* – 0,50p.
înlocuiţi verbele cu antonimele lor şi explicaţi modificările produse în text.

VI. Analiza structurii cuvintelor *nepreţuire, preponderenţă, prescripţie, suprarăsfirare, expropriere.* – 0,50p.

VII. Despărţirea în silabe a cuvintelor: *comenduire, conductibilitate, scziune, periclitate, senectute, fricţiune, nemijlocire, inanalizabil, dogmatic, imperturbabil.* – 0,25p.

VIII. Corectarea textelor: – 0,50 p.
– *Nu numai că nai suit mai sus, dar dincontră ai căzut prea jos...*
Poţi fi superb mai mult sau mai puţin, lăudând omul pe care-l visezi, fără a fi prea fortuit so facil
copil intră pe uşe înăuntrul clase. El se aşează jos.

IX. Realizarea unei scurte compoziţii în care *minte* să aibă cel puţin cinci sensuri şi situaţii diferite. – 1,00 p. – 0,50p.

Scanned with OKEN Scanner

TEST 3

I. Analiza frazei: *Fie că putem s-o facem, fie c-o amânam pentru următoarea dată, desigur că noi, care ne cunoaştem de când îi lumea - ca oameni ce se ţin zdraveni pe pământ, nu trebuie să ne considerăm tot ce poate fi mai bun în lumea ce ne ţine şi - prin urmare - suntem obligaţi să ne întrebăm mereu asupra datorilor pe care le avem, devenind mereu mai cum se cuvine.*
- subliniaţi predicatele - 0,70 p.
- despărţiţi în propoziţii - 1,40 p.
- arătaţi felurile propoziţiilor - 1,40 p.

II. Sinonime neologice pentru: *beţiv, caraghios, ciudat, deştept, molipsitor, obraznic, zadarnic, lacom.* - 0,40 p.

III. Pentru textul: *Să ajungi* ***acolo****, verificând dacă ai putea să ai destule de văzut, spre a nu* ***mai căuta altundeva ce*** *ar trebui să fie* ***bine****...*
- subliniaţi predicatele - 0,25 p.
- arătaţi felurile lor - 0,25 p.
- stabiliţi verbele - 0,40 p.
- arătaţi modurile şi timpurile lor - 0,40 p.
- analizaţi sintactic şi morfologic elementele subliniate - 0,50 p.

IV. Să se corecteze textele, explicându-se fiecare corectură în parte:
a. *Întorsusa omul pe calea ce-a bună şi nu ia fost greu să i-a cei bine din viaţă.*
b. *Când şti că nu-ţi trebuie cei ceri din ce-i trei priveşte pe tine însăşi.* - 0,55 p.

V. Să se construiască texte posibile pentru folosirea paronimelor: a enerva & a inerva; a revela & a releva; erupţie & irupţie; şasiu & saşiu; doză & duză. - 0,50 p.

VI. Să se dea texte în care cuvintele propuse să aibă situaţiile cerute între paranteze:
puţin (pronume, adverb);
fel (substantiv, locuţiune adverbială);
caz (substantiv, locuţiune prepoziţională, locuţiune conjuncţională);
adânc (substantiv, adjectiv, adverb). - 0,55 p.

VII. Structura cuvintelor: *autoservire, neobrăzare, stratificând, dumneata, suprapreţixare* - 0,25 p.

VIII. Propoziţii pentru schema:
Complement circumstanţial de scop (substantiv) + Atribut (substantiv) + Subiect (substantiv) + Atribut (apoziţie substantivală) + Predicat verbal (diateza reflexivă, viitor) + Complement indirect (substantiv) + Atribut (numeral ordinal) + Atribut (substantiv) + Atribut (adverb). - 0,90 p.

IX. Pentru cuvintele date, să se modifice prefixele, spre a se obţine antonimele respective: *supraom, antebelic, hipersensibilitate, interstiţial, (a) desprinde.* - 0,25 p.

X. Să se construiască o frază în care prima propoziţie principală să aibă două subordonate predicative, iar a doua principală să devină regenta unei asociative care să ceară o concesivă. - 0,60 p.

XI. Antonime stilistice şi în construcţii ample pentru: *vorbăreţ, frumuseţe, dăruire, interesant, ruptură, dezinvoltură, entuziasm.* - 0,35 p.

XII. Superlative stilistice pentru: *frumos, repede, urât, limpede, definitiv, răutăcios, şiret.* - 0,35 p.

TEST 4

I. Pentru fraza: *Chiar când e* ***să-ţi iasă tot*** *ce vrei cum trebuie nu înseamnă că, oricum* ***ai muncit****, orice ţi-ai propune va fi aşa, încât* ***să nu te doară capul*** *şi deci e normal să-ţi iei măsurile de rigoare:*
1. Identificarea predicatelor; analiza lor - 1,10p.
2. Despărţirea în propoziţii; felul acestora - 2,20p.
3. Analiza sintactico-morfologică a elementelor subliniate - 0,70p.
4. Contragerea propoziţiilor 1 şi 2 în părţi de propoziţie - 0,10p.
5. Antonime contextuale pentru *a ieşi, a munci, normal.* - 0,15p.

II. Prezentarea unor texte în care *cap, măsură, caz* să aibă cel puţin câte trei situaţii diferite. - 0,45p.

III. Despărţirea în silabe a cuvintelor: *dezlănţuire, sublinieri, superproducţie, destoinicie, minuscul.* - 0,25p.

IV. Corectarea textelor de mai jos (cu explicaţiile necesare):
Ce faci băete nu dai fratelui cel mai bun ce-i trebuie.
Duce-ţil-o că sa supărat pe sora s-a cea mai prima şil de rău/ - 1,40p.

V. Formarea unor cuvinte noi (prin prefixare) de la: *acord, material, (a) prinde, oportun, orientare.* - 0,25p.

Scanned with OKEN Scanner

VI. Sublinierea formelor corecte:

alt fel / altfel — de om

dau omului — cel bun / celui bun

fata — care / pe care — o vezi

țara — pitorească / pitorească — 0.20p.

VII. Prezentarea unor sinonime pentru cuvintele: *pragmatic, raport, flegmatic, piroman, feroce* — 0.25p.

VIII. Construirea unor texte scurte în care să fie valabile:

pretext/protest (subst.);

conotație/canotație (subst.);

ferm — adjectiv / adverb

loc — substantiv / în locuț. adv. / în locuț. prep. — 0,45p.

IX. Identificarea unor locuțiuni pentru: *a spiona, rar, deși, cu, atenționare.* — 0,25p.

X. Construirea unei fraze pentru schema:

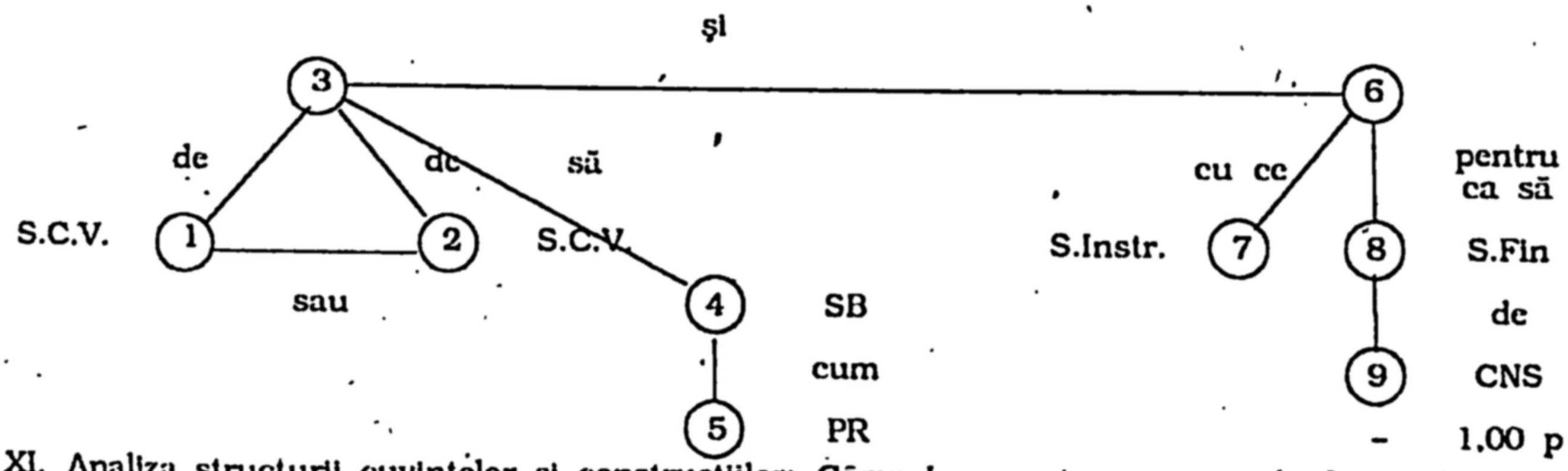

— 1.00 p

XI. Analiza structurii cuvintelor și construcțiilor: *Câmpulung, antonpannesc, desfrunzindu-se, înființare, de-a lungul, contraspionaj, conviețuire.* — 0,35p.

XII. Realizarea unei propoziții după schema:

C.D. (pron. pers.) + P.V. (locuț. verb. la perf. compus) + C.M. (locuț. subst.) + S. (subst) + Atrib (participiu) + C.I. (pron. nehot.) + C. Cz. (gerunziu) + C.D. (infinitiv) + C.L. (loc. adv.), — 0.90p.

I. Despărțirea în silabe a cuvintelor: *antecalculație, superlativ, geodezie, similitudine, concretizări, declamații, periclitare, fecioralnic, deviațiune, dereglare.* — 0,50 p.

II. Gruparea pe serii sinonimice a cuvintelor și construcțiilor: *culme, suprem, vorbă, model, reglare, vârf, cuvânt, fidel, fără egal, extrem, corectare, punere de acord, decodat, la înălțime, superlativ, silitor, înțelegere, conștient, imperativ, conștiincios, ferm, pe față, poruncitor, rațional* — 1,00p.

III. Construirea unor texte scurte în care să fie valabile:

rost — subst. / în locuț vb. / în locuț.adv.

fel — subst. / în locuț.adj. / în locuț.adv.

ce — subiect / C.D. / Atribut / C.I.

Scanned with OKEN Scanner

caz → subst.
în locuț.adv.
în locuț.prep.
în locuț.conj.

drept → subst.
adj.
adv.
în locuț.prep.
în locuț.adv.

– 1.00 p.

IV. Sublinierea cuvintelor care au:
1) Diftongi în centru: *coamă, școală, ștergar.*
2) Hiat în centru: *deviere, locuință, ființă.*
3) Vocale în poziții anteființale: *bibelou, hotărau, dorință.*
4) Semivocale în centru: *treabă, chiciură, steag.* – 0,60p.

V. Subliniați formele corecte: *tocul ușel/ușil; ghiozdan/gheozdan; titlu după/de pe carte; centrul Câmpului Lung/Câmpulungului; măiestrie/măestrie.* – 0,25 p.

VI. Se dă fraza: *O lume **de** se pretinde cum se știe de **toți** pe care-i vezi și nu o **altă** lume care-și impune doar **a se pretinde** fără să facă **ceea ce** trebuie ar putea avea câștig de cauză, **ajungând** să evolueze **cum** se cuvine și nu cum s-a **mai** întâmplat.*
Cerințe: 1. Identificarea predicatelor; felul acestora. – 1.00p.
2. Precizarea propozițiilor; felul lor. – 1.00p.
3. Analiza sintactico-morfologică a elementelor subliniate. – 0,80p.

VII. Corectarea textelor (Cu explicațiile necesare):
Nai făcut ceai putut ba dimpotrivă am făcut m-ai mult de cât trebuie și la ce-ai ajuns asta-i că l-a m-ai nimic. – 2,00p.

VIII. Construirea unei propoziții pentru schema: Atr. (adj. pron. nehot.) + S (subst.) + Atr. (adv.) + S (pron. nehot.) + Atr. (participiu) + Compl. de ag. (pronume) + P.V.C. (cond-opt perf. + infinitiv) + C.D. (subst.) + Atr. (locuț. adj.) + Atr. (subst.) – 1.00p.

IX. Indicarea formelor corecte pentru:
- pron. de întărire – pers. a II-a, fem., sing.;
- pron. posesiv – pers. I, fem., un posesor, mai multe obiecte posedate;
- pron. demonstr. de apropiere – masc. sg.;
- pron. demonstr. de identitate – masc.; pl; – 0,25p.
- art. posesiv – masc. pl.

X. Precizarea predicatelor și a felului lor din textele:
Fie ce-o fi, nu te-oi ierta nicicum!
Te-ai fi lăudat destul, dar n-o fi dracul chiar cum ți-ar fi apărut țiel... – 0,60p.

TEST 8

I. Formarea unor cuvinte (substantive) – prin sufixare obținându-se: două augumentative, două diminutive și două substantive colective – 0,30p.
II. Precizarea unor sinonime pentru: *duios, a se strânge, densitate, stil, simbolic.* – 0,25p.
III. Antonime superlative pentru: *curat* (adj.), *mândru, debut, a alerga, incomplet.* – 0,25p.
IV. Analiza structurii cuvintelor și expresiilor: *supralicitare, neconvingător, neîndoielnic, indescifrabil, dându-i-se, a-și fi dat seama, reprezentabilitate, Baia-de-Fier.* – 0,80p.
V. Subliniați formele corecte:
ideie/idee; epure/iepure; ghiață/gheață; cap de fier/cap-de-fier/cap de fer; membrii hotărăsc/membri hotărăsc. – 0.25p.
VI. Se dă fraza: *Și **câte** nu ne veneau în cap, când **ți**-era lumea mai dragă, și câte nu făceam **cu vârf și îndesat**, chiar de eram mai mereu luați de urechi de cine trebuia, mi-aduc bine aminte, **devenind** mereu așa că-mi pare rău **de timpul** trecut.*
Cerințe: 1. Predicatele și felul lor. – 0.70p.
2. Propozițiile și felul acestora – 1.40p.
3. Analiza sintactico-morfologică a elementelor subliniate. – 0.50p.
4. Sinonime contextuale pentru: *veneau în cap, cu vârf și îndesat, devenind, timp trecut, lume, luați de urechi.* – 0.30p.
VII. Precizarea unor texte scurte în care să fie valabile: *o dată, odată, nici o dată, nu mai pas, de, des* (adv.), *fortuit, și* (adv.), *iar* (conj. și adv.). Explicarea situațiilor respective. – 1.00p.
VIII. Corectarea textelor (cu explicațiile necesare):
Să fii venit când na trebuit naș crede.
Mai forțat săi spui fiului cel bun cai săl ajuți și nai făcuto.
M-ai sus nu poți să te urci căt pericol de a da chics. – 2,00p.
IX. Despărțirea în silabe:
brambureli, bolborosind, simplificări, denigrațiune, încrengături, simplificări, anistoric, melodicitate, convulțiuri, veridicitate. – 0,50p.

X. Construirea unei propoziţii pentru schemă:
C.Cz (gerunziu) + C.D. (pron. pers.) + P.V. (locuţ verbală) + Atr. (adj.) + C.D. (subst.) + Atr. (subst) + Atr (participiu) + C. ag. (pron. nehot.) + Atr. (adv.) – 1,00 p.

XI. Precizarea unor fraze în care elementele de relaţie date mai jos să introducă subordonatele solicitate:

când – Atributivă *unde* – Atr. CV

orice – C.V., S.B. *ce* – Instr., Soc.

fiindcă – C.Z., P.R. – 0,45p.

XII. Construirea unor texte în care *car* şi *dar* să aibă cel puţin câte trei situaţii diferite. – 0,30p.

TEST 7

I. Se dă fraza: *Cine-i primar şi nu-i om rău ca să fie hulit de* ***lume de aceea*** *se numeşte fruntaş* ***în sat****, căci el are să fie mereu respectat de locuitori, cât de răi ar fi ei, satul însuşi* ***ajungând*** *să fie loc* ***cum*** *nu s-a mai văzut* ***de când*** *îi lumea.*

Cerinţe:
- Predicatele şi analiza lor – 1,80p.
- Propoziţiile şi felul lor – 1,80p.
- Analiza sintactico-morfologică a elementelor subliniate – 1,60p.
- Sinonime contextuale pentru: *rău, hulit, fruntaş, respectat, a ajunge, lume* – 0,30p.
- Antonime stilistice contextuale pentru: *hulit, fruntaş, respectat, rău* – 0,20p.
- Transformarea subiectivelor în subiecte – 0,10p.
- Transformarea gerunziului în propoziţie subordonată – 0,10p.

II. Despărţirea în silabe: *ciosvârtă, cioplitură, corespundere, curiozitate, conjunctivită, contrapunctare.* – 0,30p.

III. Construirea unor texte scurte în care *lac, luntre, fapt, cauză, minte, aţă, bază* să aibă cel puţin câte trei situaţii diferite. – 0,35p.

IV. Se dă textul:

Ce vrei domnule
Sămi spui adevărul până nuţi forţez eu mâna.
Şi dacă noi vrea
Om trăi şom vedea

Cerinţe:
- Corectarea textului. – 1,60p.
- Explicarea regulilor aplicate

V. Construirea unei fraze pentru schema:

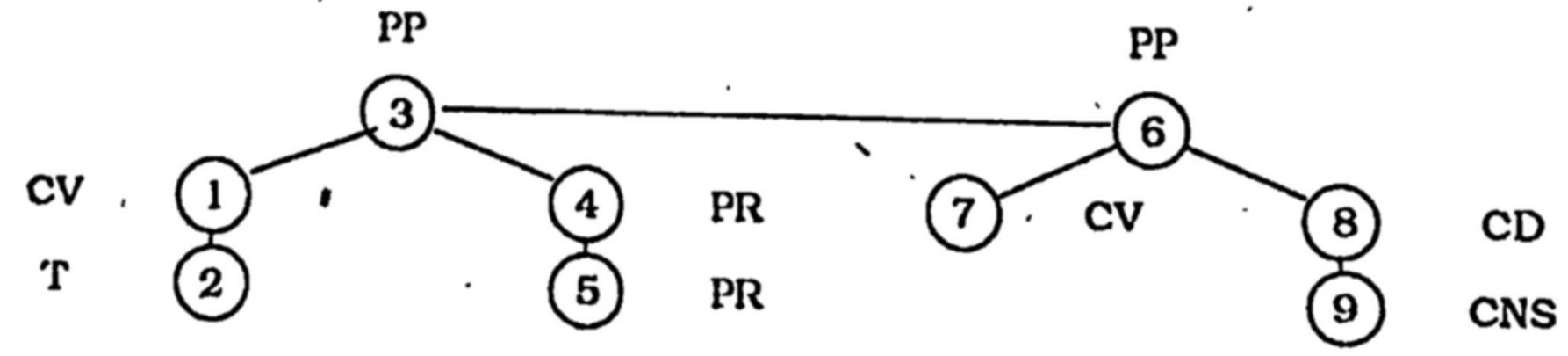

VI. Structura cuvintelor: *supraetajat, dezvinovăţit, inadaptabil, reconfortant.* – 0,90 p.

VII. Precizarea unor locuţiuni pentru: *încât, atenţie, atenţionare, a suspecta, iar* (adv.), *greu* (adv.), *deşi* (conj.). – 0,20p.

VIII. Construirea unor texte în care *loc, caz, pricină, măsură* să fie substantive şi – apoi – să intre în componenţa locuţiunilor prepoziţionale şi conjuncţionale. – 0,35p. – 0,40p.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Cuprins

Limbă, limbaj, stil 5
Fonetica 9
Ortografia 15
Probleme de punctuaţie în limba română 21
Vocabularul 27
Gramatica 51
Morfologia 53
Substantivul 55
Articolul 63
Adjectivul 70
Pronumele 77
Numeralul 105
Verbul 116
Adverbul 132
Prepoziţia 139
Conjuncţia 143
Interjecţia 149
Sintaxa 154
Subiectul 162
Predicatul 166
Atributul 173
Complementul 183
Subordonata subiectivă (SB.) 207
Subordonata predicativă (SPr.) 209
Subordonata atributivă (ATR) 212
Subordonata completivă directă (SCD) 214
Subordonata completivă indirectă (SCI) 216
Subordonata completivă de agent (SCAg.) 218
Subordonate circumstanţiale 219
Alte propoziţii subordonate 234
Stilistica şi relaţiile sale cu problematica complexă a cultivării limbii 239
Teste complexe propuse 281

Tiparul executat sub comanda 50 214
Regia Autonomă a Imprimeriilor
Imprimeria CORESI
Piaţa Presei Libere, 1, Bucureşti
ROMÂNIA

Scanned with OKEN Scanner

Felicitări pentru autorul acestei lucrări care contribuie la acţiunea de cultivare a limbii naţionale, fiindcă – aşa cum spunea Eminescu – „Limba şi legile ei dezvoltă cugetarea".
Studiile asupra limbii sunt de interes naţional şi contribuie decisiv la formarea spirituală a tineretului studios.

Urez succes acestei cărţi, iar autorului ei o activitate cât mai rodnică în câmpul luminării

Prof. dr. [illegible] ulgăr

100025112500517

Scanned with OKEN Scanner